ANALELE ŞTIINŢIFICE

ALE

UNIVERSITĂŢII „AL. I. CUZA"

DIN IAŞI

(SERIE NOUĂ)

SECŢIUNEA III

d. Ştiinţe juridice

TOMUL XIX, ANUL 1973

ANALELE ŞTIINŢIFICE ALE UNIVERSITĂŢII
„AL. I. CUZA" IAŞI
Tomul XIX, secţia III d 1973

SUMAR

Pag.

DISCUȚII

CONSIDERAȚII PRIVIND FUNCȚIA SOCIAL-EDUCATIVĂ A DREPTULUI SOCIALIST

DE

C. ZOTTA

Spre deosebire de fenomenele din natură, dominate de legi obiective, proprii de dezvoltare, cunoscute și folosite de oameni într-o manieră mai mult sau mai puțin „mecanică", fenomenele sociale, deși sînt și ele generate și guvernate de legi obiective proprii, putînd fi de asemenea cunoscute și folosite de oameni, sînt cu mult mai complexe, mai mobile și într-un anumit sens, mai „relative". Asemenea particularități sînt pe deplin explicabile nu ca produs al hazardului, ci dimpotrivă, ca efecte inevitabile ale raportului permanent de cauzalitate în care sînt antrenate fenomenele sociale.

Evident, structurile conjuncturale pot fi prevăzute și chiar dirijate, dar activitatea socială se manifestă numai sub forma unor procese în care se ia în considerație un amplu volum de date și factori motrici în acțiune și în devenire. Pe primul plan se înscriu ireversibil elementele proprii esenței de clasă a orînduirii sociale generate de tipul istoric corespunzător de infrastructură. În raport cu acest conținut, necesitatea obiectivă reclamă anumite forme juridice de reglementare a relațiilor dintre oameni, care vin în laboratorul științelor sociale sub forma unui produs primar extrem de complex însoțit de o uriașă gamă de elemente adiacente materiale și spirituale. În aceasta constă de fapt miezul tuturor realităților societății statale de la constituirea sa și pînă în zilele noastre, cînd revoluția tehnico-științifică afectează substanțial și deopotrivă conducerea societății care a devenit o știință [1].

Mecanismul juridico-statal intervine permanent și sistematic într-o sferă și în limite bine definite ale relațiilor sociale, orientînd ferm con-

---

[1] Ilie Rădulescu, *Societatea socialistă și cerințele conducerii sale științifice*, „Probleme economice", 1970, nr. 7, p. 3—19.

duitele participanților în spiritul esenței politicii și ideologiei de guvernămînt [2], sub conducerea partidului [3].

Astfel, în expunerea la Plenara C.C. al P.C.R. din 3—5 XI.1971, cu privire la Programul P.C.R. pentru îmbunătățirea activității ideologice, tovarășul N. Ceaușescu atrăgea atenția că în organizarea vieții sociale pe baza principiilor eticii și echității socialiste pe lîngă o amplă muncă politico-educativă „va fi necesar să trecem la elaborarea mai amănunțită a normelor de relații și de conviețuire socială, care să devină un adevărat cod al educației și comportării socialiste și comuniste".

În continuarea acestei idei, secretarul general al partidului constată că „în general, este necesar să acordăm mai multă atenție elaborării noilor norme de drept socialist, pentru toate domeniile vieții sociale".

Așadar, la baza noilor reglementări juridice va trebui pus și codul educației și comportării socialiste și comuniste, al căror proiect a fost adoptat de Conferința Națională a Partidului Comunist Român, din 19--21 iulie 1972.

Concluzia care se desprinde este că împreună cu statul, dreptului îi revine un rol social [4] a cărui finalitate este subordonată și convergentă scopului — raportat la etapa construirii societății socialiste multilateral dezvoltate [5].

Remarcăm însă unele inconveniențe de ordin teoretic generate de elasticitatea termenilor utilizați în limbajul juridic. Astfel, dacă ne referim la „rolul social al dreptului", observăm că termenul „rol" este mult prea cuprinzător, tinzînd să includă atît „finalitatea" cît și „scopul dreptului".

În realitate, sensul etimologic al noțiunii de „rol" este acela de activitate, sarcină, funcție, iar sensul filozofic al „finalității" este de orientare spre un scop determinat.

Din analiza marxist-leninistă a esenței și menirii istorice a statului și dreptului, rezultă că acestora le sînt proprii anumite funcții fundamentale.

Astfel, funcțiile fundamentale ale statului, ca și funcțiile sociale fundamentale ale dreptului, reprezintă de fapt direcțiile fundamentale spre care sînt orientate activitățile tuturor organelor statului, în ansamblul său. Desigur, aici pot fi avute în vedere, cu caracter de complinire și activitățile organizațiilor obștești, componente ale sistemului democrației socialiste.

---

[2] Paul Cosmovici ș.a., *Rolul dreptului socialist în înfăptuirea politicii economice a partidului*, „Studii și cercetări juridice", 1971, nr. 2, p. 199—220.

[3] Editorial, *Spiritul creator al partidului în dezvoltarea dreptului socialist*, „Revista română de drept", 1970, nr. 12, p. 3 și urm.

[4] Dumitru Mazilu, *Caracterul creator al învățăturii leniniste cu privire la rolul social al dreptului*, „Revista română de drept", 1970, nr. 2, p. 3 și urm.

[5] Aneta Busuioc, *Aspecte teoretice și metodologice ale categoriei, „Societate socialistă multilateral dezvoltată"*, „Revista de filozofie", 1970, nr. 9, p. 1037—1041.

Astfel, funcţia socială fundamentală a dreptului se defineşte ca un complex de activităţi orientate în direcţiile fundamentale pentru atingerea scopului urmărit de clasa muncitoare prin drept. Formula pare mai completă, mai clară, mai corectă, evitînd termeni mult prea generici şi interpretabili.

Funcţiile sociale ale dreptului se deosebesc de funcţiile fundamentale ale statului prin modalităţile specifice de direcţie care sînt sinonime pentru toate tipurile istorice şi toate sistemele de drept. Desigur, analiza şi aprecierea acestor funcţii urmează a se fixa în cadrul raportului general dintre forma şi conţinutul fenomenului social.

Practic cele patru funcţii sociale ale dreptului pot fi concepute în formula :

$$\text{F.D.} = \frac{p + r + s(c) + e}{\text{societ.}}$$

Cu alte cuvinte, 1) clasa dominantă introduce în normele dreptului politica sa, 2) în vederea reglementării de pe poziţii de clasă a relaţiilor sociale de interes vital, 3) făcînd-o obligatorie pentru toţi, prin stabilirea de sancţiuni împotriva celor ce ar ignora sau viola norma reglementatoare şi 4) urmărind în acelaşi timp educarea juridică a membrilor societăţii.

Importanţa aplicativă şi semnificaţia teoretică a funcţiilor sociale ale dreptului este imensă dar ea nu trebuie exagerată. Fiind un fenomen de suprastructură, dreptul nu poate depăşi nivelul şi cerinţele bazei economice proprii. Periculoasă ar fi şi subestimarea acestor funcţii, deoarece ar afecta dăunător interesele fundamentale pe care dreptul le proclamă, le realizează şi le apără.

În efortul contemporan de perfecţionare complexă a societăţii noastre socialiste, perfecţionarea organizării ei politico-juridice [6] constituie o preocupare de prim ordin.

Exprimînd profunda viziune a partidului nostru în acest esenţial domeniu al vieţii sociale din ţara noastră, tovarăşul N. Ceauşescu, referindu-se la „aşezarea pe bază de norme legale a întregii activităţi economico-sociale şi la necesitatea dezvoltării şi perfecţionării activităţii juridice şi a principiilor noastre de drept", sublinia la Conferinţa Naţională a Partidului Comunist Romîn din 19—21 iulie 1972 că „Principiile de drept trebuie să exprime schimbările revoluţionare produse în caracterul forţelor şi relaţiilor de producţie, să permită o aşezare pe baze judicioase a raporturilor dintre întreprinderi, dintre diferite organisme sociale, dintre cetăţeni — în dubla lor calitate de producători şi proprietari ai avuţiei naţionale, să dea formă juridică întregului sistem

[6] Dumitru Mazilu, *Concepţia leninistă despre perfecţionarea continuă a organizării politico-juridice a societăţii socialiste*, „Revista de filozofie", 1970, nr. 3—4, p. 271—283.

de norme privind convieţuirea socială în orînduirea socialistă şi comunistă".

Consecinţe majore vor afecta astfel şi sfera de manifestare a funcţiei social-educative a dreptului.

Dezbaterea importanţei, premiselor şi mijloacelor de realizare a acestei funcţii este de aceea de actuală oportunitate.

Concepţia noastră juridică despre lume este bine definită în termenii filozofiei marxist-leniniste şi ai realităţilor sociale socialiste, ceea ce îi asigură mobilitatea, eficienţa şi viabilitatea.

Fenomenele sociale şi problematica juridico-filozofică îşi găseşte o amplă reflectare în doctrina de specialitate abordîndu-se cu precădere sensurile ideologice, metodologice şi aplicative ale acestora [7].

Dar funcţia educativă a dreptului nu se poate limita doar la jalonarea parametrilor generali. Pornind de la rolul factorului subiectiv în dezvoltarea societăţii [8], dreptul vizează de aceea în primul rînd raportul dintre individ şi societate [9], dintre interesele colectivităţii şi ale personalităţii, răspunderea politică, juridică şi morală cu limitele lor.

Conducînd societatea, statul socialist operează cu destinele membrilor săi, cu drepturile, libertăţile şi obligaţiile lor, pe care le asigură şi garantează în interesul societăţii în ansamblul ei, al intereselor şi demnităţii fiecăruia în parte.

Categoria integralităţii în drept [10] (trecută cu vederea din păcate în literatura de specialitate), dincolo de caracterul ei universal, obligă la considerabile reflecţii referitoare la procesul de constituire şi evoluţie a dreptului sub imperiul unor factori coincidenţi, de natură subiectivă şi obiectiv istorică.

Numai luînd în consideraţie această unitate dialectică, în limitele realităţii şi posibilităţii, ale necesităţii şi libertăţii în domeniul dreptului [11] este posibilă materializarea funcţiei sale social-educative.

Educaţia prin drept constituie o parte a educaţiei juridice ca ansamblu de măsuri organizate sistematic în vederea formării culturii juridice şi a sentimentului de justiţie, elemente ale conştiinţei juridice socialiste.

Normele dreptului educă în mod permanent şi sistematic membrii societăţii atît prin conţinutul lor propriu-zis cît şi în procesul realizării lor.

---

[7] Paul Cosmovici, *Gîndirea juridică în perspectiva logicii formale şi a metodologiei*, „Studii şi cercetări juridice", 1971, nr. 1, p. 45—58 ; Viktor Knapp, *Probleme filozofice ale dreptului socialist*, Praha, 1967, p. 287.

[8] Simion Puni, *V. I. Lenin despre rolul factorului subiectiv în dezvoltarea societăţii*, „Revista de filozofie", 1970, nr. 3—4, p. 317—325.

[9] Sofia Popescu, *Consideraţii asupra raportului individ—societate*, în *Instituţii şi reglementări in dreptul socialist român*, Ed. Acad., Buc., 1969, p. 59—72.

[10] D. A. Kerimov, *Problema ţelostnosti v prave*, „Sovetskoe gosudarstvo i pravo", 1971, nr. 7, p. 13—21.

[11] Anita Naschitz, *Necesitatea şi libertatea în domeniul respectării dreptului*, „Studii şi cercetări juridice", 1958, nr. 1.

Toate dispozițiile normative juridice urmăresc întreținerea și consolidarea ordinii de drept existente, premisă a oricărei evoluții în perspectivă.

Bazîndu-se pe ideologia de avangardă a clasei muncitoare, normele dreptului consfințesc principii și idei, încetățenind concepții, obiceiuri și comportări noi. Astfel, concepția dreptului socialist devine treptat concepția proprie de viață, în spiritul justiției și echității sociale, a întregii societăți.

Cetățenilor, funcționarilor, organelor de stat și organizațiilor obștești li se cere, ca în spiritul legalității socialiste, să respecte integral și necondiționat conținutul întregului sistem de drept.

Cerința în cauză constituie de altfel prin ea însăși o normă de drept, în mod expres înscrisă în textul art. 39 din Constituția R.S.R., ca sarcină vitală a apărării și dezvoltării cuceririlor socialismului [12].

În același timp, prin conținutul său, dreptul socialist acționează eficient asupra conștiinței juridice a cetățenilor, deoarece prin el se exprimă voința socială a clasei muncitoare, dezideratele și interesele ei vitale.

Conștiința juridică, formă a conștiinței sociale [13], afectează nu numai latura conceptuală ci și pe cea psihică a fiecărui individ, orientîndu-i astfel poziția și conduita prealabilă actului de comisiune sau omisiune cu valoare juridică.

În măsura în care se poate vorbi de o „dogmă" a dreptului, în mod corespunzător trebuie admisă fără tentația reținerii și „dogma" conștiinței, a cinstei.

Atît pentru factorii care realizează justiția — și în primul rînd pentru ei — cît și pentru oricare subiect de drept, conștiința, cinstea și probitatea profesională devin eficiente numai în măsura în care ele se înscriu și se substituie necondiționat normei juridice, în care își au izvorul și cu care trebuie să se contopească.

Numai în acest fel, prin stricta respectare a actelor normative și a criteriilor adevărului judiciar, se poate evita „dogma rutinei" care din nefericire mai aduce uneori prejudicii legalității prin unele interpretări abuzive și unilaterale ale limitelor competenței dincolo de prevederile legale.

---

[12] Ion Stănescu, *Apărarea valorilor fundamentale ale socialismului*, „Revista română de drept", 1971, nr. 5, p. 19 și urm.; N. State, *Semnificațiile politice majore ale apărării și dezvoltării avutului obștesc*, „Revista română de drept", 1970, nr. 5, p. 77 și urm.

[13] Ioan Florea, *Dezvoltarea conștiinței socialiste componentă a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate*, „Revista de filozofie", 1970, nr. 6, p. 596—605; Marin Nedelea ș.a., *Rolul factorului conștient în procesul construcției socialiste și conducerea societății de către P.C.R.*, „Revista de filozofie", 1969, nr. 11, p. 309—318; A. M. Naschitz, *Conștiința juridică socialistă*, Ed. științifică, Buc., 1964.

Nu există alt adevăr şi alte necesităţi, indiferent de pretinsa lor „oportunitate", decît în litera şi spiritul legii.

Chemarea imperativă a dreptului sau limitele permisive statornicite de el, răspund moralei şi democraţiei socialiste.

De aceea, aşa cum arăta tovarăşul N. Ceauşescu în Raportul C.C. al P.C.R. la Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român, „O parte componentă, indisolubilă a democraţiei socialiste este creşterea spiritului de răspundere civică, întărirea conştiinţei îndatoririi tuturor de a-şi consacra forţele, capacitatea, competenţa binelui public, intereselor generale ale naţiunii". *(Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român*, Buc., Ed. pol., p. 61).

Orice tip istoric de drept reflectă principiile etice şi morala dominantă a societăţii date. Dreptul socialist însă îşi are izvorul în voinţa şi moralitatea întregii societăţi socialiste, sub conducerea Partidului Comunist [14].

De aceea, buna credinţă a tuturor membrilor societăţii se manifestă prin respectarea sincer angajată a dreptului în vigoare, din convingerea justeţei conţinutului lui [15].

Sancţiunea, ca element constitutiv al structurii logice a normei, are o sarcină educativă bivalentă : mijloc de apărare împotriva acţiunii negative a elementelor antisociale şi avertisment în atenţia celor tentaţi spre o asemenea acţiune.

În procesul creşterii nivelului conştiinţei juridice socialiste, teama de sancţiune îşi pierde treptat semnificaţia pe care o avea în condiţiile societăţii bazată pe exploatare, deoarece, în societatea în care oamenii sînt stăpîni pe destinele lor, ei sînt cei direct interesaţi în inviolabilitatea ordinii de drept.

În acelaşi timp, funcţia educativă a dreptului se exercită şi în procesul realizării lui. Efectele acestui proces produc multiple rezonanţe în conştiinţa funcţionarilor administraţiei de stat, a maselor, a celor interesaţi în satisfacerea licită a intereselor lor şi mai ales în conştiinţa celor care prin conduita lor ajung obiect al coerciţiei.

Hotărîrile procesuale condamnatorii au o evidentă natură socială, cu implicaţii nemijlocite asupra celui în cauză dar şi în politica de asigurare a legalităţii şi justiţiei în prevenirea infracţionalităţii pe calea unei educaţii de ultimă instanţă.

Pentru asigurarea unei eficienţe maxime a funcţiei social-educative a dreptului, este necesară organizarea şi întreţinerea unor premise complexe şi alegerea unor mijloace de intervenţie paralele cu acţiunile acestuia.

---

[14] Ioan Vîntu, *Legea, expresie a voinţei reale a întregului popor şi a intereselor lui fundamentale*, în *Instituţii şi reglementări în dreptul socialist român*, Ed. Acad., Buc., 1969, p. 27—57.

[15] Const. Oprişan, *Elemente de morală în conceptul de bună credinţă*, „Studii şi cercetări juridice", 1970, nr. 1, p. 49—64.

Dacă premisa materială fundamentală o constituie însăși orînduirea social-economică socialistă, pe plan suprastructural ea se manifestă prin puterea de stat a clasei muncitoare sub conducerea încercată și competentă a Partidului Comunist Român [16].

De aici rezultă, în consecință, o întreagă cascadă de numeroase alte premise — garanții ale acțiunii educative a dreptului.

Pe un plan superior se situează desigur caracterul științific al politicii legislative, deplin convergente cu realitățile sociale nemijlocite și în devenire în ritmul și amplitudinea evoluției social-economice obiective [17]. Printr-o permanentă activitate de perfecționare a organizării sociale [18] pe baza principiilor supremației legii [19] și a centralismului democratic se asigură climatul necesar, optim realizării uniforme a dreptului, descurajînd orice tendință spre tehnocrație și elitism.

„Nimeni — atrăgea atenția tovarășul N. Ceaușescu — nu are dreptul să se prevaleze, indiferent sub ce formă, de funcțiile deținute în partid sau în stat pentru a nesocoti legile statului, a încălca normele democrației noastre socialiste. Nici o indicație sau dispoziție dată de vreo persoană, indiferent de funcția pe care o deține, nu poate să înlocuiască legea. Fiecare membru de partid, fiecare cetățean poartă răspunderea pentru faptele sale și are obligația să acționeze numai în conformitate cu legile țării“ [20].

De asemenea, cunoașterea competentă a legii și aplicarea ei corectă și integrală de către toți lucrătorii din aparatul de stat contribuie la cunoașterea și înțelegerea ei de către mase, la încrederea lor deplină în puterea de stat. În acest mod, juridicul devine accesibil celor ale căror relații sînt supuse reglementării, capătă în conștiința lor un conți-

---

[16] N. Ceaușescu, *Rolul conducător al partidului în etapa desăvîrșirii construcției socialismului*, în *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 2, Ed. pol., Buc., 1968; Ioan Ceterchi, *Rolul Partidului Comunist Român — forța conducătoare a societății noastre — în dezvoltarea statului și dreptului nostru*, „Revista română de drept“, 1971, nr. 7, p. 3—12; M. Luburici, *Rolul conducător al Partidului Comunist Român în promovarea și întărirea legalității socialiste*, Ibidem, 1971, nr. 4, p. 3 și urm; Constantin Mihăilă, *Rolul Partidului Comunist Român — forța conducătoare a societății noastre — în dezvoltarea statului și dreptului socialist*, Ibidem, 1971, nr. 5, p. 86 și urm.

[17] Teodor Vasiliu, *Caracterul științific și democratic al politicii legislative duse de Partidul Comunist Român*, „R.R.D.“, 1971, nr. 5, p. 37; I. Ceterchi, *Cuvînt la dezbaterile Conferinței Naționale a P.C.R.*

[18] Grigore Răduică, *Aplicarea creatoare de către Partidul Comunist Român a învățăturii leniniste cu privire la perfecționarea continuă a formelor democratice de organizare a vieții sociale*, „R.R.D.“, 1970, nr. 3, p. 3 și urm.

[19] A. M. Naschitz ș.a., *Principiul supremației legii ca manifestare a suveranității poporului în Republica Socialistă România*, „R.R.D.“, 1971, nr. 8, p. 7—16.

[20] *Hotărîrea C.C. al P.C.R. din aprilie 1968, cu privire la reabilitarea unor activiști de partid*, „Scînteia“ din 26.IV.1968.

nut etic, îi dinamizează şi le stimulează exigenţele faţă de responsabilitatea civică [21].

Instanţele de judecată au adus un imens aport la edificarea noii orînduiri [22], la educarea justiţiabililor şi populaţiei.

Cu valoare de premise de acută importanţă în condiţiile societăţii moderne sînt şi studiile, cercetările şi experienţele sociale în domeniul sociologiei juridice [23] şi a disciplinei muncii, în domeniul psihologiei, migraţiunii populaţiei, a documentelor de arhivă.

Un interes crescînd prezintă de asemenea dezbaterea problemei cauzalităţii şi principiului interacţiunii în criminologie, cunoaşterea situaţiilor ce concură la săvîrşirea actelor antisociale, clasificarea şi evidenţa lor în scopuri teoretice şi aplicative, interdependenţa „persoană—situaţie", „personalitate—mediu", nivelul de şcolarizare, cunoaşterea tipologiilor caracteristice în infracţionalitate.

Asemenea preocupări fac deseori obiectul unor dezbateri colective în seminarii metodologice şi simpozioane atît, pe plan intern cît şi extern, pînă la nivelul Organizaţiei Naţiunilor Unite [24].

În sfîrşit — desigur, fără pretenţia de a fi epuizat expunerea premiselor necesare obţinerii de efecte superioare a funcţiei social-educative a dreptului — o condiţie fundamentală o constituie şi permanenta supraveghere şi cunoaştere a eficienţei reglementărilor juridice, pe baza unor prevederi cu caracter de prognoză.

Din acest punct de vedere „eficienţa" devine o categorie-etalon a scopului general şi special de drept.

Cu ajutorul datelor obţinute sînt depistate în termen util cauzele generatoare ale actelor antisociale, infracţiunile latente, se organizează activitatea de prevenire a violării dreptului, se adoptă măsurile optime în vederea complinirii eventualelor lacune şi inadvertenţe din legislaţie, pentru a o angaja cît mai aproape de evoluţia şi modificările ce se produc în sistemul relaţiilor de producţie.

O utilizare din ce în ce mai largă o capătă sistemele informaţionale tehnice electronice de calcul în aplicarea normelor juridice, de cercetare şi calcul unic al infracţionalităţii pe principii cibernetice, de informare în legislaţie prin îndreptare automate, rezultate din prelucrări selective ale datelor furnizate de statistica modernă.

---

[21] Ladislau Lorincz, *Cunoaşterea legii — obiect de investigare sociologică*, „Studii şi cercetări juridice", 1971, nr. 4, p. 605—616.

[22] Adrian Dumitriu, *Drumul ascendent al justiţiei în ultimul pătrar de veac şi sarcinile ce decurg din documentele Congresului al X-lea al Partidului Comunist Român*, „R.R.D.", 1969, nr. 9, p. 3—13.

[23] Const. Stoica, *Contribuţii la cercetarea sociologică a cauzalităţii fenomenelor antisociale*, „R.R.D.", 1971, nr. 10, p. 25—33; Edmond Jorion, *De la sociologie juridique. Essai etudes de sociologie juridique.* Université libre de Bruxelles, Editions de l'Institute de Sociologie, 1967, p. 248.

[24] De ex. Congresul al IV-lea al O.N.U. pentru preîntîmpinarea infracţionalităţii, a avut loc în august 1970 în oraşul japonez Kioto. Au participat 85 de state (inclusiv R.S.R.) cu 1 200 de reprezentanţi, în patru secţii.

Printre principalele mijloace de stimulare a funcției educative a dreptului, un important loc îl ocupă și politica de îmbinare a măsurilor coercitive cu cele de convingere [25], de educare și reeducare, de antrenare a organizațiilor obștești și în mod direct, prin constituirea și activitatea unor organe obștești cu caracter jurisdicțional.

Intervenția societății în realizarea pozitivă a relațiilor supuse reglementării juridice îmbină elemente ale conștiinței juridice, moralei, pedagogiei și psihologiei, asociindu-se în forme organizate măsurilor oficiale, juridico-statale.

În acest mod, convingerea și constrîngerea juridică sînt întregite prin efectul convingerii și constrîngerii sociale, nejuridice, desigur — prin mijloace diferite.

Sînt situații cînd chiar organe de stat intervin împotriva unor comportări antisociale, fără a folosi constrîngerea. De exemplu, avertismentul administrativ propriu-zis, avertismentul formulat de organele de miliție și securitate, în situații determinate.

În alte situații, legiuitorul, acordînd un interes deosebit apărării unor norme de convieţuire socială le preia și le atribuie forță juridică (Ex. cap. IV *C.P.* — *Infracțiunile care aduc atingere unor relații privind convieţuirea socială*, art. 317—330 și Decretul 151/1971).

Cînd ne referim la caracterul social al funcțiilor dreptului, avem în vedere nu numai natura socială a relațiilor supuse reglementării ci și rezonanța pe care conținutul reglementării o provoacă asupra acțiunii sociale constatate.

În afara acestui aspect, trebuie luate în considerație și alte metode ca : preambulul actelor normative, în care sînt inserate condițiile ce au reclamat adoptarea lor, expunerile de motive ce preced dezbaterile parlamentare în domeniul legislativ, dezbaterea publică a proiectelor de lege, demascarea publică a unor infracțiuni ce prezintă o anumită frecvență și grad de periculozitate socială.

Dreptul socialist determină orientarea opiniei publice, iar aceasta la rîndul ei confirmă, apără și tinde la dezvoltarea dreptului.

Convingerea devine astfel un mijloc specific de educație juridică, care constituie împreună cu conștiința juridică și cultura juridică un produs al funcției educative a dreptului.

În această ordine de idei ar putea fi formulate îndoieli cu privire la rolul educativ nemijlocit al constrîngerii, deoarece, pornind de la un asemenea raționament se ajunge la paradoxul „convingerii prin constrîngere".

Se poate fără îndoială vorbi de constrîngere în scopul *reeducării*, dar intervenția are loc într-o etapă ulterioară comiterii actului ilicit, generat de carențe ale conștiinței sociale, de absența convingerii. Meca-

---

[25] Grigore Rîpeanu, *Rolul convingerii și constrîngerii în realizarea dreptului nostru socialist în lumina materialismului istoric*, „Justiția nouă", 1963, nr. 4, p. 6—18.

nismul educării prin constrîngere este complex și trebuie privit în mod diferențiat. Așa, de exemplu, e greu de acceptat ideea reeducării prin constrîngere a unui tînăr condamnat la 10 ani sau chiar a unui vîrstnic la 20 de ani, a recidiviștilor sau a condamnărilor la muncă silnică pe viață, acolo unde există asemenea pedepse.

În ce privește aplicarea pedepsei capitale, desigur că nici nu se mai poate pune problema ... reeducării.

Reeducarea operează însă pentru cei condamnați pentru acte de parazitism social, detenția asigurîndu-le o disciplinizare a conduitei lor și posibilitatea însușirii unei profesiuni utile, productive.

Desigur, problema necesită o analiză specială, mai ales prin prisma propunerilor făcute de secretarul general al partidului la Conferința Națională a P.C.R. din 19—21 iulie 1972, referitoare la îmbunătățirea legislației privind sancțiunea unor infracțiuni și executarea unor pedepse.

Cultura juridică de masă, acest esențial instrument de educație cetățenească reclamă o atentă îmbunătățire.

Dacă în trecut noțiunea de cultură de masă era eronat înțeleasă, în sensul „unui surogat prefabricat pentru oamenii simpli, incapabili să acceadă la viața spirituală superioară, în sensul unui compendiu cultural, al unui rezumat simplificator", mecanic, meșteșugăresc, scolastic și birocratic, în prezent ea a devenit „un efort organizat de informare a maselor largi, a opiniei publice", „o înaltă competență a propagandiștilor și animatorilor de cultură" care să ajute oamenii „să înțeleagă realitățile sociale în transformare, tendințele care se conturează în societatea noastră, procesele dialectice, contradictorii ce se produc în viața socială, economică, perspectivele societății în care trăim ..." [26].

Complex organizată, la diverse nivele, cu un bogat arsenal de mijloace și metode, activitatea de răspîndire a culturii juridice trebuie să antreneze pe toți juriștii.

Societatea contemporană ridică un uriaș volum de probleme, care în actualele condiții nu pot fi soluționate decît în cadrul juridico-statal, prin activitatea nemijlocită a juriștilor și prin aportul pe care ei sînt chemați să-l aducă la consolidarea și dezvoltarea conștiinței sociale, a legalității și ordinii de drept.

Alertarea propagandei juridice trebuie însoțită de o îmbunătățire a conținutului ei, apelîndu-se la forme mai convingătoare, mai eficiente, cu un larg caracter de masă.

Organizarea de simpozioane, seminarii și chiar lectorate cu caracter socio-juridic, discuții de genul „meselor rotunde" pentru un auditoriu pe cît posibil omogen, expunerea de prelegeri juridice în instituții și întreprinderi, cu cadrele didactice din învățămîntul de cultură generală, cu studenții, la casele de cultură — comunale și municipale —,

[26] Dumitru Popescu, *Reconsiderarea conceptelor perimate în cultura de masă*, „Era socialistă", nr. 1, 1972, p. 5.

consultaţii juridice sistematic organizate — iată doar cîteva posibilităţi reale — dar sporadic utilizate.

Pe linia prevenirii infracţionalităţii s-ar putea organiza mai sistematic expuneri corespunzătoare în faţa persoanelor care au executat pedepse privative de libertate, a recidiviştilor, a contravenienţilor şi celor avertizaţi, cu anumite categorii de persoane neîncadrate în cîmpul muncii — convocarea cărora ar reveni organelor de miliţie.

S-ar putea lărgi cadrul auditoriului, făcîndu-se expuneri în faţa angajaţilor din I.A.P., O.C.L., cooperaţie, transporturi în comun, construcţii, în fabrici şi uzine, pe sectoare de activitate, în mod diferenţiat, după profil, grad de şcolarizare, mediu, vîrstă, sex etc.

Jurisconsulţii din întreprinderi şi instituţii trebuie să ţină o mai strînsă legătură cu directorii şi comitetul de conducere din unităţile lor pentru a-i informa asupra legislaţiei curente, recomandîndu-le formele şi metodele de conducere administrativă generală şi operativă adecvată, în spiritul normelor în vigoare. Ei trebuie să depăşească nivelul unui simplu funcţionar, devenind factori activi, competenţi şi responsabili de prim ordin.

Pe măsură ce cultura juridică va cuprinde întreaga masă de oameni ai muncii, de la categoria persoanelor cu munci de răspundere pînă la simplul cetăţean, se va asigura şi o corectă şi deplină realizare a dreptului nostru socialist.

Într-o preocupare de asemenea anvergură, se impune o mai strînsă legătură cu organele de partid interne, a consiliilor populare, prin deputaţi şi instructori, care au o vastă experienţă, activişti ai organizaţiilor de tineret şi sindicatelor, membri ai comisiilor de judecată, lucrători ai Ministerului de Interne etc.

În unele judeţe ale ţării noastre se stabilesc anual perioade închinate zilelor culturii juridice, în programul universităţilor populare au fost introduse prelegeri cu tematică juridică.

Deşi îndrăzneaţă, poate s-ar putea supune discuţiei ideea deschiderii în marile centre urbane, a unor universităţi populare cu profil exclusiv juridico-administrativ. Un sondaj prealabil ar putea constata un interes de proporţii în rîndul cetăţenilor de toate vîrstele.

Activitatea editorială în acest sector este încă insuficientă. S-ar putea tipări mai multe broşuri de popularizare a legislaţiei (cum ar fi în domeniul raporturilor de muncă, spaţiului locativ, regimului pensiilor, asigurărilor sociale, dreptului familiei, circulaţiei, cooperaţiei etc.).

Este cunoscut şi interesul manifestat în special de tineret pentru procesele literare. De ce n-am aborda acest gen de propagandă juridico-educativă, apelînd la literatura noastră socialistă, la problematica ce frămîntă masele de tineri de toate categoriile (muncitori, funcţionari, elevi, studenţi, tineretul rural etc.).

Să ne deplasăm în căminele studenţeşti şi de elevi din învăţămîntul profesional şi de cultură generală, unde auditoriul este format din minori.

Pentru realizarea unei activităţi permanente de asemenea proporţii, ar fi însă necesară activizarea asociaţiilor judeţene ale juriştilor, întocmirea unor planuri bine chibzuite, pregătirea propagandiştilor şi a materialelor.

Putem apela mai organizat la competenţa cadrelor de specialitate cu activitate aplicativă, la cadrele didactice din învăţămîntul juridic superior, la personalităţi de mare prestigiu pe plan local sau chiar naţional, la specialişti în domeniul cercetărilor sociologice, psihologice, la cabinetele de ştiinţe sociale, securitatea muncii, la serviciile presei, radioului şi televiziunii . . .

Numai înţelegînd şi făcînd pe toţi să înţeleagă sensurile şi conţinutul acestor coordonate este posibilă realizarea integrală şi eficientă a funcţiei social-educative a dreptului socialist.

Asemenea sarcini sînt deosebit de complexe şi reclamă competenţă şi probitate profesională, eforturi şi pasiune pentru ridicarea dreptului şi demnităţii lucrătorilor lui spre noi şi luminoase orizonturi.

CONSIDÉRATIONS SUR LA FONCTION SOCIALE ÉDUCATIVE DU DROIT SOCIALIST

Résumé

Le travail présent se propose de mettre en discussion les éléments d'intérêt théorique et pratique actuellement liés à la fonction sociale éducative du droit, des complexes méthodes et des activités orientées vers la réalisation des directives programmatiques de la classe ouvrière à travers la suprastructure juridique.

On insiste donc sur le rol du facteur subjectif dans le développement de la société, sur le rapport individu — société, sur la nécessité de la liberté dans le domaine du droit.

La fonction sociale educative du droit est réalisé même de celui-ci, par l'éducation du point de vue conceptuel et psychique de la conscience avec une valeur juridique, la surveillance de la légalité socialiste et l'éfficience de la réglementation par la justice, matérialisée et les sens pénétrés dans la conscience, par la voie de l'activation organisatorique et méthodologique de la culture juridique.

ÎN LEGĂTURĂ CU DEFINIREA ACTULUI JURIDIC

DE

G. VRABIE

Una din îndatoririle cercetătorilor din domeniul dreptului a fost şi este aceea a explicării pe plan teoretic a fundamentării ideologice a noilor schimbări survenite în viaţa socială.

Aşa cum arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu la Consfătuirea activului de partid din domeniul ideologiei, succesele înregistrate de ţara noastră pe drumul făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate nu sînt încă suficient reflectate pe planul activităţii teoretice, în această direcţie „nu s-a făcut prea mult pentru a se explica schimbările intervenite în societate" [1].

În lumina indicaţiilor date cu ocazia consfătuirii amintite, se desprinde sarcina intensificării muncii de cercetare în direcţia explicării şi încadrării fenomenelor noi ce apar ca urmare a originalităţii construcţiei socialiste în comparaţie cu făurirea celorlalte tipuri de societăţi. Unul din aceste fenomene, credem noi, este şi acela al apariţiei unor acte normative ce nu sînt elaborate de organele de stat, al unor acte juridice ce prezintă anumite caracteristici care ar putea duce la posibilitatea încadrării lor într-o nouă categorie.

Dar, atacînd problema conţinutului noţiunii de act juridic — noţiune fundamentală a teoriei dreptului — nu putem face abstracţie de conţinutul altor categorii fundamentale ale ştiinţelor juridice, cum sînt, de exemplu, cele de act normativ şi izvor de drept, categorii strîns înrudite cu aceea a actului juridic. Este una din problemele ce se impun a fi în atenţia cercetării juridice, atît datorită importanţei lor teoretice cît şi implicaţiilor ce s-au ivit sau se mai pot ivi pe tărîmul activităţii practice.

---

[1] N. Ceauşescu, *Expunerea la consfătuirea de lucru a activului de partid din domeniul ideologiei şi al activităţii politice şi cultural-educative*, „Scînteia", nr. 7718 din 13 iulie 1971, p. 2.

Astfel, în ultimul timp și, în special după adoptarea noilor statute ale organizațiilor cooperatiste din agricultură, s-au intensificat discuțiile create de faptul apariției unor acte cu caracter reglementativ, a unor acte ce cuprind reguli de conduită, dar care nu provin de la un organ de stat. Cu ocazia acestor discuții (purtate în coloanele revistelor de specialitate) s-a desprins necesitatea clarificării noțiunilor de care vorbeam, a clarificării și revizuirii definițiilor date lor.

În ceea ce privește *noțiunea de act juridic*, trebuie să arătăm că, în concepția unor autori, de obicei civiliști, ea se confundă, coincide cu noțiunea actului individual, a actului de aplicare. Astfel, pentru a da numai un exemplu, recentul tratat de drept civil definește actul juridic ca fiind „actul săvîrșit de subiectele de drepturi pentru a crea, modifica sau stinge raporturi juridice, în temeiul dreptului obiectiv și în limitele pe care acesta le statornicește“ [2] și se ocupă de actul juridic în capitolul „faptul și actul juridic ca izvoare ale raportului juridic civil concret“. Deci, dacă actul juridic este privit ca un fapt juridic, ca o împrejurare de care legea leagă apariția, modificarea sau stingerea unui raport juridic concret, s-ar părea că, în această definiție și în acest context nu-și mai are locul acel act juridic care cuprinde reguli generale de conduită.

Cu toate acestea, autorii tratatului amintit, făcînd o clasificare a actului juridic, amintesc și de categoria „actelor juridice-regulă“ pe care, însă, justificat, nu le analizează în acest context. Admițînd că legea (în sens de act normativ, credem noi) este act juridic, autorii specifică că ea nu este act juridic în sensul definiției date anterior.

O primă concluzie s-ar putea desprinde, concluzie ce are o mare importanță pentru analiza noastră ; noțiunea de act juridic nu este considerată ca avînd un singur înțeles. Dacă inițial actul juridic era definit ca fapt juridic, ca manifestare de voință în scopul de a da naștere, modifica sau stinge un raport juridic concret, începînd cu mult discutata clasificare făcută de Léon Duguit la începutul secolului nostru [3], concepția actului juridic astfel definit a fost puternic zdruncinată.

Actul juridic este conceput acum într-o sferă mai largă, care cuprinde atît „actele juridice-regulă“ cît și actele juridice individuale.

Dar și azi dicționarele juridice, manualele de introducere în studiul dreptului și chiar unele lucrări de specialitate continuă să defi-

---

[2] *Tratat de drept civil, Partea generală*, vol. I, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1967, p. 240.

[3] Léon Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, ed. 3, vol. I, Paris, Ed. Ancienne, Librairie Fontemoing et. Co., 1927, p. 307 și urm. și p. 929.

nească sau să clasifice actul juridic, luînd în considerare numai ultima categorie de acte juridice de care vorbeam [4].

În țara noastră problema lămuririi și definirii actului juridic a constituit o preocupare majoră a prof. Tudor Drăganu care, în contextul unor preocupări în domeniul științei dreptului administrativ, a abordat categoria actului juridic și a încercat clarificarea conținutului acestei noțiuni, plecînd de la importanța acesteia atît pentru teoria dreptului cît și pentru științele juridice de ramură.

Astfel, autorul amintit, într-o lucrare consacrată actelor de drept administrativ, își propune, mai întîi, clarificarea conținutului noțiunii de act juridic. În acest sens el arată : „Încercînd să analizăm . . ., *faptele juridice* (subl. ns. G.V.), adică acele împrejurări a căror producere determină, potrivit legii, nașterea, desființarea sau modificarea unor raporturi juridice, o primă constatare care se impune este că viața socială ne arată existența unui fenomen care constă în faptul că, în anumite condiții prevăzute de lege, manifestările de voință ale unor organe de stat, ale uneia sau mai multor persoane fizice sau juridice produc *efecte juridice* sau, cu alte cuvinte, *sînt în măsură să pună în mișcare forța de constrîngere a statului* (subl. ns. G.V.) pentru a sancționa o anumită acțiune sau abstențiune“ [5].

Una din ideile ce se desprind din acest citat prezintă importanță ca avînd legătură cu lămurirea conținutului noțiunii de act juridic și anume, cea a noțiunii de fapt juridic privită în strînsă legătură cu noțiunea actului juridic.

Referindu-ne la această problemă, trebuie să arătăm că, dacă prin fapte juridice înțelegem împrejurări de care *legea* leagă apariția, stingerea sau modificarea unor raporturi juridice, atunci *legea* (actul normativ) ne apare ca avînd o existență aparte, ca fiind anterioară ivirii acestor împrejurări.

Dar, partea cea mai mare a faptelor juridice o constituie actele juridice. Și atunci se ridică întrebarea legitimă : care acte juridice ? Răspunsul ar fi : acele acte juridice care au un caracter individual, de aplicare. Dacă prin actul juridic am înțelege în contextul amintit, atît actul individual cît și cel normativ, ne-am învîrti într-un cerc vicios : pe de o parte, actul normativ — legea — ar apare ca un cadru în limitele căruia poate fi manifestată voința de a produce efecte juridice iar, pe de altă parte, tot actul normativ — manifestare de voință a unui organ de stat competent — ar apare ca o manifestare de voință făcută „în condițiile prevăzute de normele juridice în vigoare“.

O singură soluție ni se pare posibilă : acceptarea ideii că noțiunea de act juridic are două sensuri : a) unul larg, care cuprinde atît actul indi-

---

[4] *Dictionnaire de droit*, Paris, Dalloz, 1966, tome I, p. 31 ; Doru Cosma. *Teoria generală a actului juridic civil*, Ed. de stat, Buc., 1969, p. 14 ; manualul de *Teoria generală a statului și dreptului*, Ed. did. și ped., Buc., 1967, p. 382 etc.

[5] Tudor Drăganu, *Actele de drept administrativ*, Ed. șt., Buc., 1959, p. 6.

vidual cît şi cel normativ şi b) unul restrîns, care cuprinde numai actele individuale, numai acele acte juridice care constituie fapte juridice.

Dealtfel, această idee se desprinde — direct sau indirect — şi din analiza mai atentă a discuţiilor amintite, referitoare la natura actelor elaborate de organizaţiile obşteşti. Arătam că, referitor la aceste acte, majoritatea autorilor au ajuns la concluzia că, o mare parte din manifestările de voinţă ale organizaţiilor obşteşti produc efecte juridice, dar noţiunea de act juridic este întrebuinţată sau înţeleasă în sensuri deosebite (fără a se remarca acest lucru).

Unii autori, cei mai mulţi, consideră că aceste organizaţii îşi realizează multe din sarcinile lor prin intermediul actelor juridice, acte prin care înţeleg manifestări de voinţă în scopul de a crea, modifica sau stinge un raport juridic concret, potrivit legii [6].

Alţii, avînd în vedere aceeaşi accepţiune a noţiunii de act juridic, atunci cînd încearcă o clasificare a actelor juridice provenite de la organizaţiile obşteşti, fac deosebire între actele prin care se stabilesc reguli generale de conduită şi actele prin care iau naştere, se modifică sau se sting raporturi juridice concrete [7]. Această clasificare a actelor amintite, desigur, că dincolo de eroarea pe care o cuprinde referitor la accepţiunea noţiunii de act juridic, poate conduce la ideea dublului sens al acestei noţiuni.

La aceeaşi idee poate conduce şi clasificarea actelor administrative, făcută de dicţionarul juridic recent apărut în Franţa, dicţionar care, considerînd că actele administrative sînt actele care emană de la o autoritate administrativă, le împarte în acte individuale şi acte de reglementare după cum se aplică unei persoane determinate sau au o aplicare generală [8]. Dealtfel, trebuie să arătăm că nici din acest dicţionar nu se desprinde direct ideea că noţiunea de act juridic este susceptibilă de mai multe sensuri — unul larg şi unul restrîns. Şi aici, atunci cînd se defineşte şi se clasifică actul juridic, se face referire doar la actul juridic individual [9]. Numai că, atunci cînd se analizează actul juridic în dreptul public, se face distincţie netă între actul individual şi actul de reglementare.

Dar, în literatura noastră nu s-a discutat, după cum am mai arătat, problema conţinutului noţiunii de act juridic, ci, problema naturii actelor elaborate de organizaţiile obşteşti. Tocmai datorită acestor discuţii am desprins necesitatea clarificării şi unificării concepţiilor referitoare la actul juridic şi, implicit, la actul normativ.

---

[6] *Tratat de drept cooperatist agricol*, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1968, p. 50 şi Tr. Ionaşcu şi E. Barasch, în *Actele organizaţiilor obşteşti*, din volumul *Instituţii şi reglementări în dreptul socialist român*, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1969, p. 7—25.

[7] M. Stoica şi E. Vicol, *Organizarea în sistem a cooperativelor de consum şi actele juridice ale acestora*, „Revista română de drept", nr. 11, 1968, p. 67.

[8] *Dictionnaire de droit*, vol. I, p. 32.

[9] *Ibidem*, p. 31.

Deoarece noțiunea actului juridic este strîns legată de cea a actului normativ, clarificarea celei dintîi nu se poate realiza fără clarificarea celei de a doua.

În concepția unor autori actul normativ este un act care cuprinde reguli generale de conduită și emană *numai* de la un organ de stat [10], pe cînd în concepția altora el poate emana, în anumite condiții, și de la unele organizații obștești [11].

Susținînd primul punct de vedere amintit, Tr. Ionașcu și E. Barasch, într-un studiu afectat actelor elaborate de organizațiile obștești, afirmă categoric, încă de la început, că *statutele* organizațiilor cooperatiste, *regulamentele de ordine interioară, hotărîrile și recomandările* organelor competente nu sînt *acte normative*, adică acte a căror trăsătură definitorie „în cadrul nostru constituțional și în concepția despre drept care îi dă expresie" să o constituie faptul „de a fi rezultatul intervenției unui organ de stat" [12].

Arătînd că statutele, regulamentele etc. nu sînt acte normative, autorii demonstrează că aceste acte — actele interne ale organizațiilor cooperatiste — produc efecte juridice, sînt acte juridice. Alăturîndu-se și adîncind părerea autorilor *Tratatului de drept cooperatist*, autorii argumentează în continuare că, dacă am admite ideea potrivit căreia actele interne amintite nu ar fi acte juridice ar însemna ca o foarte întinsă suprafață din raporturile de drept cooperatist agricol să fie scoasă de sub incidența dreptului.

Considerînd actele amintite ca acte convenționale, Tr. Ionașcu și E. Barasch își manifestă dezacordul față de afirmația autorilor tratatului amintit potrivit căreia statutele „sînt acte de natură obștească cu puternice trăsături convenționale" pe motivul că nu explică „în ce fel se conciliază caracterul de convenție susceptibil (...) a *duce* la efectele juridice, cu — natura obștească — a convenției, caracteristică ce, în principiu, ar *exclude* ... valoarea juridică" [13].

Opunînd obștescul juridicului, autorii ajung la concluzia potrivit căreia caracterizarea unui act ca fiind de natură obștească nu are nici o semnificație proprie sau specifică și conchid : avem acte săvîrșite de organizațiile obștești dar nu avem „acte de natură obștească" [14].

---

[10] Tr. Ionașcu și E. Barasch, *Op. cit.*, p. 10.

[11] *Teoria generală a statului și dreptului*, p. 355 ; Gh. Boboș și E. Lupan, *Normele elaborate de organizațiile obștești*, în *Forme de reglementare a relațiilor sociale în socialism*, Cluj, 1957 (volum litografiat) ; Marcu Onescu, *Natura juridică și rolul actelor organizațiilor obștești*, „Rev. română de drept", nr. 2, 1968 ; Genoveva Vrabie, *Natura normelor elaborate de organizațiile obștești*, „An. șt. Univ. Iași", secț. III d, Științe juridice, tomul XIII, 1970.

[12] Tr. Ionașcu și E. Barasch, *Op. cit.*, p. 10.

[13] *Ibidem*, p. 15.

[14] Este, după cum ușor se poate constata, o părere contrară aceleia pe care noi am expus-o în studiul amintit afectat naturii normelor elaborate de organizațiile obștești, studiu în care argumentăm că actele juridice normative emană

Deci, s-ar părea, că pentru autorii amintiți, calitatea celui care elaborează actul nu are nici o semnificație în ceea ce privește natura acestui act.

Pornind de la acest criteriu — calitatea autorului actului — în literatura de specialitate din occident se vorbește de o diferență de natură ireductibilă între actele juridice elaborate de organele de stat și actele juridice ale unor „organisme private". În statul nostru socialist nu putem vorbi de „o diferență de natură ireductibilă" dar, avînd în vedere, totuși, diferența în ceea ce privește *calitatea* unui organ de stat și cea a unei organizații obștești, faptul că ele constituie categorii distincte care nu pot fi confundate, trebuie — credem noi — să facem deosebire între actele elaborate de organele de stat și cele elaborate de organizațiile obștești. De altfel această concluzie s-ar părea că trebuie să fie dedusă și din concepția referitoare la actul normativ ca act juridic, ca act provenind numai de la un organ de stat. Numai că, autorii amintiți admit ideea diferenței „calității" în ceea ce privește organul, organizația care „săvîrșește" actul, dar nu ideea naturii lor deosebite.

Ajungînd la concluzia că *statutele* organizațiilor cooperatiste *sînt acte convenționale* [15], autorii de care vorbeam arată că și actele prin care se formează o organizație obștească sau cele prin care se iau decizii a căror aplicare se va face numai prin mijloace de influențare obștească sînt acte juridice „deoarece nu numai în privința posibilităților de a le săvîrși, dar și în privința căilor de înfăptuire (. . .) sîntem în prezența unei reglementări legale care, prin voința statului, exclude, în concret, ca în locul său, adăugîndu-se mijloacelor de influențare obștească, să se folosească, în anumite situații, alte mijloace [16].

Și, dacă coroborăm această afirmație cu cea făcută în introducerea studiului în ceea ce privește trăsăturile definitorii ale actelor normative — putem deduce că autorii respectivi au ajuns la concluzia potrivit căreia actele amintite sînt acte juridice, dar nu sînt acte normative.

Și alți autori — de exemplu, cei ai *Tratatului de drept cooperatist* — au ajuns la această concluzie, numai că efectul ni se pare mai atenuat. Astfel, nu se face nici o afirmație categorică în sensul că statutele, regulamentele de ordine interioară, hotărîrile și recomandările organelor cooperatiste competente nu ar fi izvoare de drept — ba, din contră, au găsit o soluție de *compromis,* dacă o putem numi așa, sau *o cale de trecere.* Neputînd contesta caracterul reglementator al Statutului, faptul că el cuprinde reguli generale de conduită care reglementează un cîmp vast de relații sociale, autorii îl consideră ca fiind

— în general — de la organele de stat dar că, în anumite condiții, ele pot fi și creația unei organizații obștești. (Genoveva Vrabie, *Op. cit.*, p. 112—113).

[15] Autorii *Tratatului de drept cooperatist agricol* le caracterizează ca fiind „acte cu puternice trăsături convenționale".

[16] Tr. Ionașcu și E. Barasch, *Op. cit.*, p. 17.

„un izvor de drept în accepția cea mai largă", în sensul că actele cu caracter reglementator de natură obștească reglementează, asemănător unor norme juridice, relații sociale din cadrul cooperației agricole [17].

Deci, se desprinde ideea că organele cooperatiste competente pot emite „acte cu caracter reglementator". Dar, se poate pune oare semn de egalitate între acestea și „actele normative" ?

Noțiunea de act normativ, în concepția majorității doctrinarilor, este identică cu cea de izvor de drept. Numai că, dacă pentru o anumită perioadă de dezvoltare a doctrinei juridice era avantajoasă și, poate, reală, această afirmație, în momentul de față, cînd — în anumite condiții — organizațiile obștești pot elabora diferite acte care cuprind reguli generale de conduită, noțiunile de act normativ și izvor de drept credem că trebuie revăzute și revizuite în sensul noilor realități. Este o concluzie care se desprinde tocmai din necesitatea *încadrării* noilor fenomene apărute în viața socială socialistă, necesitate de care aminteam în introducerea acestui studiu. Soluția ar consta fie în apariția, crearea unor categorii noi — pe lîngă sau alături de cele existente — fie în lărgirea și revizuirea celor din urmă.

Pentru a avea categorii care să servească cu adevărat cunoașterii lumii obiective, este necesar să pornim de la relațiile concrete existente. În acest sens, M. M. Rosental arăta : „Forța și însemnătatea categoriilor gîndirii constă în conținutul lor, în faptul că au un *conținut obiectiv*, luat din lumea reală [18]. Or, „lumea reală" ne demonstrează tocmai existența, pe de o parte, a unor acte ce cuprind reguli generale de conduită dar care acte nu provin de la un organ de stat și nu sînt acte juridice iar, pe de altă parte, existența unor acte normative care cuprinzînd reguli generale de conduită — reguli ale căror cerințe pot fi asigurate la nevoie prin forța de constrîngere a statului — provin de la o organizație obștească sau de la un organ de stat care elaborează împreună, „în colaborare" cu o organizație obștească.

Tocmai existența acestor fenomene noi, acestor acte care provin de la organizațiile obștești și totuși produc efecte juridice au determinat, credem noi, pe unii autori să recurgă la dublarea sensului unor noțiuni, iar pe alții să recurgă la lărgirea sensului lor și apoi la delimitarea unor specii noi în cadrul genului.

Astfel, după cum aminteam, autorii *Tratatului de drept cooperatist* vorbesc de izvor de drept în sens larg și de izvor de drept în sens propriu, sau restrîns [19].

---

[17] *Tratat de drept cooperatist agricol*, vol. I, p. 51.

[18] *Categoriile gîndirii dialectice* (sub redacția lui M. M. Rosental și G. M. Starks), Ed. șt., Buc., 1957, p. 14.

[19] S. Brădeanu ș.a., *Op. cit.* p. 51.

De asemenea, amintesc de acte normative în înțelesul propriu al termenului și de acte normative pe care le numesc acte cu caracter reglementar [20].

Alți autori, de exemplu M. Stoian și E. Vicol, sesizînd în mod just că un statut nu este suficient a fi caracterizat ca un act juridic la fel cu toate celelalte acte juridice ale organizațiilor obștești, arată că „actele fundamentale cooperatiste au întotdeauna *în cadrul sistemului* (subl. ns. — G.V.) un caracter normativ [21], ceea ce ne-ar putea conduce la ideea dihotomiei actului normativ în act cu caracter normativ „pe plan intern" și act normativ propriu-zis.

Din toate aceste discuții reiese clar o concluzie : realitatea socială socialistă ne-a pus în fața unor fenomene noi. Străduindu-se să le explice și să le încadreze, juriștii din țara noastră au propus diverse soluții, aducîndu-și, astfel, contribuția la fundamentarea lor ideologică.

Alăturîndu-ne eforturilor depuse în această direcție, trebuie să arătăm părerea noastră conform căreia nu trebuie să ne limităm la analiza conținutului unor categorii create cu secole în urmă ci, din contră, să avem curajul sau să le revizuim de așa natură încît ele să reflecte noile fenomene sociale, sau să creăm categorii noi atunci cînd noile fenomene ivite în viața socială socialistă nu sînt compatibile cu vechile categorii.

Și, extinzînd această concluzie la obiectul preocupării studiului de față — actul juridic — ni se pare legitimă părerea noastră conform căreia, în condițiile în care la noi în țară organizațiile obștești au ajuns să elaboreze anumite norme ale căror efecte sînt garantate de stat, nu mai putem contesta că actele care cuprind asemenea norme sînt acte normative, sînt acte juridice normative și sînt, deci, izvoare de drept. Această idee sperăm să nu conducă la concluzia greșită conform căreia orice act care cuprinde reguli generale de conduită și care este elaborat de o organizație obștească este un act juridic. Din contră, în concepția noastră, actul normativ poate îmbrăca forma juridică, dar poate îmbrăca și o altă formă. Este act juridic normativ numai acela care este elaborat de un organ de stat competent sau de o organizație obștească în anumite condiții [22] (condiții analizate de noi într-un studiu anterior și pe care nu le putem relua în contextul de față). Alături de actul juridic normativ există însă acte normative ce nu sînt acte juridice, acte elaborate de diverse organizații obștești și care cuprind reguli generale referitoare la modul de organizare, la drepturile și obligațiile membrilor acestor organizații etc.

Și, în concluzie, alăturîndu-ne opiniei care consideră că și organizațiile obștești pot elabora — în anumite condiții — acte juridice normative, atragem atenția asupra faptului că este absolut necesar să se clari-

[20] *Ibidem*, p. 42.
[21] M. Stoica și E. Vicol, *Op. cit*, p. 68.
[22] Genoveva Vrabie, *Op. cit.*, p. 112—113.

fice și să se unifice părerile în ceea ce privește definiția și conținutul noțiunii de act juridic, să se admită ideea existenței sau coexistenței *actului juridic normativ și a actului juridic individual.* Și, dacă admitem concluzia că aceste organizații pot emite și acte juridice normative, să nu mai contestăm caracterul lor de izvoare de drept și nici să nu mai considerăm că actele normative pot fi elaborate numai de organele de stat.

ACT JURIDIQUE

Résumé

Prenant en considération la nécessité d'encadrer les nouveaux phénomènes de la vie sociale socialiste dans les catégories existantes ou de créer de nouvelles catégories, l'auteur prend comme point de départ les discussions qui ont eu lieu sur la nature des actes des organisations sociales et arrive à la conclusion qu'on ne peut pas résoudre ce problème sans éclaircir, tout d'abord, la nature des actes juridiques.

En ce qui concerne cette notion on s'exprime l'opinion qu'elle a deux acceptions, une acception large et une autre étroite, et qu'on doit l'examiner dans sa corrélation avec les autres notions qui lui sont très proches, comme celle de la source du droit, catégories qui doivent être elles même réconsidérées dans la lumière des nouveaux phénomènes du processus de la construction socialiste multilatéralement developpée.

LA LIBÉRATION CONDITIONNELLE EN DROIT PÉNAL ROUMAIN *

PAR

GR. GR. THEODORU

1. *Caractères généraux*

a) *La libération conditionnelle, modalité d'execution d'une partie de la peine d'emprisonnement*

Réglementée par le Code pénal de 1936, comme dernière phase du système de l'exécution progressive des peines privatives de liberté, la libération conditionnelle a été, ultérieurement, remplacée par l'institution de la libération des condamnés avant terme, sur la base du travail effectué et d'un bon comportement [1]. Conformément à cette institution — qui remplaçait la libération conditionnelle — l'exécution d'un travail utile sur le lieu de détention entraînait une réduction de la durée de la peine, réduction correspondant à la spécificité et à la difficulté des travaux effectués et aux pourcentages de réalisation des normes de travail. Lors de la mise en liberté du condamné, la peine prononcée était considérée comme intégralement exécutée [2].

La mise en application de la libération avant terme a démontré que cette institution n'était pas de nature à assurer, dans les meilleures conditions, la réalisation de la fonction et du but de la peine ; c'est la raison pour laquelle le nouveau Code pénal a réintroduit l'institution de la libération conditionnelle, réglementée par les dispositions des articles 59—61, figurant dans la section concernant la peine principale de l'emprisonnement.

---

* *Rapport présenté à la Troisième rencontre juridique franco-roumaine*, Paris—Orléans, 25—29 novembre 1971.

[1] Voir le Décret no. 72/1950 et le Décret no. 720/1956.

[2] Voir la décision no. 3328/1971 du Tribunal Suprême, section pénale, „Revista română de drept", no. 2/1972, p. 176.

Selon la nouvelle réglementation de la libération conditionnelle (art. 61, al. 1er), la peine de l'emprisonnement n'est considérée comme intégralement exécutée qu'à la date de l'expiration de la durée de la peine prononcée, à condition que celui qui a été libéré ne commettre pas, pendant cette période, de nouvelle infraction.

La période qui s'étend entre la date de la libération conditionnelle et la date de l'expiration de la durée de la peine *est considérée* comme période d'exécution de la peine d'emprisonnement, parce que, ne se trouvant ni en détention — seule modalité d'exécution effective de la peine privative de liberté —, ni en situation de libération définitive — car il est tenu de s'abstenir de commettre une nouvelle infraction — le condamné libéré conditionnellement est considéré comme se trouvant en cours d'exécution de la partie de la peine d'emprisonnement restant à exécuter. Par conséquent, la libération conditionnelle est considérée comme *une modalité d'exécution d'une partie de la peine d'emprisonnement* [3] ce qui justifie aussi sa réglementation parallèlement au régime d'exécution de cette peine.

Pendant la période de la libération conditionnelle, la peine d'emprisonnement étant considérée en cours d'exécution, il y aura lieu d'appliquer toutes les dispositions légales applicables au cours de l'exécution de la peine ; au contraire, les institutions dont le point de départ est la date de l'exécution intégrale de la peine ne pourront s'appliquer pendant cette période, mais uniquement à partir de la date de l'expiration de la durée de la peine, si le condamné n'a pas commis, dans l'intervalle, une nouvelle infraction.

La libération conditionnelle étant une modalité d'exécution d'une partie de la peine d'emprisonnement, doit assurer la réalisation de la fonction et du but de la peine. Dans la conception du nouveau Code pénal roumain (art. 52), la peine est une mesure de contrainte et un moyen de rééducation du condamné. L'exécution d'une peine judicieusement fixée — tenant compte aussi bien de la nécessité d'une répression ferme que de l'amendement et de la rééducation du condamné — contribue à la réalisation du but de la peine — qui est de prévenir la commission d'une nouvelle infraction —, défendant, ainsi, contre les infractions, le régime socialiste et son ordre juridique.

L'individualisation de la responsabilité pénale — principe fondamental du droit pénal socialiste roumain — trouve l'expression de son exigence non seulement dans l'établissement, par le jugement de con-

[3] Voir V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, V. Roşca, *Explicaţii teoretice ale Codului penal român, Partea generală*, vol. II *(Explications théoriques du Code pénal roumain. Partie générale*, Tome II), Ed. de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1970, p. 44 ; T. Vasiliu, *Unele aspecte din practica judiciară privind liberarea condiţionată şi amînarea executării pedepsei închisorii (Aspects de la jurisprudence concernant la libération conditionnelle et le sursis à l'exécution de la peine d'emprisonnement)*, „Revista română de drept", no. 6/1970, p. 4

damnation, d'une peine déterminée correspondant à l'infraction commise, à la personnalité du délinquant et aux circonstances atténuantes ou aggravantes de responsabilité pénale (art. 72 du Code pénal), mais aussi dans la détermination du régime et de la durée de l'exécution de la peine en état de détention, qui peuvent être adaptés de manière adéquate, en tenant compte de la personnalité du condamné, en ce qui concerne le genre de travail à effectuer dans un régime de détention, et la durée d'exécution de ce régime [4].

Pour la réalisation de cette exigence, la réglementation des conditions de la libération conditionnelle doit assurer — par la conjonction judicieuse de la contrainte et de la rééducation — une juste individualisation du régime de l'exécution de la peine d'emprisonnement. Le Code pénal roumain a prévu, ainsi, en vue de garantir la fonction répressive de la peine, des conditions d'exécution effective et obligatoire d'une partie importante de la durée de la peine d'emprisonnement, plus élevée dans le cas des infractions considérées plus dangereuses pour notre régime socialiste. L'exécution d'une partie de la peine en régime de détention est considérée par la loi comme une condition nécessaire pour accorder la libération conditionnelle, mais non pas comme une condition suffisante ; il faut aussi que s'exerce la fonction de rééducation de la peine, le condamné devant donner des preuves sérieuses d'amendament.

À cette fin, à la différence de la réglementation antérieure, le nouveau Code pénal ne fait de la libération conditionnelle *qu'une vocation* pour le condamné et non pas un droit [5]. Et ce n'est que dans la mesure où le condamné donne preuves d'amendement et de rééducation que peut s'appliquer la libération conditionnelle ; dans le cas contraire, la libération conditionnelle peut être refusée, la peine devant continuer à être exécutée en régime de détention.

La libération conditionnelle devient, ainsi, un stimulant d'assiduité au travail, de discipline, visant à réintégrer les condamnés dans la société.

b) *Caractères généraux de la libération conditionnelle*

La loi pénale a étendu largement le champ d'application de la libération conditionnelle, du fait que tout condamné à une peine d'emprisonnement peut bénéficier d'une telle libération indépendamment de l'infraction commise.

La peine d'emprisonnement prononcée doit être en cours d'exécution, ce qui suppose l'existence d'une décision définitive de condamnation. L'inculpé en détention préventive qui remplit les conditions prévues pour la libération conditionnelle — mais à l'égard duquel la

[4] Voir T. Vasiliu, *Op. cit.*, p. 6.
[5] Voir V. Dongoroz et autres, *Op. cit.*, p. 45 ; T. Vasiliu, *Op. cit.*, p. 7.

décision de condamnation n'est pas définitive — peut bénéficier, sur demande ou d'office, de la révocation de la mesure préventive (art. 139 al. 2 du Code de procédure pénale) et de la mise en liberté, lorsque les preuves de son amendement ne justifient plus son maintien en détention préventive [6]. Au moment où la décision de condamnation est devenue définitive, le condamné pourra demander — même s'il se trouve en liberté — à bénéficier de la libération conditionnelle, en prouvant qu'il remplit les conditions requises par la loi.

De même, la loi n'empêche aucun condamné de bénéficier de la liberté conditionnelle ; les récidivistes ou ceux qui ont des antécédents pénaux sans être récidivistes peuvent aussi bénéficier de la libération conditionnelle, s'ils font preuve de leur amendement.

La libération conditionnelle est une mesure *révocable ;* lorsque le condamné libéré conditionnellement ne respecte pas la condition de ne pas commettre une nouvelle infraction jusqu'à l'expiration de la durée de la peine, la libération conditionnelle peut être révoquée, et la partie de la peine d'emprisonnement restant à exécuter doit l'être dans le cadre du régime de détention. La révocation est, en principe, facultative ; c'est le tribunal qui apprécie s'il y a lieu de révoquer ou de maintenir la libération conditionnelle. La commission d'une des infractions prévues par la loi entraîne, cependant, obligatoirement, la révocation de la libération conditionnelle.

La libération conditionnelle est une mesure qui est accordée *par voie judiciaire ;* seule l'instance de jugement a compétence pour disposer qu'une partie de la peine d'emprisonnement sera exécutée en liberté. Ce caractère de la libération conditionnelle découle de la disposition constitutionnelle suivant laquelle la justice ne peut être rendue que par les instances judiciaires ; or, le fait de rendre la justice ne consiste pas seulement à fixer la durée de la peine à exécuter par le condamné, mais aussi à fixer la durée de la détention ainsi que de la libération conditionnelle dans le cadre de laquelle doit être exécutée la peine d'emprisonnement. Pour les mêmes raisons, la révocation de la libération conditionnelle ne peut intervenir que par la voie judiciaire.

2. *Conditions pour l'octroi de la libération conditionnelle*

Le Code pénal roumain prévoit trois conditions nécessaires pour l'octroi de la libération conditionnelle : exécution par le condamné d'une partie de la peine d'emprisonnement en régime de détention ; assiduité

[6] Voir la Décision-directive no. 6/1970 du Plénum du Tribunal Suprême de la République Socialiste de Roumanie — point 3 —, „Revista română de drept", no. 8/1970, p. 120 et suiv.

au travail et discipline au cours du régime de détention ; existence de preuves manifestes de l'amendement du condamné.

Toutes ces conditions sont *essentielles,* parce que seule leur satisfaction peut permettre d'atteindre la fonction et le but de la peine ; elles sont aussi *péremptoires,* parce que si l'une d'elles n'est pas remplie, la libération conditionnelle ne peut être accordée. Ces conditions sont à la foi *cumulatives* et *minimales,* le tribunal étant tenu non seulement de constater que chacune des conditions prise à part a été remplie, au minimum prévu par la loi, mais également que leur réalisation, dans l'ensemble, conduit à la conviction qu'en accordant la libération conditionnelle on arrive à assurer la prévention générale et la prévention spéciale.

La réalisation des conditions est examinée au moment du prononcé de la décision accordant la libération conditionnelle ; ainsi, le tribunal peut accorder la libération conditionnelle lorsqu'au moment de rendre la décision, les conditions requises par la loi sont remplies, même si elles ne l'étaient pas lors de la proposition (de la dite mesure) ou de l'introduction de la demande, de même qu'il peut refuser la libération conditionnelle lorsque, après que la proposition a été faite sur la base d'un bon comportement du condamné, celui-ci commet des actes graves d'indiscipline.

a) *Exécution par le condamné d'une partie de la peine d'emprisonnement*

Pour que la peine de l'emprisonnement puisse justifier le caractère privatif de liberté, il faut que le condamné exécute sa peine en état de détention, avec toutes les conséquences qui en découlent ; sinon, la peine d'emprisonnement n'aurait plus le caractère de prévention, elle se transformerait en une peine dont l'exécution a été suspendue.

La durée minimale de la partie de la peine d'emprisonnement qui doit être exécutée est déterminée par la loi, par la fixation d'une proportion par rapport à la peine, qui donne, ainsi, à l'instance de jugement, la possibilité de calculer facilement la fraction de peine qui doit être exécutée en régime de détention. La proportion varie, cependant, selon la durée de la peine ; lorsque la peine d'emprisonnement appliquée au condamné ne dépasse pas 10 ans, la partie de la peine qui doit être exécutée est d'au moins *la moitié* de la durée de la peine, et lorsqu'elle dépasse 10 ans, cette partie est d'au moins *les deux tiers* de la durée de la peine.

La durée de la peine à laquelle s'applique la proportion de moitié ou des deux tiers est celle prévue par la décision définitive de condamnation [7] ; si dans l'intervalle une mesure de grâce est survenue, la proportion est calculée par rapport à la peine réduite par la grâce.

[7] On prend aussi en considération la peine fixée par décision définitive dans le cadre de la procédure judiciaire d'application de la récidive découverte après le prononcé de la décision de condamnation (art. 449 du Code de procédure pénale).

L'article 59 al. 3 prévoit le cas où le condamné exécute plusieurs peines d'emprisonnement qui ne donnent pas lieu à une confusion, tel le cas de la révocation du sursis à l'exécution de la peine (art. 83) ou celui de la peine pour infraction commise en état d'évasion (art. 269). Vu que dans ces cas les peines à exécuter se cumulent, les fractions de peine seront calculées par rapport au total des peines et non pas par rapport à la peine la plus forte.

Au contraire, dans le cas des peines fusionées — concours d'infractions (art. 34), récidive après condamnation (art. 70) — le calcul est fait par rapport à la peine à exécuter.

La fraction de la peine d'emprisonnement qui doit être exécutée en vue de l'obtention de la libération conditionnelle se compose d'une partie *exécutée effectivement* et d'une partie *considérée comme exécutée* sur la base du travail effectué. La peine effectivement exécutée correspond à la durée de la privation de liberté ; une journée de privation de liberté correspond à une journée de la durée de la peine. La loi compte du travail effectué pour l'exécution de la peine d'emprisonnement sur la base du calcul suivant : une journée de travail équivaut à plus d'une journée de détention. On a ainsi créé, en vue d'obtenir la libération conditionnelle, une situation plus favorable aux condamnés travaillant sur le lieu de la détention et dont le travail donne de très bons résultats.

Conformément aux articles 25 et 26 de la Loi no 23/1969 sur l'exécution des peines, pour déterminer la partie de la peine qui peut être considérée comme exécutée sur la base du travail effectué, il est tenu compte de l'état de minorité, de la nature et du rendement du travail effectué. Ainsi, pour le travail productif, en fonction du dépassement de la norme, trois journées de travail effectif peuvent être considérées comme quatre journées exécutées ; pour des activités spécialisées, telle l'élaboration de travaux scientifiques, deux journées de travail effectif peuvent valoir trois journées exécutées ; pour les mineurs, le calcul est encore plus avantageux, une journée de travail effectif équivalent à deux journées exécutées.

Pour assurer à la peine de l'emprisonnement sa fonction répressive, le Code pénal prévoit, dans l'article 59 al. 2, que la libération conditionnelle ne peut, cependant, être accordée avant *l'exécution effective* d'au moins *un tiers* de la durée de la peine, lorsque celle-ci ne dépasse pas 10 ans, et d'au moins *la moitié*, lorsque la peine dépasse 10 ans. Par conséquent, même si la partie de la peine peut être considérée comme exécutée, sur la base du travail effectué, la condition de l'exécution d'une partie de la peine n'est remplie que si sont *effectivement* exécutées au moins les proportions de peine susindiquées.

En ce qui concerne la condition de l'exécution d'une partie de la peine, le Code pénal réglemente certaines situations spéciales.

aa) Pour les infractions particulièrement dangereuses, le Code pénal augmente aussi bien la partie de la peine qui doit être exécutée que la partie de la peine qui doit être effectivement exécutée (art. 60). Le Code se réfère aux condamnations pour atteintes à la sûreté de l'Etat, infractions contre la propriété socialiste, pour meurtre, pour infractions contre la paix et l'humanité, ou bien pour infractions ayant causé des préjudices importantes à l'économie nationale.

Dans le cas de la condamnation pour l'une de ces infractions, la partie de la peine qui doit être exécutée est d'au moins les *deux tiers* de la durée de la peine, lorsque celle-ci ne dépasse pas 10 ans, dont au moins *la moitié effectivement exécutée,* et d'au moins *les trois quarts* lorsque l'emprisonnement dépasse 10 ans, dont au moins *deux tiers effectivement exécutés.*

Par de telles dispositions, le Code pénal applique la libération conditionnelle comme un moyen de prévention générale et de prévention spéciale des infractions qu'il considère particulièrement dangereuses pour le régime socialiste.

Étant donné que la peine appliquée à un condamné peut résulter d'une confusion de peines, prononcées dans le cas de concours d'infractions, dont certaines sont prévues à l'article 60 al. 1er du Code pénal, le problème s'est posé, dans la pratique, de savoir comment calculer les fractions de peines que l'on doit exécuter. Le Plénum du Tribunal Suprême a statué [8] que la fraction de peine à exécuter doit être calculée non pas par rapport à la peine résultant d'une confusion de peines, mais par rapport à chacune des peines confondues, conformément aux règles spéciales qui leur sont applicables selon la nature de l'infraction, et la libération conditionnelle ne peut s'appliquer qu'après l'exécution de la fraction la plus grande. De cette manière, même lorsque la peine la plus lourde est appliquée pour une infraction soumise à un régime de libération de droit commun, le calcul de la partie de la peine qui doit être exécutée se fera par rapport à la peine soumise à un régime spécial de libération, si la fraction de peine calculée pour celle-ci est plus grande.

bb) Ainsi que nous l'avons vu, les mineurs bénéficient d'un calcul plus avantageux en ce qui concerne la partie de la peine qui peut être considérée comme exécutée sur la base du travail effectué. Le Code pénal prévoit, cependant, pour les mineurs aussi une situation spéciale en ce qui concerne la condition de l'exécution d'une partie de la peine à l'âge de 18 ans révolus ; à cette date, le régime commun applicable aux personnes majeures se substitue au régime spécial d'exécution de la peine d'emprisonnement prévu pour les mineurs ; pour éviter une situation susceptible d'avoir une influence plus néfaste sur celui qui vient d'atteindre l'âge de 18 ans que la mise en liberté conditionnelle

[8] Voir la Décision-directive susmentionnée, point 4.

anticipée, le Code pénal prévoit la possibilité de libérer le mineur s'il a éxécuté, à la date où il devient majeur, au moins *un quart* de la peine, lorsque la peine d'emprisonnement ne dépasse pas 10 ans, et au moins *un tiers*, lorsque la peine dépasse 10 ans. À titre de faveur, dans ce cas ne sont pas applicables ni les dispositions aggravantes pour certaines infractions, ni celles concernant l'exécution effective d'une partie de la peine. Cependant, cette condition de faveur ne s'applique pas si l'exécution, selon le cas, d'un quart ou d'un tiers de la peine a lieu après que le mineur a atteint l'âge de 18 ans et qu'il a exécuté, ainsi, une partie de sa peine sous le régime commun applicable aux personnes majeures [9].

cc) Un régime de faveur semblable à celui des mineurs s'applique aussi aux condamnés âgés — les hommes de plus de 60 ans et les femmes de plus de 55 ans —, l'âge fixé correspondant à l'âge à partir duquel les condamnés ne sont plus obligés de travailler pendant l'exécution de la peine (art. 56 al. 2 du Code pénal).

La condition de l'exécution d'une partie de la peine d'emprisonnement — dans les proportions prévues par la loi — est une condition *minimale*, étant donné la partie minime de la peine qui doit être exécutée — effectivement ou par prestation de travail — faute de quoi la libération conditionnelle ne pourra être accordée. Cependant, pour considérer comme remplie la condition de l'exécution d'une partie de la peine, le tribunal doit tenir compte aussi du dégré de danger social concret de l'infraction [10], et même de la nécessité du renforcement, pour une certaine période, de la répression pénale, en obligeant le condamné à exécuter une partie plus grande de la peine [11] que le minimum prévu par la loi.

b) *L'assiduité au travail et la discipline*

La deuxième condition nécessaire pour que la libération conditionnelle puisse être accordée est l'assiduité au travail du condamné et le respect de la discipline au cours de la détention, aussi bien pendant le travail que pendant le temps libre. Conformément à l'article 56 du Code pénal, le régime de l'exécution de la peine de l'emprisonnement est fondé sur l'obligation du condamné d'effectuer un travail utile, s'il y est apte, sur le respect de la discipline du travail et du règlement intérieur des lieux de détention.

La condition d'assiduité au travail résulte de la manière dont le condamné remplit son obligation de travailler, dont il s'approprie les connaissances nécessaires au déploiement d'un travail de qualité, de l'effort du condamné pour dépasser la norme ou réaliser une produc-

---

[9] Voir la Décision-directive susmentionnée, point 6.
[10] Voir la Décision-directive susmentionnée, point 1.
[11] Voir V. Dongoroz et autres, *Op. cit.*, p. 45 ; T. Vasiliu, *Op. cit.*, p. 7

tion de qualité supérieure, d'entraîner aussi d'autres condamnés à obtenir de bons résultats dans le travail. Une telle assiduité au travail prouve que le condamné, mis en liberté conditionnelle, est capable de gagner sa vie en travaillant, donc, de s'intégrer honnêtement dans la société. Cette condition ne s'applique pas à ceux qui ne sont pas aptes au travail, du fait de leur état de santé, de leur âge, d'une infirmité, ou de causes indépendantes de leur volonté.

La discipline s'entend de l'observation rigoureuse du programme quotidien et du règlement intérieur du lieu de détention, de l'exécution des ordres donnés par le personnel pénitentiaire. L'absence de mesures disciplinaires et l'octroi de récompenses constituent autant de preuves édifiantes de la réalisation de la condition concernant la discipline dont doit faire preuve le condamné. L'habitude d'une discipline sévère acquise sur le lieu de détention crée les conditions pour que le libéré conditionnel observe aussi cette discipline dans la vie en société.

c) *L'existence de preuves sérieuses d'amendement*

L'amendement du condamné suppose une transformation de sa conscience, par l'élimination des habitudes l'ayant conduit à commettre des infractions et par l'assimillation d'une nouvelle morale, la morale socialiste. Les transformations de la conscience du condamné peuvent se manifester dans des attitudes, des actions qui prouvent de manière convaincante son amendement : attitude de repentir du fait commis et endurance consciente de la contrainte à laquelle il a été soumis, bon comportement à l'égard du personnel du lieu de détention et à l'égard des autres détenus, exécution consciencieuse des différentes tâches qui lui ont été confiées, participation à des actions de rééducation des autres condamnés, prévention ou empêchement d'actions hostiles de certains condamnés, conservation dans de bonnes conditions des biens confiés, participation à des actions pour la défense de la propriété socialiste etc. Les récompenses atribuées au condamné au cours de la détention sont de nature à couronner ses efforts pour se corriger.

Pour juger de la réalisation de cette condition, il faut aussi prendre en considération les *antécédents pénaux* du condamné. Sans exclure du bénéfice de la libération conditionnelle les récidivistes et ceux qui, sans être récidivistes, ont des antécédents pénaux, le Code pénal considère que la période d'exécution de la peine en régime de détention doit être, pour ceux-ci, plus longue, afin qu'il y ait le temps nécessaire pour la détermination d'une transformation réelle de leur conscience. La libération conditionnelle doit, en même temps, constituer une incitation de ceux qui ont des antécédents pénaux à ne plus commettre d'infractions, ce qui est de nature à rendre plus difficiles les conditions dans lesquelles peut être accordée. Ceux qui ont des antécédents pénaux doivent don-

ner des preuves sérieuses d'amendement par des actions exemplaires entreprises sur le lieu de travail et de détention. Une simple exécution de leurs obligations de travail ou l'absence de sanctions disciplinaires à leur encontre ne peut suffire à apprécier l'opportunité de leur libération.

On peut en conclure que la libération conditionnelle ne doit pas être accordée, *toujours*, immédiatement après l'exécution effective des fractions de peines prévues par les articles 59 et 60 du Code pénal, mais seulement si, par suite d'un examen minutieux du comportement du condamné pendant l'exécution de la peine et de ses antécédents pénaux, le juge arrive à la conviction que l'amendement du condamné est possible même sans l'exécution effective de toute la peine.

3. *Effets de la libération conditionnelle*

Dès que la demande ou la proposition de libération est admise, le régime d'exécution de la peine d'emprisonnement est suivie d'effets importants.

a) *Mise en liberté du condamné, sans restrictions de droits*

Ce qui caractèrise la réglementation du Code pénal roumain, par comparaison avec d'autres législations, c'est la mise en complète liberté du condamné libéré conditionnellement, sans aucune restriction ; il n'est mis sous la surveillance d'aucune institution spéciale, il ne peut être obligé d'habiter une localité déterminée, ou de ne pas la quitter, et il n'est pas obligé de se présenter périodiquement devant certains organes d'Etat, nommément indiqués [12]. La restriction de la liberté est, cependant, possible par suite des mesures de sûreté prises par la décision de condamnation, qui sont exécutoires à partir de la date où le condamné se trouve en état de liberté.

À la date de la libération, le condamné reçoit tous les droits qui lui sont dûs pour le travail effectué au cours de la détention, et il doit être affecté à un emploi par les soins des organes du Ministère du Travail ; lorsque le condamné est devenu incapable de travailler pendant la détention, il recevra, après sa libération, une aide mensuelle d'après les distinctions et dans les proportions prévues par les dispositions légales.

---

[12] De telles mesures pouvaient être prises sous le régime du Code pénal antérieur, dans sa rédaction de 1936.

b) *L'état de liberté est conditionnel*

L'état de liberté du condamné dépend de l'observation d'une condition — son abstention de commettre une nouvelle infraction jusqu'à la date de l'expiration de la durée de la peine. Le Code pénal roumain ne subordonne pas le maintien en liberté du condamné à son bon comportement dans la société, à l'exécution des obligations civiles découlant de la décision ; la seule condition est de ne pas commettre une nouvelle infraction.

Cette condition peut avoir une grande influence éducative sur le condamné, parce qu'il sent la confiance de la collectivité dans sa rééducation, la possibilité qui lui est donnée de s'intégrer dans une vie et dans un travail honnêtes, ce qui constitue un stimulant pour un bon comportement. De même, la menace que présente pour le libéré la révocation de la libération conditionnelle — de se trouver à nouveau en régime de détention pour le reste de la peine à exécuter — peut être, dans la conception du Code, un moyen suffisant pour empêcher le libéré de commettre une nouvelle infraction.

La condition de ne pas commettre une nouvelle infraction est remplie à la date de l'expiration de la durée de la peine, à la différence d'autres législations qui prévoient une période plus longue, s'étendant même après cette date ; c'est ce qui fait que la réglementation est compatible avec la nature juridique de la libération conditionnelle, celle-ci étant une modalité d'exécution d'une partie de la peine jusqu'à l'expiration de la durée de celle-ci. Si le libéré conditionnel commet une infraction après l'expiration de la durée de la peine, quand la condition n'opère plus, il se trouvera dans la situation de la récidive post-exécutoire, ce qui permet — par rapport au régime de la punition et aux conséquences de cette récidive — de rendre la répression effective.

c) *La peine de l'emprisonnement est considérée en cours d'exécution*

Pendant la période de la libération conditionnelle on considère que la peine continue à être exécutée jusqu'à l'expiration de la durée de celle-ci. Les peines accessoires qui, conformément à l'article 71 al. 2 du Code pénal, produisent leurs effets à partir de la date où la décision de condamnation est devenue définitive jusqu'à la fin de l'exécution de la peine, sont applicables ; le condamné libéré conditionnellement est privé de tous les droits énoncés à l'article 64 du Code pénal [13], jusqu'à l'expiration de la durée de la peine, implicitement, les actes juridiques conclus pendant la période de la libération conditionnelle en violation des

[13] Le droit d'être électeur et éligible aux organes du pouvoir d'État ou sociaux ; le droit d'occuper une fonction qui implique l'exercice de l'autorité d'État ; le droit d'occuper une fonction ou d'exercer une profession de la nature de celle dont le condamné s'est servi pour la perpétration de l'infraction ; les droits paternels ; le droit d'être tuteur ou curateur.

interdictions spéciales qui découlent des peines accessoires seront entachés, dans les conditions de la loi civile, de nullité. De même, la peine étant en cours d'exécution, d'autres dispositions s'appliqueront concernant l'exécution de la peine, telles la grâce (art. 120), la récidive découverte après que la condamnation est devenue définitive (art. 39 al. 6 du Code pénal) etc.

d) *Transformation de la libération conditionnelle en libération définitive*

À l'expiration de la durée de la peine, la libération conditionnelle devient définitive, si le condamné n'a pas commis une nouvelle infraction. La libération définitive fait cesser tout effet produit par l'exécution de la peine d'emprisonnement, toutes les interdictions applicables au cours de l'exécution de la peine — par exemple, les peines accessoires — étant levées, à partir de ce moment commencent à s'appliquer les dispositions qui ont comme point de départ la date de l'exécution intégrale de la peine, telles les dispositions concernant les peines complémentaires restrictives de droits (art. 66), la condition de la récidive post-exécutoire (art. 37 al. b), le point de départ du délai pour l'octroi de la réhabilitation (art. 136) etc.

Si la condition de la libération conditionnelle — abstention de commettre une infraction — a été remplie, la peine est considérée comme intégralement exécutée, non pas rétroactivement, à partir de la date de la libération, mais à partir de la date de l'expiration de la durée de la peine, confirmant ainsi la position du libéré conditionnel, jusqu'à cette date, comme se trouvant en exécution de la peine de l'emprisonnement, mais en liberté.

4. *Révocation de la libération conditionnelle*

La violation de la condition de ne pas commettre une nouvelle infraction pendant la libération conditionnelle peut entraîner la révocation de celle-ci et l'obligation pour le condamné de subir la partie de la peine restant à exécuter.

La révocation de la libération conditionnelle n'est pas automatique au moment de la commission de la nouvelle infraction, ni même — de règle — au moment de la condamnation définitive pour la nouvelle infraction. En premier lieu, il est nécessaire qu'une décision définitive de condamnation intervienne, pour considérer qu'une nouvelle infraction a été commise ; en second lieu, même si une condamnation définitive a été prononcée l'instance de jugement est compétente pour apprécier l'opportunité du maintien ou de la révocation de la libération conditionnelle, en tenant compte des circonstances dans lesquelles l'infraction a été commise, de la peine appliquée pour cette infraction et de la personnalité du condamné.

Mais la révocation est une mesure obligatoire lorsque l'infraction commise pendant la période de la libération conditionnelle est une infraction contre la sécurité de l'État, contre la propriété socialiste, un meurtre, une infraction contre la paix et l'humanité, une infraction qui a causé un prejudice important à l'économie nationale. On remarque à nouveau la protection accordée par le Code pénal aux valeurs auxquelles portent atteinte les infractions.

Si le tribunal décide — après que la décision de condamnation pour la nouvelle infraction est devenue définitive — le maintien de la libération conditionnelle, la peine pour l'infraction antérieure sera considérée comme intégralement exécutée à l'expiration de la durée de la peine, et la libération comme définitive.

Lorsque la libération conditionnelle est révoquée, la période de liberté perd son caractère de modalité d'exécution de la peine, de sorte que, même si la décision de révocation intervient après l'expiration de la durée de la peine, celle-ci n'est plus considérée comme intégralement exécutée ; de même, n'est plus considérée comme exécutée la période calculée sur la base du travail effectué, parce que la loi n'a prévu une telle possibilité qu'en vue de la libération conditionnelle du condamné, et, implicitement, de l'observation de la condition de ne plus commettre une nouvelle infraction [14].

Le condamné libéré conditionnellement se trouve, quant à la nouvelle infraction, lorsque sont remplies les autres conditions, dans le cas de la récidive après condamnation prévue par l'article 37 lettre „a" du Code pénal, la nouvelle infraction étant commise pendant l'exécution de la peine ; cependant, à l'établissement de la peine à exécuter ne s'appliquent pas les dispositions concernant la récidive, mais celles prévues par l'article 61 al. 1er du Code pénal concernant l'exécution de la peine après la révocation de la libération conditionnelle, texte d'exception [15], conformément auquel la peine fixée pour l'infraction commise ultérieurement et la partie de la peine antérieure restant à exécuter sont confondues, une prolongation de peine de cinq ans aux plus pouvant s'appliquer.

„La peine restant à exécuter" à laquelle se réfère l'article 61 al. 1er du Code pénal s'entend de la période de temps restant, une fois déduit de la durée totale de la peine le temps effectivement passé en détention, la partie de la peine qui peut être considérée, conformément à la loi, comme exécutée sur la base du travail effectué n'entrant pas dans le calcul.

La prolongation qui peut être accordée — après confusion de peines — ne peut dépasser 5 ans ; cependant il convient également de respecter la disposition prévue à l'article 34 al. dernier du Code pénal,

---

[14] Voir la Décision no 2 572/1971 du Tribunal Suprême, section pénale, non publiée.

[15] Voir la Décision-directive susmentionnée, point 5.

selon laquelle le total des peines confondues ne peut être dépassé, ce qui réduit la prolongation applicable à la partie de la peine restant à exécuter et pour laquelle a été accordée la libération conditionnelle. Par conséquent, la sanction la plus grave possible en cas de révocation de la libération conditionnelle, est le cumul de la partie de la peine inexécutée en fait et de la peine appliquée pour l'infraction commise pendant la période de la libération conditionnelle, si cela ne dépasse pas la prolongation de 5 ans [16].

5. *Procédure de l'octroi et procédure de la révocation de la libération conditionnelle*

La procédure judiciaire de l'octroi et celle de la révocation de la libération conditionnelle se déroule en séance publique, orale et contradictoire, d'après les règles usuelles de jugement, avec les dérogations prévues expressément par la loi.

a) *La proposition ou la demande de libération conditionnelle*

Dans le cadre de chaque lieu de détention fonctionne une commission de propositions, présidée par un procureur de la procurature départamentale et formée de personnes remplissant des fonctions de responsabilité dans le cadre de l'établissement pénitentiaire. La commission examine la situation de chaque condamné pour constater s'il remplit toutes les conditions prévues par la loi pour bénéficier d'une libération conditionnelle. La commission dresse, à cet effet, un procès-verbal où sont consignées le mode de comportement du condamné, des données sur le travail effectué et, le cas échéant, la proposition de libération conditionnelle ; dans ce dernier cas, la proposition est présentée devant l'instance compétente pour décider de la libération conditionnelle.

Lorsque la commission constate que le condamné ne remplit pas les conditions pour la libération conditionnelle, elle fixe un délai pour le réexamen de la situation du condamné, délai qui ne peut dépasser une année ; on assure, de la sorte, un réexamen périodique de la situation du condamné par rapport à l'exécution des conditions prévues par la loi.

La loi sur l'exécution des peines prévoit l'obligation de la commission, lorsqu'elle ne fait pas de proposition de libération, d'attirer l'attention du condamné sur la possibilité qui lui est laissée de s'adresser directement à l'instance. De cette manière, le second mode de saisine de l'instance c'est la demande de libération conditionnelle adressée directe-

[16] Voir la Décision nr. 1 329/1971 du Tribunal Suprême, section pénale, „Revista română de drept", no. 3/1972, p. 143.

ment par le condamné, sans prendre l'avis de la commission ou le fait qu'elle ait examiné ou non la situation du condamné.

b) *La procédure d'examen des demandes et des propositions de libération conditionnelle*

La justice de paix de la circonscription territoriale où se trouve le lieu de détention a compétence pour répondre aux propositions ou aux demandes de libération conditionnelle.

À l'audience, la participation du procureur est obligatoire. Le condamné se trouvant en état d'arrestation est cité, mais il n'assiste à l'audience que lorsque les juges considèrent sa présence nécessaire ; cependant, en application de l'article 171 du Code de procédure pénale, l'instance prendra des mesures pour commettre un défenseur d'office, qui assistera le condamné, s'il est présent, ou qui représentera ses intérêts s'il n'est pas présent à l'audience fixée pour le jugement.

Sur la base des données consignées au procès-verbal dressé par la commission de propositions et, éventuellement, sur d'autres preuves, l'instance décide de la libération conditionnelle par une décision, susceptible d'être attaquée par la voie du recours en cassation, dans un délai de trois jours, par le procureur ou par le condamné.

Lorsque la proposition ou la demande de libération conditionnelle a été rejetée, l'instance est obligée de fixer un délai qui ne peut dépasser une année, et, à l'expiration duquel la proposition ou la demande pourra être renouvelée. L'obligation concernant la fixation d'un délai pour le renouvellement de la demande ou de la proposition a été considérée comme impérative par la jurisprudence du Tribunal Suprême [17].

c) *Révocation de la libération conditionnelle*

À compétence, en premier lieu, pour révoquer la libération conditionnelle, l'instance qui juge l'infraction commise au cours de la période de libération conditionnelle ; en même temps qu'elle prononcera une condamnation pour la nouvelle infraction, elle pourra décider de la révocation de la libération conditionnelle, en confondant la peine appliquée avec la peine restant à exécuter, à laquelle peut s'ajouter la prolongation prévue par la loi.

Lorsque l'instance qui a jugé le condamné pour la nouvelle infraction ne s'est pas prononcée sur la révocation de la libération conditionnelle, le procureur peut saisir la justice de paix de la circonscription

[17] Voir la Décision nr. 4 362/1969, *Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1969*, p. 300, esp. 112.

territoriale du lieu de détention pour décider de la révocation de la libération conditionnelle. La procédure de révocation est similaire à la procédure d'octroi de la libération.

LIBERAREA CONDIȚIONATĂ ÎN DREPTUL PENAL ROMÂN

Rezumat

Liberarea condiționată este reglementată de Codul penal ca o modalitate de executare a unei părți din pedeapsa închisorii în stare de libertate. Ca urmare, perioada cuprinsă între data liberării condiționate și data expirării duratei pedepsei închisorii este considerată ca o perioadă de executare a pedepsei închisorii, fiind astfel aplicabile toate instituțiile dreptului penal ce sînt legate de executarea pedepsei, ca pedepsele accesorii, grațierea, recidiva descoperită după rămînerea definitivă a condamnării. Dimpotrivă, toate instituțiile de drept penal care au ca punct de plecare expirarea datei de executare a pedepsei închisorii — pedepsele complimentare, recidiva postexecutorie, termenul de reabilitare, — nu sînt aplicabile în această perioadă.

Liberarea condiționată poate fi considerată, astfel, ca mijloc de individualizare a executării pedepsei închisorii, prin reducerea executării efective a privării de libertate în baza muncii depuse de condamnat, a comportării sale la locul de deținere, a dovezilor de îndreptare pe care le dă. În acest mod, prin liberarea condiționată se asigură îndeplinirea în bune condiții a funcției și a scopului pedepsei.

Examinîndu-se caracterele generale ale liberării condiționate în dreptul nostru penal și procesual penal, se subliniază cîmpul său larg de aplicare, posibilitatea revocării ei și folosirea căii judiciare pentru acordarea și revocarea acestei măsuri, ceea ce o deosebește de dreptul francez, care o dă în căderea ministrului justiției.

După ce examinează în amănunt cele trei condiții pentru acordarea liberării condiționate — executarea de către condamnat a unei părți a pedepsei închisorii în regim de deținere, stăruința în muncă și disciplină, existența unor probe temeinice de îndreptare — autorul se ocupă de efectele pe care le produce liberarea condiționată și procedura de acordare și de revocare a acestei măsuri.

REGIMUL JURIDIC AL TERENURILOR AGRICOLE PROPRIETATE A STATULUI ATRIBUITE ÎN FOLOSINȚA COOPERATIVELOR AGRICOLE DE PRODUCȚIE

DE

ȘTEFAN RĂUSCHI

Pe lîngă terenurile proprii — dobîndite prin efectul cooperativizării sau pe alte căi — cooperativele agricole de producție mai pot primi, în folosință, și terenuri din proprietatea statului.

Actuala reglementare privind transmiterea de terenuri proprietatea statului, în folosință, către organizațiile cooperatiste, este dată de Decretul nr. 409 din 23 septembrie 1955, referitor la transmiterea bunurilor proprietatea statului.

Potrivit art. 7 al. 1 din Decretul nr. 409/1955, transmiterea de terenuri, proprietatea statului, în folosința gratuită, fără termen sau pe durată determinată, către organizațiile cooperatiste, se face în temeiul unei hotărîri a Consiliului de Miniștri.

Dispozițiile Decretului nr. 409/1955 trebuie completate și cu dispozițiile Decretului nr. 244 din 30 aprilie 1955 potrivit căruia terenurile, proprietatea statului, aflate în administrarea comitetelor executive ale consiliilor populare, necesare pentru construcții unităților cooperatiste, pot fi transmise fără plată și fără termen în folosința acestora, prin decizia consiliului popular județean (al capitalei), dată la propunerea comitetului executiv al consiliului popular deținător al terenului (art. 1).

O prevedere importantă a Decretului nr. 244 din 1955 este cea cuprinsă în art. 2 al. 2 care dispune că, terenurile aflate în circuitul producției agricole vor fi transmise prin hotărîre a Consiliului de Miniștri, cu respectarea dispozițiilor legale privitoare la scoaterea lor din circuitul agricol [1].

---

[1] Art. 5 din Legea nr. 12 din 14 mai 1968, cu privire la apărarea, conservarea și folosirea terenurilor agricole și art. 9 lit. a—h din Legea nr. 4/1970 cu privire la organizarea producției și a muncii în agricultură.

Alături de actele normative sus citate, trebuie să menţionăm şi dispoziţiile Decretului nr. 115 din 30 martie 1959 în baza căruia însemnate suprafeţe de terenuri agricole au fost trecute în folosinţa cooperativelor agricole de producţie.

Din actele normative existente în vigoare, rezultă că folosinţa terenurilor statului atribuită cooperativelor agricole de producţie în vederea desfăşurării producţiei agricole se acordă, fie fără termen, fie pe durată determinată [2]; majoritatea terenurilor fiind date în folosinţă fără termen. Folosinţa fără termen a terenurilor proprietate socialistă de stat dă stabilitate organizării şi dezvoltării producţiei cooperativelor agricole.

Atît folosinţa fără termen cît şi folosinţa pe durată determinată, se atribuie cooperativelor agricole numai cu titlu gratuit; gratuitatea folosinţei constituind un important ajutor pe care statul îl acordă cooperativelor agricole, în scopul dezvoltării şi consolidării lor.

Folosinţa pămîntului statului de către cooperativele agricole de producţie este o folosinţă derivată din proprietatea socialistă de stat. Ea este o folosinţă socialistă, deoarece se exercită pe terenurile statului, cu mijloace de producţie colective, precum şi prin munca comună a membrilor cooperatori. Cooperativele agricole beneficiare ale folosinţei pămîntului statului sînt beneficiari primari deoarece primesc pămîntul în mod nemijlocit de la organul de stat competent a atribui folosinţa pămîntului proprietate socialistă de stat [3].

Cooperativele agricole de producţie devin beneficiare ale dreptului de folosinţă de la data prevăzută în actul de atribuire, sau, dacă data nu a fost prevăzută, de la data cînd unitatea socialistă de stat, care are în administrare directă terenul — sau eventual o altă organizaţie cooperatistă căreia i se retrage terenul aflat în folosinţă — îşi îndeplineşte obligaţia de predare.

Dreptul de folosinţă gratuită al cooperativelor agricole asupra terenurilor proprietatea statului este un drept real de tip nou, opozabil tuturor cu excepţia statului, care îl poate retrage atunci cînd titularul acestui drept nu-şi îndeplineşte obligaţiile ce-i revin — obligaţii ce-i sînt stabilite atît prin actele normative [4], cît şi prin actul administrativ de atribuire — sau cînd aşa cer interesele superioare de stat [5].

---

[2] Un caz de folosinţă temporară este cel prevăzut de art. 15 al. 4 din Legea nr. 12/1968 potrivit căreia dacă o unitate socialistă deţine terenuri agricole de stat pe care nu le-a cultivat sau nu a executat lucrări de îngrijire conform regulilor agrotehnice, situaţie care se menţine şi în al doilea an, comitetele executive ale consiliilor populare judeţene vor atribui în mod temporar aceste terenuri în folosinţa organizaţiilor agricole socialiste (inclusiv cooperativelor agricole) care pot asigura punerea lor în producţie. Restituirea acestor terenuri în folosinţa celor care le-au posedat se va putea face la cererea acestora, de aceleaşi organe, în condiţiile stabilite de M.A.I.A.A.

[3] I. Albu, *Curs de drept funciar*, Bucureşti, 1967, p. 167—168.

[4] Dispoziţiile art. 15 din Legea nr. 12/1968 şi dispoziţiile art. 9 din Legea nr. 4/1970.

[5] E. Lupan, *Elemente de drept funciar*, Cluj, 1971, p. 56.

Cît privește regimul juridic al terenurilor agricole[6] proprietate socialistă de stat, atribuite în folosință unei cooperative agricole de producție, se deosebește doar în unele privințe de regimul terenurilor proprietate cooperatistă. Astfel, cooperativa agricolă de producție în calitate de titulară a dreptului de folosință asupra terenului cu destinație agricolă, are dreptul de posesiune, de întrebuințare (folosință) și, într-o anumită măsură, dreptul de dispoziție juridică.

Posesiunea pe care o exercită o cooperativă agricolă în privința terenurilor ce-i sînt atribuite în folosință se deosebește de posesiunea pe care o are proprietarul numai sub aspectul elementului psihologic, care este corespunzător conținutului dreptului de folosință gratuită. Sub aspectul atributului întrebuințării (folosinței), cooperativa are dreptul de a utiliza terenul pentru uzul său, dobîndind în proprietate fructele și, în anumite condiții, chiar și productele.

După cum vedem, atributul „întrebuințării" (folosinței) implică într-o anumită măsură, și dreptul de dispoziție materială, cooperativa agricolă avînd dreptul să perceapă atît fructele cît și productele terenului agricol, dat de stat în folosință.

Întinderea limitată a terenurilor agricole și în special a celor arabile impune folosirea lor rațională și completă.

Dezvoltarea intensivă și multilaterală a agriculturii noastre socialiste impune — pe lîngă efortul uriaș pe care statul îl depune în dezvoltarea bazei ei tehnico-materiale — și un efort continuu pentru sporirea și folosirea cît mai eficientă a suprafeței agricole, în care scop au apărut o serie de reglementări. De aceea, dreptul de întrebuințare și de dispoziție materială a cooperativei asupra terenului proprietatea statului, trebuie examinat prin prisma acestor reglementări.

Pe linia enunțată, de o deosebită importanță, se înscriu prevederile Legii nr. 12/1968 referitoare la apărarea, conservarea și folosirea terenurilor agricole.

Legea cuprinde dispoziții aplicabile tuturor posesorilor de terenuri agricole, indiferent dacă aceștia dețin terenurile în calitate de proprietari sau de beneficiari ai dreptului de folosință. Aceasta înseamnă că cooperativelor agricole de producție dispozițiile Legii nr. 12/1968 le sînt aplicabile, deopotrivă, atît cu privire la terenurile proprietatea lor, cît și la terenurile proprietatea statului deținute cu titlu de folosință.

De o deosebită importanță pentru agricultura noastră socialistă sînt dispozițiile Legii nr. 12/1968 care interzic micșorarea suprafeței terenurilor agricole precum și schimbarea lor în alte scopuri decît pro-

[6] Potrivit art. 1 din Legea nr. 12/1968 în categoria terenurilor agricole se includ : terenurile arabile, cele plantate cu pomi, viță de vie și arbuști fructiferi, pășunile naturale și fînețele naturale. La enumerarea dată de art. 1 al Legii nr. 12/1968 — care include în categoria terenurilor agricole numai cele de producție propriu-zis vegetală — și terenurile care pot fi recuperate prin lucrări de ameliorare pentru producția vegetală cum sînt cele prevăzute de art. 3, alin. 1 din Legea nr. 12/1968.

ducţia agricolă vegetală, în afară de cazurile prevăzute expres de lege (art. 1). În adevăr, Legea nr. 12/1968 prevede, ca excepţie, posibilitatea pentru cooperativele agricole de producţie de a folosi terenurile agricole şi în alte scopuri decît producţia agricolă vegetală, dar numai a terenurilor proprii [7], nu şi a celor proprietatea statului atribuite lor în folosinţă.

Alte dispoziţii ale Legii nr. 12/1968 urmăresc folosirea deplină şi raţională a terenurilor agricole, deţinute cu orice titlu, de către toţi posesorii, inclusiv cooperativele agricole de producţie. Astfel, potrivit art. 2 din lege, cooperativelor agricole de producţie le revine obligaţia : pe de o parte, să lucreze şi să cultive terenurile ce posedă, cu respectarea regulilor agrotehnice, iar pe de altă parte, să asigure conservarea şi ameliorarea terenurilor prin lucrări de îmbunătăţiri funciare şi fertilizare a solului.

În exercitarea dreptului său de folosinţă (întrebuinţare), cooperativa agricolă de producţie este ţinută să se conformeze dispoziţiilor actelor normative [8] care prevăd, pentru posesorii de terenuri, obligaţia de a face, în interesul dezvoltării economiei naţionale, anumite lucrări [9].

De asemenea, dreptul de folosinţă este ţărmurit şi de restricţiile rezultînd din actele normative [10] care stabilesc regimul juridic al apelor, al căilor de comunicaţie, al minelor, al fondului forestier etc [11].

---

[7] Chiar şi în acest caz, schimbarea destinaţiei economice a terenului agricol de producţie vegetală se va putea face numai cu aprobarea prealabilă a M.A.I.A.A. la propunerea U.N.C.A.P.

[8] Legea nr 4/1970 cu privire la organizarea producţiei şi a muncii în agricultură ; Legea nr. 8/1970 pentru organizarea, administrarea şi folosirea pajiştilor, loturilor zootehnice şi semincere, precum şi a staţiunilor comunale de montă ; Legea nr. 5/1972, privind gospodărirea apelor în R.S.R.

[9] În literatura noastră juridică s-au purtat discuţii cu privire la natura juridică a unor asemenea obligaţii. Opinia pe care o împărtăşim, considera că ele nu pot fi incluse nici în categoria obligaţiilor corelative unor drepturi reale, şi nici în categoria unor obligaţii corespunzătoare unor drepturi de creanţă. Obligaţia de a face anumite lucrări stabilite în anumite acte normative constituie o categorie juridică distinctă, o obligaţie reală accesorie. Ea este o obligaţie accesorie, în sensul că urmează soarta juridică a dreptului pe care se grefează, fără să fie nevoie de îndeplinirea vreunei forme de publicitate şi, ca atare, îndatorează pe orice titular al folosinţei unor terenuri, să facă lucrările formînd obiectul obligaţiei reale. (S. Brădeanu, *Regimul juridic al proprietăţii mijloacelor de producţie în sectorul micii producţii de mărfuri*, „Studii şi cercetări juridice" nr. 2/1967, p. 140—141 ; idem, *Mărirea suprafeţelor agricole şi raţionala folosire a terenurilor alcătuind fondul funciar — cerinţă obiectivă a etapei de desăvîrşire a construcţiei socialiste* în *Instituţii şi reglementări în dreptul socialist român*, Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1969, p. 129—130).

[10] Legea nr. 5/1972.

[11] Din actele normative care stabilesc asemenea restricţii nu rezultă o concepţie unitară în ce priveşte natura lor juridică, ele fiind calificate, uneori, ca servituţi legale. În literatura juridică se arată că aceste restricţii nu se pot considera a fi servituţi, ele limitînd însuşi conţinutul atributului folosinţei cuprins în dreptul de proprietate sau cînd e vorba de proprietate socialistă de stat (proprietate ce nu poate fi limitată în conţinutul ei) în atributul întrebuinţării cuprins în dreptul de administrare directă ori, după caz, în dreptul de folosinţă (A se vedea,

Scopul acestor obligații este de a asigura deplina și rațională folosire a terenurilor, în conformitate cu destinațiile lor concrete, iar restricțiile instituite sînt menite să asigure cele mai bune condiții pentru folosirea normală a căilor de comunicație, pentru protecția unor obiective industriale, energetice, a unor monumente de cultură etc.

Cooperativa agricolă de producție mai are, într-o anumită măsură și cu totul excepțional, dreptul de dispoziție juridică asupra terenurilor date în folosință. Astfel, de pildă, suprafețele de pămînt atribuite în folosință gratuită unor cooperative agricole de producție pot fi cuprinse într-o operație de comasare sau, după efectuarea comasării, într-o operație de schimb sau de sistematizare a terenurilor aflate în perimetru [12].

De asemenea, se mai pot ivi situații cînd — soluția fiind și în spiritul Legii nr. 12/1968 și a Legii nr. 4/1970 — cooperativa agricolă de producție ar ceda terenuri neproductive (primite de la stat) ce pot fi folosite pentru construcții, unei alte organizații socialiste, titular al investiției, pentru a primi în locul acestora terenuri recuperabile pentru agricultură.

Alături de dreptul cooperativei agricole de producție de a cuprinde terenurile agricole, date în folosință, într-o operație de comasare trebuie recunoscut și dreptul acesteia de a repartiza, în raporturile interne, terenuri în administrarea directă a unor ferme sau unor unități anexe. De asemenea, cooperativa agricolă de producție va putea atribui din terenurile date în folosință nelimitată de către stat, loturi de folosință

Tr. Ionașcu, S. Brădeanu, *Dreptul de proprietate socialistă și alte drepturi reale principale de tip nou în dreptul R.P.R.*, Ed. șt., București, 1964, p. 240).

[12] Prin comasare, statul, proprietar al terenului atribuit în folosință gratuită cooperativei agricole de producție și cuprins într-o asemenea operație, nu suferă vreun prejudiciu, întrucît în locul terenului ce i-a aparținut, intră prin efectul subrogării reale cu titlu singular, terenul ce i s-a dat în schimb, care, dacă anterior era proprietate cooperatist-agricolă ori proprietate individuală, devine în acest fel, proprietate socialistă de stat și invers, proprietatea socialistă de stat poate deveni, după caz, proprietate cooperatist agricolă ori proprietate individuală. De asemenea, nu este prejudiciată nici cooperativa agricolă de producție, deoarece ea își exercită atributele dreptului ei de folosință gratuită asupra terenului ce a intrat în perimetrul ei comasat, în locul celui cu care a fost schimbat, cel dintîi teren dobîndind, prin efectul subrogării reale cu titlu singular, situația juridică a celui din urmă teren. (I. Albu, *Op. cit.*, p. 172; S. Brădeanu, *Unele probleme de drept cooperatist agricol și de drept funciar în lumina prevederilor Constituției R.S.R. și a Statutului C.A.P.*, „Justiția nouă", nr. 7 din 1966, p. 80; Tr. Ionașcu și S. Brădeanu, *Op. cit.*, p. 362). În ceea ce privește terenurile care sînt date de către stat în folosința cooperativei agricole de producție pe un anumit termen — cu obligația pentru aceasta de a respecta destinația concretă stabilită prin actul de atribuire și de a restitui terenurile la data fixată în același act — este posibil ca operația de comasare privitoare la aceste terenuri să nu fie în concordanță cu condițiile în care statul le-a atribuit în folosință. Într-un asemenea caz, pentru ca terenurile respective să poată fi cuprinse în operația de comasare este necesar să se obțină autorizarea organului de stat pe care le-a atribuit în folosința cooperativei agricole. (I. Albu, *Op. cit.*, p. 172—173).

(în suprafaţă de cel mult 15 ari), membrilor cooperatori care îndeplinesc condiţiile prevăzute de statut [13].

Acest drept este recunoscut cooperativei agricole de producţie numai în măsura în care terenurile date în folosinţă de către stat intră (în urma operaţiilor de organizare funciară internă) în suprafeţele pe care cooperativa urmează a le repartiza în folosinţa personală a membrilor cooperatori. Pe această linie se înscriu şi dispoziţiile art. 4 alin. 7 din Statutul C.A.P. care prevede că, în situaţia în care prin atribuirea loturilor în folosinţă s-ar diminua suprafaţa agricolă în folosinţă obştească, se va cere, în prealabil, aprobarea uniunii judeţene a cooperativelor agricole de producţie. În acelaşi timp art. 4 alin. 8 aduce o precizare foarte importantă — care priveşte atît terenurile agricole proprietatea cooperativei cît şi cele proprietatea statului date în folosinţa ei — şi anume, că, loturile repartizate cooperatorilor, în folosinţă personală, nu pot fi transmise în nici un mod altor persoane.

Statul, în calitatea sa de proprietar, poate să retragă dreptul de folosinţă pe care l-a acordat cooperativei agricole de producţie asupra unui teren agricol, în cazul în care cooperativa nu respectă condiţiile de folosinţă, sau dacă aşa cer interesele superioare de stat [14]. Dacă cooperativa agricolă de producţie, prin nerespectarea obligaţiilor impuse prin actul de atribuire, a cauzat statului şi un prejudiciu, cooperativa va putea fi obligată şi la plata de despăgubiri. În situaţia în care însă cooperativa agricolă de producţie, căreia statul i-a retras dreptul de folosinţă asupra terenului, suferă un prejudiciu de pe urma acestui act, va avea dreptul, la rîndul ei, de a cere organului de stat care a dispus retragerea, repararea prejudiciului. Aşa, spre exemplu, cooperativa agricolă de producţie are dreptul să ceară restituirea cheltuielilor efectuate cu lucrările de îmbunătăţiri funciare, şi care au sporit valoarea terenului, afară numai dacă, dintr-o dispoziţie a legii sau dintr-o clauză inserată în actul administrativ de atribuire a dreptului de folosinţă, n-ar rezulta contrariul.

În hotărîrea Plenarei Consiliului Uniunii Naţionale a C.A.P. din 22—23 decembrie 1969 şi în Rezoluţia Congresului al II-lea al U.N.C.A.P. din 21—23 februarie 1972 se subliniază necesitatea ca unităţile cooperatiste să organizeze acţiuni de întrajutorare şi asociere între cooperativele slab dezvoltate şi cele cu rezultate economice bune, în scopul folosirii în comun a unor terenuri, realizării unor obiective intercooperatiste de producţie agricolă şi prestări de servicii care să fie în avantajul unităţilor asociate. De asemenea, se impune o conlucrare mai strînsă în pro-

[13] Potrivit art. 4 alin. 8 din Statut, lotul va fi folosit numai pentru producţia agricolă.

[14] Dispoziţiile art. 15, alin. 4 din Legea nr. 12/1968 ; I. Albu, *Regimul juridic al terenurilor proprietate de stat atribuite în folosinţa C.A.P.-urilor*, „Justiţia nouă", nr. 7/1962, p. 27—28.

ducție între cooperativele cu rezultate economice slabe și întreprinderile agricole de stat.

În scopul folosirii intensive a suprafețelor de teren deținute de unele cooperative agricole de producție și în special de cele din jurul orașelor și centrelor industriale ce nu dispun de forță de muncă suficientă, Plenara Consiliului Uniunii Naționale consideră necesar ca uniunile județene și direcțiile generale pentru agricultură și industrie alimentară să sprijine conducerile acestor unități pentru a extinde mecanizarea lucrărilor și a stabili un profil de producție corespunzător posibilităților de care dispun. În cazul cînd, prin aplicarea acestor măsuri, suprafețele de teren disponibile nu pot fi folosite rațional, să se organizeze exploatarea lor prin asociații intercooperatiste.

Apreciind rezultatele pozitive obținute pînă în prezent de asociațiile intercooperatiste, Plenara Consiliului Uniunii Naționale și Rezoluția Congresului al II-lea al U.N.C.A.P. trasează ca sarcină de viitor să se intensifice asocierea cooperativelor în vederea realizării unor întreprinderi intercooperatiste de creștere și îngrășare a animalelor, de cultivare a legumelor în sere și solarii, pentru producerea de furaje combinate, acțiuni de îmbunătățiri funciare, unități de prelucrare și valorificare a producției agricole etc.

Din documentele Plenarei din 22—23 decembrie 1969 a U.N.C.A.P., din expunerea tovarășului N. Ceaușescu, cu privire la îmbunătățirea organizării, planificării și conducerii agriculturii, din 23 noiembrie 1970 și din Rezoluția Congresului al II-lea al U.N.C.A.P. rezultă că în viitor este necesar a se extinde acțiunea de creare de asociații intercooperatiste (investite cu personalitate juridică), cît și de asociații (mixte) de stat și cooperatiste pentru conlucrare în producția agricolă [15].

Cît privește asociațiile mixte, Congresul al II-lea al U.N.C.A.P. consideră necesar ca unitățile agricole cooperatiste să dezvolte o largă conlucrare în producție cu întreprinderile agricole de stat, prin cooperare și asociere, mijloc important pentru a se asigura generalizarea experienței pozitive atît în unele cît și în celelalte și, pe această cale avîntul general al întregii noastre agriculturi socialiste [16].

---

[15] *Rezoluția Congresului al II-lea al U.N.C.A.P.*, Ed. pol., București, 1972, p. 22—23. Pînă în 1970, 485 de cooperative agricole de producție cooperează cu 69 întreprinderi agricole de stat, îndeosebi în creșterea și îngrășarea porcilor, taurinelor, păsărilor, ovinelor, în producerea și valorificarea legumelor și fructelor. (A se vedea, *Expunerea tov. Nicolae Ceaușescu, cu privire la îmbunătățirea organizării, planificării și conducerii agriculturii, din 23 noiembrie 1970*, Ed. pol., București, 1970). Pînă la sfîrșitul anului 1970 au fost alcătuite 365 de asociații intercooperatiste din care: 76 pentru creșterea și îngrășarea porcilor, 53 pentru cultura legumelor în solarii, 33 pentru creșterea păsărilor, 30 pentru îngrășarea mieilor, 26 pentru îngrășarea taurinelor („Scînteia", nr. 8695 din 12 februarie 1971).

[16] *Rezoluția Congresului al II-lea al U.N.C.A.P.*, Ed. pol., București, 1972, p. 23.

Toate unităţile amintite, în vederea realizării obiectivelor pentru care se înfiinţează vor avea în folosinţă terenuri (de cele mai multe ori agricole) aparţinînd în proprietate, fie statului, fie cooperativelor agricole asociate.

Asociaţiile intercooperatiste îşi pot realiza deci, sarcinile lor de producţie şi pe terenurile agricole proprietatea statului, date în folosinţa acestora, terenuri ce vor avea regimul juridic pe care l-am expus în paginile precedente.

În situaţia în care cooperativa agricolă de producţie, potrivit art. 42 din Statut, participă la acţiuni de interes comun în asociere cu o unitate de stat, terenul proprietatea statului aflat în administrarea directă va fi adus, de unitatea de stat (ce se asociază), în asociaţia mixtă tot cu titlu de folosinţă. Acest drept de folosinţă se va exercita şi el în limitele şi în condiţiile prevăzute de actele normative menţionate.

ЮРИДИЧЕСКИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬНЫХ УЧАСТКОВ, ЯВЛЯЮЩИХСЯ ГОСУДАРСТВЕННОМ СОБСТВЕННОСТЬЮ, ПРЕДОСТАВЛЕННЫХ В ПОЛЬЗОВАНИЕ СЕЛЬСКОХОЗЯИСТВЕННЫМ ПРОИЗВОДСТВЕННЫМ КООПЕРАТИВАМ

Краткое содержание

В данном исследовании рассматриваются, в свете партийных документов и настоящих нормативных актов, вопросы права владения, пользования и распоряжения земельными участками, принадлежащими государству и предоставленными в пользование сельскохозяйственным производственным кооперативам. В последней части автор работы уделяет особое внимание также вопросам юридического режима земельных участков государственной собственности, предоставленных в пользование сельскохозяйственным межкооперативным объединениям и „смешанным“ государственно-кооперативным союзам.

MOŞTENIREA ÎN REGLEMENTAREA PROIECTULUI CODULUI CIVIL AL R.S.R.

DE

JULIETA MANOLIU

Instituţia moştenirii, în perioada desăvîrşirii construirii socialismului şi apoi în aceea a făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate, urmînd soarta proprietăţii personale, se concretizează printr-o creştere cantitativă şi valorică a obiectului transmisiunii succesorale pe măsura creşterii continue a bunăstării generale [1].

În raportul ţinut la Conferinţa Naţională din 19—21 iulie 1972 tov. Nicolae Ceauşescu, referindu-se la creşterea bunăstării materiale şi spirituale a poporului — ţelul suprem al politicii partidului — raţiunea însăşi a construcţiei socialismului, arăta că : „. . . Comitetul Central a stabilit ca faţă de creşterea de circa 26 la sută a salariului mediu prevăzută iniţial să fie atinsă în a doua parte a anului 1975 — comparativ cu anul 1970 — să se realizeze un spor de 35 la sută ; în acest fel, salariul mediu lunar urmează să ajungă în a doua parte a anului 1975 la circa 1950 lei“ [2].

Constituţia R.S.R. din august 1965, care dă expresie generalizării relaţiilor de producţie socialiste în întreaga noastră economie consacră dreptul de moştenire, printr-un articol deosebit, între drepturile fundamentale ale cetăţenilor [3].

Deşi, în momentul de faţă, în ţara noastră, instituţia moştenirii este cîrmuită de Codul civil, în vigoare de peste 100 de ani, dreptul de moştenire socialist se deosebeşte de dreptul de moştenire propriu orînduirilor presocialiste, atît prin obiectul şi finalitatea sa, cît şi prin conţinutul său social-economic.

---

[1] M. Eliescu, *Moştenirea şi devoluţiunea ei în dreptul R.S.R.*, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1966, p. 46.

[2] N. Ceauşescu, *Raport la Conferinţa Naţională a Partidului Comunist Român, 19—21 iulie 1972*, Ed. pol., Bucureşti, 1972, p. 34.

[3] Art. 36 şi 37 din Constituţia R.S.R.

Proiectul Codului civil al R.S.R. din 1971, rezultat al activității de înnoire legislativă ce se desfășoară în țara noastră, aduce o serie de modificări în ceea ce privește reglementarea actuală a instituției moștenirii, căutînd să înlăture unele dificultăți ivite în practica instanțelor judecătorești precum și să răspundă propunerilor făcute, pe parcursul anilor, de literatura juridică de specialitate.

Moștenirea este reglementată în cartea a V-a din proiect, în 80 de articole (art. 837—917), spre deosebire de actualul cod, care consacră acestei instituții un număr nejustificat de mare și anume 287 de articole (art. 644—931).

Dispozițiile generale privitoare la moștenirea legală și la cea testamentară, cuprinse în titlul I, care se referă la locul și data deschiderii moștenirii, obiectul transmisiunii, corelația dintre cele două feluri de succesiuni, condițiile ce trebuie îndeplinite pentru ca o persoană să aibă capacitate succesorală, au rămas aceleași. Titlurile următoare (II—VIII) reglementează : moștenirea legală, apoi cea testamentară, transmisiunea moștenirii, dreptul statului în caz de moștenire vacantă, conservarea bunurilor din moștenire și ocrotirea dreptului la moștenire, dispoziții testamentare cu titlu particular și împărțeala moștenirii.

În cele ce urmează ne vom referi doar la cîteva din modificările preconizate de proiect în ceea ce privește moștenirea legală și cea testamentară.

I. Limitele chemării rudelor de sînge la moștenire sînt cele prevăzute în actualul cod, în art. 676, modificat prin art. 4 al legii [4] impozitului progresiv pe succesiuni din 28 iulie 1921, care a restrîns dreptul de moștenire al rudelor în linie colaterală pînă la gradul al IV-lea inclusiv, rudele de sînge în linie dreaptă fiind chemate la succesiune, la infinit.

Dacă, în ceea ce privește limitele chemării rudelor de sînge la moștenire, proiectul păstrează vechile dispoziții, nu același lucru se întîmplă și cu privire la ordinea chemării acestor rude, împărțite în 4 clase, la moștenire.

După cum se știe, devoluțiunea succesorală legală este cîrmuită de trei principii : al priorității claselor de moștenitori, al proximității gradului de rudenie și cel al împărțirii în părți egale (pe capete). De la principiul priorității, există în prezent, o singură excepție : soțul supraviețuitor care, deși nu face parte din nici una dintre clasele de moștenitori, vine în concurs cu fiecare din ele, cu singura condiție ca acesta să aibă calitatea de soț la data deschiderii succesiunii. Această excepție a

[4] Legea timbrului din 29. IV. 1927 a abrogat legea din 1921 ; art. 6 din legea nr. 319 din 10. VI. 1944 are următorul cuprins : „Dispozițiile art. 676 c. civ., modificat prin art. 4 din Legea impozitului progresiv pe succesiune din 28 iulie 1921, prin care s-a restrîns ordinea succesorală la gradul al IV inclusiv sînt și rămîn în vigoare".

fost introdusă prin Legea nr. 319 din 10 iunie 1944, pentru dreptul de moştenire al soţului supravieţuitor, care a înlăturat situaţia inechitabilă a acestuia, existentă pînă atunci [5].

Potrivit acestei legi soţul supravieţuitor are o serie de drepturi şi anume :

a) un drept la succesiunea soţului decedat (după lichidarea comunităţii de bunuri), în concurs cu toate clasele de moştenitori (art. 1 din Legea nr. 319/1944) ;

b) un drept de moştenire legală cu o destinaţie specială [6], asupra mobilelor şi obiectelor aparţinînd gospodăriei casnice, atunci cînd vine în concurs cu alţi moştenitori decît descendenţii [7] (art. 5 din Legea nr. 319/1944) ;

c) un drept temporar de abitaţie, în anumite condiţii (art. 4, din Legea nr. 319/1944).

Ţinînd seama că singura condiţie cerută de lege, pentru ca soţul supravieţuitor să vină la succesiunea soţului decedat, este aceea de a avea calitatea de soţ în momentul deschiderii succesiunii, Legea nr. 319/1944 a fost, pe drept cuvînt, criticată de nenumărate ori, datorită faptului că, în practică, s-a constatat de multe ori că, în cazul unor căsătorii din interes şi de scurtă durată, soţul supravieţuitor este mult mai avantajat, în defavoarea rudelor de sînge ale soţului decedat.

Proiectul Codului civil, nu numai că nu stabileşte şi alte condiţii, pe lîngă cea amintită, pentru ca soţul supravieţuitor să beneficieze de toate drepturile enumerate mai sus, ci îi creează acestuia o situaţie şi mai bună decît în prezent.

Astfel art. 846 din proiect prevede că : „soţul supravieţuitor este chemat la moştenire împreună cu descendenţii, părinţii, fraţii şi surorile defunctului, precum şi cu descendenţii acestora din urmă", iar în al. ultim al aceluiaşi articol se arată că, în lipsa acestor moştenitori, „sau dacă nici unul din ei nu poate sau nu voieşte să vină la moştenire, soţul supravieţuitor este chemat să moştenească înainte de orice altă persoană". Rezultă din acest articol că soţul supravieţuitor va fi chemat la succesiunea soţului decedat numai în concurs cu primele două clase, el înlăturînd clasa a III-a şi a IV-a, adică pe ascendenţii defunctului, alţii decît părinţii, precum şi rudele colaterale, altele decît fraţii şi surorile defunctului, precum şi descendenţii acestora.

[5] Conform codului civil, soţul supravieţuitor venea la succesiune după rudele colaterale de gradul al XII-lea, iar după modificarea din 1921 era chemat la succesiune după colateralii de gradul al IV-lea ; excepţie pentru văduva săracă, vezi art. 684 c. civ. abrogat prin legea nr. 319/1924.

[6] Pînă la apariţia deciziei de îndrumare a Plenului Tribunalului Suprem, nr. 12 din 30 decembrie 1968, acest drept special — al soţului supravieţuitor — era calificat în literatura juridică de specialitate şi de practica judiciară, ca un legat presumat ; v. S. Cărpenariu, *Dr. civil*, Ed. did. şi ped., Buc., 1971, p. 210—211.

[7] Art. 850 proiect cod civil.

Nu sîntem de acord cu această modificare a ordinii chemării la succesiune, care ar putea duce la crearea unor situații inechitabile pentru rudele de sînge ale defunctului. De ce un soț supraviețuitor, care a fost, spre exemplu, căsătorit timp de 5 ani, să culeagă întreaga moștenire (în lipsa primelor două clase), iar bunicii, care sînt rude de sînge în linie directă ascendentă de gr. II cu defunctul și care poate n-au mijloace suficiente de trai, să fie înlăturați de la succesiunea nepotului lor ?

S-ar putea răspunde la această întrebare arătîndu-se că proiectul prevede [8] posibilitatea pentru orice persoană, de a institui, prin testament, unul sau mai mulți moștenitori sau poate face legate cu titlu particular în favoarea uneia sau mai multor persoane. Deci, rudele din clasa a III-a sau a IV-a vor putea totuși veni la succesiune în prezența soțului supraviețuitor și alături de el, numai ca urmare a unor dispoziții testamentare și numai în limitele cotității disponibile ; dar dacă unul din soți a decedat, pe neașteptate, spre exemplu în urma unui accident, fără să aibă timp să întocmească un testament ?

Rezultatul va fi că în lipsa primelor două clase, soțul supraviețuitor va avea o vocațiune universală și deci va culege întreaga succesiune.

II. Este adevărat că pentru susținerea modificării despre care am vorbit, s-ar mai putea invoca și dispozițiile noi, cuprinse în art. 862 din proiect, referitoare la dezmoștenire. Este știut că în actuala reglementare, această prerogativă ce aparține testatorului nu poate fi exercitată nelimitat ; moștenitorii rezervatori nu pot fi dezmoșteniți decît în limitele cotității disponibile. Proiectul aduce o modificare [9] esențială și binevenită, în această privință și anume : ca excepție de la regulă, dispune că moștenitorii rezervatori vor putea fi dezmoșteniți, în privința rezervei cuvenită lor, prin testament, pentru unul din motivele enumerate și anume :

a) a săvîrșit cu intenție o faptă prin care s-a pricinuit testatorului o vătămare gravă a integrității corporale ori a sănătății ;

b) împotriva voinței testatorului, duce o viață imorală îndeobște cunoscută ;

c) fără temeinice motive, nu-și îndeplinește în mod statornic obligația legală de a-i da întreținere ;

d) fiind soțul testatorului, a încălcat în timpul vieții acestuia în mod grav sau repetat obligațiile sale de soț.

În ceea ce privește prima cauză, chiar în lipsa unei dezmoșteniri exprese făcute de testator, considerăm că cel vinovat va putea fi înlăturat de la succesiune ca nedemn, dacă a fost condamnat, potrivit legii penale.

Referitor la celelalte cauze, se pune întrebarea dacă va fi suficient ca testatorul să invoce în testament unul din motivele enumerate. Deși

[8] Art. 860—861 din proiect cod. civil.
[9] Art. 862 din proiect.

proiectul nu prevede, considerăm că într-o asemenea situaţie, testatorul va trebui să anexeze anumite dovezi sau temeinicia motivului invocat va trebui să fie dovedită de cei ce dobîndesc vocaţiune succesorală ca urmare a înlăturării celui dezmoştenit (aceasta în cazul cînd rezervatorul dezmoştenit ar cere revocarea unei asemenea dispoziţii testamentare, pe cale judecătorească). Tot în legătură cu dezmoştenirea, proiectul dispune că aceste motive (în afară de primul) nu vor putea fi invocate în cazul cînd, la data deschiderii succesiunii, cel dezmoştenit nu avea vîrsta de 16 ani împliniţi. Considerăm că, deoarece, conform codului familiei, femeia se poate căsători în mod excepţional, chiar la 15 ani, ar fi necesar să se precizeze că ea va putea fi dezmoştenită, pentru încălcarea, în mod grav sau repetat a obligaţiilor de soţie, chiar dacă la deschiderea succesiunii nu ar avea vîrsta de 16 ani. Proiectul arată că dezmoştenirea nu produce efecte dacă testatorul a iertat faptele care au îndreptăţit-o, fără însă a preciza în ce formă se poate realiza acest lucru. Considerăm că iertarea, pentru a-şi produce efecte, va trebui să fie făcută în mod expres, printr-un testament ulterior, cu alte cuvinte testatorul va trebui să revoce, în mod voluntar, dispoziţia testamentară referitoare la dezmoştenire.

III. O altă modificare importantă este adusă de proiect în problema reprezentării succesorale care, după cum ştim, constituie o excepţie de la principiul proximităţii gradului de rudenie.

Ca şi în actuala reglementare, proiectul consideră reprezentarea, ca fiind un beneficiu al legii [10], în virtutea căruia un succesibil de un grad mai îndepărtat se urcă în gradul şi în locul ascendentului său precedat, pentru a culege, în concurs cu succesori mai apropiaţi în grad, partea din moştenire ce s-ar fi cuvenit acestuia din urmă, dacă ar fi fost în viaţă la deschiderea succesiunii.

Art. 668 cod. civil prevede expres că pot fi reprezentate în materie succesorală numai persoanele moarte : nedemnul şi renunţătorul n-au drept la moştenire, deci, locul lor fiind vacant dar nu şi util, ei nu pot fi reprezentaţi de descendenţii lor.

În literatura juridică de specialitate s-a arătat mereu că, nedemnitatea [11], fiind o sancţiune civilă, ar trebui ca efectele ei să nu se răsfrîngă şi asupra descendenţilor nedemnului.

Proiectul, păstrînd regula conform căreia numai persoanele moarte pot fi reprezentate în materie succesorală, stabileşte o singură excepţie, mult aşteptată, care se referă numai la descendenţii nedemnului sau ai celui dezmoştenit.

---

[10] Art. 664 c. civ. şi art. 843 al. 2 proiect cod civ.

[11] Proiectul de cod înlocuieşte acest termen cu cel de „nevrednicie" (art. 841) ; terminologia proiectului de cod a fost criticată ; v. Maria Ioana Eremia şi Otilia Calmuschi, *Pe marginea unei recente dezbateri (Proiectul Codului civil al R.S.R.)*, „S.C.J.", nr. 1/1972, p. 84.

Astfel, art. 843, al. 5 din proiect dispune că „reprezentarea se va produce şi în cazul cînd cel care urmează a fi reprezentat, trăieşte la data deschiderii succesiunii, dar este înlăturat de la aceasta prin nevrednicie sau dezmoştenire".

Prin această dispoziţie, legiuitorul socialist, urmăreşte ocrotirea intereselor copiilor care nu sînt vinovaţi de faptele ascendenţilor lor, şi deci nu trebuie să suporte consecinţele sancţiunilor civile aplicate acestora.

În privinţa renunţătorului [12], proiectul prevede, ca şi în actualul cod, că acesta nu poate fi reprezentat, deoarece se consideră că el n-a fost niciodată moştenitor : descendenţii acestuia vor putea veni la succesiunea defunctului numai în nume propriu.

IV. O problemă mult controversată în literatura juridică de specialitate este în legătură cu vocaţia succesorală a înfietorului, din înfierea cu efecte restrînse, la succesiunea infiatului. În legătură cu aceste discuţii, s-au conturat două opinii :

1. Unii autori [13] consideră, aducînd o serie de argumente, că înfietorul nu are nici un drept la moştenirea lăsată de înfiatul decedat.

2. Alţi autori [14] susţin, pe drept cuvînt că, raporturile dintre înfiat şi înfietor sînt absolut identice, atît în cazul înfierii cu efecte depline, cît şi în cazul infierii cu efecte restrînse şi, ca atare, drepturile succesorale ale înfietorilor trebuie să fie identice.

Proiectul de cod adoptă cea de a doua opinie, considerată justă de majoritatea autorilor şi dispune, în art. 849 al. 2, că „înfietorul, în caz de înfiere cu efecte restrînse, moşteneşte pe înfiat şi pe descendenţii acestuia, întocmai ca şi părinţii fireşti şi împreună cu aceştia sau cu ceilalţi moştenitori".

V. În privinţa rezervei succesorale, proiectul dispune că aceasta se cuvine aceloraşi moştenitori rezervatori, prevăzuţi şi în actuala legislaţie, adică descendenţilor, ascendenţilor privilegiaţi şi soţului supravieţuitor.

Legea nr. 319/1944, care l-a trecut pe soţul supravieţuitor în rîndul moştenitorilor rezervatori, a stabilit regula, că spre deosebire de rezerva celorlalţi rezervatori, care este egală cu partea care li se cuvine din întreaga moştenire, rezerva soţului supravieţuitor este de 1/2 din partea succesorală pe care el o culege ca moştenitor legal [15] în concurs cu cele patru clase de moştenitori legali. Regula înscrisă în Legea nr. 319/1944,

---

[12] Art. 698 cod. civ. şi art. 845, al. 1, proiect cod. civ.

[13] A. Ionaşcu, *Clasele de moştenitori în dreptul R.P.R.*, „Bul. Univ. Bolyai-S. Cărpenariu, *Op. cit.*, p. 198—200.

[14] M. Eliescu, *Op. cit.*, p. 113 ; C. Stătescu, *Op. cit.*, p. 136 ; D. Cărpenariu, *Op. cit.*, p. 198—200.

[15] Art. 2 din Legea nr. 319/1944.

este menținută de proiect și în privința celorlalți rezervatori : art. 863, al. 3 prevede : „rezerva moștenitorului rezervator este de o jumătate din partea de moștenire pe care legea o prevede în favoarea sa".

Adoptarea acestei reguli, va duce la mărirea cotității disponibile, de care testatorul va putea dispune prin instituire de moștenitor sau prin legate cu titlu particular (făcute ambele în formă testamentară).

VI. Despre dreptul de opțiune succesorală, proiectul se ocupă în art. 879—883.

În art. 881 al. 1 se arată că dreptul de a alege între acceptarea și renunțarea la o succesiune „se prescrie printr-un termen de 6 luni, socotit de la data deschiderii moștenirii", dispoziție pe care o găsim și în Codul civil în vigoare [16].

În legătură cu momentul începerii curgerii termenului de prescripție privind dreptul de opțiune succesorală, în prezent, el este același și în cazul cînd sînt chemați la succesiune moștenitori din clase diferite : pentru moștenitorii subsecvenți termenul de 6 luni începe a curge de la data deschiderii succesiunii, iar nu de la data cînd succesibilii de rang preferabil au renunțat la moștenire. De asemenea, dacă un succesibil a murit înainte de a opta [17], moștenitorii săi au la dispoziție, pentru exercitarea dreptului de opțiune, numai restul de termen, pe care l-ar mai fi avut autorul lor, dacă n-ar fi murit. Aceste situații, în practică, pot duce adesea la stingerea dreptului de opțiune a succesibililor în rang inferior, înainte chiar de apariția acestui drept în persoana succesibililor respectivi [18].

În sistemul proiectului de cod, aceste neajunsuri [19] sînt înlăturate, în sensul că pentru moștenitorii subsecvenți dreptul de opțiune „se prescrie prin 2 luni socotite de la expirarea termenului de 6 luni, afară numai dacă cei din clasa chemată, în prim rînd au renunțat mai înainte, cînd termenul de 2 luni va curge de la această din urmă dată (art. 881 al. 1)". De asemenea, în cazul morții unui succesibil, înainte de a opta, proiectul de cod precizează, în mod just, că moștenitorii acestuia vor avea la dispoziție pentru exercitarea opțiunii „restul termenului prevăzut de art. 881, dar nu mai puțin de o lună de la deschiderea celei de a doua moșteniri" (art. 883).

Considerăm utile și aceste modificări, preconizate de proiect, în această problemă, ele răspunzînd în totul necesităților ivite în practică.

---

[16] Art. 700 c. civ. așa cum a fost modificat prin Decr. nr. 73/1954.

[17] Art. 692 c. civ.

[18] St. Cărpenariu, *Op. cit.*, p. 292—293.

[19] Vezi : Tribunalul regional Bacău, decizia nr. 506/1957, „L.P". nr. 2/1958, cu notă critică de I. C. Popescu.

L'HÉRITAGE DANS LA REGLÉMENTATION DU PROJET DE CODE CIVIL DE LA RÉPUBLIQUE SOCIALISTE DE ROUMANIE

Résumé

Le projet de Code civil de la R.S.R. de 1971, résultat de l'activité de renouvellement législatif qui a lieu dans notre pays, contient dans le Ve livre la réglementation de l'héritage.

L'auteur s'occupe de quelques aspects qui constituent des modifications essentielles envers la réglementation existant déjà en cette matière.

FORMELE CONCURSULUI DE INFRACȚIUNI ÎN LEGISLAȚIE ȘI LITERATURĂ — EXAMEN DE DREPT COMPARAT

DE

MARIA ZOLYNEAK

1. Un examen de ansamblu al legislației în vigoare — străină și română — în materia concursului de infracțiuni pune în evidență faptul că această formă a concursului de infracțiuni a fost consacrată aproape în toate codurile penale.

Din felul în care este reglementat concursul de infracțiuni în legislațiile examinate se constată două orientări.

Astfel, în unele legislații s-a adoptat o reglementare cu caracter general a concursului de infracțiuni, în care s-a cuprins definiția acestei instituții penale, ceea ce a determinat pe unii autori să tragă concluzia că o astfel de reglementare se referă atît la concursul real cît și la concursul ideal, iar pe alții să restrîngă acest cadru legal numai la concursul real.

O disciplinare în acest sens caracterizează Codul penal francez (art. 5), Codul penal austriac (art. 34), C. pen. islandez (art. 72). Deși pe alte baze și unele legislații penale socialiste au adoptat aceeași reglementare generală, dintre care amintim : C. pen. R.S.F.S.R. art. 40, dispoziție existentă și în Bazele legislației penale a U.R.S.S. și a republicilor unionale (art. 35), C. pen. al R.P. Ungare art. 65, C. pen. al R.S. Cehoslovace, art. 35, ca să nu enumerăm decît parte dintre ele.

În alte coduri penale reglementarea în materia examinată este mai cuprinzătoare, consacrîndu-se distinct formele concursului cu trăsăturile lor caracteristice. Pe lîngă concursul real, asemenea legislații au consacrat expres concursul ideal, fie în cadrul aceleiași dispoziții care definește concursul real, fie într-un sediu legal distinct, în care s-a cuprins definiția acestei forme de concurs cu prevederea, totodată a tratamentului sancționator pe care-l atrage. Dintre codurile penale care prevăd o reglementare diferențiată amintim : C. pen. al R.F. a Germaniei art. 73, C. pen. belgian art. 65, C. pen. finlandez cap. VII, alin. 1, C. pen. danez, art. 88, C. pen.

spaniol art. 68, C. pen. italian art. 81, C. pen. elvețian art. 68, C. pen. grec art. 94 și altele [1].

O astfel de reglementare este proprie și unor coduri penale socialiste, cum ar fi Codul penal bulgar art. 39 și Codul penal al R.D. Germane art. 63.

Discuții ample și controversate asupra formelor concursului de infracțiuni și a caracterizării lor se poartă, în special, în literatura penală bazată pe legislația care a adoptat o reglementare generală a concursului, din care nu se desprinde expres existența a două forme. Chiar dacă nu s-a adoptat o reglementare distinctă a formelor concursului, literatura penală le-a pus în discuție, examinîndu-le separat. Examinarea distinctă a acestora nu a însemnat, însă, și o unitate de concepție în ce privește structura formelor concursului, conținutul lor.

Literatura penală, în general, a recunoscut în baza cadrului legal nediferențiat existența a două forme de concurs — real și ideal — demonstrîndu-se pluralitatea de fapte penale nu numai în situația concursului real, care de altfel nu a fost contestată ci și în situația celui ideal.

Această concepție asupra concursului de infracțiuni și a formelor sale se oglindește deplin în literatura penală a țărilor socialiste.

Concepția caracterizează, cu unele excepții, și doctrina penală burgheză.

În cadrul acestei doctrine unii teoreticieni deși fac vorbire de concursul real și ideal, admit pluralitatea de infracțiuni numai în cadrul concursului numit real, cealaltă formă, denumită concurs ideal, fiind considerată ca o pluralitate aparentă de infracțiuni, o alternanță de calificări, și deci o unitate infracțională [2]. Considerînd concursul ideal ca unitate infracțională și identificîndu-l cu concursul de legi sau cu concursul de calificări, mulți autori au dezvoltat această problemă în tratatele de drept penal în cadrul prezentării noțiunii de unitate infracțională și nu în diviziunea lucrărilor afectată concursului de infracțiuni, în care se înfățișează numai concursul real. Apreciind această situație juridică drept unitate infracțională și deci o alternanță de calificări, va trebui să se rețină calificarea cea mai gravă, problema rezolvîndu-se în această situație după normele care guvernează concursul de texte.

---

[1] M. Ancel, Y. Marx, *Les codes pénaux européens*, vol. I, II, III, Paris, 1957.

[2] Fr. von Liszt, *Traité de droit pénal allemand*, 1911, p. 356 și urm.; R. Garraud, *Traité théorique et pratique de droit pénal*, tome III, Paris, 1916, p. 180 și urm.; J. A. Roux, *Cours de droit pénal et de procédure pénale*, Paris, 1920, p. 244 și urm.; P. Bouzat, *Traité théorique et pratique de droit pénal*, Paris, 1951, p. 463 și urm.; P. Bouzat, J. Pinatel, *Traité de droit pénal et de criminologie*, tome I, Paris, 1963, p. 584; R. Merle, A. Vitu, *Traité de droit criminel (Droit pénal général)*, Paris, 1967, p. 595 și urm.; G. Ștefani, G. Levasseur, *Droit pénal général et procédrue pénale*, tome I, Prais, 1964, p. 358 și urm. Părerea este susținută de G. Stefani și în prefața la monografia *Cumul et non cumul des infractions, confusion et réduction des peines* a autorului Pol Delestrée, Paris, 1960. Autorul monografiei nu este întru totul de acord cu acest punct de vedere; Fr. Wachenfeld, *Lehrbuch des deutschen Strafrechts*,

Parte din autori, subscriind la teza unității infracționale, se pare că-i reproșează, totuși, caracterul ei absolut, fapt pentru care disociază, în cadrul concursului ideal, pluralitatea de calificări accidentală de cea care este moralmente imputabilă infractorului. Astfel, se subliniază ideea că, în general, delictele se apreciază prin numărul de acțiuni sau inacțiuni legale săvîrșite. Dar această concepție asupra infracțiunii va trebui să comporte excepții cînd un fapt unic se unește cu o pluralitate de elemente morale care tind să violeze interese colective sau individuale distincte, diferit reprimate de lege.

În literatura penală franceză mai veche [3] și de dată recentă [4] s-a subliniat necesitatea analizării mai atente a concursului de calificări pentru a se vedea dacă în anumite cazuri nu apare o pluralitate de elemente morale, de natură a transforma concursul de calificări în concurs de infracțiuni. Examinîndu-se problema concursului de infracțiuni în practica judiciară s-a observat lipsa de orientare a acesteia în rezolvarea cazurilor ce pun problema concursului ideal, lipsă de orientare pe care literatura o explică prin inexistența unei reglementări exprese a concursului ideal. În rezolvarea acestei probleme se poate vorbi de anumite tendințe în teorie și practică de a se admite, în unele cazuri, pluralitatea de infracțiuni în cazul concursului numit ideal. Autorii care susțin această posibilitate în situația așa-numitelor „cazuri limită" recomandă o examinare completă sub aspectul elementelor materiale, legale și morale [5].

În general, în rezolvarea concursului ideal de infracțiuni, instanța supremă din Franța, în repetate decizii, a adoptat soluția de principiu că un singur act material susceptibil de calificări multiple, care violează mai multe dispoziții ale legii, constituie o singură infracțiune care trebuie să fie urmărită sub o singură calificare, și anume, cea mai gravă [6].

Deși practica este constantă în această privință, au apărut izolat decizii ale Curții de Casație franceze în care s-a stabilit un alt punct de vedere, la care literatura se raliază, punct de vedere ce asimilează concursul de calificări cu un concurs de infracțiuni. S-a considerat, astfel, că printr-un act se pot reține două fapte, cu două calificări distincte, pornind de

München, 1914, p. 193; Sandor Halàsz, *A làtszölagos (halmazatrol). (Cu privire la concursul formal de infracțiuni)*, „Magyar Jog", nr. 8/1966, p. 337—339. În concepția acestui autor concursul formal de infracțiuni există în cazul cînd fapta săvîrșită întrunește elementele constitutive ale mai multor infracțiuni, dar, stabilindu-se elementele constitutive ale unei infracțiuni se înlătură implicit posibilitatea reținerii celorlalte infracțiuni. În acest caz concursul de infracțiuni există numai formal, în realitate s-a săvîrșit o singură infracțiune.

[3] J. Ortolan, *Eléments de droit pénal*, Paris, 1875.

[4] Pol Delestrée, *Op. cit.*, supra, p. 37; R. Merle, A. Vitu, *Op. cit.*, supra, p. 270 și urm.

[5] R. Merle, A. Vitu, *Op. cit.*, supra; Pol Delestrée, *Op. cit.* supra

[6] R. Merle, A. Vitu, *Op. cit.*, supra, p. 270 și urm.

la elementul subiectiv, intenţia care prezintă un conţinut deosebit faţă de cele două fapte ce trebuie reţinute în concurs [7].

2. Concursul de infracţiuni este reglementat şi în legislaţia penală română.

Codul anterior a reglementat concursul de infracţiuni sub aspectul celor două forme — real şi ideal — prevăzute în norme diferite (art. 101 consacrat concursului real şi 103 concursului ideal), în care s-a cuprins definiţia lor şi sistemele de sancţionare. Textul care consacra concursul ideal avea o redacţiune improprie prin formularea „cînd aceeaşi faptă violează mai multe dispoziţii ale legii penale", ceea ce putea duce la confuzia concursului ideal cu concursul de texte sau legi penale. Deşi reglementarea era echivocă şi nu punea în evidenţă pluralitatea de infracţiuni în structura aşa-numitului concurs ideal, în literatura penală română, teza pluralităţii de infracţiuni, în această ipoteză, a fost puternic argumentată, demonstrîndu-se că această modalitate a concursului este identică cu concursul real, că pluralitatea de infracţiuni poate fi realizată şi printr-o execuţie comprimată care conţine în materialitatea sa elementele materiale ale unei pluralităţi de fapte. S-a susţinut, astfel, că în cazul concursului ideal este o pluralitate comprimată de infracţiuni, în timp ce în cazul concursului real pluralitatea este disociată.

În lucrările lor autorii au demonstrat că o singură acţiune, săvîrşită în anumite condiţii, poate produce mai multe rezultate, poate conduce la existenţa mai multor infracţiuni şi că deci nu se poate accepta teza infracţiunii unice în cazul aşa-numitului concurs ideal de infracţiuni [8].

---

[7] Speţa în care s-a adoptat o astfel de soluţie se referă la un făptuitor care a aruncat o grenadă într-o cafenea cu intenţia de a atenta la viaţa consumatorilor. Explozia a rănit mai multe persoane, provocînd în acelaşi timp şi unele distrugeri materiale. S-a susţinut că actul unic este susceptibil să constituie două infracţiuni distincte, pe de o parte, tentativa de distrugere a imobilului prin substanţe explosive (art. 434 şi 435 C. pen. fr.) şi pe de altă parte, tentativa de omor cu premeditare (art. 295, 296, 297 şi 302 C. pen. fr.). Instanţa supremă a arătat că în acest caz actul, deşi unic, poate fi urmărit sub mai multe calificări. Criteriul ce permite urmărirea actului unic sub mai multe calificări care face să existe mai multe infracţiuni, este intenţia autorului, asupra căreia insistă şi literatura de specialitate arătîndu-se că aceasta constă nu în voinţa de a săvîrşi o anumită infracţiune, ci în cunoaşterea urmărilor inevitabile ale actului unic comis. Or, făptuitorul, dîndu-şi seama că de pe urma activităţii sale, în afară de urmările voite (moartea persoanelor) vor surveni în mod necesar şi alte urmări — distrugerea — trebuie să se reţină şi această infracţiune în sarcina lui. Instanţa a arătat că într-o atare situaţie nu este vorba de o singură infracţiune ci de două infracţiuni simultane, caracterizate fiecare în parte printr-o intenţie cu conţinut total diferit.

Dacă în această situaţie Curtea de casaţie a admis pluralitatea de infracţiuni în ipoteza atentatului la pudoare pe drumul public sau a vătămării din culpă care a dus la lezarea a două sau mai multor persoane a rămas la practica veche — cu care nu putem fi de acord — aceea a alternanţei de calificări, adoptîndu-se calificarea cea mai gravă, a rămas deci la soluţia unităţii infracţionale.

[8] I. Tanoviceanu, V. Dongoroz, *Tratat de drept şi procedură penală*, vol. II, Buc., 1925, p. 297 şi urm.; Tr. Pop, *Drept penal, Partea generală*, vol. II,

Noul cod penal se caracterizează printr-o reglementare superioară dată concursului de infracțiuni, superioritate care se vădește atît în definirea formelor concursului cît și în stabilirea sistemului de sancționare care este unic pentru cele două forme.

Din definiția dată concursului ideal, se relevă cu toată evidența, fără posibilitate de dubiu, pluralitatea de infracțiuni în cadrul acestei forme de concurs, atît de mult discutată și controversată.

Deși cele două forme ale concursului sînt reglementate distinct de lege, ele nu prezintă deosebiri esențiale, amîndouă reprezentînd fațete ale aceleiași instituții juridico-penale. De aceea cele două dispoziții privitoare la formele concursului au fost reunite în același articol de lege cu indicația marginală „concursul de infracțiuni". Aceeași rațiune — inexistența unei deosebiri de esență între formele concursului — a determinat unificarea sistemului de sancționare a celor două forme.

Deosebirea dintre modalitățile concursului, ține de modul de constituire a acestora. Astfel, în timp ce concursul real apare de pe urma săvîrșirii mai multor acțiuni sau inacțiuni, fiecare în parte dînd naștere unei infracțiuni distincte, concursul ideal se constituie ca urmare a săvîrșirii unei singure acțiuni sau inacțiuni, care datorită împrejurărilor în care a avut loc și urmărilor pe care le-a produs face posibilă apariția mai multor infracțiuni.

Pluralitatea de fapte penale distincte existentă în structura celor două forme ale concursului reprezintă conținutul formelor concursului, elementul lor comun, rațiune care a determinat integrarea lor în aceeași instituție juridico-penală.

3. Din succinta prezentare făcută se desprinde ideea că, în reglementarea și examinarea concursului de infracțiuni s-au conturat două forme clasice, tradiționale ale concursului, cunoscute în literatura străină și română de pînă acum sub denumirea (legea penală care le reglementează

Cluj. 1923, p. 634; Idem, *Comentariul din Codul penal adnotat*, Buc., 1937, p. 249.; V. Dongoroz, *Drept penal*, Buc., 1939, p. 332—333; Gr. Rîpeanu. *Cîteva observații pe marginea unor hotărîri judecătorești în legătură cu pluralitatea și unitatea de infracțiuni*, „Legalitatea populară" nr, 1/1956, p. 25 și urm.: L. Biró, M. Basarab, *Curs de drept penal al R.P.R., Partea generală*, Ed. did. și ped., Buc., 1963, p. 248; I. Oancea, *Drept penal, Partea generală*, Ed. did. și ped., Buc., 1965, p. 226; V. Papadopol, *Notă, la dec. pen., nr. 2522/1964, a fostului Tribunal regional Cluj*, „Justiția nouă", nr 7/1965, p. 152—153; B. Braunștein, *Cu privire la tratamentul juridic al concursului de infracțiuni*, „An. șt. Univ. Iași", s. III, tom XIII, 1967, p. 175, și urm.; V. Papadopol, *Efectele amnistiei și grațierii asupra pedepsei, aplicate în caz de concurs ideal de infracțiuni*, „Revista română de drept", nr. 2/1968, p. 110—111; V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, *Explicații teoretice ale Codului penal român*, vol. I., Ed. Acad. R. S. România. Buc., 1969, p. 265—267; L. Biró, *Drept penal, Partea generală*, Cluj, 1971, p. 149; I Oancea, *Drept penal, Partea generală*, Ed. did. și ped., Buc., 1971, p. 243—244; M Zolyneak, *Considerații asupra concursului formal de infracțiuni în lumina noului cod penal*, „An. șt. Univ. Iași", s. III d, tom. XV, 1969, p. 115 și urm.

separat nu le denumeşte) de concurs real sau cumul real şi concurs ideal sau formal.

Deşi literatura juridică a examinat concursul de infracţiuni sub aspectul formelor cunoscute, s-a exprimat recent un punct de vedere care consideră că împărţirea concursului de infracţiuni în real şi ideal nu are relevanţă sub aspectul periculozităţii sociale a ansamblului de fapte şi a făptuitorului [9], criteriu în baza căruia trebuie să se facă evaluarea tuturor instituţiilor dreptului penal. Se afirmă în această concepţie că nu prezintă nici o importanţă cunoaşterea numărului acţiunilor care stau la baza infracţiunilor săvîrşite, ci însemnătate are gradul de periculozitate socială a complexului de fapte penale, care se răsfrînge asupra infractorului. Delimitarea concursului de infracţiuni în real şi ideal după numărul acţiunilor săvîrşite nefiind un criteriu de apreciere a periculozităţii sociale, se face simţită nevoia găsirii unui alt criteriu după care să se stabilească noi forme ale concursului care s-ar deosebi între ele printr-un grad de pericol social mai ridicat al unei forme faţă de cealaltă.

Pe baza unei analize a practicii judiciare în materia discutată s-a considerat că se pot distinge noi forme ale concursului de infracţiuni a căror periculozitate socială diferă ca intensitate, după cum între faptele penale săvîrşite există sau nu o legătură de natură să le apropie şi să le caracterizeze într-un anumit fel comportarea făptuitorului în societate. În funcţie de această trăsătură, o formă a concursului s-ar caracteriza prin existenţa unei legături între fapte, cum ar fi legătura de la mijloc la scop, infracţiunile în acest caz apărînd ca un lanţ de conduite ilicite a făptuitorului. O altă formă s-ar caracteriza, dimpotrivă, prin lipsa de legătură între faptele săvîrşite, concursul avînd într-o asemenea situaţie un caracter întîmplător, fără a releva o persistenţă a trăsăturilor negative ale infractorului.

Opinia exprimată care pune la baza diversificării concursului de infracţiuni legătura dintre faptele concurente, legătură care aruncă o anumită lumină asupra făptuitorului, merită să reţină atenţia literaturii penale, constituind în acelaşi timp un criteriu cu pondere destul de mare în individualizarea pedepsei de către instanţa de judecată, pentru un concurs de infracţiuni astfel caracterizat.

Literatura în examinarea concursului s-a axat, în general, pe cele două forme cunoscute, fie pentru motivul că au fost consacrate de lege, dezvoltarea teoretică orientată în acest fel avînd într-o atare situaţie o bază legală, fie din necesitatea demonstrării pluralităţii de infracţiuni în cele două ipoteze ale concursului, în special a concursului ideal, în cazul în care elaborările teoretice pornesc de la o definiţie generală adoptată pentru instituţia concursului.

---

[9] A. S. Nikiforov, *Sovokupnosti prestuplenii (Concursul de infracţiuni)*, Moskva, 1965, p. 14 şi urm.

După cum s-a menționat în rîndurile ce preced, unele coduri penale socialiste, printre care se înscrie și codul penal român, au prevăzut distinct concursul real și concursul ideal. Fundamentate pe o concepție nouă, științifică, ce stă la baza tuturor instituțiilor dreptului penal, noile reglementări mențin, totuși, diversificarea concursului de infracțiuni în formele primare, cunoscute. O asemenea reglementare credem că s-a impus, mai ales în legislațiile care consacraseră distinct formele concursului de infracțiuni în codurile anterioare, întrucît adoptarea în noua disciplinare a unei reglementări generale ar fi constituit temei pentru noi discuții în literatura și practica penală, punîndu-se în mod justificat întrebarea dacă în concepția legiuitorului, în noua formulare, concursul ideal mai este recunoscut ca o formă a pluralității de infracțiuni sau, dimpotrivă, considerat ca unitate infracțională. Asemenea discuții și opinii care nu ar fi întîrziat să apară, ar fi fost întemeiate pe faptul că problema concursului ideal a fost una dintre cele mai controversate și discutate.

Consacrarea distinctă a concursului real și ideal își găsește justificarea, credem, și în faptul că acestea semnifică două moduri deosebite de naștere a concursului de infracțiuni, ceea ce antrenează o serie de particularități a faptelor care se reunesc în structura lor. Aspectele sub care se poate prezenta concursul real și ideal prezintă caracteristici deosebite determinate, în mare măsură, de modul de constituire a lor prin mai multe acțiuni sau printr-o singură acțiune.

Dealtfel, o analiză mai atentă a concursului real și ideal ne duce la concluzia că, de regulă, concursul de infracțiuni, caracterizat printr-o legătură între fapte, constituie o modalitate a concursului real, deoarece în această situație legătura de la mijloc la scop sau de la antecedență la consecință, ori alte legături care învederează o conduită persistent infracțională, presupune săvîrșirea unor acțiuni distincte, care nu se pot integra decît în forma concursului real.

Reglementarea noului cod penal român relevă că asemenea aspecte ale concursului se subsumează concursului real, prin includerea în cadrul art. 33 lit. a, care definește concursul real a dispoziției potrivit căreia : „există concurs chiar dacă una dintre infracțiuni a fost comisă pentru săvîrșirea sau ascunderea altei infracțiuni“ [10].

O astfel de legătură între fapte este mai rar întîlnită în cazul concursului săvîrșit printr-o singură acțiune (ideal), în care faptele apar de obicei simultan, fiind calificat, cel mai adesea ca un concurs de infracțiuni întîmplător, accidental.

Ideea potrivit căreia faptele concurente caracterizate printr-o legătură de natura celei semnalate, integrate într-un concurs de infrac-

[10] Dispoziția a fost cerută de practica controversată în materia săvîrșirii infracțiunilor în paguba avutului obștesc — în special a delapidării — prin intermediul falsului, caz în care instanțele de judecată au susținut fie teza unității infracționale, fie teza concursului real de infracțiuni.

ţiuni conferă acestuia un grad de pericol social mai ridicat decît acela fără legătură între ele, este, neîndoios justă şi poate fi susţinută cu unele rezerve.

Se poate afirma, că, în general, în practică, aspectul concursului de infracţiuni în care faptele penale sînt legate între ele evidenţiază un grad de pericol social mai ridicat decît aspectul concursului de infracţiuni în care nu întîlnim legătura de la mijloc la scop sau de la antecedenţă la consecinţă. Se poate, totuşi, ca acest din urmă aspect al concursului, prin gravitatea faptelor reunite în cadrul lui, să prezinte un grad de pericol social mai mare decît celălalt aspect [11], în care faptele, deşi sînt legate între ele, gradul de pericol social intrinsec al acestora fiind minim, însăşi periculozitatea socială a ansamblului de fapte şi a făptuitorului, cu toată legătura dintre ele, să nu poată fi apreciată ca fiind de o intensitate deosebită.

Periculozitatea socială a complexului de fapte penale şi a făptuitorului poate fi evaluată şi în funcţie de legătura existentă între ele, cu sublinierea că gradul de pericol social trebuie apreciat în primul rînd după periculozitatea socială a înseşi faptelor penale reunite în formele concursului de infracţiuni, la care se poate adăuga un spor de periculozitate socială rezultat din legătura care reuneşte infracţiunile.

Multe sînt criteriile după care ar putea fi asociate faptele penale în cadrul unor forme ale concursului de infracţiuni. Faptele penale ar putea fi reunite după natura lor — infracţiuni de aceeaşi natură [12] sau de natură diferită — după forma de vinovăţie — infracţiuni intenţionate sau culpoase — după forma de manifestare a conduitei făptuitorului — infracţiuni comisive sau omisive — infracţiuni cu sau fără legătură între ele şi alte asemenea criterii. Dar de cele mai multe ori asemenea infracţiuni astfel grupate pot fi întîlnite atît în cazul concursului real cît şi al celui ideal.

Deşi concursul de infracţiuni ar putea fi diversificat şi în alte forme în funcţie de criteriile arătate mai sus, el a continuat să fie cercetat şi reglementat sub aspectul celor două forme cunoscute întrucît ele polarizează în jurul lor cele mai multe probleme legate de instituţia concursului.

---

[11] Referindu-ne la periculozitatea socială a concursului de infracţiuni avem în vedere periculozitatea socială a făptuitorului, întrucît nu se poate vorbi de o periculozitate socială a concursului privită separat de persoana făptuitorului.

[12] Faptele penale de aceeaşi natură — infracţiuni de furt, de tîlhărie, de delapidare ş.a. — săvîrşite de acelaşi făptuitor învederează o persistenţă infracţională a acestuia pentru un anumit fel de infracţiune şi ca atare o periculozitate socială sporită.

4. Literatura penală în examinarea concursului de infracțiuni a individualizat formele sale sub denumirea de concurs real și concurs ideal. Formulările arătate fără a-și găsi expresia în lege, chiar atunci cînd codurile penale reglementează distinct cele două forme ale concursului, au fost adoptate în întreaga literatură penală din necesitatea desemnării unei forme a concursului sau a alteia.

Denumirile de concurs real și concurs ideal, în cazul concepției potrivit căreia o pluralitate adevărată de infracțiuni există numai în ipoteza concursului real, în cealaltă ipoteză a concursului ideal, pluralitatea fiind doar aparentă, ideală, în realitate această categorie subsumînd o unitate infracțională, reprezintă formulări care exprimă esența situațiilor juridice desemnate.

În literatura juridică penală care susține punctul de vedere potrivit căruia cele două forme ale concursului de infracțiuni — real și ideal — reprezintă forme de pluralitate adevărată de infracțiuni, opinie dominantă, denumirile folosite au un sens pur convențional, ele neexprimînd adevăratul conținut al categoriilor juridice pe care le individualizează. Ne referim în acest sens la denumirea de concurs ideal, care desemnează cea de a doua formă a concursului de infracțiuni, în structura căreia se constată, ca și în cazul celeilalte forme, un ansamblu de fapte penale realmente existent alcătuind conținutul acestuia. În această situație denumirea de concurs ideal (formal) se îndepărtează, într-o interpretare riguroasă, de conținutul real al situației juridice pe care o desemnează, întrucît în adevărata ei accepțiune acreditează ideea unei aparențe de pluralitate infracțională, în realitate reprezentînd o unitate infracțională.

Aceste denumiri general acceptate în literatura penală străină au fost introduse și menținute și în literatura penală română mai veche — avem în vedere literatura penală apărută pe baza codului penal de la 1864 și a codului penal din 1936 — și în literatura penală nouă precum și cea de dată recentă, referindu-ne la literatura penală apărută după republicarea codului penal din februarie 1948 pînă în momentul de față.

Deși marea majoritate a autorilor au fost de părere că în structura concursului numit ideal există o pluralitate de fapte penale tot atît de reală ca și în cazul celeilalte forme în care pluralitatea de infracțiuni nu a fost contestată niciodată, au acceptat denumirea folosită de concurs ideal fără să se facă vreo propunere în sensul schimbării ei și a adoptării unei denumiri care să concorde cu realitatea faptică a situației juridice pe care o desemnează [13].

---

[13] Tr. Pop, în lucrarea sa *Drept penal, Partea generală*, vol. II, Cluj, 1923, demonstrînd că în structura concursului ideal există o pluralitate reală de infrac-

Nici în interpretarea mai recentă a normelor care reglementează concursul de infracţiuni, adică nici în cursurile, studiile sau alte materiale teoretice apărute după republicarea codului penal sau, mai mult, după adoptarea noului cod penal nu s-au făcut propuneri de schimbare a denumirii formelor concursului de infracţiuni.

Deoarece legislaţia penală în vigoare a consacrat definiţia materială a infracţiunii care stă la baza tuturor instituţiilor dreptului penal. menţinerea în continuare a denumirilor de concurs real şi ideal nu mai este justificată, fiind chiar contrară dispoziţiilor noului cod penal [14].

Denumirea de concurs ideal îşi găseşte locul în legislaţia burgheză care are la bază definiţia formală a infracţiunii, potrivit căreia infracţiunea este fapta „prevăzută de legea penală", „interzisă sub sancţiunea pedepsei de legea penală", „o violare a legii penale". Legătura dintre definiţia formală a infracţiunii şi instituţiile dreptului penal este evidentă în definirea concursului formal sau ideal de infracţiuni, a cărui formulare este o consecinţă a definiţiei formale a infracţiunii. Dacă infracţiunea este o violare a legii penale, concursul ideal de infracţiuni nu este altceva decît violarea mai multor dispoziţii ale legii penale prin săvîrşirea aceluiaşi fapt material [15]. O asemenea definiţie a concursului ideal o întîlnim în multe legislaţii penale burgheze. Ea a fost adoptată şi de codul nostru penal intrat în vigoare la 1 ianuarie 1937, definiţie care a fost menţinută şi după republicarea codului penal, în 1948.

În lumina legislaţiei socialiste care are la bază o concepţie nouă asupra infracţiunii, precum şi a celorlalte instituţii juridico-penale, considerăm că vechile denumiri apar ca neştiinţifice.

Din recentele documente de partid se desprind sarcini noi pentru ştiinţa dreptului, implicit pentru ştiinţa dreptului penal, în sensul revizuirii anumitor formulări, a unor instituţii pentru a vedea în ce măsură corespund cu noua concepţie pe care este aşezat dreptul nostru penal, în ce măsură corespund funcţiei şi scopului legii penale. În lumina acestor indicaţii ştiinţa dreptului penal trebuie să se preocupe şi să analizeze dacă anumite teze, dacă anumite denumiri consacrate în literatură corespund actualelor realităţi legislative, dacă nu se impun anumite înnoiri atît în teorie cît şi în legislaţie [16]. Pe linia acestei ori-

---

ţiuni, a arătat că nu este nevoie de noţiunea concursului ideal, cealaltă noţiune — concursul real — fiind suficientă pentru determinarea tuturor cazurilor ce aparţin concursului de infracţiuni.

[14] În codul penal anterior deşi s-a introdus definiţia materială a infracţiunii, în anul 1949, prin Decr. 187 din 30 aprilie, nu exista o concordanţă între această definiţie şi unele instituţii ale dreptului penal care rămăseseră sub aspectul formulării în redacţiunea codului, aşa cum a fost dată în 1936 la data adoptării lui.

[15] V. Papadopol, *Efectele amnistiei şi graţierii asupra pedepsei aplicate în caz de concurs ideal de infracţiuni*, „Revista română de drept", nr. 2/1968, p. 109.

[16] Nicolae Ceauşescu, *Raport la Conferinţa Naţională a Partidului Comunist Român*, Ed. pol., Buc., 1962, p. 61—62.

entări se face simțită necesitatea înlocuirii vechilor denumiri folosite pentru desemnarea formelor concursului de infracțiuni, care nu mai concordă cu noua reglementare dată acestora, cu denumiri noi în stare să reflecte esența categoriilor individualizate. În acest sens propunem formulările de „concurs prin mai multe acțiuni" care să desemneze concursul real, și „concurs printr-o singură acțiune" care să desemneze concursul ideal.

Credem că formulările propuse corespund concepției științifice a noului cod penal privitoare la infracțiune și la concursul de infracțiuni, reflectată în definițiile corespunzătoare acestor instituții penale. Formulările menite a înlocui pe cele vechi se sprijină pe definițiile legale adoptate în art. 33 lit. a și b. care consacră concursul de infracțiuni. Din definiția cuprinsă la lit. a se desprinde existența mai multor acțiuni în structura concursului real, definiția inclusă la lit. b. prevăzînd expres că „o acțiune sau inacțiune, săvîrșită de aceeași persoană, datorită împrejurărilor în care a avut loc și urmărilor pe care le-a produs, întrunește elementele mai multor infracțiuni".

Chiar dacă denumirile propuse vor fi întîmpinate cu oarecare circumspecție din partea literaturii penale, atitudine uneori justificată de imperativul adoptării unei formulări capabile să oglindească cît mai bine esența instituțiilor pe care le desemnează, care apoi capătă caracter peren credem, că susținerea noastră poate constitui un punct de plecare pentru o discuție deschisă în această problemă, care, de altfel, nu este singurul asupra căruia literatura de specialitate trebuie să mediteze.

LES FORMES DU CONCOURS D'INFRACTIONS DANS LA LÉGISLATION ET LA LITTÉRATURE PÉNALE — EXAMEN DE DROIT COMPARÉ

Résumé

1. En examinant les législations pénales en vigueur, en ce qui concerne le concours d'infractions, on voit que la plupart des codes pénaux consacre cette forme de la pluralité d'infractions.

La réglementation du concours d'infractions dans les codes pénaux nous permet les deux observations suivantes. Ainsi, certaines législations ont adopté une réglementation générale du concours d'infractions, dans laquelle on peut encadrer les deux formes du concours — réel et idéal — ou, on peut considerer que la réglementation n'a en vue que le concours réel. Dans d'autres codes pénaux, par contre, le concours réel ainsi que le concours idéal sont réglementés distinctement, soit dans la même disposition légale, soit par des dispositions légales différentes qui donnent la définition des formes du concours et le système de punition.

2. Le concours d'infractions est aussi prévu dans la législation pénale roumaine sous ses deux aspects : le concours réel et le concours

idéal. Le nouveau code pénal se caractèrise par une réglementation supérieure du concours d'infractions, supériorité qui s'affirme en ce qui concerne la définition de ses formes ainsi que le système de la pénalité, qui est unique pour les deux formes du concours.

3. Les dénominations „concours réel" et „concours idéal", sans figurer dans la loi, même dans le cas où les codes pénaux réglementent distinctement des deux formes du concours, ont été adoptées dans toute la littérature pénale pour désigner l'une ou l'autre forme du concours.

Puisque le nouveau code pénal roumain consacre expressément la pluralité d'infractions dans le cas du concours idéal, pour la raison de rigueur scientifique, nous avons considéré qu'il est nécéssaire de remplacer les termes traditionnels par de nouvelles dénominations qui concordent au contenus des situations juridiques qu'ils désignent.

Nous avons ainsi proposé pour „concours réel" — „concours par plusieurs actions" et pour „concours idéal" — „concours par une seule action" —, formules qui s'accordent avec les nouvelles définitions des formes du concours qui figurent dans le code pénal en vigueur.

CARACTERUL DISPOZIȚIILOR DIN CONDIȚIILE GENERALE DE LIVRARE C.A.E.R. 1968

DE

MIHAI JACOTĂ

Condițiile generale de livrare C.A.E.R. 1968 au fost ratificate de Republica Socialistă România prin decretul nr. 1 174 din 28 decembrie 1968 și au intrat în vigoare la 1 ianuarie 1969, înlocuind Condițiile generale de livrare C.A.E.R. 1958. Înainte de anul 1958, furnizarea de mărfuri între țările socialiste membre C.A.E.R. era reglementată de acorduri bilaterale privind livrarea de mărfuri, cu durată anuală. Aceste acorduri bilaterale conțineau și reguli de drept civil, dar nu reguli de drept internațional privat. Chiar după intrarea în vigoare a C.G.L. C.A.E.R. 1968, țările socialiste au continuat să încheie acorduri bilaterale (protocoale) prin care se întregeau regulile din acordul plurilateral. Punctul 7 din Protocolul ședinței a XXII-a a Comisiei Permanente C.A.E.R. pentru Comerțul Exterior din 29 mai — 1 iunie 1968, care s-a ținut la Minsk, a recomandat țărilor participante să pună de acord înțelegerile lor bilaterale anterioare privind livrarea de mărfuri (protocoalele) cu noile C.G.L. C.A.E.R. 1968.

Cît privește acordurile bilaterale încheiate înainte de 1958, literatura și practica considerau dispozițiile de drept civil din ele ca facultative pentru întreprinderile contractante.

C.G.L. C.A.E.R. 1968 constituie versiunea îmbunătățită a C.G.L. C.A.E.R. 1958 ; al. II al Protocolului ședinței a XXII-a a Comisiei Permanente C.A.E.R. pentru Comerțul Exterior poartă titlul : „cu privire la perfecționarea C.G.L. C.A.E.R. 1958". În noile C.G.L. numărul articolelor a crescut de la 74 la 110. A fost introdus un nou capitol relativ la prescripție (cap. XVII).

S-a îmbunătățit reglementarea conflictuală. În acest scop, s-a introdus o precizare care lipsea în vechile Condiții generale : prin dreptul material al țării vînzătorului, se înțelege dreptul civil general și nu drep-

tul care reglementează relațiile dintre întreprinderile comerciale din țara vînzătorului.

Noi preciziuni s-au introdus și în reglementarea arbitrajului (art. 82, 83).

Dispozițiile din C.G.L. C.A.E.R. 1968 se pot împărți din punctul de vedere care ne interesează aici în 3 categorii : de la unele dispoziții nu se poate deroga, fiindcă textele interzic expres acest lucru ; de la altele se poate în mod sigur deroga și acest lucru rezultă, de asemenea, limpede din texte ; în fine, despre cea mai mare parte a dispozițiilor nu putem ști dacă sînt sau nu facultative ; aici apar dificultățile de interpretare.

a. Dispozițiile de la care nu se poate deroga.

Toate dispozițiile privind prescripția (cap. XVI) au un caracter strict obligatoriu ; art. 102 din acest capitol arată : „Modificarea prevederilor indicate în prezentul capitol nu se admite". Pe lîngă acestea, mai sînt strict obligatorii după părerea autorilor, unele dispoziții privind încheierea contractelor (cum ar fi pct. 4 din art. 1), acelea cuprinse în art. 90 și 91, despre arbitraj și procedura arbitrală și altele.

b. Pentru alte norme, caracterul lor neîndoios facultativ rezultă, de asemenea, din texte. Acesta este cazul regulilor prevăzute de art. 6 lit. c, 7 pct. 2 și 4, 18 pct. 1 lit. b, 24 pct. 3, 29, 31 pct. 6 și 7, 31 pct. 8, 75 pct. 6 și 7, 36 și 38, 70.

c. Dar în ce privește restul textelor ?

Pentru toate acestea preambulul prevede posibilitatea derogării în anumite condiții. Dar iată mai întîi textul preambulului :

„Toate livrările de mărfuri între organizațiile țărilor membre ale C.A.E.R. împuternicite de drept să efectueze operații de comerț exterior, se efectuează pe baza condițiilor generale de livrare ce urmează.

În unele cazuri cînd părțile, la încheierea contractului, ajung la concluzia că din cauza specificului mărfii și/sau a particularităților livrării acesteia este necesară derogarea de la unele dispoziții ale prezentelor C.G.L., ele pot conveni acest lucru în contract".

Dispozițiile de felul acesta (pentru care este admisă derogarea în condițiile puse de preambul) sînt cele mai numeroase în noul acord. Ele vor forma în mod exclusiv obiectul rîndurilor de față. Au partenerii contractului posibilitatea de a aprecia în mod neîngrădit, dacă se găsesc în condițiile puse de preambul pentru a putea deroga ? Poate cineva să le cenzureze aprecierea ?

Pentru a ne forma o opinie în această privință, vom cerceta mai întîi poziția autorilor și a practicii arbitrale din țările membre ale C.A.E.R. În continuare, vom căuta să desprindem o soluție dedusă din examinarea particularităților relațiilor economice internaționale.

I. Problema caracterului normelor C.G.L. s-a pus încă din 1958. Noul acord constituie numai versiunea „perfecționată" a C.G.L. din 1958, iar

textele asupra cărora se poate discuta sînt în mare măsură aceleași. Așa fiind, literatura juridică, comentînd noile C.G.L. C.A.E.R. 1968, n-a avut altceva de făcut decît să amintească argumentele mai vechi. Unul din autorii [1] care s-au ocupat mai recent de această chestiune, împarte regulile din C.G.L. în 4 categorii : absolut-imperative, relativ-imperative și dispozitive (prin care autorul înțelege regulile facultative) și reguli cu un caracter special. Acestea din urmă, la rîndul lor, sînt reguli alternative (cum ar fi acele din art. 49 pct. 1 b), reguli de recomandare obligatorie (art. 72 pct. 2) și reguli de recomandare (art. 38). Masa regulilor de la care se poate deroga, sau s-ar putea deroga în condițiile preambulului, sînt numite de Rosenberg relativ-imperative.

S-au propus și alte clasificări. Ceea ce ni se pare însă important de subliniat este faptul că această clasificare, ca și altele, implică o luare de poziție în privința caracterului normelor din C.G.L., adică o acceptare a caracterului lor imperativ. Într-adevăr, masa cea mai mare de norme, așa cum am semnalat și cum sînt de acord toți autorii, sînt acelea numite de Rosenberg relativ-imperative. În clasificarea sa, ele sînt puse în categoria normelor „imperative", chiar dacă li se adaugă calificativul de „relative". Pentru Rosenberg, ca și pentru mulți alți autori care împărtășesc același punct de vedere, regulile relativ-imperative sînt totuși „imperative". De la ele se poate deroga numai în condițiile puse de preambul și ceea ce este mai important, nu părțile ar putea să decidă dacă și cînd se poate deroga, ci arbitrii cu ocazia judecării procesului. Așadar, insistăm asupra ideii că în concepția multor autori este vorba în principiu de reguli „imperative", de la care numai excepțional și sub rezerva unui control ulterior al arbitrilor este admisă derogarea. De altfel, aceasta este o chestiune asupra căreia vom mai reveni.

Dar clasificarea adoptată de Rosenberg ca și altele propuse în literatura de specialitate, în afară de faptul că presupun o anumită concepție *apriori* acceptată cu privire la caracterul C.G.L. C.A.E.R. 1968, nu ne ajută cu nimic să clarificăm fondul problemelor. Am dori să știm care sînt motivele de fond pentru care masa cea mai mare a normelor din C.G.L. sînt „imperative". Rezultă acest lucru din interpretarea literală a textelor sau din scopul urmărit de statele membre C.A.E.R. atunci cînd au adoptat această reglementare comună ? Care sînt elementele pe care le putem lua în considerare în această discuție ? Și care e răspunsul ? Găsim noi în stadiul actual al relațiilor economice între statele socialiste un sprijin în lămurirea acestei probleme ?

II. În România, de aceste probleme s-a ocupat I. Nestor [2] : „dispozițiile cuprinse în C.G.L. — arată autorul — nu sînt simple recomandări

[1] M. G. Rosenberg, *Unificația norm o vnesnetorgovoi postavke stran, cilenov S.E.V.*, „Sovetskoe gosudarstvo i pravo", nr. 7, 1969, p. 51—59.

[2] I. Nestor, *Probleme privind arbitrajul pentru comerțul exterior în țările socialiste europene*, București, Ed. Academiei, 1962, p. 150—151.

pe care întreprinderile contractante să le aibă în vedere în chip facultativ. Aceste dispoziţii fac parte de plin drept din contractele care se încheie, indiferent dacă părţile vor face sau nu trimitere la ele. Au un caracter imperativ şi fac parte, după o expresie consacrată, din ceea ce se numeşte *ius cogens*. Acest caracter imperativ este declarat categoric în chiar preambulul C.G.L.". Cu alte cuvinte, I. Nestor pleacă de la interpretarea literală a textului preambulului.

Textul preambulului s-ar putea interpreta în două feluri diametral opuse ; cazul, dealtfel, nu este prea rar în dreptul civil.

Textul preambulului s-ar putea interpreta în primul rînd în sensul că părţile sînt stăpîne să decidă dacă este sau nu cazul să deroge de la dispoziţiile C.G.L. Dacă părţile cu ocazia încheierii contractului, ajung la concluzia că specificul mărfurilor şi/sau particularităţile livrării cer, ele pot să se abată de la prevederile C.G.L., bineînţeles, în acele cazuri în care derogarea este posibilă. Interpretarea aceasta s-ar baza pe litera textului care începe prin a se referi la părţi, la concluziile la care ele pot să ajungă. Din formula folosită de al. II al preambulului, s-ar putea deduce că pe primul plan se pune interpretarea pe care o dau părţile în raport cu interesele lor.

Dar al. I şi II al preambulului s-ar putea interpreta şi într-un sens contrar şi de data aceasta accentul se pune pe cele 2 condiţii cerute ca părţile să poată deroga şi anume specificul mărfurilor şi/sau particularităţile livrării. Derogarea de la C.G.L. ar fi posibilă, dar numai în acele cazuri în care specificul mărfurilor şi/sau particularităţile livrării permit acest lucru. Şi aşa este interpretat preambulul de H. Wiemann, Lunţ, Rosenberg ş.a. Cu alte cuvinte, preambulul se poate înţelege în 2 moduri :

Părţile pot deroga dacă sînt de părere că specificul mărfurilor şi/sau particularităţile livrării cer lucrul acesta. În această interpretare, ponderea ar cădea pe ideea pe care şi-au făcut-o părţile despre interesul lor. Accentul s-ar pune în principiu pe voinţa părţilor care apreciază că specificul mărfurilor şi/sau particularităţile livrării le dictează acest lucru. În această interpretare, majoritarea dispoziţiilor din C.G.L. ar fi într-adevăr, facultative.

Într-o altă interpretare, derogarea ar fi posibilă, dar numai în condiţiile indicate de preambul, adică numai dacă specificul mărfii şi/sau particularităţile livrării impun aceasta, o comandă. În această opinie, accentul nu se pune pe ceea ce gîndesc părţile, pe intenţia lor, ci pe condiţiile obiective : au permis realmente specificul mărfii şi/sau particularităţile livrării să se deroge sau nu ? Nu mai sînt părţile judecătorii intereselor lor, ci arbitrii şi, bineînţeles, (dacă apare un litigiu) şi la urmă, cu ocazia judecării litigiului. Aşadar, cine decide dacă particularităţile livrării şi/sau specificul mărfii permite derogarea: părţile sau arbitrii ? Întrebarea este fundamentală. De răspunsul

pe care-l dăm depinde ideea pe care ne-o putem face despre caracterul C.G.L. C.A.E.R. 1968. Discuţia ar trebui poate deplasată de la problema caracterului facultativ sau imperativ al C.G.L. la chestiunea întinderii puterii recunoscute părţilor de a decide. În discuţia care s-a purtat în legătură cu C.G.L. C.A.E.R. 1958 (şi ideea pare să se fi reţinut şi pentru C.G.L. C.A.E.R. 1968) s-a accentuat că aprecierea părţilor în ce priveşte specificul mărfii şi/sau particularităţile livrării nu este suverană, ci este supusă cenzurii comisiei de arbitraj competente care, eventual, ar putea să infirme aprecierea părţilor din momentul încheierii contractului. Ar fi nevoie ca, obiectiv, specificul mărfurilor şi/sau particularităţile livrării să fie de aşa natură încît să autorizeze derogarea. Trebuie însă să observăm că această interpretare nu decurge din litera textului, ci din faptul că interpreţii doresc să restrîngă puterea de derogare a părţilor, pentru ca C.G.L. C.A.E.R. să se impună în majoritatea dispoziţiilor lor şi în toate ocaziile tuturor partenerilor. Astfel, interpretarea nu decurge din text, ci dintr-o concepţie *apriori* despre natura şi funcţiile C.G.L C.A.E.R. sau din scopul urmărit de statele membre C.A.E.R. prin adoptarea reglementării uniforme despre care discutăm în rîndurile de faţă. În concluzie, argumentele de text pe care le-am dezbătut aici nu sînt decisive, nici pentru o opinie, nici pentru cealaltă.

Dar, în afară de argumentele deduse din interpretarea literală a textelor, s-au mai adus cîteva argumente în favoarea caracterului imperativ al majorităţii regulilor din C.G.L. C.A.E.R., argumente pe care le vom discuta în cele ce urmează.

III. *C.G.L. C.A.E.R. 1968 constituie un acord internaţional.* Ca orice acord internaţional, C.G.L. trebuie respectate de părţi căci *pacta sunt servanda* ! Din această cauză, arată profesorul Usenko la a IV-a conferinţă a preşedinţilor comisiilor de arbitraj din ţările membre C.A.E.R.,[3] dispoziţiile lor sînt obligatorii şi se poate deroga de la ele numai în cazurile în care ele permit.

Într-adevăr, textul noilor C.G.L. C.A.E.R. 1968 a fost stabilit în urma discuţiilor care s-au purtat în Comisia permanentă C.A.E.R. de comerţ exterior din oct. 1963 şi pînă în decembrie 1968. La cea de a XXII-a şedinţă a Comisiei permanente de comerţ exterior s-a adoptat textul perfecţionat al C.G.L. C.A.E.R. 1968, cu care ocazie s-a redactat şi un protocol. Acest text a fost recomandat de Comisia permanentă ţărilor membre ale C.A.E.R. (pct. 3 al Protocolului şedinţei a XXII-a din 29 mai — 1 iunie 1968). Conform textului art. 1 şi 3 partea a II-a a protocolului, Comisia a hotărît : „3. Să recomande ţărilor membre C.A.E.R. să prevadă în acordurile interguvernamentale privind schimbul de mărfuri şi în acordurile privind colaborarea economică între

[3] *Bericht und Betrachtung über die IV Schiedsgerichtskonferenz*, „Aussenhandel" (Recht im Aussenhandel, p. 10), nr. 7, 1967.

aceste state că, începînd de la data punerii lor în vigoare, organele respective de comerț exterior vor aplica C.G.L. C.A.E.R. 1968 la livrările reciproce de mărfuri". Aceste recomandări au fost transformate în acte normative interne; în România, ele au dobîndit putere de lege prin decretul n. 1174/28 dec. 1968. Este vorba, deci, de recomandări ale Comisiei permanente pentru comerțul exterior a C.A.E.R., care, fiind însușită de țările membre, a fost transformată în norme de drept intern; în felul acesta, s-a ținut să se sublinieze caracterul acestor norme, caracter întru totul conform cu principiile care cîrmuiesc relațiile dintre aceste state. C.G.L., ca orice acord internațional, poate avea dispoziții imperative și facultative. Lucrul acesta pare destul de firesc în convențiile interesînd dreptul civil (comercial) și schimburile internaționale. Numai interpretarea textelor poate să ne spună care este adevăratul lor caracter.

IV. *Normele din Condițiile generale de livrare au fost incluse pe căi diferite în dreptul intern al fiecărei țări membre C.A.E.R.* În ce privește România, recomandările Comisiei permanente au fost traduse în dreptul intern în modul arătat mai sus. De fapt, acesta a constituit alt argument în favoarea caracterului imperativ al dispozițiilor din C.G.L C.A.E.R. 1968. Chestiunea s-a pus și la a IV-a Conferință a președinților comisiilor de arbitraj din țările membre C.A.E.R. Prof. Usenko [4] a arătat la această Conferință că regulile din C.G.L. C.A.E.R. constituie un drept intern și ca atare, obligatoriu pentru întreprinderile din acele țări. Dar dreptul civil (comercial), așa cum știm, conține și dispoziții facultative, nu numai imperative ; numărul regulilor facultative este cu deosebire mare în domeniul contractelor de comerț exterior.

V. *Scopul urmărit de statele participante prin elaborarea și adoptarea Condițiilor generale de livrare C.A.E.R. 1968.* De fapt, argumentul cel mai important și singurul care ar putea fi decisiv în cazul nostru, fie într-un sens, fie într-altul, nu ar fi decît acel dedus din intenția comună a țărilor membre C.A.E.R. în momentul adoptării C.G.L. Ele ar fi dorit să aplice o reglementare uniformă pentru relațiile de livrare între întreprinderile din acele țări. La aceasta se referă Vasiliev la a IV-a Conferință a președinților comisiilor de arbitraj din țările membre C.A.E.R., ca de altfel, și alți autori. Care sînt avantajele unei reglementări comune, unificate, uniforme ? Aproape nu mai este necesar să le indicăm : o astfel de reglementare înlătură în mare măsură conflictele de legi cu tot cortegiul lor de neajunsuri și, în principal, incertitudinea în privința legii aplicabile. Dreptul civil uniform introduce siguranța operațiilor juridice, previzibilitatea soluțiilor, stabilitatea situațiilor juridice. Dreptul civil (comercial) uniform constituie, deci, o bază fermă pentru desfășurarea relațiilor de livrare. Dealtfel, în zilele

[4] V. „Aussenhandel", (Recht im Aussenhandel, p. 11), nr. 7, 1967.

noastre, cele mai mari eforturi se îndreaptă spre codificarea dreptului civil (comercial) uniform.

Dar, alături de această idee (pe care o împărtășim cu totul) și alături de ea, și uneori confundîndu-se, apare o alta, care este totuși profund diferită. Ea a fost exprimată, printre alții, de Vasiliev, după care țările membre C.A.E.R. au urmărit să realizeze „unitatea relațiilor de livrare" între ele. Dar unitatea relațiilor de livrare înseamnă mult mai mult decît uniformitatea reglementării. Prin unitatea relațiilor de livrare acești autori înțeleg că toate relațiile concrete de livrare să se desfășoare conform unui model invariabil. Dar felul acesta de a vedea lucrurile este contrazis de toată practica de pînă acum a comerțului exterior și, în primul rînd, de C.G.L. C.A.E.R. 1968 însăși. Dacă țările membre C.A.E.R. ar fi dorit „relații de livrare uniforme", n-ar fi introdus reguli facultative. Or, tocmai regulile facultative fac ca relațiile de livrare să nu fie uniforme. Nu trebuie de confundat nici un moment uniformitatea reglementării cu uniformitatea relațiilor de livrare [5]. Uniformitatea reglementării civile (comerciale) este de dorit, desigur cu unele limite, pe care nu le putem discuta aici, dar uniformitatea relațiilor de livrare este practic imposibilă, cel puțin în stadiul actual al relațiilor economice internaționale și nici nu este de dorit. Uniformizarea relațiilor de livrare ar însemna o tipizare a desfășurării operațiilor de comerț exterior după un singur calapod, a unor operații despre care se știe că sînt esențialmente variabile. Dimpotrivă, ceea ce caracterizează relațiile economice internaționale este varietatea lor mare, condițiile mereu schimbătoare în care au loc. Așa ceva nu se impacă cu uniformitatea relațiilor de livrare. Autorii au dorit probabil să accentueze ideea că normele din C.G.L. C.A.E.R. constituie în cea mai mare parte o reglementare imperativă, deci, strict obligatorie (de la care părțile să nu se poată abate), pentru ca în cele mai multe cazuri relațiile dintre ele să se desfășoare în mod asemănător, dacă nu identic. Dar pentru ce această „uniformitate" a relațiilor de livrare ? Întrucît comerțul exterior al statelor membre C.A.E.R. ar fi avantajat de o asemenea „uniformitate" ? În chestiunea aceasta nu găsim răspuns în literatură. Se presupune, probabil, că reglementarea pe care au adoptat-o țările membre C.A.E.R. este cea mai potrivită și, ca atare, n-ar fi indicat să se permită întreprinderilor să deroge de la ea. Evident, reglementarea acceptată prin C.G.L. C.A.E.R. reprezintă fructul unor minuțioase căutări și tratative și exprimă voința comună a statelor membre. Dar situațiile concrete sînt deosebit de variate. Statele participante doresc, în primul rînd, cea mai potrivită reglementare pentru relațiile de livrare și nu uniformitatea lor. Reglementarea uniformă are scopul de a înlătura conflictele de legi, de a oferi întreprinderilor, atunci cînd nu consideră că trebuie să procedeze altfel, o reglementare fermă care să

[5] Wasiliev, în „Aussenhandel" (Recht im Aussenhandel, p. 11), nr. 7, 1967.

se aplice raporturilor lor. Reglementarea uniformă nu înseamnă însă relații uniforme. Diversitatea relațiilor contractuale cere o diversitate în amenajarea raporturilor juridice dintre unitățile de comerț exterior. Or, această diversitate nu se poate atinge prin convenții internaționale, ci numai prin contractele părților. Pentru ca acest lucru să fie posibil, este absolut necesar ca întreprinderile să dispună de mare libertate de acțiune ; o astfel de libertate de acțiune o pot asigura numai regulile facultative.

S-ar putea imagina asigurarea stabilității situațiilor juridice în două feluri :

a. Prin norme scrise imperative ; acest sistem ar conduce, nu numai la stabilitatea situațiilor juridice, dar și la „fixitatea" relațiilor contractuale (de „livrare", cum am văzut că se exprimă unii autori) ; un atare sistem ar fi prea rigid ; el n-ar permite adaptarea reglementării la varietatea situațiilor contractuale și, deci, ar fi nepotrivit să reglementeze relațiile economice internaționale. Un asemenea sistem nu a existat și nici nu există ; actualele C.G.L. C.A.E.R. 1968 au și un număr mare de reguli expres facultative, ceea ce demonstrează o dată mai mult imposibilitatea în practică a sistemului propus.

b. Prin norme scrise, între care să domine regulile facultative, pe care părțile le pot înlocui la nevoie cu clauze convenționale proprii. Acest sistem îmbină supleţea reglementării cu siguranța tranzacțiilor. Este destul de ușor de arătat că acest sistem nu primejduiește stabilitatea situațiilor juridice. Într-adevăr, stabilitatea, în acest domeniu, înseamnă desfășurarea relațiilor de livrare conform prevederilor părților, adică conform unui drept cunoscut din clipa contractării și cu efectele prevăzute de părți sau previzibile. C.G.L. C.A.E.R. urmăresc să creeze o reglementare civilă uniformă. Dar din acest punct de vedere, putem observa că reglementarea facultativă realizează tot așa de bine acest scop ca și o reglementare imperativă. Regulile facultative se aplică situațiilor cîtă vreme și dacă părțile nu dispun altfel. Dacă părțile contractului nu fac uz de facultatea recunoscută lor de a deroga, regulile facultative se aplică cu caracter dispozitiv. Dacă însă prin ipoteză, regulile facultative au fost înlocuite de părți, atunci regulile convenționale introduse de părți în contract vor juca rolul de reguli unificate — pentru cele două părți, bineînțeles. Ceea ce nu se poate realiza, dar este și contraindicat, este „unitatea" relațiilor de livrare ; dar, așa ceva nu este de dorit, fiindcă este împotriva trăsăturilor relațiilor economice internaționale. Așadar, regulile facultative nu vin în nici un fel împotriva scopului urmărit de C.G.L. C.A.E.R. și, în genere, de orice fel de reglementare „uniformă" sau „internațională". Există, deci, în contract o regulă asupra unei anumite chestiuni (asupra chestiunii în care părțile au dorit să deroge) și este o regulă comună părților: contractul este doar legea părților. Sîntem în fața unei reglementări certe, cunoscută părților, uniforme (contractul este legea lor comună). Așa încît, dacă dorim să avem

o regulă unificată, să obţinem stabilitatea raporturilor juridice, atingem acest ţel fie printr-o regulă imperativă, fie printr-una facultativă.

Varietatea şi complexitatea condiţiilor în care se desfăşoară operaţiile de comerţ exterior este nesfîrşită. O reglementare generală — unică şi invariabilă — oricît ar fi ea de perfectă, nu s-ar putea acomoda imensei varietăţi a situaţiilor şi ar constitui — lucrul ar deveni vizibil destul de repede — o frînă în calea dezvoltării acestor relaţii. O asemenea reglementare ar fi tot ceea ce ar putea fi mai puţin potrivit în noul sistem de conducere şi planificare a comerţului exterior în ţara noastră, ca şi în alte ţări socialiste. Comerţul exterior a fost pus pe baze noi. Unităţile cu sarcini de comerţ exterior întocmesc planul de export-import şi răspund de realizarea lui. Se cere acestor unităţi să dea dovadă de iniţiativă, operativitate, perseverenţă, iar rezultatele să se concretizeze în acţiuni cu o înaltă eficienţă. În cadrul unor asemenea metode şi cerinţe noi în privinţa conducerii, planificării şi perfecţionării comerţului exterior, libertatea contractelor este un instrument indispensabil şi, dimpotrivă, rigiditatea reglementării ar constitui o piedică. În noul sistem de conducere bazat pe operativitate şi o mai mare independenţă a unităţilor cu sarcini de comerţ exterior, voinţa licită a părţilor prin instrumentele juridice pe care le au la îndemînă şi în primul rînd contractul, adaptează permanent dreptul la nevoile în continuă prefacere ale comerţului internaţional. Observaţia aceasta este sprijinită în ce priveşte relaţiile dintre ţările membre C.A.E.R. de împrejurarea că, alături de C.G.L. C.A.E.R., au apărut Condiţiile Generale pentru Montaj C.A.E.R. 1962 şi Condiţiile Generale pentru Furnizarea Serviciilor C.A.E.R. şi Condiţiile Generale de Montaj şi Construcţii, care se pregătesc acum. Un sprijin îl constituie de asemenea experienţa redactării condiţiilor generale de livrare şi contractelor-tip elaborate sub auspiciile Comisiei Economice pentru Europa a O.N.U., experienţa încheierii contractelor noastre de comerţ exterior : toate acestea arată că se impune o reglementare potrivită fiecărui gen, specie şi variantă de operaţie juridică şi că posedăm de pe acum acel instrument juridic numit libertatea contractelor, care ne va permite să adaptăm cît mai perfect fiecare operaţie condiţiilor concrete. Pentru a putea da rezultate, libertăţii contractelor trebuie să-i corespundă un cadru alcătuit în majoritate din norme facultative (supletive). Rosenberg se referă la aplicarea pe cale de „adaptare" a C.G.L. C.A.E.R. 1968 la alte operaţii de comerţ exterior cum ar fi schimbul de mărfuri. În ce priveşte contractele de antrepriză, cum ar fi cel de reparaţii de vase, părţile fac trimitere — arată acelaşi autor — la C.G.L. C.A.E.R. 1968. În sensul acesta, Rosenberg propune o completare a C.G.L. C.A.E.R. 1968 cu reguli corespunzătoare şi mai propune, de asemenea, ca în viitor o rezoluţie a Comisiei Economice Permanente a C.A.E.R., după modelul recomandărilor cuprinse în anexa III sau a altor recomandări (partea a

II-a din Protocolul din 29 mai — 1 iunie 1968, pct. 5 și 6, la ședința a 22-a a Comisiei Permanente) să facă recomandări în acest sens țărilor membre. Toate cele spuse arată că relațiile dintre țările membre C.A.E.R. cer o diversificare a instrumentelor care se folosesc și, pe de altă parte, îndeamnă a considera cît de necesară este posibilitatea de a deroga, tocmai din cauza acestor împrejurări diferite. Diversitatea și complexitatea relațiilor economice se oglindesc în drept, pe de o parte, în diversificarea instrumentelor juridice utilizate în comerțul exterior și, pe de altă parte, prin recunoașterea unui caracter facultativ marii majorități a normelor din C.G.L. C.A.E.R. 1968, astfel ca întreprinderile să poată să adapteze conținutul contractului lor specificului operațiilor considerate.

Reglementarea juridică a raporturilor între țările membre C.A.E.R. trebuie să urmeze 2 căi principale, pentru a-și atinge scopul.

Pe de o parte, să se diversifice într-un ritm care desigur nu trebuie să fie prea rapid, pentru a nu trece limitele experienței noastre actuale. Ritmul nu trebuie să fie prea viu, pentru că orice elaborare trebuie precedată de o experiență îndelungată, vreau să spun de propria noastră experiență, a statelor membre C.A.E.R. Iar, pe de altă parte, caracterul facultativ recunoscut majorității dispozițiilor din C.G.L. vor permite părților să facă față tuturor împrejurărilor care se ivesc în comerțul exterior și, în același timp, să le dea posibilitatea de a elabora contracte care să constituie modelul de urmat pentru viitoarele redactări de condiții generale sau de contracte-tip, care inevitabil vor urma după o perioadă mai mult sau mai puțin lungă de experiență.

Caracterul predominant imperativ al C.G.L. C.A.E.R. a putut fi afirmat în condițiile existente în 1958 : A prevalat în primul moment și s-a luat în considerare, mai ales, stabilitatea raporturilor juridice, siguranța operațiilor comerciale, în fine, excelența dreptului unificat, ceea ce în condițiile date era firesc. Într-adevăr, la vremea respectivă (deceniul 1950—1960), problema unui drept civil uniform (ca fiind forma cea mai satisfăcătoare de reglementare), apoi, problema unui drept internațional privat unificat interesa de mult pe oamenii de știință și pentru practicieni, confruntați cu dificultățile pe care le ridica reglementarea comerțului exterior. Deși figurînd pe ordinea de zi și dezbătute de numeroase reuniuni științifice, nu se realizase nici un progres substanțial pînă în deceniul al 6-lea al secolului nostru. Un anumit scepticism începuse să se manifeste în această direcție. În aceste condiții sînt adoptate C.G.L. C.A.E.R. 1958, care constituie, în primul rînd, un drept civil comun țărilor membre ale acestei organizații. Adoptarea lor a fost cu putință datorită în primul rînd relațiilor de tip nou stabilite între țările socialiste : o victorie și totodată o manifestare grăitoare a noilor relații. Acceptarea acestui drept civil unificat a dat un răspuns mulțumitor și a constituit realizarea unor aspirații și nevoi mai vechi. Lipsa dreptului unificat fusese de mult de-

plînsă ca una din cauzele, ca o cauză majoră, a instabilităţii situaţiilor juridice în comerţul exterior. Reacţia favorabilă, lesne de înţeles în împrejurările date, a depăşit însă cu mult ceea ce era strict necesar ca noile reglementări unificate să producă efectele scontate. Practica cerea un drept uniform şi prin aceasta, stabilitatea situaţiilor juridice, previzibilitatea rezultatului operaţiilor încheiate. Or. acest rezultat era atins prin simpla existenţă a C.G.L., indiferent că ele conţineau un drept imperativ sau facultativ.

Instabilitatea situaţiilor juridice apare, dimpotrivă, atunci cînd se admite că părţile contractului nu sînt suverane să decidă cînd şi dacă pot să deroge de la C.G.L., că arbitrii sînt în măsură să cenzureze alegerea efectuată de părţi, eventual, s-o anuleze. În acest caz, drepturile şi obligaţiile părţilor, aşa cum le-au stabilit ele, sînt răsturnate, aşteptările lor legitime înşelate; situaţiile juridice în acest caz sînt lovite de instabilitate.

În practică însă părţile vor deroga destul de rar de la C.G.L., din cauza, în primul rînd, a unei prudenţe inerente activităţii unităţilor care desfăşoară activitate de comerţ exterior şi din cauza prestigiului pe care-l au normele din C.G.L. Numai motive deosebit de serioase vor putea determina întreprinderile să se abată de la C.G.L. C.A.E.R. Acest lucru presupune mai întîi o apreciere a interesului pe care-l pot avea cocontractanţii de a se depărta de C.G.L. şi apoi o operaţie destul de delicată de elaborare a regulilor care urmează a înlocui pe acele din condiţiile generale, eventual, alegerea unor norme dintr-o lege străină sau dintr-un contract-tip oarecare. Din toate aceste motive este de crezut că întreprinderile nu se vor hazarda cu uşurinţă să deroge de la condiţiile generale, că această derogare va fi cel puţin încă un timp mai degrabă rară.

S-ar putea de asemenea să se stabilească o legătură între sistemul de conducere şi planificare a comerţului exterior în vigoare în diferite ţări socialiste în momentul adoptării C.G.L. C.A.E.R. 1958 şi opinia pe care atunci au adoptat-o unii autori asupra caracterului imperativ al normelor pe care le conţin. Astfel, în ţara noastră, a fost în vigoare pînă la legea n. 1 din 17 martie 1971 privind activitatea de comerţ exterior un sistem de conducere şi planificare caracterizat la Consfătuirea din februarie 1971, consacrată activităţii de comerţ exterior, ca excesiv centralizat. Acelaşi sistem era în vigoare în toate ţările socialiste europene. El era potrivit cu o perioadă de început a înfăptuirii monopolului comerţului exterior. În acele condiţii s-a putut forma opinia despre caracterul imperativ al C.G.L. C.A.E.R. sau cel puţin sistemul poate explica într-o oarecare măsură interpretarea aceasta. În literatura germană (R.D.G.), K. Mehnert crede că opinia la care ne refeream se datoreşte etapei pe care am amintit-o: C.G.L. C.A.E.R. 1958 — spune K. Mehnert — erau concepute ca norme imperative şi constituiau o parte importantă a sistemului de conducere

predominant administrativ al comerţului internaţional din anii trecuţi. Dar, continuă autorul, acest sistem nesocotea adeseori interesele întreprinderilor şi din cauza aceasta ele ajungeau de multe ori să deroge în fapt de la regulile din C.G.L. E păcat că aceste referinţe la practica încheierii contractelor de comerţ exterior nu sînt mai precise, pentru că în această privinţă dispunem de foarte puţine date şi tocmai examenul practicii ar fi decisiv în această dispută. El aminteşte numai de fixarea preţurilor la nivelul ministerelor, fără a se lua în considerare interesele întreprinderilor. Normele din C.G.L. C.A.E.R. 1958 erau predominant imperative pentru a fi cît mai puţine puncte asupra cărora întreprinderile să fi putut discuta. Se evitau în felul acesta două situaţii neplăcute în vechiul sistem. Pe de o parte, s-ar fi putut ca întreprinderile de comerţ exterior să nu cadă de acord asupra unor chestiuni din cele în care ele puteau să decidă (regulile fiind facultative). Pe de altă parte, dacă numeroase norme ar fi fost facultative, deci, părţile ar fi putut trata asupra lor, discuţiile între întreprinderi ar fi durat prea mult ; or, se urmărea încheierea cît mai rapidă a contractelor. Caracterul imperativ al C.G.L. C.A.E.R. 1958 s-ar explica, deci, prin întregul sistem de conducere şi planificare a comerţului exterior.

Noul sistem de conducere a comerţului exterior se caracterizează prin descentralizare. Atît iniţiativele, cît şi răspunderile sînt trecute direct asupra producătorilor de la care se cere în prezent să dea dovadă de cea mai mare operativitate şi să desfăşoare o activitate de cea mai mare eficienţă. Pentru aceasta, li se acordă în schimb libertate mai mare şi autonomia necesară. În aceste noi condiţii, în care se desfăşoară comerţul exterior, C.G.L. C.A.E.R. ar trebui considerate ca avînd un caracter predominant facultativ.

VI. Interpretarea uniformă a Condiţiilor generale de livrare C.A.E.R. 1968. După cum se ştie, conform C.G.L. C.A.E.R. 1968, litigiile care decurg din operaţii de comerţ exterior se judecau în mod exclusiv de către comisiile de arbitraj din ţările membre. Chestiunea dacă C.G.L. C.A.E.R. au sau nu au un caracter predominant imperativ este o chestiune de interpretare ; cei care susţin caracterul predominant imperativ al C.G.L. C.A.E.R. îşi dau bine seama de acest lucru. N-ar fi suficient ca normele din C.G.L. C.A.E.R. să fie declarate imperative de o „Conferinţă a preşedinţilor comisiilor de arbitraj din ţările membre C.A.E.R." sau de literatura juridică ; ar mai trebui ca arbitrii din diferitele ţări membre să le interpreteze la fel ; aşadar, sugerează unii autori, la reguli uniforme, ar trebui să corespundă şi o interpretare uniformă ; problema interpretării uniforme a regulilor uniforme este deosebit de delicată. Interpretarea comună (uniformă) este legată într-o anumită măsură de existenţa unor organe de jurisdicţie suprastatale în măsură să o asigure. Or, asemenea organe nu există şi nici nu se

pune problema înfiinţării lor. Există într-adevăr, o „Conferinţă a preşedinţilor comisiilor de arbitraj din ţările membre C.A.E.R.", care se întruneşte periodic, pentru a face un schimb de experienţă. De fiecare dată, pe ordinea de zi figurează principalele probleme cu care a fost confruntată activitatea comisiilor în anii care au precedat conferinţa. În general, se reuşeşte să se ajungă la un punct de vedere comun.

Dar conferinţa nu este instituţionalizată ; ea nu a fost creată şi nici nu putea fi creată în vederea impunerii unei practici uniforme. Uniformizarea legislaţiei sau a practicii, în măsura în care se poate constata aşa ceva în domeniul nostru în momentul de faţă sau în măsura în care este în curs de a se realiza, decurge din relaţiile economice internaţionale. Dar acest lucru are loc numai acolo şi în măsura în care există premisele necesare : în condiţiile date, regula uniformă sau soluţia practicii să reprezinte varianta cea mai favorabilă dezvoltării în continuare a relaţiilor economice internaţionale şi aceasta, în optica tuturor ţărilor interesate. Pe de altă parte, regula uniformă sau soluţia uniformă să fie conformă cu interesele tuturor statelor participante, să nu lezeze interesele unuia sau altuia din statele respective. Într-adevăr, în procesul relaţiilor economice internaţionale apar raporturi juridice cu un element străin. Deşi partenerii aparţin unor ţări diferite, raportul este totuşi unic. Acest raport unic atrage în anumite condiţii o reglementare uniformă şi mai mult, dar şi mai rar, şi o interpretare uniformă. Fenomenul are însă limite istoriceşte condiţionate.

Procesul de uniformizare a reglementării comerţului exterior se desfăşoară după anumite cadenţe specifice. El nu se poate desfăşura într-un ritm forţat. Uniformizarea trebuie să vină în mod nesilit şi trebuie să urmeze anumite etape obligatorii. Or, în problemele care ne interesează, tocmai disputele care au avut loc ne arată că problema nu este coaptă încă. Interpretarea uniformă, în măsura în care rezultă natural din elementele problemei (relaţiile economice internaţionale, interesul comun al statelor participante ş.a.) este un element pozitiv. Este însă normal în dreptul internaţional privat ca arbitrii din fiecare ţară, fiind independenţi unul de altul, să poată interpreta cum cred de cuviinţă textele unui acord internaţional. Cu ocazia interpretării se ia în considerare contextul (textul, preambulul şi anexele incluse). Desigur, un tratat se interpretează „de bună credinţă", după sensul care obişnuit se atribuie termenelor tratatului în contextul lor şi în lumina obiectului şi al scopului pe care-l urmăreşte. Prevederile C.G.L. C.A.E.R. pot primi interpretări diferite, deşi cazul este mai degrabă rar sau excepţional, atunci cînd scopul urmărit de părţi nu rezultă clar din text sau context. În acest caz, comisiile de arbitraj pentru comerţul exterior din fiecare ţară au deplină libertate de interpretare. Desigur, uniformizarea este de dorit şi este utilă, dar depinde cum concepem realizarea ei.

Într-adevăr, după cum se știe, anumite nevoi noi, neprevăzute pot apărea oricînd. În privința aceasta, practica, cu condiția de a fi pusă în postura de a reacționa imediat și sensibil, joacă un dublu rol :

a. Pe de o parte, și, mai ales, în comerțul exterior, în dreptul comerțului internațional, practica constată faptele noi sub diferitele forme : cerințe noi, tipuri noi de contracte care prind viața și se conturează în practica internațională.

b. Pe de altă parte, practica de încheiere a contractelor și practica arbitrală creează noi reguli, noi instituții. Chiar arbitrajul în comerțul exterior se datorează unui atare proces. Este un fapt incontestabil că în drept noile elemente care pot avea cîteodată importanță covîrșitoare în dezvoltarea ulterioară a evenimentelor, nu se constată nici în birou, nici la masa de lucru a omului de știință, ci numai de organele sau organizațiile care au contact nemijlocit cu viața ; nu poate fi decît avantajos să le creăm toate condițiile (în cazul nostru, arbitrilor și organizațiilor de comerț exterior) să constate faptele și să vie cu soluții potrivite. A nu permite arbitrilor să constate și să vie cu cele mai potrivite soluții înseamnă a ne lipsi de o mare sursă potențială de progres. Or, domeniul comerțului exterior, al reglementării lui, este cel mai dinamic domeniu în etapa actuală, acel în care apar frecvent creații noi ; pentru aceste motive, în acest cîmp trebuie să dăm dovadă de o receptivitate deosebită. Această cale ar fi interzisă, dacă am primi ideea unei interpretări uniforme impuse de sus organelor și organizațiilor care lucrează în comerțul exterior. Dar s-ar putea spune că noile elemente și-ar putea face simțită prezența și pe altă cale : propuneri venite de la organizațiile de comerț exterior ar merge pe filiera administrativă obișnuită pînă la Comisia Permanentă C.A.E.R. pentru Comerțul Exterior ; calea ar fi lungă ; să observăm că noile C.G.L. C.A.E.R. au fost modificate după dezbateri care au durat din 1963 pînă în 1968. Dimpotrivă, considerînd regulile din C.G.L. facultative, părțile ar putea utiliza instrumentul contractului pentru a răspunde imediat noilor cerințe în raporturile dintre ele. Ar fi calea cea mai rapidă, mai simplă, mai eficace pentru a introduce noul în reglementarea raporturilor dintre întreprinderile de comerț exterior.

O convenție internațională poate primi în țările care au semnat-o interpretări diferite din partea instanțelor sau arbitrilor. Fenomenul este normal în condițiile actuale, pentru că interpretările diferite, departe de a exprima o opțiune individuală a judecătorului, arbitrului sau a autorităților, reprezintă un fenomen social, sînt determinate de condițiile particulare politice, economice, sociale dintr-o anumită țară. În această privință, am putea face o apropiere între interpretările — prin ipoteză diferite — date unei convenții internaționale în diferitele țări care au semnat-o și reglementarea proprie fiecărei țări ; ca și reglementarea națională, care de cele mai multe ori nu este identică cu aceea a unei alte țări, din cauză că factorii economici, politici diverși impun anumite

deosebiri, interpretarea unei convenţii internaţionale într-un chip — prin ipoteză diferit — într-una din ţările semnatare este un fapt istoriceşte condiţionat. În fapt, interpretările care se dau de către comisiile de arbitraj din ţările membre C.A.E.R. sînt de cele mai multe ori uniforme. Interpretarea uniformă, ca şi regulile uniforme, exprimă o tendinţă care decurge din relaţiile economice internaţionale. Ea se exprimă în zilele noastre mai ales prin calificări uniforme (definiţii uniforme), care apar în convenţiile internaţionale.

Confruntarea cu practica ar constitui desigur mijlocul cel mai sigur şi mai simplu de a face lumină într-o problemă deosebit de delicată şi complexă ca aceasta. Dar practica în acest domeniu particular pe care-l discutăm aici, acel al caracterului imperativ sau facultativ al majorităţii C.G.L. C.A.E.R. 1968 este puţin cunoscută.

În primul rînd, practica arbitrală.

„Conferinţele preşedinţilor comisiilor de arbitraj" din ţările membre C.A.E.R. au adoptat de la început o atitudine defavorabilă derogării. Speţe în materie aproape nu s-au publicat, fie pentru că nu au apărut, fie pentru că n-au fost selectate pentru publicare. Este posibil, de asemenea, ca părţile să fi derogat de la unele dispoziţii C.G.L. socotite imperative, dar problema să nu fi ajuns în faţa arbitrilor, pentru că partenerii au înţeles să-şi execute obligaţiile asumate prin contract. Iată totuşi o speţă semnalată de Kojuharov.

În faţa unui complet de arbitraj din Praga s-a pus problema validităţii unei clauze contractuale prin care se prevedea competenţa unei alte comisii de arbitraj decît comisia din ţara pîrîtului. Conform art. 65 din C.G.L. C.A.E.R. 1958 (=art. 90 din C.G.L. C.A.E.R. 1968), „toate litigiile care pot rezulta din contract sau în legătură cu acesta, se vor rezolva pe calea arbitrajului la instanţa de arbitraj instituită pentru astfel de litigii în ţara pîrîtului sau, după înţelegerea părţilor, într-o ţară terţă membră CA.E.R., excluzîndu-se competenţa instanţelor de drept comun". În contractul dintre o întreprindere cehă şi una germană (R.D.G.) s-a inserat clauza că eventualul litigiu se va judeca în faţa comisiei de arbitraj cehă. Cu ocazia procesului, întreprinderea germană pîrîtă în proces, invocînd caracterul imperativ al C.G.L. C.A.E.R. 1958 (art. 65 = art. 90 din C.G.L. C.A.E.R. 1968), conform căruia pîrîta în cauză ar fi trebuit să se judece în faţa unei comisii de arbitraj germane, a contestat validitatea clauzei de arbitraj. Comisia de arbitraj pentru comerţul exterior de la Praga s-a declarat însă competentă, considerînd clauza de alegere a arbitrajului, perfect valabilă [6].

S-a mai arătat că în practica arbitrilor s-a admis derogarea de la art. 74 din C.G.L. C.A.E.R. 1958 (=art. 110 C.G.L. C.A.E.R. 1968), după

[6] Kojouharoff, „Journal du droit international", 1967, p. 171—174.

care „1. In raporturile dintre părţi privind livrarea mărfurilor, pentru rezolvarea problemelor nereglementate sau incomplet reglementate prin contract sau prin prezentele C.G.L.. se va aplica dreptul material al ţării vînzătorului". După Kojuharov, în cazul unor lacune în Condiţiile generale, părţile, în loc să lase să funcţioneze automat acel art. 74 (=art. 110 din C.G.L. C.A.E.R. 1968), pot să le împlinească prin clauze formulate de ele, prin trimitere la o lege străină sau la prevederile unui contract-tip şi în acest caz convenţia lor primează legea materială a ţării vînzătorului. Dar în privinţa aceasta, nu mi se pare că ar exista vreo îndoială.

Dar nu numai practica arbitrală este puţin cunoscută, ci şi celelalte aspecte ale practicii, cum ar fi clauzele din contractele de comerţ exterior, din cercetarea cărora ar putea să rezulte dacă şi cît de des întreprinderile fac derogare de la dispoziţiile socotite relativ-imperative de o parte a literaturii juridice. La acest aspect face aluzie K. Mehnert [7], cînd arată că „este suficient să lăsăm cîmp liber practicii de pînă acum în care într-o măsură tot mai mare se găsesc convenţii care se îndepărtează de la C.G.L.".

Problema ale cărei date mari noi am încercat să le prezentăm aici, insistînd asupra caracterului ei actual şi practic, nu este încă rezolvată. Aceasta se datorează faptului că ne găsim într-o perioadă de trecere, adică într-o perioadă în care intensitatea relaţiilor economice între ţările membre C.A.E.R n-a atins acel prag care să ne impună conturul ferm al unei soluţii sau alta. Poziţiile în ştiinţă s-au clarificat, dar soluţia definitivă nu va veni decît de la practică, despre care deocamdată cunoaştem atît de puţin. Este sigur că dezvoltarea ulterioară a relaţiilor economice între ţările membre C.A.E.R. va duce la o soluţie bine conturată în această privinţă.

SUR LE CARACTÈRE DES CONDITIONS GÉNÉRALES DE LIVRAISON DU CONSEIL D'AIDE ECONOMIQUE RÉCIPROQUE (CAEM) 1968

Résumé

L'auteur rappèle dans un bref apperçu historique les discussions qui ont soulevé le caractère des normes des Conditions Générales de Livraison C.A.E.M. 1958. C'est parce que les textes qui concernent la question n'ont pas changé, que la majorité des auteurs admettent encore que les nouvelles C.G.L. C.A.E.M. 1968 ont, comme les anciennes (celles de 1958), un caractère relatif-impératif, ce qui veut dire que la grande ma-

[7] K. Mehnert, *Probleme der ALB RGW 1968*, in „Sozialistische Aussenwirtschaft, nr. 1, 1968 (Recht im Aussenwirtschaft, p. 3).

jorité des règles sont en principe impératives, mais que les parties peuvent déroger dans les conditions prévues par le *Préambule* des C.G.L. C.A.E.M. 1968, c'est-à-dire, si la nature de la marchandise ou les conditions spéciales de la livraison sont telles qu'elles permettent qu'on choisissent d'autres normes. Mais, ce qui constitue une difficulté, et ce n'est pas la seule, si l'on admet cette interprétation, c'est que si les parties ont la faculté de décider au moment de la formation du contrat si elles sont ou non intéressées à déroger, c'est à peine à la fin, c'est-à-dire, à l'occasion du litige, si elles savent si elles ont fait un acte juridique valable, parce que leur choix est toujours soumis à la censure des arbitres. L'auteur pense que les conditions spéciales dans lesquelles se déroule le commerce international, demandent au contraire que les parties soient tout à fait libres de déroger à la grande majorité des règles prévues dans les C.G..L C.A.E.M. 1968. Cela découle aussi des nouveaux règlements concernant l'activité de commerce extérieur adoptés par les pays socialistes d'Europe.

EVOLUȚIA SISTEMULUI DE REPREZENTARE ÎN ORGANELE PUTERII DE STAT ÎN R. S. ROMÂNIA

DE

I. BENDITER

1. *Noțiunea de reprezentare în sfera vieții politice, de stat.* În sociologia juridică și politică contemporană sînt imaginate diferite sisteme prin care se urmărește o mai bună reprezentare în organele de conducere a statului. De regulă, studiile de sociologie juridică, al căror obiect îl constituie cercetarea diferitelor aspecte ale reprezentării în organele statului, se mărginesc la studierea sistemului electoral, fapt care a determinat crearea ramurii distincte a sociologiei electorale.

Sensul juridic al noțiunii de reprezentare în sfera vieții politice este acela de a reglementa prin norme de drept modul de alegere a unei adunări alcătuite din reprezentanți (deputați), învestiți să exercite puterea de stat în numele celor ce i-au ales. Pe lîngă aspectele specific juridice care implică studierea ansamblului de norme ce reglementează modul de a alege și a fi ales în organele reprezentative, sociologia electorală se ocupă de cercetarea cauzelor, împrejurărilor sociale care determină adoptarea unui anumit sistem electoral, comportarea alegătorilor, influența diferitelor grupuri sociale în materie de alegeri etc.

Considerăm, din motivele pe care le vom expune, în continuare, că sistemul electoral, sub aspect juridic, nu ne poate oferi o imagine completă asupra unui anumit sistem reprezentativ. În multe cazuri, folosirea unei tehnici electorale foarte bine pusă la punct, chiar pe baza unei legislații care, formal, proclamă principii din cele mai democratice, nu este suficientă pentru realizarea unei reprezentări autentice în cadrul unui anumit sistem reprezentativ.

Problema esențială este aceea a raportului dintre „reprezentare" și „reprezentativitate", prin „reprezentare" înțelegîndu-se modul în care se face alegerea celor ce urmează să facă parte din adunarea reprezentativă și prin „reprezentativitate", măsura în care se asigură reprezentarea reală în adunare a acelora ce urmează a fi reprezentați. Numai în acest

fel se poate constata eficiența unui anumit sistem electoral, dacă organele constituite pe baza normelor sale asigură, sau nu asigură, o reprezentare reală a tuturor acelora pe care ar trebui să-i reprezinte.

Privită astfel problema, sub aspectul complexității ei, vom înțelege de ce este necesară abordarea unei cercetări mai largi care să depășească cadrul strict al studiului sistemului electoral. Ar fi poate mai bine să se vorbească de o sociologie a sistemului reprezentativ, ceea ce ar exprima într-un mod mai corespunzător aria mai largă a cercetărilor din acest domeniu.

În felul acesta s-ar înlătura și obiecțiile unor sociologi care explică preferința față de subiectele de sociologie electorală prin simplul motiv că studiul alegerilor este mai ușor. „Studiul este cantitativ — scrie Raymond Aron — se dispune de cifre, ele sînt comparate. S-a observat cum votează alegătorii pe țări, împrejurările, regimurile ; datorită metodelor sociologiei științifice se stabilesc relații între tipuri de oameni, situații sociale și manierele de a vota“ [1]. R. Aron exagerează, desigur. În realitate nu este vorba aici de faptul că cercetarea în domeniul electoral ar fi mai facilă decît în alt domeniu. Totodată este însă adevărat că sociologia electorală nu reușește să dea explicațiile corespunzătoare tuturor aspectelor legate de problema reprezentării. Un argument în plus deci, pentru o sociologie a sistemului reprezentativ.

În lumina celor mai sus expuse, ne vom ocupa, în continuare, de cunoașterea condițiilor pe care trebuie să le îndeplinească o adunare electivă pentru a fi într-adevăr reprezentativă.

2. *Criteriile unei reprezentări autentice în organele alese ale puterii de stat.* O primă condiție a unei autentice reprezentativități este cuprinderea în corpul electoral a tuturor cetățenilor, fără nici o discriminare. Acest aspect este direct legat de sistemul electoral. Existența censurilor care exclud din corpul electoral unele categorii de cetățeni, adeseori în proporții de masă, limitează mult caracterul reprezentativ al adunării alese. Regimurile censitare fiind astăzi, în cea mai mare parte, formal abrogate întrucît votul universal și egal și-a găsit — cel puțin în mod formal — consacrarea în legislația constituțională a majorității statelor, problema în discuție, care preocupă sociologia politică și juridică contemporană, este legată de al doilea aspect al reprezentativității și anume de compoziția adunării. Este necesar și posibil ca adunarea să fie o oglindă a compoziției populației, a celor ce trebuie să fie reprezentați ? Cu alte cuvinte, se poate realiza o identitate completă între compoziția adunării și aceea a corpului electoral, presupunînd că acesta ar cuprinde totalitatea cetățenilor ? Soluțiile propuse sînt diferite.

În acest scop este folosită tehnica „eșantionului reprezentativ“, pusă la punct de știința sociologică, ca un mijloc de verificare a gradului de reprezentativitate a unei adunări alese. Eșantionul stabilește

[1] Jean-Yves Calvez, *Introduction à la vie politique*, Editions Aubier-Montaigne, 1967, p. 140.

proporțiile reale existente într-un grup sau un ansamblu de grupuri sociale organizate, în ceea ce privește vîrsta, sexul, grad de instruire, profesii, opinii politice etc. Gradul de reprezentativitate a adunării este stabilit apoi prin comparația dintre compoziția adunării și cea a eșantionului. Eficiența acestei tehnici constă în faptul că s-ar putea lua măsuri politice sau legislative, în cazul cînd s-ar considera că este necesar, în vederea asigurării unei corespondențe mai apropiate între compoziția adunării și cea a eșantionului.

Eșantionul reprezentativ fiind doar o modalitate tehnică de obținere a unor date necesare cercetării sociologice, el poate fi întocmit, luîndu-se în considerație diferite elemente, pornindu-se de la criterii diferite. Și rezultatele obținute vor fi deosebite, în concordanță cu criteriile de la care s-a pornit sau elementele ce au stat la baza întocmirii eșantionului. Dacă luăm în considerație elemente privind ocupația, vîrsta, grad de instruire, mediul de provenienţă, eșantionul ne va da imaginea compoziției „socio-profesionale" a populației ce urmează a fi reprezentată în adunarea constituită pe baze reprezentative. Dacă vom întocmi, însă, eșantionul pe baza criteriului opiniilor politice sau a intereselor diferitelor grupuri ce urmează a fi reprezentate va rezulta o adunare alcătuită pe temeiul „reprezentării opiniilor" sau a „reprezentării intereselor".

Majoritatea specialiștilor în probleme de sociologie politică și juridică din occident neagă eficiența unei adunări alese după criteriul reprezentării „socio-profesionale", care are în vedere — după cum s-a arătat — reprezentarea cît mai fidelă în cadrul adunării reprezentative a tuturor categoriilor sociale, ținîndu-se seama de ocupație, pregătirea profesională, mediul de provenienţă (urban sau rural), grad de cultură etc.

Se argumentează că masele muncitoare nu ar fi capabile să conducă treburile publice, în măsura în care aceasta se realizează cu succes de către oameni cu o instrucție și pregătire superioară. Este ilustrativă, în acest sens, opinia unor cunoscuți politologi, care susțin că „este mai bine ca muncitorii să numere printre reprezentanții lor în Parlament avocați și profesori, întrucît aceștia vor apăra adesea interesele lor și vor exprima punctul lor de vedere mai eficace decît ar ști ei înșiși să o facă" [2].

Exemplul statelor socialiste, în care, puterea fiind deținută de către oamenii muncii, adunările reprezentative sînt formate din reprezentanți proveniți direct din rîndurile lor, contrazice, fără a fi necesare alte argumentări, consistența unor astfel de teorii. Dealtfel, este greu de acceptat că, spre exemplu, parlamentele României înainte de al doilea război mondial, în care lipsea orice element de reprezentare „socio-profesională", adunările alese fiind constituite pe principii care erau mai aproape de ceea ce se numește „reprezentarea opiniilor", ar fi fost mai „reprezentative" în comparație cu adunările alese, începînd cu noiem-

[2] F. Goguel et A. Grosser, *La politique en France*, Editions Armand Colin, Paris, 1964, p. 75.

brie 1946, de cînd a fost introdus şi la noi principiul reprezentării în parlament a tuturor categoriilor sociale.

Este cunoscut faptul că în nici unul din cele 11 parlamente alese în România între anii 1919—1939 nu au făcut parte deputaţi proveniţi din rîndul maselor muncitoare. În alegerile din 1931, cînd un număr de cinci candidaţi ai Blocului Muncitoresc Ţărănesc au reuşit totuşi să fie aleşi, mandatele lor au fost invalidate de camera deputaţilor. Numai după instaurarea puterii populare au fost create posibilităţi care să asigure reprezentarea în parlament a tuturor categoriilor celor ce muncesc, organele alese ale puterii de stat devenind astfel organe cu un caracter autentic reprezentativ.

Recunoscînd importanţa „reprezentării socio-profesionale", trebuie să precizăm, totodată, că o poziţie exclusivistă în această privinţă poate duce la deformarea imaginii unei reprezentativităţi autentice. Numai pe baza criteriului „socio-profesional" nu se poate asigura caracterul pe deplin reprezentativ al unei adunări. Se cere a fi luate în considerare, după cum vom vedea, şi alte criterii de reprezentare.

În sistemul pluripartid, caracteristic organizării parlamentare occidentale, se pune un accent deosebit pe reprezentarea „opiniilor" şi reprezentarea „intereselor", înţelegîndu-se prin prima, reprezentarea diferitelor partide politice şi prin reprezentarea „intereselor", luarea în considerare a intereselor diferitelor grupuri sociale organizate, ce nu sînt constituite sub forma partidelor politice.

Se susţine că reprezentarea „opiniilor" este posibilă numai în condiţiile existenţei sistemului mai multor partide politice şi că, dimpotrivă, sistemul monopartid este incompatibil cu o reprezentare a „opiniilor" [3]. Reprezentarea proporţională a partidelor politice pe baza procentului de voturi obţinut de fiecare partid este considerată ca fiind singura formulă acceptabilă într-un regim reprezentativ liberal-democratic. Aşa se şi explică marea importanţă ce se acordă în ştiinţele politice occidentale studiului alegerilor şi, în consecinţă, abundenţa lucrărilor de sociologie electorală. După cum se vede, şi de această dată se adoptă o poziţie exclusivistă, reprezentarea „opiniilor" fiind unicul criteriu al cărui eficienţă este recunoscută. Această poziţie este determinată de concepţia generală privind democraţia parlamentară occidentală.

Neconcordanţa între cele două noţiuni de „reprezentare" şi „reprezentativitate" semnalată de politologi, specialişti în problemele de sociologie politică şi electorală, îşi are originea în faptul că sistemele reprezentative ale statelor burgheze urmăresc să asigure reprezentarea în primul rînd a intereselor claselor dominante. Formularea principiilor general democratice ale dreptului de vot sînt însoţite de stabilirea unor tehnici de reprezentare menite să perfecţioneze instituţiile reprezentative, să le liberalizeze chiar într-o anumită măsură, fără a periclita

[3] Jean-Yves Calvez, *Op. cit.*, p. 143.

însă existența lor. Așa se și explică negarea eficienței reprezentării „socio-profesionale", întrucît pătrunderea într-o măsură mai mare a reprezentanților direcți ai maselor muncitoare în parlament și în organele locale alese, ar putea pune în joc însăși ordinea socială și de stat existente în acele state.

Reprezentarea „opiniilor" poate fi mai ușor acomodată la instituțiile reprezentative existente, datorită faptului că în actualele sisteme ale pluripartismului — inclusiv bipartismul — occidental, marile partide politice burgheze dețin încă poziții dominante și dispun de mari mijloace de influențare a opiniei publice.

Problema ce se pune este de a ști dacă reprezentarea „opiniilor" este posibilă și în cadrul sistemelor monopartismului ? Răspunsul la întrebare depinde de modul în care este înțeleasă noțiunea de reprezentare a „opiniilor".

După cum s-a mai arătat, cea mai mare parte a doctrinei occidentale consideră că o astfel de reprezentare este necesar condiționată de pluripartism. Sistemul mai multor partide politice este privit ca o condiție *sine qua non* a reprezentării „opiniilor". Într-adevăr, pluripartismul poate asigura un mod mai democratic de reprezentare politică în cadrul statelor în care, datorită antagonismelor de clasă, partidele politice exprimă concepții ce pot reflecta ideologiile opuse ale claselor sociale antrenate în lupta politică, luptă al cărei țel final este uneori, cucerirea puterii.

În cadrul statului socialist însă, unde antagonismele de clasă au fost înlăturate, instituțiile reprezentative sînt astfel constituite încît asigură reprezentarea în organele puterii a tuturor categoriilor sociale, a opiniilor și intereselor lor, în condițiile existenței unui partid politic unic, căruia îi aparține rolul conducător în societate și în stat. Instituirea monopartismului nu este un act arbitrar al guvernanților ci rezultatul unui proces istoric determinat de transformările social-economice și de schimbările produse în conștiința politică a maselor. Evoluția acestui proces ca și modul în care sistemul reprezentativ, existent în țara noastră, asigură o reprezentare reală și efectivă a întregului popor în organele puterii de stat, ne propunem să le examinăm în capitolele ce urmează.

3. *Reglementarea formării organelor reprezentative în condițiile existenței mai multor partide politice (perioada 1946—1950).* Una din sarcinile imediate ale refacerii țării după răsturnarea dictaturii antonesciene a fost democratizarea vieții politice interne. Primul act în această direcție a fost repunerea în vigoare a constituției din 1923 prin decretul constituțional nr. 1626 emis la 2 septembrie 1944. Această măsură a avut o importanță deosebită, întrucît prin reintroducerea unui regim constituțional, care avea la bază cea mai democratică dintre constituțiile ce le-a avut România sub regimurile burgheze, s-au creat premisele favorabile democratizării ulterioare a instituțiilor noastre repre-

zentative. Trebuie luat în considerație, la aprecierea importanței actului din 2 septembrie 1944, și faptul că în momentul răsturnării dictaturii antonesciene, practic, nu funcționa nici una din instituțiile constituționale, întrucît și constituția carlistă din 1938 fusese suspendată prin decretele din septembrie 1940, decrete prin care a fost instaurată dictatura militaro-fascistă a generalului Antonescu.

De o importanță deosebită a fost dispoziția cuprinsă în art. III al decretului amintit care, stabilind că Reprezentanța națională va fi organizată printr-un decret ulterior, a dat posibilitatea luării unor măsuri care au dus la democratizarea instituțiilor noastre reprezentative.

Cu toată împotrivirea activă a conducătorilor unor partide politice burgheze, coalizate în jurul monarhiei, datorită luptei desfășurate de forțele patriotice și progresiste, sub conducerea Partidului Comunist Român, au fost înfăptuite treptat unele reforme de democratizare continuă a sistemului organelor reprezentative. Astfel, prin decretele 2218 și 560 din 15 iulie 1960 a fost desființat, în fapt, senatul, introducîndu-se unicameralismul prin stabilirea de alegeri numai pentru o singură cameră : Adunarea deputaților. De asemenea, a fost lărgit într-o măsură considerabilă dreptul de vot, aducîndu-se substanțiale îmbunătățiri sistemului electoral.

Reorganizată astfel, Reprezentanța națională aleasă la 19 noiembrie 1946, pe baza prevederilor legii electorale din iulie același an a avut în compoziția ei, pentru prima oară în istoria parlamentară a României, reprezentanți direcți din rîndurile muncitorimii și ale țărănimii. Din totalul de 414 deputați aleși în Adunarea deputaților, 77 erau muncitori și 56 țărani muncitori. De asemenea, pentru prima oară au fost alese 18 deputate femei precum și un număr de 40 de deputați aparținînd minorităților naționale [4].

Cu toate reformele democratice, instituțiile reprezentative din țara noastră au păstrat în linii generale, pînă la constituția din 1948, forma instituțiilor parlamentare, așa cum a fost stabilită de constituția României din 1923. În primii ani după instaurarea puterii populare au mai funcționat partidele politice burgheze, inclusiv partidele, așa-numite, istorice : partidul național țărănesc al dr. Iuliu Maniu și partidul național liberal de sub șefia lui Gh. Brătianu.

În alegerile parlamentare din noiembrie 1946 au participat peste 10 partide politice care și-au prezentat candidații pe 9 liste separate, la care s-au adăugat și cîteva liste independente locale. Repartizarea mandatelor s-a făcut pe baza reprezentării proporționale, cu respectarea reprezentării minorității și acordarea primei majoritare, obținîndu-se rezultatele din următorul tabel.

---

[4] A. Carsian, *Primul parlament democrat din România*, „Revista română de drept", 1967, nr. 5, p. 84—85.

Denumirea partidului sau a blocului electoral	Voturi obţinute		Mandate repartizate	
	cifre absolute	% din total voturi	cifre absolute	% din total mandate
Blocul Partidelor Democrate (B.P.D.) în compunerea căruia intrau: Partidul Comunist din România, Partidul Social Democrat, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioţilor şi alte organizaţii ale Frontului Naţional Democrat	4 766 630	71,80	347	84,00
Uniunea Populară Maghiară	569 651	8,06	29	7,00
Partidul Ţărănesc Democrat (Dr. N. Gh. Lupu)	156 775	0,48	2	0,48
Partidul Naţional Ţărănesc (Iuliu Maniu)	878 927	12,06	33	7,72
Partidul Naţional Liberal (Gh. Brătianu)	259 306	3,07	3	0,72
Partidul Social Democrat (Titel Petrescu)	65 528	0,94	—	—
Partidul Popular Radical (Petre Ghiaţă)	11 089	0,15	—	—
P.R.M.B. (N. Mateescu)	3 041	0,03	—	—

Restul voturilor au fost obţinute de candidaţii prezentaţi pe unele liste independente locale. Din totalul de 7 859 212 înscrişi în listele electorale s-au prezentat la vot 6 934 583 de alegători care au ales 414 deputaţi în Adunarea deputaţilor.

După alegerile din 1946, numărul partidelor politice s-a micşorat, treptat. Partidele principale ale burgheziei, discreditate în faţa poporului din cauza politicii antidemocratice şi antipopulare pe care o continuau, au pierdut total adeziunea maselor şi au fost silite, în cele din urmă, să se retragă de pe arena vieţii politice. Ca urmare a politicii de împotrivire la măsurile propuse de forţele progresiste, grupate în Frontul Naţional Democrat [5], care aveau ca scop reconstrucţia ţării pe baze democratice, partidele „istorice" — partidul naţional ţărănesc manist şi partidul naţional liberal brătienist — au fost dizolvate în iulie 1947. În cadrul Partidului Naţional Liberal s-a constituit o fracţiune care acţiona independent sub conducerea fostului prim ministru şi ministru de externe, Gh. Tătărăscu. Şi această fracţiune a fost nevoită, datorită neîncrederii maselor, să-şi retragă deputaţii din parlament în noiembrie 1947, renunţînd la activitatea politică.

[5] Frontul Naţional Democrat a luat naştere şi s-a afirmat, din primele zile după răsturnarea dictaturii antonesciene, ca un larg front politic care cuprindea diferitele organizaţii ce reprezentau forţele participante la mişcarea democratică şi revoluţionară din ţară. Ca forţă mobilizatoare şi conducătoare în cadrul acestui front se manifesta clasa muncitoare în frunte cu Partidul Comunist Român. I. Ceterchi, *R.P.R., stat socialist*, Ed. pol., Buc., 1962, p. 21, 22.

Concomitent cu dispariţia partidelor menţionate, care reprezentau interesele marii burghezii româneşti din viaţa politică a ţării, au avut loc regrupări şi în rîndul celorlalte partide. Unele partide şi grupări politice cu caracter progresist ca : Frontul Plugarilor, Partidul Naţional Popular, Uniunea Populară Maghiară s-au încadrat într-o nouă formaţie politică largă, constituită în martie 1948, sub denumirea de Frontul Democraţiei Populare, în cadrul căruia rolul conducător îi revenea P.C.R.

Un eveniment politic de o deosebită însemnătate l-a constituit realizarea unităţii politice, ideologice şi organizatorice a clasei muncitoare din România prin crearea unui partid unic al clasei muncitoare : Partidul Muncitoresc Român. Constituit la Congresul de unificare ce a avut loc în februarie 1948, Partidul Muncitoresc Român a rezultat din fuzionarea Partidului Social Democrat cu Partidul Comunist Român. (La Congresul al IX-lea al Partidului, care a avut loc în iulie 1965 s-a revenit la denumirea de Partidul Comunist Român).

Crearea partidului unic al clasei muncitoare, în februarie 1948, a contribuit la creşterea rolului şi influenţei clasei muncitoare şi a partidului ei în viaţa politică a ţării, ca şi în toate celelalte sectoare de activitate publică.

Diminuarea numărului partidelor politice s-a datorat şi faptului că o seamă de partide politice mai mici, pierzînd adeziunea şi a numărului redus de simpatizanţi pe care mai scontau în 1946, au renunţat de a se mai prezenta în alegerile din 1948. Astfel, în alegerile parlamentare care au avut loc la 28 martie 1948 şi-au prezentat candidaţii un număr de 6 partide politice, în cadrul a trei liste separate. Acestora li s-a adăugat, ca şi în alegerile din 1946, cîteva liste ale unor grupări politice independente locale.

Cu toate că s-au adus modificări legii electorale din 1946, printr-o lege votată la 23 ianuarie 1948, în special în privinţa lărgirii dreptului de vot [6], repartizarea mandatelor pe baza reprezentării proporţionale, caracteristic sistemului pluripartid, a fost menţinut. Rezultatele obţinute au fost cele menţionate în tabelul următor.

La alegeri s-au prezentat 7 661 031 alegători, restul de voturi pînă la 7 468 541, reprezentînd numărul total al voturilor anulate.

Procesul de trecere spre sistemul monopartid a continuat şi după alegerile din luna martie 1948, ca rezultat al realizării unităţii moral-politice a întregului popor.

Modificările în structura social-economică şi politică a societăţii s-au reflectat în sistemul partidelor politice. S-au produs, în continuare, regrupări şi restructurări ale diferitelor partide şi grupări politice. Partidele

[6] Prin modificarea adusă legii din 1946, la 23 ianuarie 1948, a fost redusă vîrsta pentru dreptul de a alege la 20 de ani şi pentru dreptul de a fi ales la 23 de ani. Totodată au fost înlăturate restricţiile pe care le-a menţinut încă legea din 1946 cu privire la dreptul de a fi ales al militarilor şi funcţionarilor corpului judecătoresc.

Denumirea partidului sau a blocului electoral	Voturi obținute		Mandate repartizate	
	cifre absolute	% din total voturi	cifre absolute	% din total mandate
Frontul Democrației Populare (F.D.P.) care includea : Partidul Muncitoresc Român, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Uniunea Populară Maghiară	6 959 936	93,20	405	97,8
Partidul Național Liberal (Dr. Bejan)	212 438	2,80	7	1,7
Partidul Țărănesc Democrat (Dr. N. Gh. Lupu)	50 532	0,70	2	0,5
Diferite grupări politice independente	245 635	3,30	—	—
Total	7 468 541	100,00	414	100,00

politice care reprezentau interesele unor categorii sociale pe cale de dispariție s-au desființat, nemaiavînd nici o rațiune de existență. Pe de altă parte, s-a produs un proces de integrare a tuturor partidelor și organizațiilor politice care se sprijineau pe forțele progresiste, viabile ale societății, exprimînd interesele diferitelor categorii de oameni ai muncii. Acestea din urmă s-au integrat în Frontul Democrației Populare, organizație politică cuprinzătoare, care acționa sub îndrumarea și conducerea Partidului Comunist Român.

Unele partide politice ca, de exemplu, Partidul Național Liberal al doctorului Bejan și Partidul Țărănesc al dr. Lupu, după ce au obținut un număr de 7 și respectiv 2 mandate în Marea Adunare Națională aleasă în 1948, nu s-au mai afirmat în viața politică, dizolvîndu-se de la sine.

Unele categorii neproletare (foști mici negustori, oameni fără calificare profesională specială etc.) care formau marea masă a membrilor partidului național popular (P.N.P.) s-au restructurat, sub aspectul ocupației, încadrîndu-se în diferite ramuri productive [7]. Posibilități mari în acest sens au fost create în urma actului naționalizării principalelor mijloace de producție din 11 iunie 1948. Nemaiconstituind o categorie socială distinctă, cu interese profesionale sau de altă natură, cu totul deosebite de cele ale celorlalți oameni ai muncii, nu mai exista nici rațiunea grupării acestora într-un partid politic aparte. Aceste conside-

[7] „Națiunea", nr. 864 din 13 februarie, 1949.

rente au şi determinat conducerea partidului naţional popular de a hotărî autodizolvarea partidului, în februarie 1949 [8].

Într-un mod asemănător şi-au încetat activitatea ca partide politice cu programe proprii : Frontul Plugarilor şi Uniunea Populară Maghiară. Transformările structurale din sînul ţărănimii, ca rezultat al trecerii spre opera de colectivizare a agriculturii *(Hotărîrile Plenarei C.C. al P.C.R. din 3—5 martie 1949)* şi care s-au concretizat în ponderea din ce în ce mai mare a ţărănimii colectiviste, s-au reflectat şi în mentalitatea, în conştiinţa politică a ţărănimii. Astfel, cu ocazia reorganizării Frontului Democraţiei Populare în octombrie 1950, Frontul Plugarilor se integrează complet în această organizaţie, renunţînd de a mai funcţiona ca o organizaţie distinctă [9].

În ce priveşte Uniunea Populară Maghiară, interesele specifice ale populaţiei de naţionalitate maghiară, care forma marea masă a acestei organizaţii politice, şi-au găsit rezolvarea în cadrul contextului general al politicii democratice privind naţionalităţile conlocuitoare, promovată de statul socialist. Noua legislaţie creată pe baza constituţiei din 13 aprilie 1948 precum şi cadrul instituţional instituit în urma reformelor ce au avut loc în anii imediat următori proclamării formei de stat republicane, au creat condiţiile unei depline egalităţi a tuturor cetăţenilor, indiferent de naţionalitate sau rasă, în toate domeniile de activitate. Nu mai existau astfel temeiuri care ar fi putut justifica fiinţarea în continuare a Uniunii Populare Maghiare, ca organizaţie politică distinctă, cu un program propriu şi obiective politice deosebite de cele prevăzute în programul de acţiune al Frontului Democraţiei Populare.

În aceste împrejurări, Uniunea Populară Maghiară a hotărît, în octombrie 1950, integrarea sa completă în Frontul Democraţiei Populare [10].

Reorganizarea Frontului Democraţiei Populare, în octombrie 1950, prin cuprinderea tuturor organizaţiilor politice, de masă ale oamenilor muncii, sub conducerea Partidului Comunist Român a avut o însemnătate deosebită. Înmănunchind laolaltă toate forţele creatoare ale ţării, Frontul Democraţiei Populare era un larg organism politic de mobilizare şi dirijare a efortului comun al tuturor oamenilor muncii, sub conducerea P.C.R., în direcţia înfăptuirii marilor obiective ale edificării socialismului în România.

S-a trecut astfel de la democraţia parlamentară cu sistem pluripartid la sistemul democraţiei socialiste, în cadrul căreia rolul conducător îi revine Partidului Comunist Român, forţa politică conducătoare a întregului popor, a naţiunii socialiste.

---

[8] Ibidem.

[9] *Comunicatul de reorganizare a Frontului Democraţiei Populare*, „Scînteia" din 11 octombrie, 1950.

[10] „Scînteia" din 11 octombrie, 1950.

4. *Formarea unor noi principii de reprezentare în decursul procesului istoric de trecere la sistemul democraţiei socialiste în cadrul căruia rolul conducător îi revine Partidului Comunist Român.* Începînd cu primele alegeri în noile organe locale ale puterii de stat, care au avut loc la 3 decembrie 1950, Frontul Democraţiei Populare a prezentat liste unice de candidaţi, atît pentru alegerile de deputaţi în organul suprem al puterii de stat, cît şi pentru alegerile în organele locale ale puterii.

Legislaţia electorală a cunoscut şi ea o evoluţie corespunzătoare. Dreptul de vot a fost considerabil lărgit, majoratul electoral fiind stabilit la 18 ani pentru dreptul de a alege şi la 23 de ani pentru dreptul de a fi ales. Dreptul de vot a dobîndit un caracter de reală universalitate, fiind înlăturată orice discriminare naţională, rasială, de sex, grad de instrucţie etc. [11]. Începînd cu constituţia din 1948 au fost consacrate, ca principii fundamentale ale sistemului nostru electoral, răspunderea deputatului în faţa alegătorilor şi dreptul acestora de a-l revoca pe deputat şi înainte de expirarea mandatului său.

Sistemul reprezentării proporţionale, aplicabil în condiţiile existenţei mai multor partide politice care luptă pentru putere, a fost înlocuit cu reguli noi, potrivit cărora, în fiecare circumscripţie electorală se alege un singur deputat. Este declarat ales candidatul care a întrunit minimul de jumătate plus unu din totalul voturilor exprimate şi cu condiţia prezentării la vot a cel puţin jumătate plus unu din totalul alegătorilor înscrişi în listele electorale în circumscripţia respectivă. Totodată, legea dă posibilitatea depunerii mai multor candidaturi pentru fiecare loc de deputat. Reprezentarea tuturor categoriilor de oameni ai muncii este asigurată prin dreptul pe care îl au toate organizaţiile politice şi obşteşti de a prezenta candidaturi pentru alegerile în organele reprezentative ale puterii de stat. În baza art. 25, al. 4, din constituţie, dreptul de a depune candidaturi este asigurat tuturor organizaţiilor oamenilor muncii : organizaţiilor Partidului Comunist Român, sindicatelor, cooperativelor, organizaţiilor de tineret, de femei, asociaţiilor culturale şi altor organizaţii de masă şi obşteşti.

În practica electorală a României socialiste s-a stabilit obiceiul ca, pe baza consultării în prealabil a tuturor organizaţiilor politice şi obşteşti care sînt cuprinse în Frontul Democraţiei Populare — în prezent în Frontul Unităţii Socialiste — candidaţii recomandaţi de către respec-

[11] O scurtă perioadă de timp, principiul universalităţii votului a mai cunoscut unele limitări, unele categorii de foşti exploatatori fiind privaţi de dreptul de a alege şi a fi aleşi în organele reprezentative ale puterii de stat. Începînd însă cu legea electorală nr. 7 din 1956, orice îngrădire a fost desfiinţată, dreptul de a alege şi a fi ales, fiind stabilit pentru toţi cetăţenii care au împlinit vîrsta de 18 şi, respectiv, 23 de ani, indiferent de rasă, naţionalitate, sex, religie grad de cultură, profesie sau durata domicilierii, cu excepţia doar a celor lipsiţi de facultăţile mintale şi a persoanelor condamnate prin hotărîre judecătorească la pierderea drepturilor electorale.

tivele organizaţii să fie propuşi pe liste unice de candidaţi ai F.D.P., iar în prezent, ai F.U.S. O astfel de practică este posibilă datorită naturii şi esenţei sistemului democraţiei socialiste, expresie a coeziunii şi unităţii de interese şi conştiinţă a întregului popor angajat în opera de construire a unei noi orînduiri sociale. În acest sens, constituirea Frontului Unităţii Socialiste, în ianuarie 1969, constituie un act politic de importanţă majoră. Organism politic larg reprezentativ, Frontul Unităţii Socialiste înmănunchează, sub conducerea Partidului Comunist Român, toate clasele şi păturile sociale, indiferent de naţionalitate. El reprezintă un „adevărat forum naţional", în care masele îşi spun liber şi deschis părerea asupra mersului construcţiei socialiste, participă la perfecţionarea organizării activităţii sociale, la conducerea societăţii [12].

Sumara trecere în revistă a celor mai importante momente privind evoluţia instituţiilor reprezentative şi a sistemului partidelor politice în ţara noastră, în perioada de după 23 August 1944, ne permite să tragem concluzia că, trecerea de la sistemul pluripartid la sistemul democraţiei socialiste, în cadrul căreia rolul conducător îi revine unicului partid politic — Partidului Comunist Român — este rezultatul unui proces istoric obiectiv determinat de dispariţia antagonismelor de clasă, de făurire a unei societăţi bazate pe relaţii de colaborare, de închegare a unităţii politice a poporului în jurul Partidului Comunist Român, de făurire a trăsăturilor noi ale naţiunii socialiste.

Monopartismul în organizarea social-politică a României socialiste este rezultatul întregii dezvoltări social-economice şi politice a societăţii româneşti în perioada de după cel de-al doilea război mondial. Întrebarea la care ne-am propus să dăm răspuns este cum se realizează, în condiţiile existenţei unui partid unic, al cărui rol conducător în societate şi în stat este ridicat la rang de principiu constituţional (art. 3, 26 din constituţie), o reprezentare autentică în organele puterii de stat.

Condiţia primă a unei reprezentări reale a poporului în organele de exercitare a puterii de stat este — după cum a mai fost menţionat — stabilirea unui sistem electoral care să asigure posibilitatea tuturor cetăţenilor, fără discriminări, de a-şi desemna în mod liber, după propria lor voinţă, reprezentanţii în organele de putere.

Principiile profund democratice privitor la dreptul de a alege şi a fi ales, răspunderea deputaţilor în faţa alegătorilor şi revocabilitatea mandatului precum şi normele privind tehnica electorală, modul de determinare a rezultatului votului ca şi întreaga legislaţie electorală în vigoare, asigură cadrul optim de exprimare liberă a voinţei alegătorilor în cadrul democraţiei noastre socialiste.

Începînd cu primele legi electorale postbelice (Decretele legi nr. 2 218 şi nr. 560 din 15 iulie 1946) şi pînă în prezent (Legea nr. 28 din

[12] *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român*, Ed. pol., Buc., 1969, p. 63.

decembrie 1968), evoluția legislației noastre electorale poate fi reprezentată printr-o linie continuu ascendentă în direcția adîncirii și perfecționării democrației sistemului alegerilor în organele reprezentative ale puterii de stat.

Importanța normelor electorale în determinarea caracterului de autentică reprezentativitate a unei adunări este totuși relativă. Pentru a asigura reprezentarea fidelă a tuturor categoriilor de cetățeni trebuie să luăm în considerare și o seamă de alți factori. Un aspect important în această privință este comportarea alegătorilor, cu alte cuvinte, atitudinea pe care o adoptă față de legislația electorală în vigoare, modul în care ei se folosesc de drepturile electorale, cum apreciază ei instituțiile reprezentative.

Dacă urmărim evoluția alegerilor în România postbelică constatăm o creștere continuă a activizării și maturizării corpului electoral, manifestarea unui interes mereu sporit pentru treburile publice. Acest aspect poate fi urmărit prin compararea datelor privind participarea în alegeri :

Anul în care au avut loc alegerile*	Înscriși în listele electorale	Prezentați la vot		Neprezentați la vot %
		cifre absolute	%	
1937	4 649 163	3 071 695	66,10	33,90
1946	7 859 212	6 934 583	88,99	11,01
1948	8 399 416	7 661 031	91,20	8,80
1952	10 574 475	10 353 469	97,91	2,09
1969	13 582 249	13 577 143	99,96	0,04

* Pentru simplificare ne-am referit numai la alegerile parlamentare. Cifrele privind alegerile în organele locale ale puterii de stat au valori apropiate, astfel încît nu afectează concluziile ce pot fi trase pe baza tabelului de mai sus.

Din tabelul de mai sus rezultă că, începînd cu primele alegeri postbelice se observă o masivă prezentare la urne a alegătorilor (88,99% votanți din total înscriși în liste, față de numai 66,10% în alegerile din 1937). Procentul de participare la vot se ridică continuu, ajungînd în alegerile din 1969 la 99,96% votanți din total înscriși în listele electorale. S-a ajuns astfel la o participare de aproape 100% a cetățenilor la vot și la dispariția absenteismului electoral, caracteristică a regimurilor parlamentare din trecut.

Evoluția participării la vot a cetățenilor apare și mai evidentă dacă stabilim procentul de prezentați la vot în raport cu populația țării. Luînd ca reper alegerile parlamentare din 1931, 1948 și 1965, ani cînd în preajma datei alegerilor s-a făcut și recensămîntul populației țării, rezultă următoarele cifre :

Anul în care au avut loc alegerile	Populația	Înscriși în liste		Prezentați la vot	
		cifre absolute	% din populația țării	cifre absolute	% din populația țării
1931	14 280 729*	4 038 464	28,30	2 972 112	20,40
1948	15 872 624**	8 399 416	54,80	7 661 031	50,16
1952	19 027 367***	12 858 835	67,57	12 853 590	67,55

* Datele recensămîntului din 29 decembrie 1930 ;
* * Datele recensămîntului din 25 ianuarie 1948 ;
* * * Datele recensămîntului din 1 iulie 1965.

Se poate constata deci, din cifrele de mai sus, în ce proporții a crescut participarea în anii puterii populare. Dacă în 1931, numai o cincime din întreaga populație a țării s-a prezentat la vot, în anul 1948, în alegerile pentru prima legislatură a Marii Adunări Naționale, participarea a crescut de două ori și jumătate. În alegerile din 1965, cunoscînd că populația sub 18 ani reprezintă cca. o treime din populația țării, procentul de votanți de 67,55% din toată populația României, exprimă faptul că toată populația majoră a țării s-a prezentat la vot, în proporție de aproape sută la sută.

Atitudinea activă față de alegeri se manifestă și în participarea într-o largă măsură a cetățenilor la operațiile electorale, la exercitarea controlului asupra întregului proces de pregătire, organizare și desfășurare a alegerilor. Legea electorală stabilește modalitățile ce asigură participarea largă a cetățenilor la pregătirea și controlul alegerilor pentru toate organele reprezentative, la toate nivelele. Sutele de mii de cetățeni care fac parte din comisiile electorale teritoriale, de circumscripție și ale secțiilor de votare, precum și milioanele de cetățeni care iau parte la adunările de propunere de candidaturi, la întîlnirile cu candidații, transformă campaniile electorale într-o adevărată școală de educație cetățenească și politică. Referindu-se la ultimele alegeri din 2 martie 1969, comunicatul Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste conținea aprecierea că amploarea pe care a cunoscut-o campania electorală, intensa activitate socială și politică pe care a prilejuit-o în toate orașele și satele, participarea milioanelor de cetățeni la dezbaterea problemelor de bază ale dezvoltării orînduirii noastre ilustrează înalta conștiință politică a oamenilor muncii, grija lor profund patriotică pentru destinele țării [13].

5. *Concordanța între „reprezentare" și „reprezentativitate" în sistemul organelor reprezentative ale R. S. România.* Posibilitățile largi ce sînt acordate cetățenilor de a-și desemna în mod liber reprezentanții lor în organele puterii de stat, pe baza normelor adînc democratice ale sistemului electoral în vigoare în țara noastră se finalizează în alcătu-

[13] „Scînteia", nr. 8003 din 13 martie, 1969.

irea unor organe cu un caracter autentic reprezentativ. Eficiența sistemului electoral poate fi măsurată — precum a fost deja menționat — după gradul de reprezentativitate ale organelor alese, iar un mijloc de apreciere al reprezentativității îl constituie compoziția acestor organe. Din acest punct de vedere, este deosebit de interesantă — datorită concluziilor ce pot fi trase — o analiză comparativă a datelor privind compoziția organului reprezentativ din țara noastră.

Pornind de la ideea că noțiunea de reprezentativitate presupune o reprezentare cît mai fidelă a tuturor categoriilor sociale, vom începe cu analiza compoziției Marii Adunări Naționale sub aspectul poziției sociale, al ocupației, mediului de provenienţă etc. a deputaților.

Principiul reprezentării tuturor categoriilor sociale în organele reprezentative a început să fie introdus în practica alegerii organelor reprezentative din țara noastră odată cu alegerea primului parlament după al doilea război mondial [14]. Dacă în Adunarea deputaților aleasă la 30 noiembrie 1946, numai 32,01% din deputați proveneau din rîndul muncitorilor și al țăranilor, în Marea Adunare Națională a celei de a doua legislaturi, aleasă la 30 noiembrie 1952, procentul deputaților muncitori și țărani a crescut la 77,54%, raportat la numărul total al membrilor Adunării.

Incontestabil că, alegerea în parlamentul din 1946 a 133 de deputați muncitori și țărani a constituit un succes de o importanță deosebită al forțelor populare, luînd în considerație faptul că în întreaga istorie parlamentară a României, pînă atunci, nu a reușit să pătrundă în parlament nici un reprezentant provenit din rîndul oamenilor muncii. Ponderea deputaților muncitori și țărani era totuși mică și ea nu reflecta greutatea specifică a acestora în compoziția de clasă a societății românești din acel moment. Acest aspect era determinat de împrejurările politice ale acelei perioade, de faptul că reprezentanții fostelor clase dominante care mai deținеau poziții în economie ce nu puteau fi neglijate, avînd sprijinul monarhiei, se opuneau lărgirii posibilităților menite să asigure o reprezentare în parlament a tuturor categoriilor sociale, în proporții care să corespundă ponderii reale ce o avea fiecare categorie în structura societății.

Situația fiind schimbată după 30 decembrie 1947, cînd piedicile amintite au fost înlăturate, a devenit posibilă o reprezentare mai reală în organul suprem reprezentativ a tuturor categoriilor sociale. De la 32,01% în 1946, procentul de deputați muncitori și țărani a crescut, după cum s-a văzut, în 1952 la 77,54%.

Compoziția Marii Adunări Naționale nu a rămas fixă. Reflectînd mutațiile survenite în structura societății, ca rezultat al dezvoltării industriale și cultural-științifice a țării, repartizarea deputaților pe profesii cunoaște o evoluție corespunzătoare, ce poate fi urmărită din următoarele date :

[14] supra, p. 94.

Anul cînd au avut loc alegerile în M.A.N.	Total deputați aleși	Muncitori și țărani		Intelectuali	
		cifre absolute	procente	cifre absolute	procente
1952	423	328	77,54	95	22,46
1957	437	324	74,00	113	26,00
1961	465	335	72,04	130	27,95
1965	465	272	58,50	193	41,50

Compararea datelor de mai sus relevă o creștere a ponderii intelectualilor în componența Marii Adunări Naționale. Faptul este explicabil dacă avem în vedere împrejurarea că, înainte de 1952, intelectualii ieșiți direct din rîndul muncitorilor și al țăranilor erau puțini, dar că numărul lor a crescut continuu, datorită dezvoltării învățămîntului și a politicii statului socialist de creare a condițiilor celor mai bune pentru toți tinerii țării și, mai ales, pentru fiii oamenilor muncii, de a folosi din plin dreptul la învățătură.

Se observă totodată că sporirea numărului intelectualilor deputați în Marea Adunare Națională nu afectează ponderea pe care o dețin deputații, de profesie, muncitori. Astfel, Marea Adunare Națională aleasă la 5 martie 1965 cuprindea un număr de 218 deputați de profesie muncitori (47% din totalul deputaților), iar în Marea Adunare Națională a celei de a doua legislaturi (noiembrie 1952 — februarie 1957) erau 196 deputați muncitori, adică 46,34% din numărul total al deputaților Adunării.

Diminuarea, într-o anumită măsură a deputaților proveniți din rîndul țărănimii (în 1952 au fost aleși în Marea Adunare Națională 132 de deputați țărani iar în 1965, numai 54), se explică prin mutațiile survenite în structura populației țării pe medii. Statistica demografică ne arată o micșorare treptată și continuă a populației rurale, prin trecerea unui număr de locuitori de la sate la orașe, ca rezultat al dezvoltării industriei, științei și culturii. Dacă în 1948, populația din mediul rural reprezenta 76,61% din întreaga populație a țării, în 1965 ea a scăzut la 66,18%, în timp ce procentul pe care îl reprezintă populația urbană a crescut, în aceeași perioadă, de la 23,39%, la 33,72% [15].

În stabilirea procentului de reprezentare în Marea Adunare Națională a populației din mediul rural, trebuie avut în vedere că numărului de deputați țărani i se adaugă și un număr de deputați intelectuali proveniți de la sate. Într-adevăr, din cei 193 de deputați intelectuali aleși în Marea Adunare Națională, în anul 1965, o mare parte sînt intelectuali din mediul rural (ingineri agronomi, medici rurali, profesori și învățători etc.), ceea ce mărește mult procentul de deputați proveniți din mediul rural.

[15] „Anuarul demografic al Republicii Socialiste România", Direcția centrală de statistică, Buc., 1967, p. 12.

În legătură cu reprezentarea diferitelor categorii de oameni ai muncii în Marea Adunare Națională, se constată o grijă deosebită pentru asigurarea unei proporții ridicate a deputaților proveniți direct din producție. Astfel, dintre deputații aleși în Marea Adunare Națională la 3 martie 1969, un număr de 265, ceea ce reprezintă 55,50% din totalul deputaților, lucrează nemijlocit în industrie, pe șantiere de construcții, în transporturi și în comerț, în întreprinderile agricole de stat și în cooperativele agricole de producție etc. Dacă adăugăm și faptul că în rîndul deputaților se găsesc și numeroși profesori, învățători, oameni de știință, cultură și artă, avem o imagine completă a înaltei reprezentativități a organului suprem reprezentativ din țara noastră.

În scopul asigurării unei cît mai fidele reprezentări a tuturor categoriilor de oameni ai muncii în organele reprezentative ale puterii de stat, în alcătuirea compoziției Marii Adunări Naționale a fost luat în considerație și criteriul reprezentării intereselor specifice ale diferitelor categorii ale populației, diferențiată pe sexe, după vîrstă și — după cum s-a văzut — pe medii.

În ceea ce privește reprezentarea sexelor, amintim că, pentru prima oară în istoria țării, aceasta s-a realizat în 1946, cînd au fost alese în parlament 18 femei deputate. Numărul deputatelor femei în Marea Adunare Națională, a sporit în ultimele două legislaturi, ajungînd la 61.

Repartiția deputaților pe vîrste în Marea Adunare Națională a actualei legislaturi se prezintă astfel :

Deputați sub 35 de ani	73	(15,49 % din totalul deputaților M.A.N.)
„ „ între 35—50 „	270	(58,42 % „ „ „ „)
„ „ peste 50 „	122	(26,17 % „ „ „ „)

Se impune a fi remarcat faptul că reprezentarea populației pe sexe sau după vîrstă nu se poate realiza mecanic, în sensul transpunerii identice a proporțiilor existente în structura populației la compoziția organului ales. Dealtfel, după cum s-a putut constata, nici în reprezentarea populației pe profesii nu se realizează o transpunere exactă a proporțiilor numerice ale fiecărei categorii socio-profesionale în organul reprezentativ. În alcătuirea acestuia trebuie luate în considerație, în primul rînd, importanța fiecărei categorii sociale, ponderea reală pe care o deține în viața politică, economică și social-culturală a țării.

În același fel, pe baza aceloraşi considerente, se procedează și în ceea ce privește reprezentarea sexelor și a populației după vîrste. Este cunoscut faptul că, din punct de vedere numeric, populația de sex

feminin este superioară populației masculine [16]. Sub aspectul ponderii în economie, în viața politică și social-culturală însă, femeile nu au ajuns să egaleze pozițiile deținute de bărbați. Reține totuși atenția faptul că România este una din țările lumii în care femeile dețin o pondere din cele mai ridicate în compoziția organelor reprezentative ale puterii de stat.

Referitor la vîrsta deputaților, faptul că cel mai mare procent revine deputaților avînd vîrsta medie, între 35 și 50 de ani, se datorește împrejurării că aceasta este vîrsta deplinei maturități, în care oamenii dispun de cea mai mare forță creatoare, dispunînd de experiență și capacitate de muncă viguroasă. După cum s-a putut constata însă din datele de mai sus, privind compoziția Marii Adunări Naționale a actualei legislaturi, toate vîrstele, inclusiv tinerii, sînt armonios reprezentate în organul suprem reprezentativ al puterii de stat.

Reprezentarea tuturor categoriilor sociale nu este deci o reprezentare mecanică a diferitelor straturi ale societății și nu este, în primul rînd, o reprezentare numai a profesiilor. În cadrul sistemului democrației noastre socialiste, compoziția organelor reprezentative exprimă voința și interesele tuturor categoriilor de oameni ai muncii, ale întregului popor.

După cum a mai fost menționat, monopartismul în sistemul democrației noastre socialiste nu înseamnă, nici pe departe, desconsiderarea intereselor și a opiniilor diferitelor categorii, grupuri sociale. În legătură cu această latură merită a fi menționat un aspect important legat de perfecționarea continuă a organizării și activității organelor reprezentative, pe linia lărgirii și adîncirii permanente a democratismului lor. Perfecționarea legislației și a practicilor de lucru ale Marii Adunări Naționale și ale Consiliilor populare (de exemplu sesiunile cu participarea unui mare număr de cetățeni, reprezentînd diferite sectoare de activitate publică, precum și sesiunile deschise ; dezbaterea publică a celor mai importante proiecte de legi ; crearea unor largi active cetățenești în jurul comisiilor permanente ale Consiliilor populare ; reprezentarea în organele puterii a organizațiilor de masă, obștești și profesionale ale oamenilor muncii prin alegerea conducătorilor acestor organizații în organele de putere, precum și numeroase alte forme de manifestare a opiniei publice privind activitatea organelor reprezentative), creează cadrul organizat prin care se asigură posibilități largi cetățenilor de a-și exprima opiniile și de a determina prin participare directă asupra hotărîrilor organelor reprezentative ale puterii de stat.

---

[16] La 1 iulie 1965 populația feminină a țării prezenta un excedent de 396 347 locuitori față de populația masculină. V. „Anuarul demografic al Republicii Socialiste România", Direcția centrală de statistică, București, 1967, p. 12.

Studiul datelor privind modul în care se face desemnarea reprezentanților în organele reprezentative ale puterii de stat precum și examinarea însăși a compoziției organelor noastre reprezentative atestă corespondența din ce în ce mai apropiată dintre compoziția corpului electoral și cea a organelor alese, din toate punctele de vedere.

În cadrul procesului de continuă perfecționare a organizării și conducerii vieții sociale, fără îndoială că și sistemul reprezentativ va fi îmbunătățit pe linia dezvoltării democrației socialiste, a participării tot mai largi a poporului la conducerea treburilor de stat și obștești. În acest sens, Conferința Națională a Partidului Comunist Român din 19—21 iulie 1972 a luat o seamă de importante hotărîri menite să asigure o și mai activă participare a organizațiilor sindicale, de tineret, de femei și a altor organizații obștești și de masă la activitatea tuturor organismelor sociale și de stat în care sînt reprezentate [17].

În Rezoluția Conferinței Naționale cu privire la perfecționarea organizării și conducerii vieții sociale și de dezvoltare a democrației socialiste sînt date indicații concrete privind amplificarea rolului Frontului Unității Socialiste precum și unele măsuri în vederea îmbunătățirii sistemului electoral [18]. Ansamblul acestor măsuri va contribui, cu certitudine și la perfecționarea sistemului de reprezentare în organele alese ale puterii de stat.

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВА В ОРГАНАХ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ В СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ РУМЫНИИ

Краткое содержание

В статье исследуются следующие вопросы: понятие представительства в сфере политической государственной жизни; критерий действительного представительства во выборные органах государственной власти; правовое урегулирование формирования представительных органов в условиях многопартийности в период 1946 — 1950 годов; создание новых начал системы представительства в органах власти в ходе исторического процесса перехода к системе социалистической демократии в рамках которой Румынская Коммунистическая Патрия имеет руководящую роль; соответствие понятий о „представленности“

[17] *Conferința Națională a Partidului Comunist Român, 19—21 iulie 1972*, Ed. pol., Buc., 1972, p. 463.
[18] *Ibidem*, p. 464.

и о „представительности“ в системе представительных органов Социалистической Республики Румынии.

Определив вышеуказанные понятия, автор показывает, что от многопартийности к однопартийной системе, переход имел необходимый объективный характер и был обусловлен особенностями исторического процесса установления социалистического строя в Румынии. Одновременно, автор настаивает на те аспекты, которые выявляют действительный представительный характер выборных органов власти в Социалистической Республики Румынии.

PRINCIPII CE STAU LA BAZA REGIMULUI JURIDIC AL SPAŢIULUI AERIAN

DE

CONST. ANDRONOVICI

1. Consideraţii generale.
2. Principiul libertăţii aerului.
   a) în doctrină ;
   b) în dreptul internaţional contemporan.
3. Principiul suveranităţii asupra spaţiului aerian.
   a) în doctrină ;
   b) în dreptul internaţional ;
   c) în legea naţională.

1. Spaţiul aerian sau atmosferic[1] constituie un element component al teritoriului de stat. Acest spaţiu aerian luat în semnificaţia lui geografică[2], ca parte componentă a teritoriului de stat, presupune acea coloană de aer de deasupra teritoriului naţional, a apelor teritoriale care este considerată ca aflîndu-se sub suveranitatea completă şi exclusivă a statului adiacent. Ca atare aerul teritorial[3] este considerat ca făcînd parte din teritoriul naţional.

Problema ce se pune pentru început este de a stabili, pe cît posibil, limitele acestui spaţiu asupra căruia se extinde suveranitatea statului adiacent.

---

[1] Termenii sînt consideraţi identici. N. Mateesco-Matte, *Deux frontières invisibles — de la mer territoriale à l'air territorial*, Paris, Ed. Pedone, 1965, p. 160.

[2] Semnificaţia naturală a termenului este semnificaţia sa geografică. V. *Curtea permanentă de Justiţie Internaţională*, „Publicaţiile Curţii", 5 aprilie, 1933, seria A/B/23, p. 52 ; *Afacerea Groenlandei Orientale*. (Cf. N. Mateesco-Matte, *Op. cit.)*

[3] N. Mateesco-Matte, *Op. cit.*, p. 87.

Dacă delimitarea în orizontală a coloanei de aer, ce este cunoscută sub denumirea de spaţiu aerian, a fost schiţată în rîndurile de mai sus — linia imaginară ridicată de pe frontierele terestre, fluviale şi maritime — în ce priveşte delimitarea sa pe verticală, problema este mai dificilă, nefiind complet elucidată în dreptul internaţional contemporan. Dificultatea a intervenit odată cu dezvoltarea ştiinţei şi tehnicii în perioada postbelică, mai precis odată cu apariţia „erei cosmice", a zborurilor cu vehicule spaţiale, ceea ce a determinat apariţia noţiunii de spaţiu extraatmosferic, spaţiu ce nu este susceptibil de apropriaţiune naţională, putînd fi exploatat în mod liber de toate statele [4]. Evident pentru stabilirea regimului spaţiului extraatmosferic se pune problema elaborării unor noi norme de drept internaţional, norme speciale, care să completeze principiile şi normele dreptului internaţional contemporan aplicabile şi spaţiului cosmic.

În acest context, unul din aspectele controversate şi mult discutate în doctrina[5] dreptului internaţional contemporan este şi acela referitor la limita verticală a spaţiului aerian, mai precis, limita de la care începe spaţiul extraatmosferic.

Dintre părerile emise în această privinţă, cităm fără a intra în fondul problemei pe aceea care susţine că limita dintre aceste două spaţii este în jur de 20 000 km, adică acolo unde se termină exosfera[6].

Aşa-numita interpretare funcţională a problemei[7] opiniază în a considera spaţiul aerian zona care conţine atîta aer pentru a menţine de o „manieră aerodinamică" baloanele, elicopterele şi avioanele obişnuite[8]. După această opinie, aerul teritorial se poate numi aerul navigabil şi se întinde în limita maximă de 30—35 km[9]. O altă variantă a acestei teorii, susţinută de J. Cooper, opiniază în a extinde limita superioară a spaţiului aerian navigabil către 70 de km, unde se consideră că este suficient aer pentru a efectua zborul planat spre sol, dar în acelaşi timp şi de a împiedica[10] existenţa orbitei unui satelit[11]. În acest sens este

[4] Tratatul din 1967.

[5] L. Probst, *Cours d'introduction du Droit Aérien*, Zürick, 1959; G. Gál, *Space Law*, Leyden, 1969; *International Law Association*. Report of the 49 th conference, 1960; J. Costadoat, *El espacio aereo*, Buenos-Aires, 1935; J. Mankievicz, *L'ordre juridique dans l'espace extra-atmosphérique*, „Annuaire Français de droit international", 1959; N. Mateesco-Matte, *Droit aerospatial*, Paris, 1969; N. Mateesco-Matte, *Op. cit.* etc.

[6] L. Probst, *Op. cit.*, p. 19.

[7] N. Mateesco-Matte, *Les deux frontières...*, p. 164.

[8] N. Mateesco-Matte, *Les deux frontières...*, p. 164.

[9] *International Law Association*, p. 288.

[10] Se ştie că diferenţa esenţială între un avion cu reacţie şi o rachetă este aceea că aerul nu are nici o importanţă în propulsia rachetei, el constituind chiar un obstacol, de aceea unul din obiectivele principale ale mecanismului acesteia este de a-i imprima o forţă suficientă pentru a străbate zonele unde rezistenţa aerului este importantă. (vezi Ch. Chaumont, *Le droit de l'espace*, P.U.F., Paris, 1960, p. 15).

[11] *International Law Association*, p. 288.

elocventă opinia unui pilot american de pe un avion de mare altitudine care spunea în 1962: „La altitudinea de 50 mile (adică 70 km) densitatea este atît de minimă (1% din atmosferă) încît este acceptabil de a considera că toate elementele necesare pentru a califica atmosfera sînt sub acest nivel"[12].

Alte opinii, susceptibile de obiecţiuni sînt, de exemplu, cea care consideră frontiera „acolo unde valoarea matematică a cîmpului de gravitaţie terestră este nulă"[13], ce consideră extinderea pe verticală pînă acolo unde progresul ştiinţific al unui stat îi permite de a controla spaţiul de deasupra teritoriului său[14], ce consideră frontiera posibilă cea care garantează securitatea statului, limita fiind acceptată la altitudinea orbitei primului sputnic (cca. 200 km)[15], ce consideră, fără a vorbi de garantarea securităţii statului, frontiera pe orbita sateliţilor în general (cca 160—200 km)[16].

Dintre opiniile aduse în discuţie, consider că ar putea fi reţinute, pentru o eventuală discuţie de fond a problemei, cea funcţională referitoare la aerul navigabil, datorită şi faptului că legile naţionale şi convenţiile internaţionale relevă că termenul de spaţiu aerian (sau atmosferic) semnifică spaţiul aerian navigabil, precum şi cea referitoare la orbitele sateliţilor care, în condiţiile contemporane, ar spori coeficientul de securitate a statelor.

Problema circulaţiei în acest mediu aerian s-a pus, evident, atunci cînd au apărut aparatele de zbor, imediat ivindu-se întrebări de genul celor, oricine, oricînd, oricum, oriunde şi oricît este liber să întreprindă cu aparat propriu sau al altuia zboruri aviatice? Ulterior, odată cu dezvoltarea navigaţiei aeriene, problema s-a complicat, impunîndu-se necesitatea existenţei unor reguli în circulaţia aeriană, în folosirea mediului aerian, a unei ordonări a acestei circulaţii, cu atît mai mult cu cît în acest spaţiu nu se putea circula — şi acest lucru era observat de toată lumea — ignorîndu-se interesele generale ale statelor comunităţii internaţionale. Nu se putea vorbi de un mediu aerian — din acest punct de vedere — general al umanităţii, ci de unul divizat în raport cu existenţa entităţilor statale adiacente coloanei de aer. În această perioadă se produce o mutaţie pe plan juridic în sensul că reglementarea şi rezolvarea acestei probleme trece şi în domeniul dreptului aerian propriu-zis, al dreptului public, ştiut fiind că anterior apariţiei navigaţiei ae-

[12] N. Mateesco-Matte, *Les deux frontières...*, p. 170.

[13] J. Kroell, *Eléments créateurs d'un droit astronautique* „Revue générale de l'Air", nr. 1/1953, p. 222 şi urm.

[14] J. Cooper, *Les vols à haute altitude et la souveraineté nationale*, „Rev. Franç. de droit aérien", p. 123 şi urm.

[15] Teză întîlnită îndeosebi în doctrina socialistă (Cèbis, Zukov, Koreţki), V. *Rapport de l'International Law Association*, 1961, Hamburg.

[16] J. Cooper, *Op. cit.*, p. 162.

riene, aspectul era reţinut îndeosebi ca o problemă de drept privat[17]. Proprietatea sau suveranitatea ? Spaţiul aerian, ceea ce se cheamă atmosfera cuprinsă între sol şi o înălţime determinată, unde viaţa este posibilă pentru oameni, este susceptibil de o apropriaţiune privată din partea proprietarului solului adiacent sau de un drept de suveranitate din partea statului adiacent[18] ?

Înainte de apariţia şi dezvoltarea aviaţiei, au fost totuşi elaborate unele reguli juridice cu privire la spaţiul aerian. Principiul care a dominat aceste reglementări a fost acela al dreptului de proprietate, proprietarului funciar al solului fiindu-i atribuită şi proprietatea asupra coloanei aeriene de deasupra terenului său în mod nelimitat pe verticală : usque ad sidera.

După cum este ştiut, dreptul feudal nu a făcut decît să consolideze şi chiar să exagereze dreptul de proprietate a titularului solului asupra coloanei de aer.

Codurile civile care au apărut ulterior au consacrat acest principiu menţinîndu-l pînă în zilele noastre. De exemplu, Codul civil italian din 1865 în art. 440 arăta : „cine are proprietatea solului o are şi pe aceea a spaţiului de deasupra şi dedesubtul suprafeţei“[19].

Trebuie menţionat că, odată cu scurgerea timpului s-au observat şi tendinţe de atenuare a acestui principiu. Caracterele speciale ale spaţiului aerian, imposibilitatea practică a unei apropriaţiuni efective şi exclusive, precum şi destinaţia sa naturală de a servi folosinţei tuturor, ca un element indispensabil pentru viaţa oamenilor, au fost factori obiectivi care au determinat apariţia concepţiei, ce şi-a făcut loc treptat, şi anume, că drepturile proprietarului terenului asupra spaţiului aerian adiacent sînt limitate la „interese imediate“ [20] sau „interese practice“ [21].

Atenuarea continuă a principiului „cujus est...“ din considerentele pe care le-am menţionat mai sus, s-a concretizat prin apariţia, într-o etapă următoare, a ideii de spaţiu aerian — domeniu public[22]. Începe să se manifeste interesul statului pentru acest domeniu, interes care va determina în ultimă instanţă, trecerea acestei probleme din domeniul dreptului privat în domeniul dreptului public, în dreptul aerian. Codul civil francez în art. 538 arăta : „Căile ferate, drumurile..., porturile, radele,... şi în general toate porţiunile din teritoriul francez care nu sînt susceptibile de apropriaţiune privată, sînt considerate ca depinzînd de domeniul public“[23]. Iar legea venezueleană din 1930 era şi mai ca-

[17] M. le Goff, *Manuel de droit aérien*, „Droit public“, Paris, 1954, p. 65 şi urm.; Mircea Mateescu, *Instituţiuni de Drept aerian*, Bucureşti, 1947.
[18] M. le Goff, *Op. cit.*, p. 65.
[19] Mircea Mateescu, *Instituţiuni...*, p. 16.
[20] N. Mateesco-Matte, *Les deux frontières...*, p. 93.
[21] M. le Goff, *Op. cit.*, p. 66.
[22] J. Kroell, *Op. cit.*, p. 56.
[23] J. Kroell, *Op. cit.*, p. 57.

tegorică în art. 2 : „spaţiul atmosferic nu este subiect de apropriaţiune privată. . .“[24]. Codul aerian uruguaian considera circulaţia aeriană ca fiind de utilitate publică şi subordona toate drepturile private dreptului public aerian[25].

Ca atare apariţia şi dezvoltarea navigaţiei aeriene în sec. al XIX-lea a dat mediului atmosferic o valoare practică, punînd în concurenţă interese nu numai individuale, dar şi naţionale şi internaţionale : economice, politice, militare şi cultural ştiinţifice. Multitudinea şi complexitatea acestor interese au determinat, în mod firesc, în ce priveşte mediul aerian, plasarea problemei condiţiei juridice a atmosferei, ca mediu al navigaţiei aeriene, drept problemă fundamentală a dreptului aerian. În această privinţă în doctrină s-au formulat diverse opinii, s-au adus argumente şi contraargumente, au fost partizani ai libertăţii fără restricţii (Bluntschli, Pradier-Fodéré), partizani ai libertăţii cu unele restricţii (Strantz, Meili), partizani ai unei zone teritoriale (Fauchille, Oppenheim), cei care preconizau o suveranitate fără limită (Liszt, Ullmann), alţii ce admiteau o suveranitate cu o servitute de trecere (Corsi, Meurer). şi în sfîrşit partizanii suveranităţii pînă la o oarecare înălţime (Holtzendorf, Pietri)[26].

Doctrina este însă unanimă în a recunoaşte că toate aceste confruntări, nu exprimă în substanţă decît controversa, neobosita controversă între două teze : acea a libertăţii aerului, în opoziţie cu teza suveranităţii asupra spaţiului aerian. Într-adevăr indiferent de opiniile care au circulat în doctrină, indiferent de principiile care s-au încercat a se argumenta, întreaga istorie a dreptului aerian este predominată de coexistenţa şi concurenţa a două principii fundamentale, libertatea aerului şi suveranitatea asupra spaţiului aerian, principii care îi determină axiologic întreaga structură.

2. Teoria libertăţii aerului a fost vehiculată şi şi-a găsit adepţi îndeosebi la finele veacului al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea, atunci cînd navigaţia aeriană era insuficient de dezvoltată şi cînd în aceste condiţii, evident, se întrezăreau mai puţin consecinţele instituţionalizării unui atare principiu de drept aerian, pentru securitatea statului.

Ceea ce trebuie menţionat, este faptul că libertatea aerului a fost susţinută numai în doctrină, unde a dat naştere la discuţii pro şi contra, pentru că legile naţionale şi cele internaţionale au fost foarte reţinute în adoptarea într-o formă sau alta a acestui principiu.

În dreptul internaţional contemporan[27] în care principiul suveranităţii asupra spaţiului aerian este unanim admis, noţiunea de libertate

---

[24] *Ibidem.*

[25] A. Bauza, *Les servidumbres y limitaciones aeronautica a la propriedad en el derecho positive uruguayo (Conclusions)* Montevideo, 1961.

[26] J. Kroell, *Op. cit.*, p. 15.

[27] Vezi în acest sens Convenţia de la Paris — 13 octombrie 1919, Convenţia de la Madrid din 1 nov. 1926, Convenţia de la Chicago din 7 dec. 1944.

a aerului este concepută în sensul facilitării cooperării dintre state, acestea consimţind în a-şi acorda reciproc, fără afectarea suveranităţii lor şi cu respectarea unor reguli stabilite, o serie de drepturi în folosirea spaţiului aerian.

a) Teoria libertăţii aerului a fost iniţiată şi susţinută de Fauchille într-un articol publicat în 1901 şi intitulat *Domeniul aerian al statelor şi regimul juridic al aerostatelor* [28].

În susţinerea tezei sale, Fauchille porneşte de la constatarea că aerul nu este susceptibil nici de proprietate (în ordinea dreptului privat), nici de suveranitate (în ordinea dreptului public). El afirmă că pînă la înălţimea de 300 m, aerul poate fi obiectul unei apropriaţiuni, deoarece pînă la acea înălţime se poate ridica o construcţie sau plantaţii, urmînd ca de la această altitudine aerul să fie liber. Ceea ce caracterizează un drept de proprietate sau suveranitate asupra unui bun — spune Fauchille — este puterea sau posibilitatea efectivă de a-l poseda, ori este materialmente imposibil unui stat de a avea atmosfera în puterea, la dispoziţia sa [29].

Fauchille împacă într-un fel teza sa, cu necesitatea securităţii statelor, justificînd interzicerea anumitor zboruri aviatice în zonele interzise, prin dreptul de conservare, drept pe care statele nu-l pot folosi însă în mod absolut ci numai pînă la înălţimea pînă la care operaţiunile aviatice ar putea să-i fie periculoase (limita este fixată la 1 500 m înălţime maximă, de la care pe vremea aceea se putea fotografia solul din avion[30].

Mai tîrziu Fauchille a adus corective teoriei sale, în sensul unei oarecare atenuări a principiului libertăţii aerului. Astfel, el admite că statul are dreptul, în virtutea conservării securităţii sale, să fixeze o altitudine minimă de zbor, are de asemenea dreptul să interzică zborurile în anumite zone — îndeosebi cele militare — avioanele fiind supuse jurisdicţiei statelor al căror pavilion îl poartă, pentru faptele întîmplate la bordul navei etc.[31]

Teza lui Fauchille a fost totuşi adoptată la sesiunea Institutului de Drept Internaţional din 1911 sub următoarea redactare : „circulaţia aeriană internaţională este liberă, exceptînd dreptul pentru statele subjacente de a lua măsuri în vederea propriei lor securităţi şi a persoanelor şi bunurilor locuitorilor lor“[32].

---

[28] În „Rev. générale de droit internat. public“, 1901, t. 8, p. 444 şi urm .(Cf. J. Kroell, *Op. cit.*, p. 18).

[29] M. Mateescu, *Instituţiuni...*, p. 56 ; M. le Goff, *Op. cit.*, p. 72 ; J. Kroell, *Op. cit.*, p. 19.

[30] J. Kroell, *Op. cit.*, p. 20.

[31] *Ibidem*, p. 21.

[32] M. le Goff, *Op. cit.*, p. 72

Teoria lui Fauchille a făcut la acea vreme suficienți partizani (Bluntschli, Pradier-Fodéré etc.) care au nuanțat-o în sens mai larg sau mai restrîns, justificînd-o și prin analogie cu marea liberă.

Dar, în același timp, teoria a fost combătută printre alții de Arnaldo de Vallès[33], Marcel le Goff[34], Joseph Kroell[35], Mario Giuliano[36] etc., care contraargumentează, printre altele, că, concesiile făcute de Fauchille intereselor de securitate a statelor, nu constituie în fond decît o recunoaștere a principiului suveranității, că în aer ca și pe pămînt, față de evoluția tehnicii aeronautice, exercițiul suveranității statelor este efectiv posibil.

Într-adevăr, dezvoltarea ulterioară a tehnicii a demonstrat că în aer statele pot efectua un control sever asupra spațiului aerian, iar stadiul actual al dezvoltării științei și tehnicii aerospațiale face să ni se pară puerile argumentele tezei lui Fauchille.

Ulterior de altfel și în doctrină — tocmai datorită argumentelor pe care le oferea dezvoltarea tehnicii aviatice — teza libertății aerului a fost aspru combătută, fiind în ultimă instanță abandonată sau admisă așa cum este ea concepută de dreptul internațional convențional în vigoare.

b) Trebuie menționat de la bun început că teza libertății aerului — în sensul de libertate totală a aerului — nu a fost instituționalizată în dreptul internațional contemporan, ea fiind însă reținută pe fundamentul suveranității statelor asupra spațiului aerian și concepută sub forma unor „libertăți ale aerului", acordate pe bază de reciprocitate și menite să faciliteze cooperarea între statele comunității internaționale.

Astfel convenția de la Paris din 1919, după ce consacră în art. 1 principiul suveranității statelor asupra spațiului aerian de deasupra teritoriului lor, prevede existența a două libertăți :

— *libertatea tranzitului aerian (art. 2)* — libertatea de zbor inofensiv, ce implică și dreptul de escală tehnică. Această libertate este concepută în spirit egalitar dar „numai între statele contractante"[37].

— *libertatea traficului aerian,* dar așa cum era formulată în art. 15 și 16 ale convenției[38] și mai ales prin posibilitatea unei interpretări restrictive a textelor respective, ea nu se putea aplica decît prin încheierea unor tratate bilaterale care să reglementeze traficul aerian pe bază de reciprocitate între statele contractante. De altfel art. 36 face in-

---

[33] A. de Vallès, *L'espace aérien et sa domenalité*, „Rev. Jurid. Internat. de locomot. aérienne", vol. I, 1910, p. 203. (cf. M. Mateescu, *Instituțiuni...*, p. 58).

[34] M. le Goff, *Op. cit.*, p. 73 și urm.

[35] J. Kroell, *Op. cit.*, p. 21 și urm.

[36] M. Giuliano, *La navigazione aerea nel diritto internationale générale*, Milano, 1941, p. 22 și urm.

[37] J. Kroell, *Op. cit.*, p. 191 ; Nicolae Mateesco, *Droit...*, p. 127.

[38] M. Mateescu, *Instituțiuni...*, p. 95 și urm.

vitaţie statelor părţi să încheie acorduri în scopul aplicării prevederilor convenţiei.

Din textul Convenţiei de la Paris se constată reţinerea pronunţată a statelor părţi faţă de teza libertăţii aerului, chiar şi sub formele consacrate de care am pomenit, mai mult, libertăţile acordate reciproc au fost consimţite pornindu-se de la constatarea că statele sînt suverane asupra mediului aerian teritorial — şi spiritul convenţiei relevă permanent acest lucru — ele fiind necesare în a servi numai intereselor reciproce. Şi acest lucru a fost concretizat prin încheierea, în anii ce au urmat, a unor convenţii, acorduri internaţionale[39], de aplicare a convenţiei, iar legislaţia internă a statelor[40] în acest domeniu a fost elaborată în acest spirit.

Deşi de importanţă redusă, datorită faptului că în realitate au fost în foarte mică măsură aplicate, neîntrunind ratificarea tuturor statelor semnatare, pot fi totuşi invocate în cadrul discuţiei de faţă, convenţiile de la Madrid din 1926 şi de la Havana din 1928, pe fondul afirmării puternice a principiului suveranităţii.

Perioada scursă între cele două războaie mondiale a inveterat — printre altele — şi faptul că instituţiile dreptului aerian, astfel cum fuseseră reţinute şi reglementate de convenţia de la Paris din 1919, deveniseră necorespunzătoare stadiului de dezvoltare a navigaţiei aeriene pe de o parte, necesităţilor generale ale comunităţii internaţionale, pe de altă parte.

Reajustarea cadrului juridic oferit de convenţia de la Paris, în raport cu necesităţile amintite, a format obiectul conferinţei de la Chicago, întrunită la 1 nov. 1944 şi încheiată la 7 dec. 1944, prin adoptarea Actului final ce cuprinde o convenţie şi trei acorduri, precum şi douăsprezece anexe tehnice[41].

Trebuie menţionat că Convenţia de la Chicago[42] proclamă în art. 1, ca principiu fundamental ce stă la baza regimului juridic al spaţiului aerian, principiul suveranităţii.

Două din cele trei acorduri amintite[43] constituie sediul problemei ce discutăm, libertăţile aeriene prevăzute în mod convenţional. Astfel

---

[39] Acordul franco-român din 16 august 1939 ce autoriza provizoriu exploatarea liniilor Bucureşti — Paris — Bucureşti, Bucureşti — Marsilia şi Istanbul — Bucureşti pentru Air France (cf. M. Mateescu, *Instituţiuni...*, p. 50); Convenţia dintre Franţa şi Spania din 22 martie 1929, Acordul dintre S.U.A. şi Italia din 14 oct. 1931 etc. (cf. J. Kroell, *Op. cit.*, p. 191).

[40] Legea italiană din 20 august 1923, Legea franceză din 3 mai 1924, Legea română din 1936 şi Regulamentul din 1939, (cf. M. Mateescu, *Instit...*, p. 51).

[41] M. le Goff, *Op. cit.*, p. 77 şi urm.

[42] Folosim denumirea de Convenţie de la Chicago în sensul desemnării tuturor actelor încheiate la Chicago, sens folosit în mod frecvent în literatura de specialitate.

[43] Al treilea, Acordul interimar cuprinde principii generale precum şi organizarea provizorie a organelor tehnice în aplicarea prevederilor convenţiei.

„Acordul asupra tranzitului serviciilor aeriene internaţionale", aşa-numitul „acord al celor două libertăţi" prevede :

— *libertatea de tranzit fără escală ;*

— *libertatea de a ateriza pentru raţiuni necomerciale* — (escala tehnică).

Celălalt acord „Acordul asupra transportului aerian internaţional", cunoscut sub numele de „acordul celor cinci libertăţi" prevede pentru statele contractante[44] :

— Dreptul de a traversa teritoriul lor fără să aterizeze (innocent passage).

— Dreptul de a ateriza pentru raţiuni necomerciale.

— Dreptul de a debarca pasageri, poştă şi mărfuri îmbarcate pe teritoriul statului a cărui naţionalitate o posedă nava.

— Dreptul de a îmbarca pasageri etc. cu destinaţia teritoriului a cărui naţionalitate o posedă nava.

— Dreptul de a îmbarca pasageri etc. cu destinaţia teritoriului oricărui alt stat şi de a îmbarca pasageri etc., provenind din teritoriul oricărui alt stat contractant.

Trebuie de remarcat că din dispoziţiile şi contextul Convenţiei de la Chicago, se degajă permanent dorinţa statelor de a-şi conserva suveranitatea asupra spaţiului aerian şi acest lucru se vădeşte şi în faptul că libertăţile prevăzute sînt limitate de alte dispoziţii, ce se referă la itinerariu, la exceptarea aeroporturilor militare etc.

Convenţia de la Chicago cu toate scăderile sale — unele din clauze fiind inacceptabile[45] — constituie un moment de reţinut în dezvoltarea dreptului aerian internaţional convenţional, care proclamînd suveranitatea absolută a statelor asupra spaţiului lor aerian, trebuie să ofere, în acelaşi timp, cadrul juridic necesar cooperării internaţionale.

Se cuvine a fi reţinut faptul că modalităţile şi condiţiile în care aeronavele pot survola, efectua transporturi de pasageri şi persoane etc., sînt stabilite în prezent în practica internaţională îndeosebi prin acorduri bilaterale, care răspund în mare măsură intereselor reciproce ale statelor şi care sînt manifestări cu relevanţă juridică ale exercitării suveranităţii asupra spaţiului aerian, în realizarea dorinţei şi necesităţii de cooperare internaţională.

3. Coexistenţa şi concurenţa acestor două principii a dat în cele din urmă cîştig de cauză — din considerente de ordin teoretic dar îndeosebi practic — principiului suveranităţii, care este susţinut atît de doctrină cît şi de reglementările naţionale şi internaţionale.

---

[44] Cele cinci libertăţi se referă la serviciile aeriene regulate, spre deosebire de acordul celor două libertăţi (M. le Goff, *Op. cit.*, p. 232 şi urm.) M. Mateescu, *Instituţiuni...*, p. 82).

[45] Gr. Geamănu, *Dreptul internaţional contemporan*, E.D.P., Buc., 1965, p. 387.

a. În doctrină suveranitatea statelor asupra aerului a fost motivată pe considerații și criterii diferite. Sînt diferite, de asemenea, opiniile susținătorilor acestei teorii, cu privire la întinderea juridică și în înălțime a suveranității statelor asupra spațiului aerian.

Majoritatea autorilor de la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea, care recunoșteau existența unui drept suveran al statului asupra spațiului aerian, îl concepeau — prin analogie cu marea liberă — ca putînd fi exercitat pînă la o anumită înălțime ; Holzendorf — pînă la 1 000 m, A. Mayer — pînă la distanța la care statul poate să-și extindă autoritatea sa etc.[46]. Au fost, în această perioadă, și adepți ai exercițiului suveranității asupra spațiului aerian, fără limită. Astfel, Baldwin afirma în 1910 : „Toate națiunile independente au dreptul de a reglementa folosirea spațiului ce se află deasupra teritoriului lor, de o manieră pe care o consideră utilă interesului public“ [47].

Ceea ce caracterizează însă concepția asupra suveranității spațiului aerian, din această perioadă, este faptul că nici un autor nu admite integral acest principiu, ci însoțit de diferite excepții motivate de necesitățile navigației internaționale.

După ce Conferința de la Paris a proclamat principiul suveranității absolute asupra spațiului aerian, doctrina a căutat să discute fundamentul drepturilor statului asupra spațiului atmosferic[48]. Astfel, teoreticieni ca Grünwald, Oppenheim, Rivier etc. au considerat ca fundament al suveranității asupra spațiului aerian, interesul[49] ; chiar Baldwin, pomenit puțin mai sus, vorbește de interesul public.

J. Kroell criticînd această concepție asupra suveranității arată că nici nu este necesar de a fundamenta direct această „suveranitate aeriană“, cum o numește el, atît timp cît aceasta este accesorie și o aplicare particulară — sau cum am spune noi astăzi, o formă de manifestare — a suveranității generale a statului. Făcînd referire la analogia întîlnită în doctrină între marea teritorială și aerul teritorial, J. Kroell arăta : „. . .În sens vertical această dificultate (dificultatea fixării unei zone de competență în cazul mării teritoriale, la aceasta se referă Kroell — n.a.) nu există, pentru că este pentru toți o singură limită, o singură frontieră : cea pe care Natura o impune Omului, închizînd atmosfera și de la care toată manifestarea normală a suveranității este imposibilă, pentru că toate manifestările vieții devin imposibile“[50].

---

[46] N. Mateesco-Matte, *Droit...*, p. 86.

[47] *Ibidem.*

[48] J. Kroell, *Op. cit.*, p. 28.

[49] Așa de exemplu Grünwald spunea : „Dreptul real al statului teritorial asupra spațiului care îl domină, nu poate fi exercitat dincolo de ceea ce reclamă interesul său. Comunicațiile internaționale nu pot fi oprite decît în măsura în care interesul statului o impune în mod imperios“ (cf. J. Kroell, *Op. cit.*, p. 28).

[50] J. Kroell, *Op. cit.*, p. 33.

Ni se pare interesantă această opinie a lui Kroell, dacă o luăm ca atare, pentru că Kroell, deși partizan al teoriei suveranității, o folosește și o dezvoltă pentru a-și fundamenta principiul dominalității internaționale a aerului, adică cum spunea el „aerul aparține tuturor statelor", el constituind „un fel de proprietate administrativă internațională"[51], ceea ce nu înseamnă nicicum suveranitatea absolută asupra spațiului aerian.

Dealtfel doctrina mai veche de drept internațional a încercat să fundamenteze suveranitatea, fie asimilînd-o cu proprietatea[52], fie explicînd-o în raport cu noțiunea de „domeniu public"[53], fie diluînd-o în cadrul teoriei dominalității publice internaționale a aerului[54], toate aceste opinii fiind inconsistent argumentate în favoarea tezei suveranității asupra spațiului aerian.

În doctrina mai nouă[55] de drept internațional se încearcă a se diminua importanța principiului suveranității asupra spațiului aerian, susținîndu-se că diverse aspecte ale societății contemporane, între care necesitățile economice ale transportului aerian, progresul tehnic al aeronauticii, proliferarea fără precedent a acordurilor aeriene bi- sau multilaterale, ar necesita chiar renunțarea la suveranitate sau înlocuirea ei cu diverse forme de cooperare supranațională[56].

Astfel de concepții, după cum știm, sînt larg răspîndite în doctrina contemporană, inconsistența lor fiind demonstrată deja, ele neavînd un suport real, faptele dovedind din contră că pericolele la care este expusă omenirea, departe de a-și avea originea în suveranitatea statelor, provin tocmai din nerespectarea sa, din folosirea forței, din ignorarea și încălcarea principiilor ce ar trebui să guverneze raporturile dintre state — suveranitatea, egalitatea în drepturi, neamestecul în treburile altora.

Condițiile societății contemporane, departe de a diminua suveranitatea, accentuează din contra, caracterul deosebit de actual și important al principiului suveranității.

Ca o expresie și o manifestare a principiului suveranității, unele state — S.U.A., Elveția — manifestîndu-și îngrijorarea față de efectele nocive ale zborurilor supersonice, au început să se gîndească la o reglementare specifică a acestora, sau chiar la interzicerea lor[57].

---

[51] *Ibidem*, p. 61.

[52] M. Lemoine, *Traité de droit aérien*, Paris, 1947, p. 75—76.

[53] M. le Goff, *Op. cit.*, p. 55 și urm.

[54] J. Kroell, *Op. cit.*, p. 55 și urm.

[55] N. Mateesco-Matte, *Les deux frontières...*, *The Freedom of the Air*, edited by Edward Mc. Whinney and Martin A. Bradley, Leyden, 1968 etc.

[56] D. Popescu, *The principle of sovereignty on air space in International Law and the law of some socialist states*, în „Revue roumaine des sciences sociales", Série de sciences juridiques, nr. 2, tome 15, 1971, p. 200.

[57] D. Popescu, *Op. cit.*, p. 200.

Variante ale acestor concepţii, localizate la dreptul aerian, propun — datorită dezvoltării deosebite a tehnicii aeronauticii precum şi a intensificării considerabile a traficului aerian — fie „internaţionalizarea" oraşelor din acele ţări unde traficul aerian este aglomerat[58], fie o „cooperare" pentru crearea unei aviaţii civile supranaţionale[59].

Se încearcă, de asemenea, a se minimaliza importanţa consacrării principiului suveranităţii asupra spaţiului aerian aşa cum a fost el stipulat în Convenţia de la Chicago, aceasta putînd fi explicată după unii autori[60] în raport cu momentul elaborării convenţiei, la finele celui de al doilea război mondial, atunci cînd sentimentele naţionaliste ale statelor erau exacerbate.

Toate aceste concepţii urmăresc sub o formă sau alta lucruri deja ştiute, diminuarea sau limitarea suveranităţii statelor, crearea de organe supranaţionale etc., în totală contradicţie cu interesele statelor şi cu realitatea imediată.

Dealtfel principiul suveranităţii statelor este un principiu fundamental al dreptului internaţional, pe care îl înscriu în prezent aproape toate tratatele bi- sau multilaterale, precum şi majoritatea documentelor dreptului internaţional contemporan, ca o expresie a interesului major al statelor pentru conservarea intereselor lor naţionale.

b. Primul tratat referitor la reglementarea aeriană, între Germania şi Austro-Ungaria din 1898[61], confirmă principiul suveranităţii asupra spaţiului aerian. Mai tîrziu acest principiu este reafirmat într-un cadru mai larg şi anume, la conferinţa diplomatică de la Paris din 1910[62].

Ca o reflectare a adeziunii pe care o cîştigă tot mai mult, conferinţa de la Paris din 1919 în art. 1 consacră principiul suveranităţii asupra spaţiului aerian: „Înalte părţi contractante recunosc că fiecare putere are completa şi exclusiva suveranitate asupra spaţiului atmosferic aflat deasupra teritoriului ei". Conţinutul acestui articol îşi pune amprenta asupra întregului text al Convenţiei de la Paris.

Actele ulterioare adoptate în domeniul navigaţiei aeriene[63] sînt consecvente în formularea acestui principiu, ca principiu de bază al regimului juridic al spaţiului aerian. O serie de alte documente de drept internaţional adoptate ulterior, ca Declaraţiile de la Teheran din 1943 şi Ialta din 1945[64], reafirmă principiul suveranităţii naţionale şi de stat. În raportul Comisiei I/1 a Conferinţei de la San Francisco[65] se arată că prin egalitate suverană se înţelege, printre altele, şi faptul că statele se

[58] A. A. Baerle, în *The Freedom...*, p. 12 şi urm.
[59] O. Lissitzyn, în D. Popescu, *Op. cit.*, p. 201.
[60] N. Mateesco-Matte, *Les deux frontières*, p. 124.
[61] N. Mateesco-Matte, *Les deux frontières...*, p. 121.
[62] *Ibidem*, p. 120.
[63] Convenţia de la Madrid din 1926 şi cea de la Havana din 1928.
[64] Gr. Geamănu *Op. cit.*, p. 119.
[65] *Ibidem*.

bucură de toate drepturile care decurg din suveranitatea lor. În spiritul în care a fost concepută și avîndu-se în vedere scopurile pentru care a fost creată, O.N.U. a recunoscut, ca expresie a dorinței unanime a statelor comunității internaționale, în art. 2 pct. 1, principiul egalității suverane a statelor.

În sfîrșit Convenția de la Chicago în art. 1 în aceiași termeni ca și Convenția de la Paris, recunoaște suveranitatea completă și absolută asupra spațiului aerian, parte componentă a teritoriului de stat : „Înaltele părți contractante recunosc că fiecare putere are completă și exclusivă suveranitate asupra spațiului aerian aflat deasupra teritoriului ei". Acest principiu, în acest fel conceput, a fost reafirmat ulterior în numeroase acorduri bilaterale încheiate, fie cu caracter general, fie cu privire la drepturile de tranzit sau comerciale.

Ca atare, atît documentele fundamentale ale dreptului internațional contemporan cît și numeroasele acorduri bi- sau multilaterale încheiate în domeniul reglementării navigației aeriene, consacră principiul suveranității asupra spațiului aerian, ca principiu de bază al regimului juridic al mediului atmosferic aflat deasupra teritoriului statelor.

c. Mai hotărît și mai categoric este stipulat acest principiu în legislația națională a statelor. Indiferente la discuțiile din doctrină, neafectate de neînscrierea lui în toate documentele internaționale, statele în dorința de a-și apăra interesele, dar și de a coopera, și-au proclamat neechivoc suveranitatea asupra spațiului lor aerian. În virtutea acestui drept, statul este singurul în măsură, prin organele sale, să exercite anumite drepturi și să desfășoare anumite activități în mediul său aerian. El are dreptul de a promova regulile pe care le consideră necesare în problemele reglementării navigației aeriene și nu numai în această direcție, ci și cu privire la poluarea atmosferei, igienă și sănătate publică.

Acte interne mai vechi, cum sînt Decretul din 4 sept. 1925 al Argentinei, Actul comercial al aerului al S.U.A. din mai 1926, Legea cehoslovacă din iulie 1922, Legea română din 18 iulie 1929[66] etc. consacră principiul suveranității statelor respective asupra spațiului lor aerian.

Codul aerian al Republicii Socialiste România în art. 1 specifică că „R. S. România are suveranitate absolută și exclusivă asupra spațiului său aerian. Spațiul aerian al R. S. România se extinde pînă la frontierele și deasupra teritoriului țării" [67]. De asemenea, este necesar a se face trimitere la art. 1 al Constituției din 1965, care specifică că teritoriul României (spațiul aerian fiind componentă a teritoriului de stat) este indivizibil și inalienabil.

---

[66] J. Kroell, *Op. cit.*, p. 51.

[67] B. O. al M. A. O., dec. 1953, modif. prin D 204/15 mai 1959 și 236/14 iulie 1970.

Dispoziții asemănătoare găsim și în legislațiile altor state[68].

Suveranitatea statului asupra spațiului aerian se bazează pe faptul că aceasta este o componentă a teritoriului de stat, între frontierele în care statul își exercită puterea sa supremă. Suveranitatea asupra spațiului aerian nu diferă prin natura sa de suveranitatea asupra teritoriului terestru, căilor navigabile sau apelor maritime teritoriale. Această suveranitate face parte integrantă din suveranitatea de stat, în general. Teritoriul de stat, fiind un tot indivizibil și inalienabil și ca atare inviolabil, documente de drept internațional recunoscînd obligația tuturor statelor de a respecta integritatea teritorială a fiecărui stat[69], orice stat este interesat în stricta respectare a integrității sale teritoriale, adică a tuturor componentelor teritoriului — spațiul aerian, acvatic și terestru.

LES PRINCIPES QUI CONSTITUENT LA BASE DU REGIME JURIDIQUE DE L'ESPACE AERIEN

Résumé

La condition juridique de l'atmosphère en tant que milieu de la navigation aérienne, constitue la probleme fondamental du droit aérien. En ce contexte indifférement des opinions qu'on a formulée et des principes qu'on a essayé d'argumenter, toute l'histoire du droit aérien repose sur la coéxistence et la concurence des deux principes fondamentaux, la liberté de l'air et la souveraineté sur l'espace aérien.

La présente étude considérant la pratique des états, les textes de droit international, les réglémentations de droit interne, la doctrine, analyse l'évolution de ces deux principes et se prononce pour la souveraineté sur l'espace aérien, associée à des libertés réciproquement accordées ayant pour but de faciliter la coopération internationale.

[68] D. Popescu, *Op. cit.*, p. 197 și urm.

[69] Carta O.N.U., art. 1, Declarația asupra principiilor de drept internațional, privind relațiile de prietenie și colaborare dintre state, adoptată de Adunarea Generală O.N.U., la 21 octombrie 1970 prin rezoluția 2625 (XXV).

EFECTELE HOTĂRÎRILOR PRIVIND OBLIGAȚIA DE ÎNTREȚINERE A COPIILOR MINORI ÎNCREDINȚAȚI UNUIA DINTRE PĂRINȚI ÎN CAZUL ÎN CARE ACEȘTIA RĂMÎN ÎN ÎNGRIJIREA CELUILALT PĂRINTE

DE

PETRE ANDREI

1. Problema pusă în discuție ne-a fost sugerată de cîteva spețe din practica noastră judiciară. Ea se rezumă astfel: a. dacă părintele care îngrijește în fapt copiii are sau nu posibilitatea de a pretinde și în consecință să obțină pensie de întreținere de la părintele căruia copiii i-au fost încredințați dar care nu se îngrijește în mod efectiv de creșterea și educarea acestora; b. dacă neconcordanța dintre starea de drept, încredințarea prin hotărîre judecătorească a copiilor unuia dintre părinți și starea de fapt, îngrijirea copiilor de către celălalt părinte, poate sau nu da naștere la efecte juridice în sensul primirii pensiei de întreținere de către părintele căruia i-au fost încredințați copiii de la celălalt părinte deși copiii se află în îngrijirea acestuia din urmă.

Ne referim în ceea ce privește datele jurisprudențiale și punctele de vedere din doctrină la următoarele hotărîri și note: decizia civilă a Tribunalului regional Bacău nr. 589/1958 și nota care o însoțește semnată de L. Cristian [1], la decizia Colegiului civil al Trib. Suprem nr. 1143/1958 [2] și la decizia civilă a Tribunalului județean Bacău nr. 663/1968 și nota care însoțește această decizie semnată de E. Dinu și C. Onciu [3].

În raport cu cele două întrebări puse în discuție, spețele la care ne referim au fost soluționate astfel:

În prima speță, reclamanta solicită pensie de întreținere pentru copilul său minor rezultat din căsătoria cu pîrîtul care, deși prin hotărîrea de divorț i-a fost încredințat tatălui, a continuat să se afle în îngrijirea sa. Instanța de fond îi respinge acțiunea pe motiv că „reclamanta nu poate cere întreținerea pentru un copil ce nu i-a fost încredințat în mod legal". Instanța de recurs își însușește motivarea instanței de fond, precizînd că reclamanta va fi în măsură „să valorifice dreptul copilului la întreținerea pe care i-o datorează tatăl său numai după ce va cere și va obține să i se încredințeze ei copilul".

Criticînd soluția dată speței, adnotatorul reține că „...indiferent de orice considerații formale, un lucru este cert, și anume, că copilul este crescut și educat

---

[1] „Legalitatea populară", nr. 10/1969, p. 120.
[2] Culegere de Decizii, 1958, p. 288.
[3] „Revista română de drept", nr. 10/1969.

de mama sa" și pe cale de consecință „acțiunea în valorificarea dreptului de întreținere a minorului de către pîrît era perfect justificată pe o situație de fapt necontestată și anume că minorul se află în creșterea și educarea mamei sale".

În cea de a doua speță, situația de fapt este aproape identică. În fața instanței de fond i se dă cîștig de cauză reclamantei. Instanța de recurs, ca și cea de fond, făcînd abstracție de hotărîrea de încredințare a copilului prin hotărîrea de divorț tatălui, modifică hotărîrea primei instanțe în sensul obligării tatălui pîrît de a plăti pensie de întreținere pentru copilul ce i-a fost încredințat, dar care s-a aflat în realitate în îngrijirea mamei reclamante, de la data introducerii acțiunii.

Această instanță reține totodată că „pentru trecut, adică pînă la data introducerii acțiunii, reclamanta nu poate pretinde nici o pensie, fiind de presupus că, din moment ce n-a cerut-o, n-a avut nevoie de ea".

Cauza ajungînd în fața instanței noastre supreme, aceasta reține că „ceea ce interesează *nu este faptul dacă în speță copilul a fost sau nu încredințat mamei prin hotărîrea de divorț, ci dacă aceasta îl are în îngrijirea sa ca urmare a abandonării lui de către tată*, în ambele situații tatăl fiind obligat, potrivit art. 94 din codul familiei, să contribuie, sub forma unei pensii de întreținere lunare, la cheltuielile de întreținere și educare" și că dat fiind specificul raporturilor de întreținere „nu se poate pretinde de creditor plata pentru trecut dacă debitorul nu fusese pus în întîrziere...".

Cea de a treia speță se deosebește de primele prin aceea că se întemeiază pe o stare de fapt contrară și anume: copilul a fost încredințat prin hotărîrea de divorț mamei sale, iar tatăl obligat să-i plătească lunar pensie de întreținere stabilită, în realitate copilul a fost „reținut" și îngrijit în fapt de tatăl său, iar hotărîrea executată, la cererea mamei, numai în ceea ce privește pensia de întreținere: ulterior, nemulțumit de situația creată, tatăl solicită și obține să-i fie încredințat lui copilul iar după rămînerea definitivă a acestei hotărîri, printr-o acțiune separată, cere restituirea sumei încasate de mama-pîrîtă pe timpul cît copilul s-a aflat în îngrijirea sa în fapt, contrar însă celor stabilite prin hotărîrea de divorț și pînă la intervenția noii hotărîri prin care copilul i-a fost încredințat lui.

Instanțele care au judecat această cauză se situează pe poziții diferite. Astfel, instanța de fond respinge acțiunea reclamantului cu motivarea că „deoarece reclamantul a refuzat să execute hotărîrea" adică să încredințeze pe minor mamei, sumele primite de aceasta „fiind încasate în baza unei hotărîri judecătorești nu pot fi considerate ca nedatorate".

Reținînd că pensia de întreținere „este o obligație creată în folosul minorului" și „legată de persoana acestuia" instanța de recurs consideră că „din moment ce copilul a stat la reclamant, încasarea pensiei de întreținere de către pîrîtă apare nelegală".

Adnotatorii acestei spețe se situează pe poziția adoptată de prima instanță, argumentînd că din propria culpă — refuzul de a încredința pe copil mamei așa cum s-a stabilit prin hotărîrea de divorț — reclamantul nu-și poate făuri un drept. Se mai argumentează că plata sumelor făcîndu-se în temeiul unui titlu executor, aceasta nu poate fi considerată ca nelegală și în consecință, pentru pîrîtă nu există obligația restituirii lor.

Recapitulăm soluțiile jurisprudențiale în spețele la care ne-am referit prin concluziile ce se degajă: a. întreținerea în fapt a unui copil de către părintele obligat la plata pensiei de întreținere prin hotărîrea judecătorească de încredințare a acestuia celuilalt părinte nu poate da naștere la obligarea părintelui căruia i-a fost încredințat copilul, cu toate că acesta se află în culpa de a nu-l fi îngrijit, deoarece nu se poate trece peste efectul hotărîrii de încredințare care îi este favorabil; b. în fața situației de fapt dovedite în sensul întreținerii copilului de către părintele căruia acesta nu i-a fost încredințat se poate face abstracție de efectul hotărîrii de încredințare, însă obligarea părintelui căruia copilul i-a fost încredințat la plata pensiei de întreținere către părintele care îl îngrijește în

fapt se poate face numai de la data cînd acesta o solicită (data introducerii acţiunii); c. părintele căruia i-a fost încredinţat copilul, deşi se află în îngrijirea efectivă a celuilalt părinte, este îndreptăţit să primească pensia de întreţinere stabilită prin hotărîrea de încredinţare, dacă celălalt părinte se face vinovat de faptul reţinerii copilului, contrar celor stabilite prin acea hotărîre; d. părintele care întreţine copilul în fapt, deşi s-a opus la încredinţarea lui celuilalt părinte aşa după cum s-a stabilit prin hotărîrea judecătorească de încredinţare, este îndreptăţit să ceară restituirea sumelor plătite către părintele căruia i-a fost încredinţat copilul deoarece aceste sume avînd o afecţiune specială (întreţinerea copilului) se consideră a nu fi datorate.

2. Soluţionarea justă a primele două spețe rezumate o considerăm posibilă numai prin lămurirea următoarelor probleme: a. care este poziţia părinţilor într-o hotărîre privitoare la întreţinerea copiilor lor minori; b. care este valabilitatea unei asemenea hotărîri în situaţia în care poziţia părinţilor cu privire la modalitatea prestării întreţinerii, contrar celor stabilite de instanţă, se inversează în fapt.

Speţele discutate ca şi notele critice publicate, omit principiile de bază care statornicesc obligaţia de întreţinere a minorilor de către părinţii lor.

Pentru aceasta este necesar să reamintim dispoziţiile art. 97 şi 99 din codul familiei în care stabilesc că ambii părinţi au aceleaşi drepturi şi îndatoriri faţă de copiii lor minori şi că ori de cîte ori între părinţi se ivesc neînţelegeri cu privire la exerciţiul drepturilor sau îndatoririlor părinteşti va hotărî autoritatea tutelară în raport cu interesele minorului.

Făcînd aplicarea acestor dispoziţii de principiu în materia obligaţiei de întreţinere, art. 107 c. fam. prevede că părinţii au obligaţia comună de a întreţine pe copiii lor minori în măsura în care aceştia au nevoie. În alineatul ultim al textului menţionat se prevede că în caz de neînţelegere, întinderea obligaţiei de întreţinere datorată de părinţii minorului, felul şi modalitatea executării, precum şi contribuţia fiecăruia dintre părinţi se va stabili de către instanţa judecătorească.

În cazul divorţului, art. 42 alin. 3 şi 4 din codul familiei consacră de asemenea obligaţia instanţei de judecată de a stabili contribuţia fiecărui părinte la cheltuielile de creştere şi educare, învăţătură şi pregătire profesională a copiilor, iar în cazul în care foştii soţi se înţeleg asupra contribuţiei fiecăruia la cheltuielile necesare pentru creşterea şi îngrijirea copiilor lor minori, să cenzureze şi respectiv să încuviinţeze asemenea învoieli.

Faţă de dispoziţiile cuprinse în textele citate tragem o primă concluzie: într-o hotărîre judecătorească privitoare la încredinţarea copiilor minori, ambii părinţi au drepturi şi obligaţii ce rezultă din lege. În consecinţă, deşi în sens procesual, vorbim de reclamant şi pîrît, din punct de vedere al dreptului material instanţa judecătorească stabileşte modalităţile de exercitare a drepturilor şi respectiv de îndeplinire a obligaţiilor pentru ambii părinţi.

În concret, referindu-ne numai la obligaţia de întreţinere, prin hotărîrea judecătorească urmează a preciza atît felul contribuţiei (în natură sau în bani sub formă de pensie lunară), cît şi întinderea acesteia (în special pentru părintele care nu se ocupă în mod direct de creşterea şi îngrijirea copiilor).

Rezultă că în cazul unor asemenea hotărîri interesul major ocrotit de lege este interesul copiilor şi nu acela al părinţilor care au, în principiu, drepturi şi îndatoriri egale. Cu alte cuvinte cauza legală a prestării întreţinerii (sub o formă sau alta), este nevoia în care se află minorul şi nu părintele. Într-o expresie mai generală (îmbrăţişînd şi alte aspecte) se poate spune că „în raporturile dintre părinte şi copilul minor grija legii se concentrează asupra copilului şi nu asupra părintelui"[4].

---

[4] E. Barasch, I. Nestor, S. Zilberstein, *Ocrotirea părintească*, Ed. şt., Buc., 1960, p. 13.

Avînd în vedere considerentele enunţate se poate conchide, dînd răspuns la cea de a doua problemă în discuţie, că pe lîngă modalitatea de aducere la îndeplinire (în natură sau în bani), hotărîrile de încredinţare a copiilor unuia dintre părinţi şi obligarea celuilalt părinte la plata unei pensii de întreţinere au şi menirea de a-i pune şi ţine pe aceştia continuu, în întîrziere unul faţă de celălalt. Şi aceasta, deoarece, se consideră că întreţinerea a fost cerută şi modalitatea de executare fixată pentru ambii părinţi.

Aşa fiind, dacă pe parcursul executării, oricare dintre părinţi, cu rea credinţă, nu-şi îndeplineşte obligaţia ce i-a fost fixată, el nu poate fi absolvit de îndeplinirea ei, prevalîndu-se de faptul că celălalt părinte, pe o perioadă mai mare sau mai mică de timp, nu l-a acţionat în judecată.

Nefiind deci vorba despre vreo schimbare în sensul art. 94 al. 2 c. fam. (starea de nevoie a copilului şi mijloacele părintelui obligat a-i da întreţinere în natură) considerăm hotărîrile intervenite în asemenea cauze ca avînd eficienţă pînă în momentul dării unei hotărîri.

A nu admite un asemenea punct de vedere înseamnă, în ultimă analiză, a-i da putinţă părintelui căruia i-a fost încredinţat copilul, dar care nu se îngrijeşte în fapt de creşterea şi educarea lui, să se sustragă de la obligaţia ce-i revine prin prevalarea sa de efectele hotărîrii de încredinţare, care îi sînt favorabile, pînă la o nouă hotărîre ce urmează a interveni în cauză (la cererea părintelui care se îngrijeşte în fapt de copil) hotărîre care îşi va produce, bineînţeles, efectele, numai pentru viitor, aşa cum a hotărît instanţa supremă, iar pentru trecut situaţia să rămînă neschimbată. Cu alte cuvinte, sustragerea părintelui căruia i-au fost încredinţaţi copiii, dar care nu se îngrijeşte în fapt de creşterea şi educarea lor, trecînd aceste sarcini celuilalt părinte, pe o perioadă mai mare sau mai mică de timp, să fie considerată ca o comportare normală şi licită, ceea ce evident, este în flagrantă contradicţie cu întreg şirul de dispoziţii ale legii care reglementează materia.

Prin urmare, în cazul ivirii unor astfel de situaţii, indiferent de data sesizării, ceea ce urmează a se stabili de instanţa de judecată este numai inversarea obligaţiilor părţilor faţă de copilul minor (îngrijirea în fapt în loc de prestarea pensiei de întreţinere), cu toate consecinţele ce decurg din aceasta, chiar din primul moment la care schimbarea a avut loc şi de la data sesizării instanţei.

Menţionăm că, în anumite cazuri, ajungerea la situaţia ca părintele căruia copilul nu i-a fost încredinţat prin hotărîre judecătorească să se îngrijească totuşi de el în fapt, să nu-i poată fi imputabilă celuilalt părinte, cum ar fi de exemplu, cazul survenirii unei boli, a privării de libertate, plecarea într-o misiune etc. În atare situaţii, instanţa, apreciind, va putea chiar să exonereze pe părintele care nu se mai poate ocupa de îngrijirea copilului, de orice obligaţie.

3. Cea de a treia speţă ridică problema efectelor hotărîrii de încredinţare a copilului minor unuia dintre părinţi în situaţia în care celălalt părinte refuză să-i dea urmarea cuvenită.

În această privinţă, subliniem chiar de la început faptul că refuzul nejustificat de a preda copilul părintelui căruia i-a fost încredinţat, poate fi înfrînt prin executarea silită a hotărîrii judecătoreşti ca urmare a aplicării daunelor cominatorii ca mijloc de constrîngere împotriva părintelui refractar şi nu prin primirea sumelor de bani afectate întreţinerii copilului.

În consecinţă, plata nejustificată de interesele minorului a pensiei de întreţinere nu poate constitui un mijloc de constrîngere împotriva părintelui care îngrijeşte de copil, aceasta reprezentînd o îmbogăţire fără justă cauză pentru celălalt părinte, aşa cum bine a stabilit Trib. judeţean Bacău prin decizia civilă 663/1968. Mai mult, o asemenea plată prejudiciază interesele minorului prin diminuarea, în aceste limite, a întreţinerii de care ar fi trebuit să beneficieze el, situaţie care ar putea contraveni şi dispoziţiunilor art. 42 alin. 4 din codul familiei şi ar pune în discuţie şi problema unui abuz de drept.

Dealtfel, în această privință în mod just Tribunalul Suprem a decis, într-o altă speță, că „dacă, împotriva celor stabilite prin hotărîrea judecătorească, soțul refuză să predea copilul încredințat celuilalt soț, nu poate pretinde plata pensiei de întreținere pe perioada următoare acelui refuz [5].

Deci, din moment ce părintele refuzînd să-l încredințeze pe minor, conform celor stabilite prin hotărîrea judecătorească celuilalt părinte, nu are drept să pretindă plata unei pensii de la acesta din urmă, cu atît mai mult, părintele căruia copilul i-a fost încredințat dar care nu l-a primit în îngrijirea sa efectivă pe minor, din orice cauză, nu poate primi pensia ce i se cuvine acestuia.

4. Discuțiile anterioare sugerează și o altă întrebare, care, în această materie, urmează să primească o soluționare legală.

Dacă încredințarea copilului minor și fixarea pensiei de întreținere se soluționează întotdeauna în interesul minorului, și dacă situația de fapt îndreptățește pe oricare din părți la revizuirea hotărîrii judecătorești, care este regimul juridic, în lumina legislației actuale, ce urmează a se aplica în cazul în care situația de fapt și interesul minorului sînt evident contrarii hotărîrii judecătorești existente? Cu alte cuvinte, dacă situația de fapt, într-o atare situație, poate fi creatoare de drepturi și obligații pînă la intervenirea unei noi hotărîri.

Rezolvarea problemei în spiritul principiului că din culpa proprie nu se poate pretinde și justifica existența unui drept, idee promovată în literatura juridică și practica judiciară ca unul din criteriile după care urmează a se soluționa astfel de cazuri, nu-și găsește o fericită aplicare.

În primul rînd, nu este vorba de un drept al unuia sau altuia dintre părinți, ci de un drept al copilului, iar în al doilea rînd, pentru faptul că starea de drept nu poate constitui o „sancțiune" pentru starea de fapt potrivnică atunci cînd aceasta din urmă își dovedește utilitatea practică și se impune ca ocrotire necesară, cu același rezultat pentru valoarea socială ocrotită, ca și ocrotirea de drept.

Este adevărat că atunci cînd legiuitorul a voit acest lucru a spus-o în mod expres și aceasta chiar în cazurile în care situația de fapt este contrară celei de drept. Astfel, legea ocrotește posesiunea bunurilor imobile — art. 694 c. pr. civ. situația de soț dintr-o căsătorie putativă — art. 23 cod. fam. etc.

Discuțiile purtate în literatura juridică, pe marginea practicii judiciare, relevă împrejurarea că dispozițiile legale în vigoare nu recunosc efecte juridice stării de fapt în materia ocrotirii copiilor minori atunci cînd aceasta este contrară stării de drept stabilită printr-o hotărîre judecătorească.

Pornind de la principiul că în raporturile dintre părinți și copiii lor minori primează interesele copiilor și pentru a nu da posibilitatea părintelui căruia i-au fost încredințați copiii spre creștere și educare de a se sustrage de la această îndatorire prin trimiterea copiilor la celălalt părinte, pentru ca apoi el să se prevaleze de efectele de încredințare, care îi sînt favorabile lui, credem că un text cu următoarea formulare ar fi binevenit: „Pînă la intervenirea unei noi hotărîri judecătorești de încredințare a copiilor, părintele care îi îngrijește în fapt este în drept a primi de la celălalt părinte, în condițiile stabilite de lege, pensie de întreținere".

Pînă la o nouă reglementare, încă, credem că soluționarea controversată poate fi înlăturată în baza principiului enunțat.

Astfel, variatele împrejurări ce se pot ivi, prin natura lor, pot fi rezolvate prin prisma ocrotirii intereselor minorului, interese sociale cu caracter major, de ordine publică, ce pot fi determinate de o situație de fapt care nu poate fi niciodată, decît aparent, contrarie celei de drept.

---

[5] Tribunalul Suprem col. civil, dec. nr. 702/1961, publicat în rezumat în *Repertoriu de practică judiciară în materie civilă*, Ed. șt., nr. 392, Buc., 1970, p. 103,

Într-un atare caz, situația de fapt poate și trebuie să fie creatoare de drepturi și obligații, chiar cu caracter retroactiv. Momentul din care aceste drepturi și obligații iau naștere urmează a fi stabilite în raport cu situația de fapt care a modificat-o pe aceea avută în vedere de instanța de judecată.

Condiția esențială a existenței acestui izvor nou de obligație este aceea a unei discordanțe totale între cele două situații de fapt, existente în timp, astfel încît executarea hotărîrii judecătorești să fie în discordanță cu însuși principiul care a stat la baza elaborării ei, ocrotirea intereselor minorului.

Rezolvarea formală, fragmentată, din spețele analizate, determină o soluționare eronată a acestor spețe și înfrînge principiile care stau la baza ocrotirii intereselor minorilor în țara noastră.

DESPRE COMPETENȚA ORGANELOR ARBITRALE *

DE

DUMITRU RADU

În interpretarea și generalizarea aplicării normelor dreptului nostru socialist de către organele arbitrale, în litigiile date în competența lor spre rezolvare, un rol deosebit de important îi revine practicii arbitrale.

În această privință se cuvine a menționa, în primul rînd, Instrucțiunile Primului arbitru de stat prin care organelor arbitrale li se dau îndrumări pentru aplicarea cît mai corectă și unitară a diferitelor norme de drept material și procesual în raport de specificul activității arbitrale.

Se cuvine a menționa, în al doilea rînd, Deciziile Primului arbitru de stat și a arbitrilor de stat șefi, date în urma exercitării dreptului de control asupra hotărîrilor considerate a fi nelegale și netemeinice în care pe baza unei aprofundate analize asupra materialului faptic cît și asupra textelor de lege ce se impun a fi aplicate se ajunge, în cauzele respective, la darea unor soluții juste și fără echivoc.

Există însă și cazuri în care, după părerea noastră, analiza faptelor și a textelor de lege n-a fost făcută în toată profunzimea ei și, pe cale de consecință, nici concluziile la care s-a ajuns nu satisfac în întregime cerințele unor principii sau reguli de logică judiciară de care, în aceste cazuri, neapărat trebuie să se țină seama.

Așa fiind, ceea ce se urmărește prin observațiile de față nu este de a critica (în mod special de a critica) anumite Decizii ale Primului arbitru de stat date în *materia de competență*, ci de a lărgi (mai ales de a lărgi) cadrul discuțiilor asupra problematicii complexe pe care spețele vizate n-o sugerează și respectiv au ridicat-o cu ocazia soluționării lor.

1. O primă cauză care ne reține atenția este cea soluționată prin Decizia Primului arbitru de stat nr. 2167 din 29 octombrie 1970 și publicată în nr. 1/1971, p. 13 a revistei.

În speță, reclamanta, organizație obștească din Satu-Mare, a cerut ca, în contradictoriu cu pîrîții, Consiliul popular al municipiului Satu-Mare și Întreprinderea de locuințe și localuri Satu-Mare, să se constate nulitatea Încheierii Notariatului de stat Satu-Mare nr. 586/1967 prin care anumite imobile pretinse de reclamantă a fi proprietatea sa în baza dispozițiilor cuprinse în Decretul nr. 218/1960 și 716/1966 au fost intabulate în favoarea organizațiilor pîrîte.

---

* Observațiile înmănuncheate sub titlul studiului de față sînt făcute pe marginea unor Decizii ale Arbitrajului de Stat Central publicate în revista „Arbitrajul de stat" în anul 1971.

Formulată astfel, pretenția reclamantei, în conformitate cu dispozițiile decretului-lege nr. 115/1938 (art. 127—129), atrăgea *competența instanței judecătorești de la locul situării imobilelor*, respectiv a Judecătoriei Satu-Mare unde cererea, de altfel, inițial, a și fost introdusă. Cauza ajungînd în cele din urmă în fața Tribunalului Suprem se conchide că întrucît litigiul are caracter patrimonial și se poartă între o organizație socialistă de stat și o organizație obștească este de competența organelor arbitrale, respectiv a Arbitrajului de stat interjudețean Satu-Mare.

În urma trimiterii făcută de Tribunalul Suprem acțiunea rămîne cu același obiect (anularea încheierii notariale de intabulare) și organul arbitral interjudețean, sesizat astfel o *admite* și dispune în fond restabilirea situației anterioare. Rezolvînd această acțiune, în sensul admiterii pretenției organizației reclamante de anulare a încheierii notariale de intabulare, sub raportul competenței sale materiale, organul arbitral a dat o soluție nelegală [1]. Și astfel, pe bună dreptate, în Decizia P.A.S. se reține că: „Arbitrajul nu era competent să se pronunțe asupra capătului de cerere privind anularea încheierii notariale de intabulare, ci numai asupra problemei de fond referitoare la situația juridică a imobilelor în raport cu dispozițiile legale invocate de către părțile în litigiu, pentru justificarea dreptului de proprietate asupra imobilelor în discuție".

Motivarea (fragmentul din motivarea dată deciziei la care ne referim) nu răspunde în întregime suitei de probleme aflate în discuție și este de natură a crea confuzii. Astfel se nasc o serie de nedumeriri pe care, în treacăt, le schițăm în cele ce urmează: problema investirii organului arbitral de a se pronunța asupra fondului cauzei, știut fiind faptul că prin acțiune s-a pretins doar anularea încheierii de intabulare; care este în fond obiectul acțiunii; cum se poate ajunge totuși la anularea încheierii de intabulare, și altele.

În elucidarea acestor aspecte credem că, în decizia la care ne referim, în primul rînd, trebuia reținută *ideea schimbării calificării juridice a faptelor*. Astfel, pentru a se înlătura orice echivoc, trebuia să se arate că organul arbitral interjudețean Satu-Mare nu era legat de calificarea pe care reclamanta a dat-o situației de fapt și că, în fond, acțiunea reclamantei întrunea întru totul cerințele unei *acțiuni în revendicare* urmînd a fi primită și soluționată ca atare.

Lămurirea litigiului dintre părți sub acest aspect (a pretențiilor organizației reclamante de a i se restitui bunurile sale imobile deținute de un neproprietar) pe lîngă faptul că avea menirea de a evita orice discuție cu privire la competența organului arbitral interjudețean, ar fi avut drept consecință și lămurirea ulterioară a aspectului formal al diferendului legat de anularea încheierii notariale de intabulare. Aceasta, în sensul că în baza hotărîrii arbitrale și în funcție de soluția dată asupra acțiunii în revendicare, urma a se aprecia de către însuși organul notarial dacă încheierea de intabulare mai putea fi considerată că se află *în ființă* (în cazul respingerii acțiunii) sau că a fost implicit *anulată* (în cazul admiterii acțiunii). Așa fiind, credem că restabilirea situației anterioare de carte funciară, în cazul în care organizația reclamantă ar fi obținut cîștig de cauză în urma soluționării acțiunii în revendicare, nu mai necesita purtarea unui nou litigiu în fața instanței judecătorești. Aceasta pentru motivul că, în fond, încheierea de intabulare a dreptului de proprietate asupra imobilelor în discuție în favoarea pretinșilor proprietari nu mai prezintă *caracter contencios* care să necesite o nouă judecată [2].

Menționăm că în cazul în care organul notarial ar fi refuzat să dea curs cererii de restabilire a situației anterioare de carte funciară, încheierea de respingere putea fi atacată pe *calea plîngerii*, în conformitate cu art. 6 și 7 din

---

[1] I. Hepcal, *Notă*, „Revista română de drept", nr. 3/1970, p. 135.

[2] Trib. județean Arad, decizia civ. nr. 836/1970, „Revista română de drept", nr. 4/1971, p. 96, cu *Nota* de A. Pișcoreanu.

decretul nr. 377/1960, la Judecătoria Satu-Mare unde organul notarial despre care este vorba își are sediul.

Interpretarea propusă de noi fiind în conformitate cu economia textelor și instituțiilor în discuție sperăm că va constitui o orientare pentru viitor.

2. Ne reține atenția, în continuare, în ceea ce privește unele aspecte mai deosebite ale competenței organelor arbitrale, următoarele două decizii ale Primului arbitru de stat: Decizia nr. 928 din 20 mai 1970 și Decizia nr. 63 din 11 ian. 1971, ambele publicate în revista Arbitrajul de Stat; prima în nr. 1/1971, p. 72, iar a doua în nr. 2/1971, p. 76.

Redăm, în cele ce urmează, în prescurtare, situația de fapt și soluțiile asupra cărora dorim a ne exprima părerea.

Astfel, în ambele cazuri, un organ arbitral interjudețean (este vorba de arbitrajul interjudețean Ploiești) se consideră că nu este competent să soluționeze litigiile cu care în mod legal a fost investit pe motiv că pretențiile asupra părților care i-au atras competența sînt prescrise. În concret, competența acestui organ arbitral a fost determinată ca urmare a faptului că, în primul caz, una dintre organizațiile socialiste pîrîte (considerată de organul arbitral inițial sesizat a fi pîrîta principală, iar cealaltă chemată în garanție a acesteia) își avea sediul în raza sa de activitate, iar în cel de al doilea caz, că una dintre organizațiile pîrîte se afla, față de celelalte părți, în subordinea unui alt minister, (pîrîta introdusă ulterior în cauză) și că, respectiv prima organizație pîrîtă își avea sediul în raza de activitate a acestui organ arbitral.

Considerînd, în ambele cazuri, că pretențiile organizațiilor socialiste reclamante îndreptate împotriva organizațiilor socialiste pîrîte (organizații care, avîndu-și sediul în raza sa de activitate, i-au atras competența) *sînt prescrise*, organul arbitral interjudețean și-a declinat, la rîndul său, competența în favoarea organului arbitral sesizat inițial.

Se ridică astfel chestiunea de a se ști, și formula în această privință o regulă de interpretare unanimă, dacă un organ arbitral chemat a se pronunța în baza competenței sale legale numai asupra raporturilor litigioase dintre anumite părți și ca efect al unei prorogări legale de competență și asupra raporturilor dintre alte părți *se poate sau nu desesiza și declina* (eventual la rîndul său ca în speța pe care le comentăm) *competența* în favoarea unui alt organ arbitral în cazul în care constată că pretențiile organizației reclamante îndreptate împotriva organizației pîrîte, și subliniem: *care i-au atras competența, sînt prescrise?*

Înainte însă de a ne exprima, cu privire la această problemă, părerea, vom rezuma motivările și soluțiile care se degajă din cuprinsul celor două decizii pe marginea cărora discutăm.

Subliniem de la început că fiind sesizat cu rezolvarea conflictelor de competență negative ivite, în cauzele la care ne referim și din motivul enunțat, Primul arbitru de stat se pronunță *în mod diferit*. Astfel, în primul dintre cazuri se consideră că, într-adevăr în mod just, organul arbitral interjudețean „... a considerat că nu este competent să soluționeze litigiul întrucît dreptul de a stabili calitatea procesuală a părților își produce efectele numai în măsura în care acțiunea celui în drept a o introduce nu este prescrisă...". Așa fiind și reținînd, în consecință, că pretențiile reclamantei îndreptate împotriva pîrîtei (care, subliniem din nou, avîndu-și sediu în raza acelui organ arbitral, i-au atras în mod legal competența) sînt prescrise, Primul arbitru de stat a stabilit „că în speță este competent a soluționa litigiul Arbitrajul de stat ... sesizat inițial"[3].

---

[3] Pentru amănunte în legătură cu această soluție și motivarea ei, a se vedea și nota care însoțește decizia la care ne referim semnată de L. Teodorescu, *Loc. cit.* p. 72—73.

În cel de al doilea caz, se consideră că: „prescripția constituind o excepție de fond, nu putea fi luată în discuție decît odată cu cercetarea fondului ..." și mai departe se conchide că organul arbitral interjudețean sesizat rămîne competent „... chiar dacă s-ar stabili că acțiunea îndreptată — împotriva părții care i-a atras competența — ar fi prescrisă".

Raportîndu-ne la întrebarea pusă anterior urmează să vedem care dintre cele două puncte de vedere exprimate în deciziile precitate poate fi considerat a fi cel just. Pentru aceasta va trebui să ne referim, în primul rînd, la dispoziția legală în baza căreia organul arbitral interjudețean a fost sesizat. Astfel, în ambele cazuri, este de necontestat că sesizarea organului arbitral interjudețean a fost făcută în virtutea faptului că una dintre organizațiile socialiste pîrîte *își avea sediul în raza sa teritorială* și că această situație *i-a atras competența* de a soluționa pretențiile organizației socialiste reclamante îndreptate împotriva ambelor organizații socialiste pîrîte. Într-un cuvînt, putem spune că în baza art. 11, al. 1 și 2 din legea nr. 5/1954 a avut loc atît o investire normală cît și o *prorogare legală de competență* [4].

Interpretarea și aplicarea corectă a art. 11 din legea nr. 5/1954 (și în special a alin. 2) ne obligă la formularea următoarei *concluzii*: orice organ arbitral sesizat în mod corect în baza acestei dispoziții rămîne definitiv investit chiar dacă după intentarea acțiunii apar ori se constată unele modificări sau situații juridice cu privire la partea care i-a atras competența care ar avea drept efect necompetența acelui organ. Subliniem că printre aceste modificări sau situații s-ar putea *enumera*: mutarea sediului acestei organizații în raza de activitate a unui alt organ arbitral; retragerea de către reclamantă a acțiunii îndreptate împotriva acestei organizații; constatarea — ca în cauzele la care ne referim — că dreptul la acțiune a reclamantei s-a prescris față de această organizație etc.

La concluzia enunțată se mai poate adăuga, respectiv, să fie complinită cu o altă *concluzie* și anume: orice organ arbitral competent să soluționeze o acțiune cu care s-a învestit în mod legal, rămîne competent să rezolve toate mijloacele de apărare invocate (sau care s-ar putea invoca) împotriva acelei acțiuni. Și aceasta în ideea, (care în cauzele la care ne referim interesează) că soluția de respingere a unei acțiuni *ca prescrisă* înseamnă *ceva mai puțin* decît soluția de *respingere a acțiunii în fond ca neîntemeiată*. Sau și mai precis: ideea de acțiune, în totalitatea ei, implică, în mod logic, pe cea de apărare în totalitatea ei.

Se poate aduce, în sensul precizat mai sus și o argumentare de text. Astfel, în art. 24 din Regulile procedurii arbitrale, ipoteza a doua și pe care noi o socotim (ar trebui să o socotim) că formează, în materie, regula, se prevede că „dacă se constată că dreptul la acțiune este stins prin prescripție, Primul arbitru de stat sau arbitrul de stat șef poate ... să lase ca organul arbitral să se pronunțe asupra prescripției cu prilejul *rezolvării litigiului*".

Aceasta, și cu atît mai mult, cu cît, în orice cauză, în care se pune problema prescripției dreptului la acțiune, organizațiile pîrîte justifică interesul (interesul judiciar) de a purta activitatea procesuală pînă la capăt pentru a obține o soluție de respingere a acțiunii în fond. Și, aceasta, pentru faptul că, în virtutea art. 20, al. 2 din decret nr. 167/1958, în cazul în care nu se obține o atare soluție, ci numai constatarea că dreptul la acțiune a organizației reclamante este prescris, organizația socialistă pîrîtă se consideră a fi obligată să verse la bugetul de stat ceea ce datora (se presupune că datora) fostului ei creditor [5].

---

[4] S. D. Cărpenaru, *Arbitrajul de stat și practica arbitrală*, Ed. did. și ped., Buc., 1968, p. 54—55.

[5] Pentru unele amănunte în legătură cu această problemă, v. Circulara nr. 19 din 3 august a Primului arbitru de stat publicată în „Arbitrajul de stat", nr. 4/1960, p. 43.

Argumentarea de mai sus dă răspuns, credem, și la întrebarea pe care ne-au pus-o în legătură cu soluțiile divergente date asupra problemei în discuție de către Primul arbitru de stat. Conchidem așadar, în final, prin a reține ca fiind justă *soluția păstrării competenței organului arbitral sesizat*, soluție consacrată prin decizia nr. 63 din 11 ianuarie 1971.

3. Ne reține de asemenea atenția Decizia Primului arbitru de stat nr. 559 din 12 martie 1971, publicată în „Arbitrajul de stat" nr. 3/1971, p. 88.

Subliniem că în decizia menționată nu este vorba de o chestiune de competență ci de o regretabilă eroare în ceea ce privește materia; sau, și mai corect spus, de o impreciziune de limbaj, care face ca „problema în discuție" să fie strămutată de pe terenul dreptului probator pe cel al competenței. Astfel, speța la care ne referim ne este prezentată sub următorul titlu: „Arbitraj. Probleme de ordin tehnic. Rezolvate de arbitraj. *Incompetență*". Și mai departe, în cuprinsul deciziei precitate întîlnim următorul pasaj: „Fiind vorba de probleme de ordin tehnic, asupra cărora Arbitrajul *nu era competent* să se pronunțe...".

Titlul sub care ne este înfățișată cauza cît și pasajul reprodus sînt de natură a ne forma convingerea (cel puțin la prima vedere și o lectură mai neatentă) că organele arbitrale nu sînt competente să rezolve conflictele dintre două unități economice atunci cînd acestea (conflictele) se poartă sau sînt determinate de unele probleme de ordin tehnic.

Evident, aceasta nu poate fi decît o concluzie falsă provenită, după cum am subliniat mai sus, dintr-o impreciziune de limbaj.

În speță, pe scurt, este vorba de o acțiune în daune prin care reclamanta pretinde că pîrîta i-a livrat o cantitate de oțel care s-a rebutat din cauza operației de laminare. Împotriva acestor pretenții pîrîta se apără în sensul că oțelul livrat s-a rebutat la operația de forjare și nu la cea de laminare.

Criticîndu-se soluțiile date în cauză, Primul arbitru reține în mod corect că: „în speță nu au fost elucidate complet stările de fapt, pentru a se stabili — pe bază de mijloace de probă opozabile și concludente — cauzele reale ale rebutării materialului în discuție".

Rezultă deci că hotărîrile pronunțate în cauză nu sînt nelegale ca urmare a încălcării vreunei reguli privitoare la competență, ci netemeinice ca urmare a unei greșite sau incomplete stabiliri a situației de fapt. Așa fiind, urmează să conchidem că lipsa rolului activ al organului arbitral în elucidarea faptelor nu înseamnă „incompetență" în sensul și semnificația pe care acest cuvînt îl are în limbajul juridic.

Situația este deci clară: ceea ce se consideră a fi incompetență este, în fond, *lipsa rolului activ al organului arbitral* în efectuarea probațiunii și elucidarea faptelor.

Prin urmare, pentru înlăturarea echivocului și în ideea că decizia citată, pe lîngă faptul că se referă la un caz concret, prezintă și valoarea unei îndrumări, precizările făcute se impun.

4. O problemă interesantă de competență este ridicată și prin Decizia P.A.S. nr. 1728 din 12 august 1971, publicată în nr. 5 al revistei la p. 90—91.

Avînd a se pronunța asupra modalității recuperării separate și ulterioare a unor cheltuieli de arbitrare. Primul arbitru de stat a reținut că: „...dacă Arbitrajul de Stat Central, în soluționarea litigiului inițial dintre părți, a omis să se pronunțe asupra unora dintre cheltuieli, indiferent din ce cauză, petiționara avea dreptul să ceară reexaminarea sau rearbitrarea litigiului, însă, în nici un caz, să introducă acțiune separată, la un alt organ arbitral, pentru obținerea acestor cheltuieli, deoarece numai organul arbitral care rezolvă fondul unei pricini, poate aprecia oportunitatea și necesitatea cheltuielilor de arbitrare efectuate".

În decizia citată și în special în pasajul reprodus mai sus este pusă, în principal, problema căii pe care partea interesată trebuie s-o urmeze pentru obține-

rea cheltuielilor de arbitrare în cazul în care organul arbitral care a soluționat fondul litigiului a omis a se pronunța asupra lor.

Problema aceasta este în același timp și o *problemă de competență* și ea ne-a fost sugerată de următoarele afirmații: „...petiționara avea dreptul să ceară reexaminarea sau rearbitrarea litigiului..." și că „...numai organul arbitral care rezolvă fondul unei pricini poate aprecia..." asupra acordării sau neacordării cheltuielilor de arbitrare.

Concluziile reținute se *neagă* însă una pe cealaltă. Aceasta pentru motivul că prin îndrumarea dată nu se precizează ce fel de problemă reprezintă omisiunea și respectiv solicitarea ulterioară a cheltuielilor de arbitrare: o problemă de nelegalitate care reclamă efectuarea (pe căile arătate) unui control sau o problemă de fond care reclamă o soluționare independentă. Astfel, dacă admitem că această problemă, *în exclusivitate*, urmează a se soluționa în urma efectuării unui control arbitral, admitem implicit că organul care s-a pronunțat asupra fondului nu mai poate aprecia asupra ei și, pe cale de consecință, competența revine unui alt organ, superior celui care a soluționat litigiul în fond. Concluzia noastră este, într-adevăr, valabilă numai pentru cazul în care ar fi folosită calea *rearbitrării*. Aceasta, pentru motivul că, în ceea ce privește calea reexaminării, datorită limitării ei la cele două motive expres arătate de lege (necitarea părții și prezentarea de acte noi), nu poate fi folosită în cazul de față și, prin urmare, o situăm în afara discuției.

Admițînd deci că partea interesată era în drept să ceară rearbitrarea litigiului nu mai vedem cum organul care a rezolvat fondul s-ar mai putea învesti și pronunța ulterior asupra a ceea ce a omis a se pronunța cu ocazia soluționării litigiului inițial dintre părți. În sens invers: dacă admitem că *numai* acest organ este în măsură să se pronunțe asupra oportunității și necesității cheltuielilor de arbitrare înseamnă implicit să negăm calea controlului și, să admitem, pe cale de consecință, *calea unei acțiuni separate* în fața acestui organ sau a altui organ competent după lege.

Sînt oare, într-adevăr, aceste căi, în problema la care ne referim, incompatibile una cu cealaltă? Răspunsul urmează a fi dat în funcție de modalitatea în care cheltuielile de arbitrare au fost solicitate: *odată cu soluționarea cererii principale* sau, *ulterior, prin acțiune separată* [6].

Pornind deci de la ideea că partea interesată *a solicitat* în cadrul litigiului să i se acorde cheltuieli de arbitrare și că organul arbitral *a omis* a se pronunța asupra lor putem conchide că hotărîrea dată este *o hotărîre nelegală*.

Pentru remedierea acestei nelegalități, evident, calea care trebuie urmată este calea controlului arbitral la organul ierarhic superior competent. În rearbitrare, organul de control competent urmînd să desființeze parțial hotărîrea atacată, în vederea analizării și rezolvării capătului de cerere omis [7].

Socotim totuși că dreptul părții de a cere rearbitrarea *nu-i închide* acesteia, pentru finalizarea aceluiași interes, *calea unei acțiuni separate*. Subliniem însă faptul că despre dreptul de opțiune a părții între aceste două căi se poate vorbi numai în perioada de timp în care poate fi cerută rearbitrarea [8].

Care este calea ce trebuie urmată în cazul în care cheltuielile de arbitrare *n-au fost solicitate* și nici organul arbitral *nu s-a sesizat din oficiu* asupra acordării sau neacordării lor? Pornind de la ideea că în materie de procedură civilă (procedura arbitrală fiind o varietate a acestei proceduri) este consacrată regula că organul jurisdicțional competent nu poate hotărî asupra unui capăt de cerere fără a fi învestit cu o asemenea cerere precum și că, în cadrul rearbitrării, „...nu pot fi luate în considerare noi capete de cerere neformulate și nedisculate

---

[6] V. Negru și D. Radu, *Drept procesual civil*, Ed. did. și ped., Buc., 1972, p. 230.

[7] Decizia P.A.S. nr. 620/1968, „Arbitrajul de stat", nr. 2/1969, p. 80.

[8] V. art. 32 alin. 7—9 din Legea nr. 5/1954 și art. 3 din H.C.M. nr. 466/1968.

sau fapte noi care nu au fost înfățișate și deci nu au fost examinate de organul arbitral care a soluționat litigiul"[9], urmează să conchidem că *singura* care poate fi folosită, într-o asemenea situație, este *calea acțiunii separate.*

Calea acțiunii separate ridică problema competenței organului arbitral în fața căruia aceasta poate fi introdusă. La prima vedere datorită caracterului ei de accesorialitate, s-ar părea că o asemenea cerere trebuie introdusă *numai* în fața organului care a soluționat acțiunea principală.

În ceea ce ne privește, nu împărtășim această părere; sau și mai precis spus: nu o considerăm a *fi și unica.* Într-adevăr, din moment ce procesul arbitral în care cheltuielile au fost ocazionate a luat sfîrșit, pe cale de consecință, *încetează și caracterul de accesorialitate a cererii ulterioare* pentru plata lor. Așa fiind, cererile ulterioare pentru acordarea cheltuielilor de arbitrare urmează a fi considerate că sînt supuse regulilor generale privitoare la determinarea competenței arbitrale[10]. În consecință, cu prilejul determinării în concret a organului arbitral ce urmează a fi sesizat urmînd a se ține seama atît de regulile privitoare la determinarea competenței materiale cît și de cele privitoare la determinarea competenței teritoriale.

---

[9] A. Pop, *Arbitrajul de stat și practica arbitrală,* Buc., 1970, p. 64.

[10] În dreptul comun, în această privință, s-a mers pînă la recunoașterea schimbării de jurisdicție. v. Trib. Suprem. Secția civilă, decizia nr. 311 din 5 martie 1969, în *Culegere de Decizii,* 1969, p. 250; Ștefan Milicescu, *Notă,* „Revista română de drept" nr. 7/1967, p. 138.

LES CONFLITS DE LOIS DANS LA PRATIQUE DE LA COMMISSION D'ARBITRAGE POUR LE COMMERCE EXTERIEUR DE BUCAREST

PAR

I. MACOVEI et V. NEGRU

Le développement de l'économie internationale, le circuit des valeurs materielles entre les Etats du monde, quel que soit leur système social-politique, est une condition objective pour le progrès de chaque pays, un procès promoteur de la division du travail sur le plan mondial, au service de la paix et de la sécurité internationale.

Les relations économiques internationales ont une importance exceptionnelle pour notre pays qui construit l'économie de la societé socialiste développée. Cette construction serait impossible sans l'échange de marchandises à l'aide du commerce exterieur et de la collaboration technique. Mais, l'execution des obligations qui en dérivent rencontre parfois des difficultés et des conflits se produissent en ce qui concerne la loi applicable aux parties contractantes.

C'est dans cette situation que le droit international privé doit remplir des tâches très délicates parce qu'il peut exercer une bonne ou une mauvaise influence sur la collaboration des Etats par les ponts de liaison qu'il les construit entre les divers systèmes juridiques nationaux qui coexistent aujourd'hui dans le monde, à l'aide des moyens juridiques caractéristiques dont il dispose [1].

C'est ainsi que les necessités spécifiques des relations du commerce extérieur ont déterminé la création des organismes speciaux parmi lesquels l'Arbitrage est une des institutions juridiques qui interesse aujourd'hui tous les Etats. La pratique a demontré que la résolution — par cette voie — des conflits provenants des relations du commerce extérieur est la plus convénable pour la nature de ces relations [2].

L'arbitrage dans le droit international privé, résultat de l'autonomie de la volonté des parties contractants et des lacunes de la réglementation dans la procédure civile interne est aujourd'hui préféré pour ses caractères spécifiques, comme la possibilité de l'élection des arbitres, la composition du complet arbitral, la

---

[1] I. Nestor, *Problèmes nouveaux en matière d'application du droit roumain aux contrats de vente internationale (Aspecte noi în problema aplicării dreptului român în contractele de vînzare internaţională)*, „Justiţia nouă" („Nouvelle Justice"). nr. 9/1966, p. 57 et suiv.

[2] I. Nestor, *Problèmes concernant l'arbitrage pour le commerce extérieur dans les pays socialistes européens (Probleme privind arbitrajul pentru comerţul exterior în ţările socialiste europene)*, Edit. de l'Académie de la R.S.R., 1962, p. 9.

célérité, la dispense de formalités de procédure et de publicité, la modicité des dépenses [3].

Dans la pratique de la solution des conflits de commerce extérieur, en Roumanie, se sont posés plusieurs problèmes concernant le procès civil international, le contenu des normes conflictuelles et l'application des normes du droit materiel unifié par certaines conventions internationales ou bien l'application et l'interprétation des certaines normes du droit intérieur, lorsqu'il est designé comme loi applicable par les normes conflictuelles du droit international privé roumain [4].

Dans les relations économiques internationales les rapports juridiques issus des contrats sont plus frequents en comparaison avec les autres domaines ; ils se prodissent habituellement, sont les plus nombreux et importants du point de vue général-économique et présentent un intérêt pratique imédiat [5].

Les differences qui existent entre les diverses lois, ainsi que les conceptions qui se trouvent à la base de leur interprétation prodissent des conflits de lois en matière des contrats et leur solution présente un intérêt majeur grâce à l'importance théorique et pratique des obligations contractuelles.

Nous essayerons à l'aide des cas connus de retenir quelques observations concernant le rôle de l'autonomie de la volonté en matière des contrats et l'importance de la loi roumaine comme loi applicable aux rapports juridiques litigieux.

En ce qui concerne la détermination de la loi compétente à regir les conditions de fond du contrat, exceptées celles de forme pour lesquelles il existent des dispositions écrites, notre droit n'a pas un texte de loi d'application générale. Dans cette situation la pratique de la Commission d'arbitrage pour le commerce extérieur de Bucarest est la seule qui peut nous donner une image sur les normes conflictuelles applicables [6].

C'est des jugements arbitraux qu'on peut retenir les grandes lignes de notre système de solutions [7]. Le résultat de leur analyse est que le principe consacré du droit international privé roumain est celui de l'autonomie de la volonté [8]. Aussi les auteurs roumains se prononcent en faveur de ce principe en admettant que les parties d'un contrat de commerce extérieur ont le droit d'indiquer la loi applicable au contrat [9].

---

[3] M. Jacotă, *Observations sur l'arbitrage en droit international privé (Observaţii asupra arbitrajului în dreptul internaţional privat)*, «Annales Sct. de l'Université „Al. I. Cuza" Iaşi», section III, tome VII, 1961, p. 203 et suiv.

[4] I. Nestor, *Examen théorique de la pratique arbitrale pour le commerce extérieur, (Examen teoretic al practicii arbitrare pentru comerţul exterior)*, „Études et recherches juridiques", nr. 2/1967, p. 259.

[5] M. Jacotă, *Le système de la solution des conflits de lois en matière contractuelle en droit international privé roumain (Sistemul soluţionării conflictelor de legi în materie contractuală în dreptul internaţional privat român)*, «Annales scient. de l'Université „Al. I. Cuza" Iaşi», section III, tome II, 1956, p. 341.

[6] I. Nestor, *Examen théorique de la pratique arbitrale pour le commerce extérieur (Examen teoretic al practicii judiciare pentru comerţul exterior)*, „Études et recherches juridiques", nr. 1/1964, p. 110.

[7] M. Jacotă, *Cours de droit international privé (Curs de drept internaţional privat)*, Edit. d'État did. et ped., Buc., 1961, p. 220.

[8] I. Băcanu, *La Commission d'arbitrage près de la Chambre de commerce de la R.P.R. (Comisia de arbitraj de pe lîngă Camera de comerţ a R.P.R.)*, Bulletin d'informations de la Chambre de commerce de la République Populaire Roumaine", nr. 5/1958, p. 7.

[9] Tudor R. Popesco, *Problèmes juridiques dans les relations commerciales internationales de la R.S.R. (Probleme juridice în relaţiile comerciale internaţionale ale R.S.R.)*, Edit. d'État pour la littérature économique et juridique, Bucarest, 1955, p. 175 ; I. Nestor, *L'Arbitrage dans le commerce extérieur de la R.S.R.*

La notion d'autonomie qui signifie le pouvoir de se régir par ses propres lois, peut avoir des sens multiples [10]. En sens large du mot, l'autonomie est le pouvoir reconnu aux parties de créer une situation juridique par un acte de volonté. Les individus ont la liberté de conclure le contrat, ou bien de ne s'obliger pas par des nouveaux engagements. L'accord de volonté produit des effets de droit ; en principe, aucune forme solennelle n'est pas prescrite, ni pour la manifestation de la volonté intérieure du chaque contractant, ni pour la constatation de leur accord. La volonté tacite équivaut à la volonté expresse ; les solennités font exception. Ils ont même la liberté de discuter également les conditions du contrat et de déterminer son contenu, spécialement l'objet, sous la seule resèrve de respecter l'ordre public. Ils peuvent aussi combiner dans une forme spéciale des types de contrats prévus par la loi ou d'inventer des autres tout à fait nouveaux. Les effets des obligations contractuelles seront celles voulus par les parties.

En sens restreint, spécifique au droit international privé, l'autonomie de la volonté est la faculté reconnue aux parties de choisir la législation compétente de réglementer le contrat en cas de conflits de lois.

Considéré comme institution de la réglementation des relations économiques, l'autonomie présent un nombre des aspects qui ne sont pas encore élucidés et qui produissent toute une serie de difficultés sur lesquelles on n'est pas encore arrivé à un point de vue commun, au detriment des intérêts requis par la pratique. L'incertitude n'a pas été écartée ni même par les nouvelles lois de droit international privé qui ont été mis en vigueur dans les dernières années dans quelques pays socialistes.

En U.R.S.S. — l'art. 126 des Bases de la législation civile de l'U.R.S.S. et des républiques unionales, adoptées en 1961, dispose que les droits et les obligations des parties d'un contrat de commerce extérieur seront établis d'après les lois du lieu où a été conclu l'acte, si la convention des parties ne prevoit autrement.

La loi tchécoslovaque de droit international privé nr. 97, de 4 decembre 1963, prevoit — dans l'art. 9 — que les parties peuvent choisir le droit qui régira leurs rapports patrimoniaux ; elles peuvent procéder ainsi même tacitement s'il n'existe pas des doutes sur la volonté declarée, vu les circonstances de fait.

L'article 25 de la loi polonaise de droit international privé nr. 46, de 12 novembre 1965, dispose qu'en matière d'obligations contractuelles les parties peuvent soumettre leurs rapports à la loi choisie par elles mêmes pourvu que cette loi ait une liaison avec leurs rapports.

C'est dans les jugements de la Commission d'arbitrage de Bucarest qu'on trouve des expressions semblables :

„Vu qu'en ce cas, le fond du litige concernant un contrat de vente et qu'en cette matière le droit international privé reconnait le principe de l'autonomie de la volonté d'après lequel le contrat, ses effets et ses conséquences sont dirigées par la loi choisie par les parties au moment de la convention" [11] comme s'expriment les considérants du jugement, dossier nr. 7 de 5 décembre 1956 ; de

---

(Arbitrajul în comerțul exterior al R.S.R.), Bucarest, 1957, p. 69 ; Eugen Barasch, *Considérations sur un droit international privé de la coexistence pacifique. Les effets de ce droit concernant la propriété socialiste (Considerații asupra unui drept internațional privat, al coexistenței pacifice. Efectele acestui drept asupra proprietății socialiste)*, dans *Problèmes concernant le développement et la défense de la propriété socialiste dans le droit de la R.P.R. (Probleme privind dezvoltarea și apărarea proprietății socialiste în dreptul R.P.R.)*, Edit. de l'Académie de la R.P.R., Bucarest, 1959, p. 264 ; M. Jacotă, *Op. cit.*, p. 220 ; I. Filipesco, *Droit international privé (Drept internațional privat)*, Edit. did. et ped., Bucarest, 1964, p. 166.

[10] Paul Esmein, *Traité pratique de droit civil français, par Marcel Planiol et Georges Ripert*, tome VI, Paris, 1930, p. 20.

[11] I. Nestor, *Examen théorique de la pratique arbitrale pour le commerce extérieur (Examen teoretic de practică artbitrală pentru comerțul exterior)*, „Études et recherches juridiques", nr. 1/1964, p. 115.

même, dans le jugement nr. 9 de 19 mars 1965. Voilà les considérants de ce jugement :

„Le fond du litige concernant un contrat de vente, nous nous trouvons dans une matière que le droit international privé roumain soumit à la règle d'après laquelle les contrats et ses consequences peuvent être régies par la loi designée par l'accord des parties“ [12].

Devant le complet arbitral, à l'occasion d'un litige, on peut discuter plusieures circonstances, selon la manifestation de la volonté des parties contractantes. Elles peuvent indiquer par une clause spéciale la loi qu'elles ont choisi pour réglementer leur contrat. C'est ainsi qu'on procède dans certains contrats-type ou conditions générales de livraison redigées par la Commission économique de l'O.N.U. pour l'Europe.

Les conditions générales de livraison 188, 188 A, leurs variantes 574 et 574 A, contiennent des précisions concernant la loi applicable. Dans quelques conditions générales de livraison on choisit la loi du pays constructeur. Ainsi, les conditions pour la livraison d'usines et de machines pour l'export, nr. 188 A, point 13.2, disposent qu'à defaut d'une convention contraire, le contrat sera régi par la loi du constructeur autant qu'il est permis d'après la loi du pays où a été executée la convention. Dans d'autres conditions générales on choisit la loi du vendeur, comme c'est le cas des Conditions générales pour la livraison d'usines et de machines pour l'export — nr. 188 — qui disposent, au point 13.2 — que la loi applicable au contrat est celle du vendeur, si les parties n'ont pas décidé autrement.

En ce cas les arbitres roumains se dirigent selon la volonté exprimée par les parties si elle résulte indubitable de leur convention. Mais, le choix est assez rare et l'existence d'une volonté expresse représente une hypothèse idéale [13]. C'est le motif pour lequel la pratique arbitrale a été d'accord que l'intention des parties concernant la loi applicable peut être tacite aussi, en résultant de l'acte juridique conclu.

La volonté tacite est une volonté qui existe, mais elle n'est pas exprimée ; pourtant elle est une volonté sûre. Elle doit être déduite de l'ensemble des circonstances ; ainsi la correspondance entre les parties ou les négociations qui ont précédé la clôture du contrat [14]. C'est le sens du jugement de 11 fevrier 1957, prononcé en dossier nr. 6/1956. En voilà les considerants :

„Ayant constaté du dossier que les parties n'ont pas convenu expressement sur une loi applicable au contrat et à leurs rapports contractuels et que par conséquence il faut déterminer la loi competente en s'appuyant sur leur volonté tacite“ [15].

Un des problèmes posés par le principe de l'autonomie de la volonté concerne l'étendue du pouvoir de choisir qui est reconnu aux parties. Jusqu'au commencement du XX-e siècle on a considéré que les parties peuvent choisir n'importe quelle loi, pourvu qu'elles n'apportent ateinte à l'ordre public en droit international privé et ne fraudent pas la loi. Les pouvoirs sans limites des parties de soustraire le contrat de l'influence du droit international a déterminé la réaction de certains auteurs comme A. Pillet, J. P. Niboyet, M. Battifol qui ont demontré que les principes généraux du droit international ont été meprisés [16].

[12] I. Nestor et Octavian Căpăţînă, *Tendences et contributions de la pratique judiciaire et arbitrale dans le droit international privé roumain (Tendinţe şi contribuţii ale practicii judiciare şi arbitrale în cadrul dreptului internaţional privat român)* dans *Institutions et réglementations dans le droit socialist roumain (Instituţii şi reglementări în dreptul socialist român)*, Edit. de l'Académie de la R.S.R., 1969, p. 283.

[13] J. P. Niboyet, *Cours de droit international privé français*, Paris, 1949,

[14] *Ibidem*, p. 595.

[15] I. Nestor, *Op. cit.*, „Études et recherches juridiques“, 1964, nr. 1, p. 117.

[16] Antoine Pillet, *Traité pratique de droit international privé*, tome II,

À la critique faite, on a repondu qu'en droit civil les obligations sont reglées par les dispositions impératives-prohibitives, qui doivent être respectées par les parties, et par des dispositions facultatives-supplétives qui seront appliquées seulement dans le cas où les parties n'ont pas convenu autrement. Mais, comme les normes qui gouvernent les contrats sont en majorité supplétives ou dispositives, les parties peuvent faire abstraction des dispositions legales en devenant ainsi les législateurs de leurs propres contrats.

Mais, en droit international privé, l'existence d'un contrat avec un élément étranger ne nous explique pas pourquoi les règles obligatoires du droit civil perdent leur qualité et comment les parties peuvent jouir d'une liberté plus large que dans le droit intérieur. La pouvoir de choix des parties devrait exister seulement pour les règles supplétives du droit interne, parce que les dispositions impératives sont en dehors de la volonté des parties contractantes, elles étant déterminées par le droit international privé.

Malgré ces objections, l'autonomie de la volonté, grâce aux necessités du commerce extérieur, a prévalu sur les tendances de l'écarter ou de la restreindre. Ainsi, l'art. 9 de la loi tchécoslovaque de droit international privé permet aux parties d'opter, sans limites, pour le droit qui régira leurs rapports patrimoniaux. De même, la pratique internationale a consacré l'autonomie de la volonté. Ainsi, par la Convention de New-York, du 1958, concernant la reconnaissance et l'execution des jugements arbitraux étrangers — dans l'article V — et la Convention européenne d'arbitrage commercial international de Genève, de 1961, dans l'art. VII — on a reconnu aux parties une totale liberté de choix.

Dans les jugements qui ont été publiés, la Commission d'arbitrage de Bucarest n'a pas précisé sa position concernant ce problème, à savoir, si l'autonomie est ou non soumise à une certaine restriction, si les parties ont le droit de soumettre leur contrat à une loi avec laquelle il a des liaisons signifiantes ou à une n'importe quelle lois.

Dans la littérature juridique roumaine les opinions sont partagées [17] mais, indifférent d'opinion, — et cet aspect nous semble très important — on reconnaît aux parties la faculté de choisir la loi qui regira leur contrat. Cette faculté necessite quèlques précisions. Ainsi, en matière de contrats, on ne peut pas parler de l'autonomie de la volonté — du point de vue juridique — en général, abstraitement, en dehors du système juridique national, eventuellement comme s'il existerait un droit autonome de droit international [18].

D'après la jurisprudence de la Commission roumaine d'arbitrage [19], les parties peuvent soumettre leur contrat aux dispositions d'une certaine loi, au contrat-type, à certaines coutumes commerciales on bien aux conditions générales de livraison. Mais, l'existence du principe de l'autonomie de la volonté ne doit pas être interpreté, dans nôtre droit, qu'elle aurait le sens de conferer à la volonté des parties un effet créateur de droit au-dessus de la loi ou en dehors de la loi [20].

Paris, 1924, p. 163 et suiv.; J. P. Niboyet, *Op. cit.*, p. 600 et suiv.; idem, *La théorie de l'autonomie de la volonté*, Recueil des cours, Paris, 1927, I, p. 53 et suiv.; Henri Battifol, *Traité élémentaire de droit international privé*, Paris, 1959, p. 616 et suiv.

[17] Mihai Jacotă, *Op. cit.*, «Annales sct. de l'Université „Al. I. Cuza" Iași», section III, tome II, 1956, p. 354; I. Nestor, *Op. cit.*, Edit. de l'Académie de la R.P.R., 1962, p. 195.

[18] Traian Ionașco et I. Nestor, *Procédés utilisés dans les pays socialistes pour prevenir les conflits de lois et limiter l'autonomie de la volonté des parties (Procedee folosite în țările socialiste pentru prevenirea conflictelor de legi și limitele autonomiei de voință a părților)*, „Études et recherches juridiques", 1962, nr. 4, p. 656 et suiv.

[19] I. Nestor et Octavian Căpățînă, *Chronique de jurisprudence roumaine*, „Journal du droit international", 1968, nr. 2, p. 425.

[20] Eugen Barasch, *Op. cit.*, p. 266.

Ces sont des précisions nécessaires et explicables par le fait que la detérmination de la loi compétente à diriger le fond des rapports juridiques litigieux se fait conformément aux normes conflictuelles du forum, qui ont un caractère impérative et n'admettent pas une autonomie de la volonté.

À notre avis, les parties peuvent exerciter — dans ce cadre — leur option sans aucune restriction. En ce qui concerne la loi applicable au contrat de commerce extérieur, les parties ont la liberté de choisir la loi qu'elles considèrent la plus convénable, la plus correspondante à leurs intérêts.

Ainsi, il n'existerait pas une loi dont l'application serait obligatoire ou une loi qui ne pourrait jamais être appliquée. C'est à dire, aucun système juridique ne serait écarté des rapports de droit international privé [21]. C'est la seule voie qui permetterait le développement des relations économiques. La loi ainsi designée a une large sphère d'application en gouvernant l'ensemble des opérations commerciales. La Commission d'arbitrage, par la sentence nr. 9, de 19 mars 1965, a decidé que cette loi s'applique à la formation et aux effets du contrat, ainsi qu'à l'execution et à l'extinction des obligations contractuelles [22].

Mais, il peut arriver que les parties n'aient manifesté aucune volonté en ce qui concerne la loi applicable au contrat et que des élements de la cause ne resultent aucun indice sur leur intention. Dans cette situation, conformément au principe de l'autonomie de la volonté, la loi s'applique au contrat non comme une règle de droit objectif, mais comme une règle consentie, comme une règle des parties contractantes, inscrite par elles mêmes. Mais comme la pratique — soutenue par la littérature — avait comme point de départ l'idéé que les parties font en tout cas un choix et même s'il ne résulte rien du contrat conclu, les parties sont presumées d'avoir eu une volonté. Les juges ou les arbitres auront la tâche de decouvrir la volonté des parties d'après les circonstances. La détermination de la législation applicable sera faite par l'instance à l'aide de la recherche effective de la volonté des parties et non conformément aux principes généraux de droit.

La considération de la volonté présumée a été combattue par les antiautonomistes. Ils ont démontré que la volonté présumée est une absence totale de volonté parce qu'on cherche ce qui les parties auraient voulu, si les parties auraient voulu quelque chose, ce qui signifie le contraire de l'idéé de volonté [23]. Par conséquence, il faudrait appliquer les règles impératives et supplétives de la législation qui régit le contrat.

Ces affirmations ont eu un écho favorable aussi dans la littérature comme dans la codification du droit international privé qui a accepté les propositions faites. Ainsi, l'art. 9 de la loi tchecoslovaque de droit international privé, quoi qu'il accepte l'autonomie de la volonté, exclue la volonté présumée. Lorsque les parties n'ont pas choisi la loi applicable à leurs rapports des obligations, la loi tchecoslovaque prévoit que ces rapports seront soumis à la législation dont l'application corresponde à une règlementation raisonable des dits rapports ; l'art. 10 établit un nombre des règles de compétence.

D'après le même principe procède aussi la loi polonaise de droit international privé. Ainsi, l'art. 26 et 27 reconnaissent la compétence de la loi où les parties ont leur domicile au moment de la clôture du contrat, si elles n'ont pas choisi la loi applicable.

Mais, si les parties n'ont pas leur domicile dans le même Etat il y a des règles d'après lesquelles on arrive à déterminer la loi applicable. D'après les cas jugés par la Commission d'arbitrage pour le commerce extérieur de Bucarest, il semble que les arbitres roumains ont accepté le système de la volonté présumée. Ainsi, dans le jugement prononcé le 5 décembre 1956 — dossier nr. 7 — on a fait les précisions suivantes :

[21] Eugen Barasch, *Op. cit.*, p. 264.

[22] I. Nestor et Octavian Căpătînă, *Op. cit.*, Edit. de l'Académie de la République Socialiste Roumanie, 1969, p. 284.

[23] J. P. Niboyet, *Op. cit.*, Paris, 1949, p. 595.

„Vu que la pratique judiciaire roumaine a statué qu'à defaut de la manifestation expresse contraire de la volonté, les parties sont présumées d'avoir soumis leurs rapports..." [24].

Lorsque les parties n'ont pas éxprimé leur volonté, la Commission roumaine d'arbitrage utilise certains critères, dénommés points de liaison, afin d'établir la loi qui sera appliquée aux rapports contractuels parmi lesquelles le lieu où a été conclu le contrat est utilisé d'habitude. En voilà l'argumentation :

„Vu que la pratique judiciaire roumaine considère qu'à defaut d'une manifestation de volonté contraire, les parties sont présumées d'avoir soumis le contrat, ainsi que les rapports qui en dérivent, à la loi du lieu où à été conclu le contrat (lex loci contractus)" [25].

Parfois le lieu où a été conclu le contrat n'est pas utilisé tout seul mais combiné avec un autre critérium, à savoir, le lieu de l'execution. (Jugement de la Commission d'arbitrage roumain du 11 fevrier 1957 — dossier nr 6/1956).

„Qu'étant ainsi, le contrat a été conclu en R.P.R. et a été executé ici... la conséquence juridique est d'appliquer la loi roumaine aux rapports contractuels qui forment le fond de cet litige" [26].

Quoique la lex loci contractus représente la règle principale, en fonction des éléments de la cause et à mesure que d'autres points de liaison sont plus importants ils seront considérés, ainsi comme il resulte du jugement du 29 novembre 1958, dossier nr. 34/1958 :

„Qu'en ce cas, quoique le lieu du contrat est Milano (Italie), le lieu de l'exécution étant en Roumanie, comme aussi le siège de l'arbitrage choisi par les parties en vue de solutioner leurs eventuels litiges, l'instance considère qu'il y a des motifs fondés à considerer que les parties ont consenti aussi de soumettre leurs rapports juridiques à la loi roumaine qui est la loi du siège de l'arbitrage, que celle du lieu de l'exécution, et non la loi italienne qui ne représente que le lieu du contrat" [27].

Dans la pratique de la Commission d'arbitrage existent aussi des jugements qui ont une orientation differente. Lorsque du contrat ne resulte pas la volonté expresse ou tacite des parties, il semble que les arbitres penchent pour la détermination de la loi compétente d'après les principes ecrits ou non ecrits du droit conflictuel [28]. Ainsi, par exemple, le jugement nr. 21 de 18 fevrier 1966 — dossier nr. 305/1965 :

„À cet égard, la Commission constate que le contrat a été conclu sur le territoire de la République Socialiste Roumanie, que l'execution du sauvetage a été faite dans les eaux territoriales roumaines et que les parties ont choisi la compétence de la Commission d'arbitrage auprès de la Chambre de Commerce de la République Socialiste Roumanie, à defaut d'une manifestation de volonté expresse contraire des parties, il y a des éléments suffisants qui indiquent les normes du droit roumain qui ont la compétence de diriger les rapports des parties" [29].

Des toutes les espèces que nous avons présenté, il en résulte que la pratique de la Commission roumaine d'arbitrage, concernant ce domaine, n'est pas unitaire. Lorsqu'on constate que les parties n'ont pas indiqué la loi du contrat on a recours, soit à la volonté presumée, soit aux principes non écrits du droit inter-

---

[24] I. Nestor, *Op. cit.*, „Etudes et recherches juridiques", 1964, nr. 1, p. 116.

[25] *Ibidem.*

[26] *Ibidem*, p. 117.

[27] I. Nestor, *Op. cit.*, „Etudes et recherches juridiques", 1964, nr. 1, p. 116.

[28] M. Jacotă, *L'autonomie de la volonté dans la pratique de la Commission d'arbitrage près la Chambre de commerce de la R.S.R. (Autonomia voinţei în practica Comisiei de Arbitraj de pe lîngă Camera de comerţ a R.S.R.)*, Communication presentée à la session scientifique de l'Université „Al. I. Cuza" Iaşi, le 26 octobre 1971.

[29] I. Nestor, *Op. cit.*, „Etudes et recherches juridiques", nr. 2/1967, p. 268.

national privé roumain qui indique l'application de la loi qui a les plus étroites liaisons avec le contrat.

Lorsque les arbitres ne respectent pas la volonté des parties, ils font une localisation du contract conformément aux critères prevus par les normes du droit international privé. C'est une methode qu'on trouve dans certains pays et qui permet la détermination de la loi applicable d'une manière objective.

Les Bases de la législation civile de l'U.R.S.S. — art. 126 — disposent qu'à defaut d'une convention des parties, on applique la loi du lieu où a été conclu le contrat (lex loci contractus). Une pareille disposition se trouve aussi dans le Code civil italien de 1942 qui — dans l'art. 15 — indique qu'à defaut d'une volonté differente des parties, les obligations contractuelles seront réglementées par la loi du lieu où a été conclu le contrat.

Il y a aussi des législations qui ne limitent pas les critères de la localisation, mais qui laissent à la libre appréciation de l'instance arbitrale, comme le fait le Code civil grec, art. 25 — qui prevoit qu'à defaut de choix, on applique le droit convénable au contrat d'après l'ensemble des circonstances particulières.

À notre avis, en droit international privé roumain l'existence des certains points de liaison, plus ou moins principaux, n'a pas la signification de remplacer le principe de l'autonomie de la volonté par un ou plusieurs critères qui détermineraient la loi applicable au contrat, sans que la volonté des parties ait quelque rôle.

Il nous semble que la recherche de la volonté est la plus convénable voie pour solutioner les litiges de commerce extérieur et qui corresponde à l'orientation de la pratique internationale qui reconnait aux arbitres une large liberté. Plus encore, nous ne voyons pas quelle serait la différence entre la recherche de la volonté presumée et les dispositions de l'art. 25 du Code civil grec, parce que, en tous les deux cas, la détermination de la loi compétente sera faite par rapport des toutes les circonstances du contrat.

Afin de solutioner les litiges de commerce extérieur les instances arbitrales et judiciaires déterminent la loi applicable aux rapports juridiques conformément aux normes conflictuelles de notre État. D'après les principes du droit international privé, cette loi peut être une loi roumaine ou une loi etrangère.

Tous les auteurs de droit international privé démontrent que la considération et l'application de la loi étrangère est necessaire pour mentenir les relations économiques internationales. Cependant, si nous faisons une statistique des espèces concernant l'activité de la Commission d'arbitrage de Bucarest, nous ne trouvons qu'un seul jugement qui indique la compétence de la loi étrangère. En voilà les considérants :

„Etant donné que l'acte juridique a été conclu à Frankfurt sur le Main, la Commission doit solutioner le litige d'après les dispositions du droit materiel allemand, c'est-à-dire, le Code civil allemand“ [30].

En ce qui concerne les autres éspèces, la conclusion est que les arbitres de la Commission d'arbitrage roumain manifestent une certaine préférence pour l'application de la loi roumaine. Ainsi, par un jugement de 29 novembre 1958 — dossier nr. 34/1958 — la Commission considère „qu'il y a des motifs plus fondés a considérer que les parties ont voulu soumettre leurs rapports juridiques à la loi roumaine qui représente aussi la loi du lieu de l'arbitrage, que celle du lieu où a été conclu le contrat“ [31].

En Roumanie les instances judiciaires jugent un nombre plus reduit des litiges derivant des contrats de livraison des articles alimentaires aux clients étrangers, de sauvetage maritime et de transport maritime. Lorsqu'il s'agit de résoudre ces cas, les juges s'occupent des problèmes de droit civil sans aborder la question de la loi compétente. Mais, en applicant la loi roumaine, ils font pourtant un

[30] *Ibidem*, p. 269.

[31] I. Nestor, „Etudes et recherches juridiques“, 1964, nr. 1, p. 117.

choix. Si les arbitres jugent les conflits de lois dans un domaine des contrats, à defaut des textes, ils appliquent les principes généraux de droit international privé qui les conduissent à l'application de la loi roumaine.

En recherchant la pratique, on peut constater que le plus frequent on arrive à l'application de la loi roumaine. C'est une constatation qui relève l'importance de la loi roumaine.

CONFLICTELE DE LEGI ÎN PRACTICA COMISIEI DE ARBITRAJ PENTRU COMERȚUL EXTERIOR DE LA BUCUREȘTI

Rezumat

Relațiile economice dintre state, indiferent de sistemul lor, au o importanță deosebită în crearea și promovarea condițiilor de coexistență pașnică. Dreptul internațional privat are un rol deosebit în menținerea și dezvoltarea acestor relații, soluționînd litigiile ce se ivesc în raporturile de comerț exterior.

Comisia de arbitraj de pe lîngă Camera de Comerț a R.S.R. judecînd litigii de această natură, respectă, în general, voința părților contractante cu privire la alegerea legii aplicabile la soluționarea eventualelor litigii. Dacă părțile n-au făcut nici o alegere, atunci comisia de arbitraj ia în considerare voința prezumată a părților orientîndu-se după locul unde a fost încheiat contractul și după locul unde au fost executate obligațiile derivînd din contract.

Practica comisiei de arbitraj înclină spre aplicarea legii române, dacă părțile contractante n-au ales altă lege pentru soluționarea litigiului.

UNELE ASPECTE PRIVIND ÎNTINDEREA CAZURILOR DE REVIZUIRE

DE

TUDOR PLĂEȘU

Pentru a se putea admite revizuirea unei hotărîri judecătorești definitive este necesar a se dovedi existența unuia din cazurile de revizuire prevăzute de art. 394 alin. 1 lit. a—e C. pr. pen., cît și a unor anume consecințe juridice referitoare la hotărîrea supusă revizuirii. Luînd în considerare acest ultim aspect, vorbim de ceea ce literatura juridică a numit întinderea cazurilor de revizuire sau întinderea revizuirii.

În ceea ce privește întinderea cazurilor de revizuire, legislația procesual penală a diferitelor țări cunoaște două sisteme, pe de o parte sistemul revizuirii „totale", iar pe de altă parte sistemul revizuirii „totale și parțiale".

Potrivit primului sistem, revizuirea se poate cere numai atunci cînd față de noua situație de fapt se poate ajunge la o soluție contrară celei adoptate prin prima hotărîre. Astfel, dacă prin hotărîrea supusă revizuirii s-a pronunțat soluția de condamnare, ca urmare a noii situații de fapt, pentru admiterea revizuirii este necesar să se ajungă la soluția de achitare. Codul de procedură penală anterior a adoptat acest sistem în cazul prevăzut de art. 417 alin. 1 pct. 4, formulat astfel: „cînd în urma condamnării definitive s-ar descoperi fapte sau acte ce nu au fost cunoscute de instanță, și dacă acele fapte sau probe ar fi de natură să stabilească în mod *neîndoios nevinovăția acelui condamnat sau inexistența faptului*". De asemenea, pentru inculpatul condamnat nu se putea pronunța ca urmare a revizuirii, decît soluția de achitare.

În cel de al doilea sistem al revizuirii „totale și parțiale", ca urmare a revizuirii se poate ajunge atît la adoptarea unei soluții contrare celei inițiale cît și la menținerea soluției de condamnare, dar într-o formă mai ușoară sau mai gravă.

Legislațiile procesual penale ce au adoptat sistemul revizuirii „totale" au înțeles să dea o mai mare protecție autorității lucrului judecat de care se bucură o hotărîre judecătorească definitivă, pornindu-se de la prezumția legală că hotărîrea exprimă adevărul, potrivit maximei: res judicata pro veritate habetur.

Legislațiile procesual penale ce au admis sistemul revizuirii „totale și parțiale" au pornit de la constatarea practicii judiciare, formate în decursul timpului, că nu totdeauna prezumția legală de care se bucură o hotărîre definitivă, că ar exprima adevărul, este conformă cu realitatea. De aceea justiția trebuie să afle adevărul, chiar dacă acesta ar atrage după sine o atingere ce s-ar aduce autorității lucrului judecat.

Unele legislații procesual penale au adoptat sistemul revizuirii „totale" pentru unele cazuri de revizuire și sistemul revizuirii „totale și parțiale" pentru alte

cazuri de revizuire. Aşa de exemplu Codul de procedură penală anterior a adoptat sistemul revizuirii „totale" pentru cazurile de la art. 417 alin. 1 pct. 4 şi 419 alin. 1 pct. 1, iar pentru celelalte cazuri sistemul revizuirii „totale şi parţiale".

Faţă de prevederile codului de procedură penală în vigoare în literatura juridică a fost exprimat punctul de vedere potrivit căruia în cazul de revizuire prevăzut de art. 394 alin. 1 lit. a, este admis numai sistemul revizuirii „totale", iar în celelalte cazuri sistemul revizuirii „totale şi parţiale" [1].

În argumentarea tezei că în cazul de revizuire prevăzut de art. 394 alin. 1 lit. a C. pr. pen., nu ar fi admis decît sistemul revizuirii „totale", se porneşte de la dispoziţia alin. 2 al aceluiaşi articol, potrivit căreia „cazul de la litera a constituie motiv de revizuire, dacă pe baza faptelor şi împrejurărilor noi se poate dovedi netemeinicia hotărîrii de achitare, de încetare a procesului penal ori de condamnare".

A constata netemeinicia hotărîrii de achitare, înseamnă a constata că în cauză trebuia adusă, în principiu, o altă soluţie decît cea de achitare şi anume de condamnare sau de încetare a procesului penal ; în cazul netemeiniciei hotărîrii de condamnare, să se dea soluţia de achitare sau încetare a procesului penal ; iar în caz de încetare a procesului penal, soluţia de condamnare sau achitare [2].

Considerăm că noul cod de procedură penală a părăsit sistemul revizuirii „totale" în cazul descoperirii de fapte sau împrejurări noi, adoptînd şi în acest caz sistemul revizuirii „totale şi parţiale", sistem ce este corespunzător cu însăşi scopul procesului penal.

În argumentarea punctului de vedere potrivit căruia şi în cazul de revizuire prevăzut de art. 394 alin. 1 lit. a C. pr. pen. este admis sistemul revizuirii „totale şi parţiale", pornim de la precizarea conţinutului expresiei „netemeinicia hotărîrii", folosită prin alin. 2 al aceluiaşi articol. În acest scop, pe calea suplimentului analogic, avem în vedere dispoziţiile art. 378 alin. 2 C. pr. pen., în care sens o hotărîre este temeinică dacă în cauză au fost administrate toate probele necesare pentru aflarea adevărului, dacă probele administrate au fost complet şi just apreciate, dacă faptele şi împrejurările reţinute prin hotărîrea atacată corespund probelor şi reprezintă adevărul iar soluţia dată cauzei este justă [3].

Cu ocazia rejudecării cauzei, instanţa de revizuire, ca urmare a noilor fapte şi împrejurări pe care le-a reţinut, poate ajunge la stabilirea unei noi stări de fapt, diferită de cea avută în vedere cu ocazia primei judecăţi şi faţă de care hotărîrea supusă revizuirii apare nu numai ca netemeinică (în sensul că faptele reţinute nu reprezintă adevărul ori pedeapsa nu este bine individualizată) ci şi nelegală, soluţia dată cauzei nefiind conformă cu prevederile legii.

---

[1] Vintilă Dongoroz, Gheorghe Dărîngă, Siegfried Kahane, Dumitru Lucinescu, Aurel Hameş, Mihai Popovici, Petre Sîrbulescu, Vasile Stoican, *Noul Cod de procedură penală şi Codul de procedură penală anterior, prezentare comparativă*, Ed. pol., Buc., 1969, p. 331 ; D. V. Mihăescu şi V. Rămureanu, *Căile extraordinare de atac în procesul penal*, Ed. şt., Buc., 1970, p. 181 şi urm.

[2] D. V. Mihăescu şi V. Rămureanu, *Op. cit.*, p. 181.

[3] Codul de procedură penală anterior prin art. 400 conţinea o prevedere similară cu cea din art. 378. 2 C. pr. pen. în vigoare, potrivit căreia în verificarea temeiniciei hotărîrii instanţa examina dacă „au fost administrate toate probele necesare pentru stabilirea adevărului material, dacă probele administrate au fost complet şi just apreciate, dacă faptele şi împrejurările reţinute prin hotărîrea atacată reprezintă adevărul material complet şi suficient întemeiat şi dacă soluţia dată este justă. Soluţia este justă cînd pedeapsa a fost bine individualizată în raport de criteriile indicate prin art. 72 C. pen., iar justeţea pedepsei aplicate constituie un aspect al temeiniciei şi nu al legalităţii hotărîrii (Gr. Gr. Theodoru, *Dreptul procesual penal, partea specială*, Buc., 1961, p. 260).

Dacă am admite în cazul de revizuire prevăzut de art. 394 alin. 1 lit. a C. pr. pen. numai sistemul revizuirii „totale" nu „totale şi parţiale", ar însemna ca în situaţiile mai sus-menţionate, cererea de revizuire să fie respinsă, ceea ce nu corespunde cu însuşi scopul procesului nostru penal (art. 1 C. pr. pen.).

De asemenea, s-ar restrînge posibilitatea revizuirii hotărîrilor penale tocmai în acest caz care este cel mai frecvent în practica instanţelor de judecată şi, ca urmare, ar rămîne în vigoare hotărîri nelegale şi netemeinice.

Pe de altă parte, în cadrul recursului extraordinar nu poate fi evidenţiată vădita netemeinicie a hotărîrii ca urmare a unor fapte şi împrejurări noi, deoarece legea nu prevede pentru procurorul general obligaţia de a desfăşura o procedură prealabilă de cercetare în cadrul căreia să fie cunoscute noile fapte şi împrejurări.

În sfîrşit, un argument de text : codul de procedură penală are în vedere, prin dispoziţii exprese, posibilitatea revizuirii unei hotărîri de condamnare în care, ca urmare a revizuirii, se menţine soluţia de condamnare ori o condamnare mai gravă. Astfel art. 398 alin. 2, prevede că : cererea de revizuire în *defavoarea condamnatului*, a celui achitat sau a celui faţă de care s-a încetat procesul penal se poate face.....".

Concluzia noastră este că în cazul de revizuire prevăzut de art. 394 alin. 1 lit. a C. pr. pen. este admisibil sistemul revizuirii „totale şi parţiale" ca şi în celelalte cazuri prevăzute la lit. b, c, d de sub acelaşi articol.

În ce priveşte cazul de revizuire prevăzut de art. 394 alin. 1 lit. e C. pr. pen., legea nu cuprinde o prevedere expresă referitoare la întinderea revizuirii. ci doar că „toate hotărîrile care nu se pot concilia sînt supuse revizuirii".

În literatura juridică s-a considerat că şi în acest caz legea admite sistemul revizuirii „totale şi parţiale" fiind posibil ca numai una dintre hotărîrile inconciliabile să fie netemeinică sau nelegală [4].

Avînd în vedere aceste consideraţiuni generale cu privire la sistemul adoptat de codul de procedură penală în vigoare referitor la întinderea cazurilor de revizuire, în continuare prezentăm soluţiile pe care le poate adopta instanţa de judecată ca urmare a revizuirii.

Avînd în vedere că revizuirea poate fi făcută în favoarea sau în defavoarea inculpatului, vom examina mai întîi soluţiile ce pot fi adoptate în cazurile prevăzute de art. 394 alin. 1 lit. a, b, c şi d C. pr. pen., reţinînd următoarele ipoteze :

a) Cînd hotărîrea supusă revizuirii este de *condamnare* şi revizuirea se introduce în favoarea condamnatului, reţinîndu-se o nouă situaţie de fapt decît cea avută în vedere cu ocazia condamnării, se poate ajunge la concluzia că în cauză trebuia să se dispună achitarea, deoarece faţă de noua situaţie de fapt acţiunea penală era lipsită de temei (art. 10 lit. a—e, C. pr. pen.) ; sau, deşi nu se poate dispune achitarea, fapta aşa cum este reţinută ca urmare a rejudecării, constituind infracţiune, candamnarea apare totuşi ca nelegală, deoarece ar fi trebuit să se fi făcut aplicaţia dispoziţiilor art. 10 lit. f—j, sau se reţine o altă cauză de înlăturare a răspunderii penale prevăzută de legea în vigoare la data dării primei hotărîri. Ca atare, instanţa de revizuire va dispune încetarea procesului penal potrivit art. 11 pct. 2 lit. b, C. pr. pen.

Dacă instanţa reţine că hotărîrea de condamnare este nelegală şi în raport de noua situaţie de fapt, va menţine condamnarea dar va da faptei o altă încadrare juridică, într-o infracţiune mai uşoară, ori va reduce pedeapsa în raport cu recunoaşterea unor circumstanţe atenuante legale, în acest caz faţă de noua situaţie de fapt reţinută cu ocazia rejudecării, condamnarea nu este conformă cu prevederile legii (fapta urmează a fi considerată ca furt, nu tîlhărie cum s-a decis prin prima hotărîre) ori nu este justă (în raport de cauzele de atenuare a răspunderii penale, pedeapsa trebuie să fie mult mai mică).

---

[4] D. V. Mihăescu şi V. Rămureanu, *Op. cit.*, p. 216.

În aceleaşi cazuri prevăzute de art. 394 alin. 1 lit. a, b, c şi d, C. pr. pen. cînd în defavoarea inculpatului condamnat se cere revizuirea, ca urmare a noii situaţii de fapt reţinute, instanţa de judecată dispune schimbarea încadrării juridice a faptei într-o infracţiune mai gravă (din vătămare corporală în tentativă de omor) cu aplicarea pedepsei corespunzătoare ; de asemenea, instanţa de judecată face, dacă este cazul, aplicarea dispoziţiilor de agravare a răspunderii penale.

b) Cînd hotărîrea supusă revizuirii ar fi de *achitare* (pentru început trebuie făcută menţiunea că — în principiu — revizuirea în atare caz se face în defavoarea celui achitat) se va putea pronunţa după caz încetarea procesului penal sau condamnarea. Considerăm că în cazul inculpatului achitat, dacă cu ocazia rejudecării se reţine că acţiunea penală era întemeiată, se va dispune încetarea procesului penal atunci cînd faţă de noua situaţie de fapt ar fi trebuit ca instanţa să facă aplicarea art. 10 lit. f—j, C. pr. pen. Încetarea procesului penal este o soluţie mai puţin favorabilă decît achitarea şi de aceea se dispune, atunci cînd nu se poate ajunge la condamnare, verificîndu-se existenţa, la data primei judecăţi, a uneia din cauzele de înlăturare a răspunderii penale.

Dacă nu este cazul a se dispune încetarea procesului penal, instanţa reţinînd, în raport de noua situaţie de fapt, că fapta există, constituie infracţiune şi a fost săvîrşită de inculpat, adoptă soluţia de condamnare a acestuia.

Reţinem astfel că în caz de revizuire a unei hotărîri de achitare în defavoarea inculpatului, se dispune nu numai condamnarea ci, dacă este cazul, şi încetarea procesului penal [5].

În legătură cu revizuirea hotărîrii de achitare se poate pune întrebarea dacă este admisibilă revizuirea în vederea schimbării temeiurilor achitării ?

Noul cod de procedură penală admite un atare sistem în ce priveşte recursul, şi anume, inculpatul achitat poate face recurs referitor la temeiurile achitării (art. 362 alin. 1 lit. b). Pe de altă parte codul de procedură penală, în cazul revizuirii nu limitează posibilităţile instanţei de judecată de a alege o soluţie sau alta dintre cele prevăzute de art. 345 C. pr. pen., ca urmare a reţinerii unei noi situaţii de fapt.

În acest fel considerăm că instanţa de revizuire nu poate dispune respingerea cererii de revizuire atunci cînd faţă de noua situaţie de fapt trebuie să reţină un alt temei al achitării.

Astfel, inculpatul achitat potrivit art. 10 lit. e C. pr. pen. (pentru existenţa unei cauze ce înlătură caracterul penal al faptei) poate dovedi, în cadrul procedurii de revizuire că fapta nu există (art. 10 lit. a).

Adoptarea unei atare soluţii are consecinţe mai favorabile pentru inculpatul achitat în ce priveşte reparaţiile civile [6] şi plata cheltuielilor judiciare [7] cît şi în ce priveşte repararea pagubelor în cazul condamnării pe nedrept. Astfel, potrivit art. 504 alin. 1 C. pr. pen., inculpatul are dreptul la repararea pagubei suferite dacă în urma rejudecării cauzei s-a stabilit prin hotărîre definitivă că fapta nu există.

---

[5] D. V. Mihăescu şi V. Rămureanu, reţin că se poate dispune numai condamnarea. *Op. cit.* p. 276.

[6] Art. 346 alin. 2 C. pr. pen. dispune că atunci cînd achitarea s-a pronunţat pentru că instanţa a constatat existenţa unei cauze care înlătură caracterul penal al faptei sau pentru că lipseşte vreunul din elementele constitutive ale infracţiunii, instanţa poate obliga la repararea pagubei potrivit legii civile. Pe cînd atunci cînd achitarea s-a pronunţat pentru că fapta imputată nu există ori nu a fost săvîrşită de inculpat, nu pot fi acordate despăgubiri civile (alin. 3).

[7] Art. 192 alin. 2 pct. 1 lit. c, prevede că inculpatul achitat dar obligat la repararea pagubei, suportă cheltuielile judiciare avansate de stat.

c) Cînd hotărîrea supusă revizuirii ar fi de *încetare a procesului penal*, revizuirea poate fi făcută atît în favoarea cît și în defavoarea inculpatului față de care s-a dispus încetarea procesului penal.

Este făcută în favoarea acestuia cînd se tinde a se dovedi că acțiunea penală este lipsită de temei, încît dacă instanța de revizuire, ca urmare a noii situații de fapt reținute, ajunge la concluzia că trebuia să se fi făcut aplicarea dispozițiilor art. 10 lit. a-e, C. pr. pen. dispune achitarea inculpatului. Soluția de achitare este mai favorabilă pentru inculpat decît încetarea procesului penal. Dimpotrivă, cînd acțiunea penală apare ca întemeiată și nu există o cauză de înlăturare a răspunderii penale, instanța dispune condamnarea inculpatului pentru care s-a încetat procesul penal.

În cazul revizuirii hotărîrii de încetare a procesului penal socotim că atunci cînd față de noua situație de fapt reținută, instanța de revizuire găsește că nu se poate dispune achitarea, acțiunea penală fiind întemeiată, dar nici condamnarea, deoarece este cazul a se face aplicarea unei alte dispoziții legale de înlăturare a răspunderii penale, va menține soluția de încetare a procesului penal, dar pe alt temei legal, cu toate consecințele juridice ce decurg de aici. Așa de exemplu cu ocazia primei judecăți s-a dispus încetarea procesului penal pe considerentul că inculpatul a împiedicat, mai înainte de descoperirea faptei, producerea rezultatului (art. 22 alin. 1, C. pen.) dar în cadrul procedurii de revizuire se reține dimpotrivă că rezultatul s-a produs și numai ca urmare a necunoașterii unor fapte și împrejurări noi, a mărturiei mincinoase, acte false etc., s-a putut reține o atare situație de fapt ; totuși nu se poate dispune condamnarea deoarece, chiar față de noua situație de fapt, trebuie să se dea eficiență juridică unei alte cauze de încetare a procesului penal, aplicabilă la data primei judecăți. Astfel s-a dispus încetarea procesului penal potrivit art. 10 lit. h, C. pr. pen. (părțile s-au împăcat) însă în cadrul revizuirii se dovedește că înscrisul din care rezulta împăcarea părților este fals. Ca urmare a acestei constatări urmează a se dispune condamnarea inculpatului, dar instanța găsește că în cauză ar fi aplicabile dispozițiile unei legi de amnistie. În acest fel menține soluția de încetare a procesului penal, dar pe un alt temei — art. 10 lit. g, C. pr. pen.

Pentru cazul de revizuire prevăzut de art. 394 alin. 1 lit. e C. pr. pen. — cînd două sau mai multe hotărîri judecătorești definitive nu se pot concilia — instanța de judecată, ca urmare a rejudecării cauzei, din moment ce găsește cererea de revizuire întemeiată, dispune admiterea ei, anulînd hotărîrile inconciliabile în măsura admiterii revizuirii, urmînd a pronunța oricare dintre soluțiile prevăzute de art. 345—353 C. pr. pen. Sub acest aspect, aceleași chestiuni se pun și în legătură cu soluțiile ce se dau în cazurile de revizuire prevăzute de art. 394 alin. 1 lit. a—d, C. pr. pen.

Rămîne doar să examinăm implicațiile ce le are adoptarea uneia sau alteia dintre soluțiile prevăzute de art. 345 C. pr. pen. în cererea de revizuire a unui inculpat sau referitoare la acesta, față de alți inculpați cu privire la care s-au pronunțat celelalte hotărîri definitive.

Dacă cu ocazia rejudecării cauzei în cererea de revizuire a unui inculpat sau în favoarea acestuia, se reține că fapta nu există, această împrejurare nouă va produce efecte și în ce privește ceilalți inculpați față de care s-au pronunțat alte hotărîri definitive dar referitoare la aceeași faptă. De asemenea, în același fel se va proceda și cînd se reține că nu a fost săvîrșită fapta ce a condiționat săvîrșirea altei fapte prevăzute de legea penală, această constatare profitînd și

inculpatului condamnat pentru fapta condiționată ; sau în cazul în care fapta ce a fost calificată ca o activitate infracțională subsecventă, nu a fost săvîrșită, această împrejurare duce la achitarea inculpatului condamnat pentru activitatea infracțională antecedentă [8].

Dimpotrivă revizuirea în defavoarea unui inculpat în ipotezele mai sus menționate nu va influența situația celorlalți inculpați din celelalte hotărîri inconciliabile, deoarece li s-ar agrava situația.

[8] Inculpatul A este condamnat, pentru că în calitate de revizor contabil a înlesnit delapidarea de către B a unei sume de bani, datorită necontrolării în mod suficient a gestiunii acestuia.

Ulterior B, în cadrul procedurii de revizuire face dovada că fapta de delapidare pentru care a fost condamnat nu există, constatare ce va profita și lui A.

REMARQUES SUR L'ACCEPTION DE LA NOTION D'IDENTIFICATION EN CRIMINALISTIQUE

PAR

A. CIOPRAGA

Comme toute science indépendante, la criminalistique élabore et utilise, elle aussi, une série de catégories, de notions, de termes qui reçoivent souvent des significations différentes par rapport aux sens que ces mêmes catégories, notions, termes ont dans le langage propre aux autres domaines d'activité ou dans le langage courant.

Le contenu des catégories, notions, termes utilisés par une science — la criminalistique dans notre cas — varie selon son objet d'étude, représentant des abstractions et généralisations scientifiques.

Il en résulte que la criminalistique doit préciser le contenu de ces notions, leur sphère d'application, leur acception propre afin d'éviter toute confusion d'ordre théorique et les éventuelles erreurs dans l'activité pratique où ces catégories, notions etc. trouvent une application pratique.

Une de ces notions qui prend un sens propre (particulier) en criminalistique, notion fréquemment utilisée dans la littérature aussi bien que dans la pratique des laboratoires d'expertise, c'est l'identification.

Le processus d'identification n'est pas une activité limitée au domaine de la criminalistique ; d'autres sciences ou domaines l'utilisent aussi. Mais, en criminalistique, l'identification acquiert un contenu et une signification propres à ce domaine, ce processus s'appliquant dans une sphère d'activité particulière — le procès pénal ; il s'agit d'individualiser d'une part l'infracteur et d'autre part certains objets se trouvant dans un rapport déterminé avec l'infracteur ou l'infraction.

Étant donné l'importance tout à fait particulière de l'identification en criminalistique (l'identification constitue souvent l'objet de l'activité pratique des laboratoires d'expertise et, d'une façon générale, elle est le but de la criminalistique elle-même) on a éprouvé la nécessité de préciser le sens, l'acception propre, en quelque sorte technique, de cette notion.

Aussi dans la littérature criminalistique des pays socialistes (surtout dans les manuels, cours, traités, monographies) a-t-on élaboré une vraie théorie concernant l'identification dont le but est de préciser la notion, les principes et les étapes de ce processus [1].

---

[1] S. M. Potapov, *Vedenie v kriminalistike (Introduction en criminalistique)*, Moskva, 1946 ; A. I. Vinberg, *Osnovi sovetskoi kriminalisticeskoi expertizi, (Les bases de l'expertise criminalistique soviétique)*, Moskva, 1949 ; N. V. Terziev,

En dépit de ce fait, quelquefois, dans l'activité de nos organes judiciaires et même dans la pratique de l'expertise criminalistique, les termes élaborés par la théorie de l'identification sont employés d'une manière impropre, de nature à engendrer des confusions sur le plan théorique et pratique à la fois. Ainsi, par exemple, en matière d'expertise d'écriture on confond „l'identification de l'auteur d'un écrit" avec „l'identification du document écrit lui-même" en demandant à l'expert d'établir si le document incriminé est identique à l'écriture d'un document de comparaison (ou de référence)[2].

Dans la littérature criminalistique occidentale, en l'absence d'une théorie sur l'identification, les confusions de ce genre sont plus fréquentes encore. En ce sens il suffit de rappeler le *Manuel de Police Scientifique* de Jean Gayet, pour ne prendre qu'un seul exemple des plus connus[3].

I. Ainsi, pour noter une première observation, on constate que l'identification ne porte pas toujours sur l'objet qui devrait en réalité être identifié, c'est-à-dire sur l'objet qui a produit des modifications sur les lieux et qui de ce point de vue présente le plus grand intérêt par rapport à l'infraction ou à l'infracteur ; elle se rapporte souvent à d'autres objets, généralement, aux traces de ces objets, c'est-à-dire aux éléments qui devraient servir à identifier cet objet. L'auteur parle par exemple de l'identification des traces de pas (p. 51), de l'identification des balles et douilles (p. 79), de l'identification des textes dactylographiés (p. 227) etc.

Il est facile à constater qu'il s'agit d'une confusion entre deux catégories d'objets qui apparaissent dans le processus d'identification. En réalité, nous le verrons plus loin, les traces représentent les éléments de comparaison, de référence à l'aide desquels on arrive à identifier les objets qui leur ont donné naissance.

En effet, en criminalistique, identifier c'est établir l'ensemble, la totalité des traits caractéristiques d'un objet ou d'un être qui l'individualisent, qui font que tel objet ou tel être soit lui-même et par conséquent qui les différencient de tout autre objet ou tout autre être.

Une des modalités de l'identification, la plus fréquente peut-être, c'est d'établir l'identité d'un objet à l'aide des traces ou d'autres indices, signes matériaux laissés par l'objet en discussion. En ce cas, l'identification réside, généralement, en un examen comparatif des traces ou des autres indices matériaux qui reflètent les caractéristiques de l'objet qui doit être individualisé et l'objet qui est susceptible de les avoir créés.

L'identification apparaît donc comme un processus où certains objets se trouvent dans un rapport déterminé. D'une part, il y a un objet[4] dont la détermination par rapport à l'infracteur ou à l'infraction présente un intérêt particulier (par exemple l'objet qui a servi comme outil, comme instrument à l'accomplissement de l'infraction) et d'autre part il y a un ou plusieurs objets[5] (géné-

---

Identificarea în criminalistică, (L'identification en criminalistique), „Justiția nouă", nr. 7—8, 1949 ; A. I. Vinberg, S. M. Mitricev, *Criminalistica (La Criminalistique)*, 1955 ; S. A. Golunski, *Criminalistica (La Criminalistique)*, Ed. şt. Buc., 1961 ; A. I. Vinberg, A. A. Eişman, *Kriminalisticeskaia identificația v teorii sudebnih dokazatelistv (L'identification criminalistique dans la théorie des preuves judiciaires)*, „Sovetskoe gosudarstvo i pravo", nr. 2, 1966 ; Matei Basarab, *Criminalistica (La Criminalistique)*, Litografia Universității „Babeş-Bolyai", Cluj, 1969 ; Camil Suciu, *Criminalistica (La Criminalistique)*, Ed. did. şi ped., Buc., 1972.

[2] Alexandru Buuş, *Observații privind obiectul şi terminologia expertizei criminalistice a scrisului (Remarques concernant l'objet et la terminologie de l'expertise criminalistique de l'écrit)*, „Justiția nouă", nr. 10, 1966, p. 130.

[3] Jean Gayet, *Manuel de Police Scientifique*, Payot, Paris, 1961.

[4] Le mot objet est pris ici dans le sens le plus général.

[5] Le mot a le même sens général indiqué plus haut.

ralement les traces produites par le premier) qui aident à le déterminer, à le préciser.

On a donc affaire à deux catégories d'objets bien distinctes dans ce processus.

Premièrement il y a les objets qui doivent être déterminés, particularisés, individualisés, c'est-à-dire identifiés et qui représentent la finalité, la tâche, le but de l'identification.

Ces objets qui représentent le but de l'identification se trouvent dans la plupart des cas dans un rapport déterminé soit avec l'infraction, soit avec l'infracteur. En criminalistique peuvent être identifiés les êtres (les personnes, les animaux) et les choses.

Il y a encore une deuxième catégorie d'objets représentés par ceux qui servent à identifier les premiers et qui représentent de ce point de vue le moyen d'identification (généralement les traces ou d'autres éléments matériaux).

On sait qu'il y a toujours un seul objet qui doit être identifié mais il peut y avoir un ou plusieurs objets à l'aide desquels on identifie les objets qui représentent le but de l'identification. Ces objets qui constituent le moyen de l'identification peuvent être différents ou ressemblants [6].

Ces objets qui font partie de cette deuxième catégorie (les éléments de référence, le moyen de l'identification) peuvent être le résultat de l'infraction commise (le plus souvent les traces laissées par l'objet qui doit être identifié) ou bien ils peuvent être extérieurs à l'infraction. Dans ce dernier cas ces objets peuvent dater d'un moment antérieur ou ultérieur à l'accomplissement de l'infraction (par exemple les termes de référence, de comparaison dans l'expertise des textes manuscrits ou des textes dactylographiés etc.) ou ils peuvent être créés spécialement dans ce but (par exemple les balles et les douilles obtenues spécialement afin de servir à la comparaison).

Voici un exemple qui sert à différencier nettement ces deux catégories d'objets. Dans une affaire de meurtre commis à l'aide d'une arme à feu, celle-ci (l'arme) constitue l'objet qui doit être identifié, c'est-à-dire la finalité, le but du processus de l'identification. Les douilles et les balles retrouvées sur les lieux, bien qu'elles reflètent une partie des caractéristiques de l'arme et représentent des objets différents, elles constituent ce qu'on appelle l'objet à l'aide duquel on identifie l'arme, c'est-à-dire l'objet-moyen de l'identification.

Il est vrai, comme le remarque à juste titre Pawel Horoszowski dans son *Manuel de Criminalistique* [7], cette distinction n'a pas un caractère absolu car on ne peut pas distinguer dans chaque processus d'identification les deux catégories d'objets. Cette difficulté arrive surtout lorsqu'il s'agit de déterminer l'appartenance d'un certain objet à un groupe. Quand on précise par exemple qu'une certaine substance constitue du sang, d'urine etc., cette substance est à la fois l'objet qui doit être identifié et l'objet qui sert à l'identification du premier. Mais comme le nombre des cas où cette différenciation ne peut être nette est assez réduit, la distinction entre les deux catégories d'objets garde toute son importance.

Pour éviter toute confusion il faut faire une distinction nette entre ces deux catégories d'objets. En voici le procédé : si l'objet, en raison de ses rapports déterminés soit avec l'infraction, soit avec l'infracteur, doit être individualisé, celui-ci représente l'objet à identifier, c'est-à-dire le but de l'identification (par exemple l'infracteur, la machine à écrire, l'arme à feu etc.) ; si un objet se trouvant dans n'importe quel rapport avec l'infraction ou l'infracteur constitue l'instrument à l'aide duquel on arrive à individualiser l'objet qui doit être identifié, celui-ci représente l'objet-moyen d'identification. En reprenant les exemples donnés plus haut, l'infracteur pourrait être identifié à l'aide des traces des mains,

---

[6] Camil Suciu, *Op. cit.*, p. 17.

[7] Pawel Horoszowski, *Kriminalistika (La Criminalistique)*, Varşovia, 1958, deuxième édition (traduction).

des pieds etc., la machine à écrire à l'aide des textes dactylographiés, l'arme à feu par l'intermédiaire des douilles et des balles etc.

II. Enfin, à côté de l'inadvertance signalée, l'auteur emploie encore le terme identification accompagné du déterminant „individuelle", nous parlant par exemple de „l'identification individuelle" de la machine à écrire [8].

Mais comme identifier c'est établir l'ensemble des traits caractéristiques qui individualisent un objet et comme un objet ne peut être identique qu'à lui-même, nous pouvons conclure que l'identification a nécessairement un caractère individuel.

L'expression „identification individuelle" a donc un caractère pléonastique. Pour désigner l'opération d'individualiser un objet quelconque il suffit d'employer le mot identification sans autre déterminant.

On peut donc se rendre compte que la notion d'identification a en criminalistique un sens propre ; si l'on ignore cette évidence, on se prête à confondre l'objet qui représente „le but" de l'identification (l'objet qui doit être identifié) avec l'objet qui représente „le moyen" de l'identification (l'objet à l'aide duquel on identifie le premier).

OBSERVAȚII ASUPRA ACCEPȚIUNII NOȚIUNII DE IDENTIFICARE ÎN CRIMINALISTICĂ

Rezumat

Pornind de la teoria identificării astfel cum aceasta a fost elaborată în criminalistica socialistă, autorul relevă unele inconsecvențe în folosirea terminologiei proprii, întîlnite mai cu seamă în literatura occidentală.

Pe această bază autorul insistă asupra distincției ce trebuie făcută între cele două categorii de obiecte ce apar în procesul identificării : obiecte ce trebuie identificate și obiecte ce servesc la identificarea celor dintîi, pentru ca apoi să se refere la caracterul necesar individual al identificării și la inutilitatea însoțirii acestui termen de determinantul „individuală".

[8] Jean Gayet, *L'identification individuelle de la machine à écrire*, „Revue Internationale de Police criminelle", novembre-décembre, 1950, janvier, 1951.

CONSIDERAȚII ASUPRA CODIFICĂRII DREPTULUI INTERNAȚIONAL

DE

PAUL OLCESCU

1. Noțiunea și întinderea codificării ;
2. Dificultățile și avantajele codificării.

1. Drumul parcurs de ideea codificării dreptului internațional, din momentul apariției sale și pînă în prezent, permite anumite reflecții în tendința de a desprinde unele concluzii asupra noțiunii, întinderii, dificultăților și avantajelor codificării.

Variate opinii au existat și există în legătură cu noțiunea de codificare, cu întinderea codificării precum și cu faptul dacă se poate vorbi, în dreptul internațional, de o codificare propriu-zisă.

În încercarea de a stabili sensul noțiunii de codificare. Despagnet se referă la „redactarea ansamblului acestor reguli (de drept internațional) așezate într-o ordine metodică" [1] în timp ce Bustamante, într-o enunțare mai largă înțelege prin codificare „redactarea într-o formulă ordonată și metodică, concisă și clară a dreptului în vigoare, cu inovațiile pe care le impune momentul cînd se efectuează și cu toate regulile noi care nu sînt nici prevăzute, nici dezvoltate precum și cu soluția sau concilierea divergențelor existente în materie, între diversele subiecte internaționale cărora codul trebuie să li se aplice" [2].

Anzilotti, plecînd de la analogia dintre tratat și lege, consideră codificarea dreptului internațional ca o fixare prin intermediul unui tratat general a formei complete a normelor ce reglementează relațiile dintre state [3].

La rîndul său Devaux o definește drept formularea regulilor dreptului internațional în propoziții distincte, precise și sistematic grupate [4].

Atît Despagnet cît și Bustamante vorbesc de o redactare a normelor dreptului internațional în timp ce Anzilotti se referă la o fixare, iar Devaux la o

---

[1] Fr. Despagnet, *Cours de Droit international public*, Paris, 1894, p. 74.

[2] Bustamante y Sirven, *Droit international public*, trad. par Paul Goulé, Tome I, Sirey, Paris, 1934, p. 93.

[3] D. Anzilotti, *Cours de droit international*, trad. par. G. Gidel, Sirey, Paris, 1929, p. 803.

[4] J. Devaux, *Traité elementaire de Droit international public*, Sirey, Paris, 1935, p. 40.

formulare a acestor norme. Să fie vorba numai despre termeni diferiţi aleşi sau în intenţia autorilor a stat altceva cînd au utilizat aceşti termeni ?

Problema prezintă importanţă pentru că toate se referă direct sau indirect la totalitatea normelor dreptului internaţional, atît cele convenţionale cît şi cele cutumiare, atît generale cît şi cele locale. Ceea ce reiese în mod evident la Bustamante şi Anzilotti este faptul că ei înclină în aceste formulări către ideea unei codificări generale a dreptului internaţional.

Dacă aceşti autori şi alţii de altfel, înglobează în aria codificării atît normele convenţionale cît şi cele cutumiare ale dreptului internaţional, în recentul său tratat, Rousseau înţelege prin termenul de codificare transpunerea regulilor cutumiare într-un corp de reguli scrise, coordonate şi sistematizate, avînd forţă obligatorie pentru statele părţi la instrumentul în care ele sînt enunţate [5], considerînd deci codificarea drept un proces de transformare a regulilor cutumiare în reguli convenţionale. Aceeaşi idee o întîlnim şi la Reuter care referindu-se la evoluţia cutumei prin codificare afirmă că tot mai multe reguli cutumiare sînt codificate [6].

Procesul de codificare, în măsura în care se poate vorbi despre un asemenea proces, vizează însă normele cutumiare, cele convenţionale, precum şi normele noi elaborate. Admiţînd însă această idee ar trebui să admitem implicit faptul că toate tratatele internaţionale prin care s-au consacrat reguli cutumiare reprezintă acte de codificare, după cum ar trebui de admis faptul că normele stabilite prin convenţii internaţionale nu pot fi codificate ceea ce restrînge în mare măsură domeniile codificării. Am putea considera că în această optică normele dreptului internaţional ar fi la origine numai cutumiare şi ca atare dezvoltarea dreptului internaţional şi implicit a codificării sale nu ar consta decît în fixarea normelor, iniţial cutumiare, în norme convenţionale. Sau admiţînd un alt raţionament să considerăm că ideea codificării s-ar impune numai în cazul normelor cutumiare nu şi în cazul celor convenţionale. Ar trebui însă în acest caz să admitem, ca normele convenţionale odată stabilite, să nu fie susceptibile de modificări sau de sistematizări inerente oricărei codificări. Însă în disputa care se duce în doctrina burgheză în legătură cu avantajele dreptului cutumiar sau convenţional se admite faptul că normele scrise sînt adesea imperfecte [7] după cum o bună parte din doctrinarii burghezi susţin că trebuie codificate atît normele cutumiare cît şi normele convenţionale.

În literatura noastră N. Ţatomir consideră codificarea drept acea sistematizare a normelor juridice internaţionale pentru asigurarea unităţii acestor norme pe baza unor principii generale unanim admise [8], iar Gr. Geamănu drept o înmănunchere ordonată şi metodică a normelor juridice existente, precum şi formularea unor norme noi, în scopul asigurării unităţii acestora, pe baza principiilor generale, prin eliminarea regulilor învechite, precizarea normelor vagi şi rezolvarea divergenţelor cu privire la aceste norme [9].

Autorii micului dicţionar diplomatic român înţeleg prin codificare sistematizarea normelor în vigoare ale dreptului internaţional realizată prin studierea diferitelor izvoare de drept internaţional, punerea lor de acord şi înlăturarea

---

[5] Charles Rousseau, *Droit international public*, Tome I, *Introduction et Sources*, Paris, 1971, p. 345.

[6] Paul Reuter, *Droit international public*, Paris, 1968, p. 54.

[7] Pierre Vellas, *Droit international public*, Paris, 1967, p. 21; Yves Daudet, *Les conferences des Nations Unies pour la codification du Droit international*, Paris, 1968, p. 20.

[8] N. Ţaţomir, *Curs de Drept international public*, Ed. did. şi ped., Buc., 1961, p. 26.

[9] Gr. Geamănu, *Dreptul international contemporan*, Ed. did. şi ped., Buc., 1965, p. 41.

contradicțiilor dintre ele [10], restrîngînd sfera codificării numai la normele în vigoare, în timp ce Geamănu prevede și posibilitatea formulării unor norme noi, fapt care trebuie reținut.

Laconică este formularea dată de V. Hanga care înțelege prin codificarea dreptului internațional, înmănuncherea într-un tot organic a normelor acestei ramuri de drept [11].

Indiferent însă de formulările elaborate de acești autori, trebuie de reținut ca un element nou faptul că se pune accentul pe o codificare bazată pe principii generale sau unanim acceptate, bineînțeles de către statele participante la lucrările de codificare (n.n).

Problema prezintă importanță sub două aspecte. Primul se referă la faptul că în elaborarea actului de codificare întîlnim o manifestare a principiului egalității suverane a statelor atunci cînd este vorba de principii unanim acceptate în procesul de codificare și al doilea aspect, că această acceptare unanimă incumbă numai statelor participante la lucrările de codificare, cărora le va fi opozabil, în cazul intrării în vigoare, actul de codificare.

Fără să încercăm să dăm o nouă formulare noțiunii de codificare a dreptului internațional, accentuăm că opera de codificare, în măsura în care ea este realizabilă și bazîndu-ne pe ceea ce s-a reușit pînă în prezent în această direcție, reprezintă o activitate desfășurată de state, în cadrul căreia, pe baza unor principii acceptate în comun și a unei concepții unitare se reunesc într-o ordine bine determinată, în textele unor acte internaționale, acelea dintre normele cutumiare sau convenționale din domeniul ce constituie obiectul codificării, care convin intereselor comune ale statelor, incluzîndu-se în acest sens în actul de codificare și norme noi elaborate în procesul codificării.

Se poate însă vorbi în dreptul internațional de o codificare propriu-zisă [12] în genul celei care se realizează în dreptul intern ?

În dreptul intern activitatea de codificare care este mai veche ca în dreptul internațional urmărește coordonarea, dezvoltarea și unificarea dreptului, contribuind astfel la asigurarea și întărirea unității politice a statelor. Condițiile de care dispun statele pe plan intern permit realizarea unor codificări, greu de presupus în ceea ce privește dreptul internațional.

În diferitele formulări, noțiunea de codificare în dreptul intern este privită ca „acțiunea care constă în unificarea, sistematizarea și fixarea de norme juridice aparținînd unei ramuri a dreptului, într-un corp de texte unic, organizat metodic și avînd el însuși forța de lege [13], ca „o reunire de legi disparate, norme juridice întrun cod" [14], sau ca „reunirea într-un corp unic a textelor legislative sau reglementări administrative dintr-o singură materie [15], ori ca „o sistematizare și reunire într-un cod a normelor juridice care se referă la o anumită ramură a dreptului" [16].

Din elementele acestor formulări rezultă că în dreptul intern codificarea se adresează numai unor ramuri ale dreptului și are ca rezultat înmănuncherea normelor juridice dintr-o ramură într-un cod.

Considerînd dreptul internațional drept o ramură distinctă, putem deci, făcînd aplicarea noțiunii de codificare din dreptul intern, vorbi despre o codificare a acestei ramuri, cel puțin sub aspectul teoretic, pentru că în fapt nu s-au

---

[10] *Mic dicționar diplomatic român*, Ed. pol., Buc., 1967, p. 67.

[11] V. Hanga, *Organizația Națiunilor Unite și codificarea dreptului internațional*, „Revista română de drept", nr. 8/1971, p. 33.

[12] Problema a fost ridicată și de D. Anzilotti, *Op. cit.*, p. 85.

[13] *Dicționar enciclopedic român*, vol. I A.C., Ed. pol., Buc., 1962, p. 683.

[14] *Dicționar de neologisme*, Ed. șt., Buc., 1961, p. 135.

[15] *Petit Larousse*, Librairie Larousse, Paris, 1967, p. 223.

[16] *Dicționarul limbii române moderne*, Ed. Acad. R.S.R., 1958, p. 164.

realizat decît codificări privind unele domenii ale dreptului internațional. Dar dacă ne referim la reunirea într-un cod unitar a normelor dreptului internațional, răspunsul devine mai dificil pentru că, exceptînd încercările de a elabora unele coduri de drept internațional aparținînd doctrinarilor, în practica relațiilor internaționale acest lucru nu s-a realizat.

Codificarea în dreptul internațional se realizează prin intermediul unor convenții internaționale din care unele nici măcar nu îmbracă un caracter unitar (de exemplu codificarea legilor și obiceiurilor războiului terestru și maritim s-a făcut prin convenții internaționale elaborate la perioade diferite, unele ratificate, altele nu, cele neratificate avînd în continuare în practica statelor valoarea unor reguli cutumiare) [17].

Indiferent însă de faptul că poate exista o codificare a dreptului internațional în sens propriu, sinonim celei din dreptul intern și indiferent de forma pe care o îmbracă aceste codificări, ceea ce reprezintă importanță este faptul că ea este, într-o anumită măsură, realizabilă.

Fiind însă realizabilă, se pune problema întinderii (a limitelor) codificării în dreptul internațional. Doctrinarii sec. al XVIII-lea și al XIX-lea au fost adepții ideii unei codificări generale sau totale a dreptului internațional, elaborînd în acest sens primele proiecte de coduri [18]. Codificarea generală care părea posibilă datorită sferei restrînse a relațiilor internaționale din acea perioadă s-a dovedit greu de realizat în practică, deși proiectele de coduri au servit lucrărilor ulterioare de codificare oficială.

Dezvoltarea începînd cu a doua jumătate a sec. al XIX-lea a științei, tehnicii, a economiei mondiale, a transporturilor și comunicațiilor, intrarea în circuitul relațiilor internaționale a noi națiuni din Asia, Africa și America Latină transformînd comunitatea internațională de state într-o comunitate mondială, apariția și dezvoltarea organizațiilor internaționale, reprezintă numai unii dintre factorii care au lărgit în mod considerabil sfera relațiilor internaționale, antrenînd în mod corespunzător o dezvoltare a dreptului internațional și făcînd, dacă nu imposibilă, greu de realizat o codificare generală.

Ideea codificării totale este cu atît mai greu de realizat, cu cît dezvoltarea dreptului internațional și extinderea reglementărilor la noi domenii au dus la conturarea unor subramuri ca de exemplu dreptul maritim internațional, dreptul penal internațional, dreptul financiar internațional, dreptul aerian internațional, dreptul economic internațional etc. [19].

Bustamante, făcînd analogie cu ramurile dreptului intern, stabilește chiar ramuri ale dreptului internațional public și anume: dreptul internațional public constituțional, dreptul internațional public administrativ, dreptul internațional public civil, dreptul internațional public penal și chiar un drept internațional procedural [20], după cum în ultimul timp se vorbește tot mai insistent de un drept al organizațiilor internaționale.

Chiar neadmițînd ipoteza existenței unor subramuri sau ramuri independente ale dreptului internațional, ci numai a unor domenii în cadrul acestei ramuri trebuie de conchis că o codificare totală (generală) este greu de tradus în fapt, concluzie dealtfel demonstrată de realizări care sînt departe de o codi-

---

[17] P. Fauchille, *Traité de Droit international public*, Paris, 1922, p. 150.

[18] Proiectele de coduri ale lui d'Esteban de Ferrater (1846 și 1847), d'Auguste Paroido (1851), Domin-Petrushevecz (1861), Bluntschli (1861), Dudley Field (1872), Pasquale Fiore (1890), Jeronimo Internoscio (1910), Epitacio Pessoa (1911), v. Bustamante y Sirven, *Op. cit.*, p. 36—38.

[19] P. Reuter, *Op. cit.*, p. 13.

[20] Bustamante y Sirven, *Op cit.*, p. 35—38.

ficare totală. De altfel în doctrina burgheză, începînd cu deceniul al III-lea al sec. XX, ideea codificării totale este părăsită și chiar combătută [21].

Anzilotti analizînd ideile cuprinse în proiectele de coduri ale autorilor din a doua jumătate a secolului XIX-lea consideră că aceste proiecte de codificare, diferențiate natural ca valoare și conținut au un caracter comun, acela de a pune de acord dreptul pozitiv în vigoare, admis într-o măsură mai mare sau mai mică de autor, cu idei și criterii pur subiective, de unde marele pericol pe care-l prezintă aceste proiecte de codificare ca mijloc de studiu, pericolul de a face să prindă aceste idei și criterii proprii autorilor, pentru normele dreptului în vigoare [22]. Este drept, critica adusă de Anzilotti acestor proiecte este subiectivă, pentru că, deși doctrina poate juca un rol în procesul de codificare, acesta nu este hotărîtor căci statele sînt cele care decid în final, însă ea subliniază una din lacunele acestor proiecte de coduri.

Ideea care s-a impus începînd cu al treilea deceniu al sec. XX, și care are un fundament în activitatea oficială de codificare și rezultatele obținute, este cea a codificării parțiale a dreptului internațional [23], care se referă la reunirea în convenții internaționale a normelor juridice din unele domenii ale dreptului internațional.

În activitatea de codificare statele s-au îndreptat fie direct, fie indirect, prin intermediul organizațiilor internaționale către codificarea parțială, deși rezultatele obținute au stat o bună perioadă de timp sub semnul incertitudinii [24].

Carta O.N.U. statuînd în art. 13 că Adunarea Generală va iniția studii și va face recomandări pentru a încuraja dezvoltarea progresivă a dreptului internațional și codificarea lui, se pune în primul rînd problema în ce măsură se poate vorbi de o legătură între dezvoltarea progresivă a dreptului internațional și codificarea sa și în al doilea rînd dacă unele reglementări internaționale pot fi considerate drept acte de codificare sau acte care se circumscriu în procesul de dezvoltare progresivă a dreptului internațional, fără a constitui codificări propriu-zise.

În ceea ce privește prima problemă trebuie să admitem o influențare reciprocă, codificarea contribuind la dezvoltarea progresivă a dreptului internațional, după cum această dezvoltare poate duce la necesitatea unor noi codificări, fără să admitem însă ideea potrivit căreia codificarea ar reprezenta o finalitate, un scop al dezvoltării progresive a dreptului internațional.

Cu privire la a doua problemă se remarcă tendința de a considera că unele reglementări care se poartă asupra unor domenii distincte ale dreptului internațional (de exemplu în domeniul legilor și obiceiurilor războiului, al regimului navigației pe fluviile internaționale) să fie considerate drept acte de codificare, deși ele nu au fost privite ca atare în momentul elaborării și eventual, ratificării lor, ori ele pot fi considerate în egală măsură reglementări care se înscriu într-o dezvoltare progresivă a dreptului internațional.

Tot în legătură cu realizarea codificării, Sibert, plecînd de la angajamentul luat în mod solemn de popoarele Națiunilor Unite că sînt hotărîte să respecte angajamentele prevăzute în Cartă și referindu-se la art. 13 din Cartă, susține că

---

[21] M. Sibert se referă la faptul că există un mare obstacol în calea unor codificări totale și imediate, vezi *Traité de Droit international public*, Tome premier, Dalloz, Paris, 1951, p. 71.

[22] D. Anzilotti, *Op. cit.*, p. 81.

[23] D. Anzilotti, *Op. cit.*, p. 85 ; J. Devaux, *Op. cit.*, p. 38 ; M. Sibert, *Op. cit.*, p. 71.

[24] În 1930, deci în anul convocării conferinței de codificare a dreptului internațional de la Haga, M. Djuvara remarcă : „se încearcă astăzi timide codificări ale unor materii, dar sîntem departe de realizarea lor". M. Djuvara, *Teoria generală a dreptului (Enciclopedia juridică)*, vol. I, Buc., 1930, p. 208.

realizarea codificării îmbracă pentru viitor, în cadrul O.N.U. caracterul unei opere constituționale obligatorii[25]. Este greu însă de admis caracterul obligatoriu al realizării codificării în condițiile în care rolul Adunării Generale în materia codificării se rezumă, potrivit art. 13, la a iniția studii și a face recomandări, iar pentru statele membre recomandările Adunării Generale nu devin obligatorii dacă nu sînt însușite prin procedura prevăzută în dreptul intern.

Trebuie de asemenea de amintit în problema limitelor (întinderii) codificării că doctrinarii sud-americani s-au referit, în afară de o activitate individuală de codificare realizată de către doctrinari și asociații științifice și la o activitate continentală și universală[26]. Activitatea continentală de codificare se referea la eforturile depuse în această direcție de către Uniunea pan-americană și de statele membre, iar cea universală la activitatea de codificare a Ligii Națiunilor. Caracterul universal al operei de codificare nu s-a realizat însă în cadrul Ligii, pentru că, deși organizație cu caracter universal, o bună parte din statele și națiunile lumii nu au făcut parte din Ligă. Despre o activitate universală de codificare este dificil de vorbit chiar și în cazul Organizației Națiunilor Unite, pe considerentul că nu toate statele sînt membre ale O.N.U., iar la lucrările de codificare întreprinse sub egida O.N.U. nu au participat, în toate cazurile, toate statele membre.

2. Un alt cîmp al disputelor în jurul codificării îl constituie acela al avantajelor și dificultăților codificării.

Printre dificultățile pe care le prezintă codificarea merită a fi subliniată aceea a limbii în care să fie redactat actul de codificare. Fauchille se referă la redactarea unui proiect într-o limbă unică, universal adoptată, redactare care să constituie un text original însoțit de traduceri autentice[27]. Aceasta însă nu reprezintă o dificultate după cum arată și Bustamante[28] căci dacă nu există o limbă unică adoptată de toate statele, și acest lucru subliniem, nu va fi niciodată posibil, în schimb există limbi internaționale utilizate atît în relațiile internaționale cît și în tratatele bi- sau multilaterale[29], fără ca aceasta să împieteze asupra caracterului sau conținutului acestora.

Votarea în bloc, fără amendamente a proiectului, în fiecare stat de către organele reprezentative, precum și unanimitatea tuturor statelor în adoptarea proiectelor reprezintă dificultăți indicate de asemenea de Fauchille, care pot să pună sub semnul incertitudinii adoptarea unor proiecte de codificare. Insă statele pot găsi modalități de a le înlătura, fie prin admiterea de rezerve[30], fie prin stabilirea unui alt sistem decît cel al unanimității[31].

---

[25] M. Sibert, *Op. cit.*, p. 69.

[26] J. Gustave Guerrero, *La codification du droit international*, Pedone, Paris, 1930, p. 11; Al. Alvarez, *Considerations générales sur la codification du droit international americain*, Rio de Janiero, 1972, p. 5—8.

[27] P. Fauchille, *Op. cit.*, p. 157.

[28] Bustamate y Sirven, *Op. cit.*, p. 85.

[29] Art. 111 din Cartă prevede că textele Cartei sînt redactate în limbile chineză, franceză, rusă, engleză și spaniolă, toate autentice, aceste limbi fiind de altfel și limbile oficiale ale O.N.U.; art. 51 din regulamentul oficial al Conferinței Națiunilor Unite asupra relațiilor și imunităților diplomatice (Viena, 1961), stabilirea unui alt sistem decît cel al unanimității[31].

[30] Convențiile de codificare a dreptului Mării (Geneva 1958) sînt susceptibile de rezerve.

[31] Art. 51 al Convenției cu privire la relațiile diplomatice încheiată la Viena la 18 aprilie 1961 prevede că convenția va intra în vigoare în a 30-a zi de la data depunerii la Secretariatul General al O.N.U. al celui de al 22-lea instrument de ratificare sau de aderare.

Obiecțiunea referitoare la inexistența unui legislator universal indicată de Fauchille este privită chiar de către autor ca o himeră așa că nu merită a fi luată în considerație[32].

Problema ridicată tot de Fauchille[33] și analizată și de Sibert[34] referitoare la inconvenientul codificării de a da principiilor în evoluție o fixitate contractuală care impune pentru modificarea ulterioară unanimitatea contractanților, nu reprezintă de asemenea o dificultate, întrucît, după cum am arătat mai sus, statele pot stabili alte sisteme decît cel al unanimității în adoptarea modificărilor impuse de dezvoltarea progresivă a dreptului internațional.

Anzilotti insistă asupra faptului că normele comune tuturor statelor sau unui număr mare dintre ele sînt, prin forța lucrurilor, foarte limitate, dreptul internațional avînd un caracter mai mult particular întrucît nevoile și interesele concrete pe care el trebuie să le reglementeze variază la grupe de state, aceste grupe fiind formate adesea doar din două state determinate și consideră că suplețea mare a cutumei ar corespunde mai bine reglementării relațiilor unei asemenea comunități de state decît normele codificate[35].

Este adevărat că normele, atît cutumiare cît și convenționale, pot fi comune adesea unor grupe mici de state, codificarea se adresează însă normelor care interesează toate sau majoritatea statelor, iar realizarea codificării nu duce la abolirea normelor cu caracter local. După cum problema rigidității eventuale a normelor codificate poate fi și este rezolvată prin modificările ce se pot aduce atunci cînd ele sînt necesare, căci așa cum se face referire la suplețea cutumei, se poate vorbi și de suplețea codificării[36].

Devaux, analizînd unele din obiecțiunile care s-au adus codificării se referă la faptul că, dacă ea este realizabilă, este puțin dorită și că riscă să strice sau chiar să oprească printr-o intervenție artificială dezvoltarea naturală și cristalizînd prea repede regulile imperfect dezvoltate, ea poate să înăbușe dreptul cutumiar atît de util dezvoltării dreptului ginților. Tot el însă, acuzînd școala istorică de această obiecțiune, argumentează că, așa cum ea nu a avut forță suficientă să împiedice codificarea dreptului intern, în egală măsură nu prezintă dezavantaje care să împiedice codificarea internațională[37].

În ceea ce privește avantajele codificării, se remarcă în general tendința de a enumera în primul rînd claritatea și precizia pe care le prezintă normele codificate față de cutumă[38]. Acest avantaj este însă specific fiecărei norme convenționale, chiar necodificate, și ca atare nu-l putem considera printre cele mai importante.

Bustamante[39], analizînd avantajele prezentate de unii autori se referă printre altele la faptul că ea permite înlăturarea normelor obscure, contradictorii sau căzute în desuetudine, aceasta reprezentînd un important avantaj al codificării pentru că neajunsurile pot fi comune atît normelor convenționale cît și celor cutumiare.

Devaux subliniază existența a două avantaje certe. În primul rînd codificarea atrage atenția statelor asupra stării dreptului în vigoare, ceea ce permite o perfecționare a regulilor care se arată imperfecte și, fapt important, stabilirea unor reguli noi pentru a umple lacunele descoperite. Este un aspect foarte impor-

---

[32] P. Fauchille, *Op. cit.*, p. 156.
[33] P. Fauchille, *Op. cit.*, p. 157.
[34] M Sibert, *Op. cit.*, p. 71.
[35] D. Anzilotti, *Op. cit.*, p. 82.
[36] M. Sibert, indică drept trăsături ale cutumei claritatea, concizia, sinceritatea și suplețea. *Op. cit.*, p. 69—70.
[37] J. Devaux, *Op. cit.*, p. 38.
[38] D. Anzilotti, *Op. cit.*, p. 85; M. Sibert, *Op. cit.*, p. 69.
[39] Bustamante y Sirven, *Op. cit.*, p. 345; P. Reuter, *Op. cit.*, p. 55.

tant, întrucît codificarea implică nu numai reunirea unor norme existente, dar și crearea unor norme noi.

În al doilea rînd, avantajul că în înmănuncherea și fixarea normelor, codificarea are meritul de a facilita cunoașterea lor de către opinia publică, aceasta contribuind la nașterea unei certitudini de natură să asigure aplicarea dreptului atît de către state cît și de către organismele jurisdicționale internaționale.

Mai trebuie subliniat ca un avantaj important faptul înlăturării prin codificare a incertitudinii unor norme, prin unificarea reglementărilor divergente[40].

Avantajul de necontestat al codificării este acela că, înlăturînd imprecizia normelor cutumiare, imperfecțiunea uneori a normelor convenționale, contradicțiile dintre aceste norme precum și normele căzute în desuetudine și în același timp elaborînd norme noi, necesare, contribuie la crearea acelui cadru juridic capabil să satisfacă interesele legitime ale tuturor statelor, în contextul procesului de dezvoltare a relațiilor internaționale și de adaptare corespunzătoare a reglementărilor juridice la necesitățile impuse de această dezvoltare.

[40] Gh. Rousseau, *Op. cit.*, p. 345; P. Reuter, *Op. cit.*, p. 55.

TUDOR DRĂGANU: *Drept constituțional*, Editura didactică și pedagogică. București, 1972, 472 p.

Prin publicarea lucrării profesorului Tudor Drăganu, Editura didactică și pedagogică ne-a oferit primul curs de drept constituțional, tipărit, apărut în țara noastră în perioada postbelică.

Sub egida Ministerului Învățămîntului au mai apărut, în anii trecuți, cursuri litografiate de drept constituțional precum și cicluri de lecții, în mai multe volume, editate de centrele de multiplicare ale celor trei universități, din București, Cluj și Iași, în cadrul cărora funcționează facultăți de drept. Oricum, apariția unui curs tipărit după o perioadă atît de îndelungată constituie un eveniment care se impune a fi semnalat. Cu atît mai mult, cu cît ne aflăm în prezența unei lucrări de specialitate de amploare, concepută într-o viziune originală, deosebită — atît sub aspectul structurii cît și acela al modului de tratare a problemelor abordate — de lucrările apărute anterior sub formă litografiată, la care s-a făcut referire mai sus.

Dată fiind importanța lucrării, desigur că ea ar merita o analiză mai amplă și chiar o prezentare mai largă. Întrucît însă cartea a apărut în ultimele zile ale anului 1972, cînd numărul de față al revistei era încheiat pentru tipar, ne-am limitat la o prezentare mai restrînsă, propunîndu-ne totodată de a reveni cu o recenzie mai amplă.

Adresîndu-se tuturor acelora care se interesează de problemele dreptului constituțional, lucrarea este însă concepută ca un curs universitar, avînd în vedere în primul rînd destinația lui, de a fi de folos studenților facultăților de drept. Aceasta și explică structura lucrării care trebuie să satisfacă anumite exigențe de ordin didactic și pedagogic.

Întreaga materie tratată este grupată în trei mari titluri. În primul titlu au fost incluse probleme teoretice generale care ne introduc în studiul problemelor specifice dreptului constituțional. În mod original a fost conceput de autor cel de al doilea titlu al lucrării, în cadrul căruia au fost grupate aspectele legate de modul de reglementare constituțională a principiilor fundamentale ale organizării noastre sociale și de stat socialiste. În fine, în cel de al treilea titlu sînt studiate aspectele reglementării constituționale a principiilor de organizare și funcționare și a competenței organelor statului, făcîndu-se o largă referire, după cum era și firesc în cadrul unui curs de drept constituțional, la organele puterii de stat.

După cum am observat și la începutul acestei scurte prezentări a lucrării profesorului Tudor Drăganu, nu am avut posibilitatea de a-i face o recenzie mai largă. Semnalînd doar apariția ei, o recomandăm tuturor acelora care se ocupă de problemele teoriei și practicii dreptului constituțional.

I. Benditer

T. R. POPESCU : *Drept internațional privat*, 1972, Universitatea din București.

Cursul publicat de prof. T. R. Popescu de la Universitatea din București se situează, prin problemele ce le rezolvă și documentația științifică folosită, printre lucrările deosebit de valoroase publicate în domeniul dreptului internațional privat. Cursul, prin problematica abordată și practica judiciară folosită, se adresează deopotrivă studenților cît și practicienilor din domeniul acestei ramuri a dreptului internațional privat.

Partea generală a cursului se ocupă de o problemă controversată în literatura de specialitate și anume aceea privitoare la obiectul dreptului internațional privat. Autorul menționează că materia specifică dreptului internațional privat o constituie, fără îndoială, conflictul de legi, doctrina fiind de acord că, studiul conflictelor de legi constituie materia esențială a dreptului internațional privat.

Normele conflictuale se deosebesc de cele substanțiale materiale prin aceea că normele conflictuale nu fac decît să arate care este legea aplicabilă, pe baza căreia urmează a fi soluționat litigiul, pe cînd normele substanțiale decid în mod direct asupra soluționării litigiului. Prin urmare autorul susține că normele conflictuale ce privesc starea și capacitatea, relațiile de familie și civile, precum și conflictele de jurisdicție constituie obiectul dreptului internațional privat. În acest sens cităm și o altă definiție dată dreptului internațional privat și anume „obiectul dreptului internațional privat, ca ramură distinctă a sistemului de drept, îl formează relațiile cu un element străin :". Din acest grup fac parte relațiile civile, de familie, procesual civile cît și un grup de relații conexe cu acestea [1].

Din analiza celor două definiții putem sublinia că dreptul internațional privat, ca ramură distinctă a sistemului de drept al R.S.R., reglementează relațiile sociale cu un element de extraneitate, care dau naștere conflictelor de legi. Din punct de vedere istoric soluționarea conflictelor de legi a constituit preocuparea civiliștilor ; dreptul internațional privat s-a despărțit de dreptul civil abia în secolul XIX.

În legătură cu obiectul dreptului internațional privat s-au purtat numeroase discuții. Astfel, în literatura de specialitate din R.D.G. problema a fost abordată de Horst Wiemann, care într-un articol publicat în anul 1954 [2] arată că dreptul internațional privat cuprinde atît norme de drept civil interne care cîrmuiesc relațiile cu un element străin și pe care autorul le numește directe, cît și norme de drept civil unificat cuprinse în convențiile și tratatele internaționale. Normele directe pot fi, după acest autor [3], dependente cînd aplicarea lor depinde de norma conflictuală care ne indică că ele sînt componente și independente, a căror aplicare se face fără ca o normă conflictuală să indice acest lucru.

O altă poziție în acest domeniu este cea susținută în Ungaria de Laszlo Reczei în manualul său de drept internațional privat din anul 1960, care arată că, dreptul internațional privat cuprinde numai norme conflictuale.

La noi în țară P. A. Szabo [4] susține că elementele de extraneitate nu au peste tot aceeași importanță. Cînd raportul cu un element de extraneitate este reglementat de norme juridice de drept civil interne sau internaționale unificate, elementul străin nu prezintă nici o importanță și prin urmare numai dreptul internațional privat reglementează raporturile cu un element de extraneitate.

---

[1] I. Filipescu, M. Jacotă, *Drept internațional privat*, Ed. did. și ped., București, 1968, p. 9.

[2] Horst Wiemann. *Die Bedeutung des internationalen Privatrechts in der D.D.R.*, „Staat und Recht", 6, 1954, p. 749.

[3] Această opinie a fost admisă în Bulgaria de V. Cuticov și în U.R.S.S. de I. S. Pereterschi și Krîlov.

[4] P. A. Szabo, *Probleme ale raportului de drept internațional privat*, „Studia Universitatis Babeș-Bolyai", series jurisprudentia, Cluj, 1966, p. 141 și urm.

În această direcție s-au exprimat și alte opinii pe care nu le mai menționăm deoarece nu se deosebesc prea mult de cele prezentate. Ceea ce este important de subliniat în aceste opinii este faptul că unii autori cuprind în cadrul obiectului dreptului internațional privat, ca ramură a sistemului unitar de drept, și elemente pe care numai știința de drept internațional privat le ridică și încearcă să le rezolve. Dreptul internațional privat reglementează raporturile civile, de familie și procesual civile cu un element străin, precum și unele raporturi conexe cu acestea.

Delimitarea obiectului dreptului internațional privat nu trebuie făcută nici în cel mai strict sens și anume numai la reguli conflictuale (vezi L. Reczei, *Drept internațional privat*, 1960). De asemenea, nu trebuie să ne limităm, atunci cînd ne ocupăm de disciplina dreptului internațional privat, numai la normele conflictuale fără a sublinia că disciplina dreptului internațional privat are un obiect mai larg de studiu, în care sînt incluse pe lîngă conflictele de legi și normele dreptului civil unificat [5].

Autorul cursului recenzat subliniază că obiect al dreptului internațional privat nu sînt decît normele conflictuale din domeniul civil, familie și procesual civil.

În primul rînd subliniem că obiectul de reglementare a dreptului internațional privat, ca ramură a sistemului unitar de drept, îl constituie raporturile sociale cu un element de extraneitate, iar obiectul disciplinei este format din totalitatea normelor conflictuale, precum și cele ale dreptului civil unificat ca și cele de drept civil intern. Prin urmare, autorul trebuia să lărgească mai mult sfera de cercetare atunci cînd vorbește de obiectul dreptului internațional privat. În acest sens menționăm și poziția autorului prin care susține că problemele referitoare la „Condiția juridică a străinului", nu pot fi în nici un caz cuprinse în obiectul dreptului internațional privat, nici ca ramură a sistemului de drept socialist și nici ca știință a dreptului internațional privat.

Din punctul de vedere care ne interesează, reglementarea condiției juridice a străinului a trecut prin mai multe faze sau etape ; absența oricărei reglementări, reglementarea condiției juridice a străinului prin norme interne și, în fine, reglementarea prin norme de drept internațional.

În dreptul internațional privat s-a pus de multă vreme problema recunoașterii unei capacități juridice străinului, mai ales că o premisă importantă pentru existența raporturilor cu un element de extraneitate o constituie în primul rînd subiectele raportului juridic. La început, sub imperiul codului civil francez de la 1804 art. 3 alin. 3 supunea condiția juridică a francezului aflat în străinătate (adică atunci cînd avea condiția juridică de străin) legii sale naționale. Același text îl întîlnim în art. 2 alin. 2 din codul civil român. Dacă raporturile juridice cu un element de extraneitate constituie obiectul de reglementare a dreptului internațional privat, atunci este absolut necesar ca în obiectul de reglementare a dreptului internațional privat să fie inclusă și condiția juridică a străinului. Dealtfel statutul personal constituie obiectul de cercetare a tuturor autorilor din domeniul dreptului internațional privat [6].

Exercitarea acestor drepturi civile în străinătate este astăzi un imperativ cotidian al dialogului permanent ce s-a statornicit între diferitele state ale lumii. În special străinii vin în alte țări pentru a-și exercita drepturile civile și nu cele politice ce se nasc din cetățenie, de aceea condiția juridică a străinului trebuie să fie o parte indisolubilă a obiectului științei dreptului internațional privat.

Faptul că străinul oriunde se duce și unde se găsește este considerat subiect de drept [7] este de natură a ne arăta că nu putem vorbi de raporturi conflictuale

---

[5] Ca de exemplu C.G.L. — C.A.E.R. din 1968 precum și în Convenția de la Haga din 1964 cu privire la vînzarea internațională a lucrurilor mobile corporale.

[6] H. Batiffol, *Drept internațional privat*, Paris, 1959, p. 431.

[7] M. Jacotă, „Buletin de studii și referate", nr. 3/1970, *Observații asupra legii 25/1969 privind regimul juridic al străinilor în R.S.R.*, A.D.I.R.I.

fără a vorbi de condiția juridică a străinului. Într-adevăr autorul subliniază că „starea și capacitatea persoanelor începe să fie supusă tot mai puțin legii naționale spre a fi cîrmuită de legea țării în care persoana respectivă își are domiciliul (lex domicilii)". Această soluție este în ultimul timp tot mai mult acceptată de autori [8], și prin aceasta se confirmă încă o dată că starea și capacitatea străinului care nu este altceva decît condiția juridică a acestuia constituie obiectul de reglementare a dreptului internațional privat.

În capitolul al VI-lea din partea generală, autorul analizează cauzele care au impus apariția normelor de drept internațional privat. După o tratare exhaustivă a acestor probleme autorul ajunge la concluzia justă că apariția normelor de drept internațional privat și deci problemele care au impus edictarea acestor norme au fost provocate de anumite condiții economico-sociale din societatea respectivă. Aceste norme au apărut într-un anumit stadiu de dezvoltare a societății și anume atunci cînd dezvoltarea forțelor de producție a dus la un anumit nivel al producției care s-a tradus într-un schimb intens de mărfuri și deplasări de oameni, și printr-un sistem juridic corespunzător.

În capitolul al VII-lea autorul se ocupă de instituția retrimiterii în domeniul dreptului internațional privat. Analizînd principalele spețe ce au dus la retrimitere, care dealtfel sînt și clasice în dreptul internațional privat, autorul a ajuns la concluzia justă că retrimiterea a apărut pentru a servi unor interese patrimoniale concrete ale statutului forului în materie de succesiune mobiliară (cazul Forgo), și s-a menținut mai ales în această materie, precum și în problema statutului personal în care se aplică aceeași normă conflictuală (lex personalis). În tratarea acestei instituții autorul arată că retrimiterea este departe de a oferi acea simplitate pe care o implică relațiile internaționale comerciale. Dimpotrivă, retrimiterea constituie o sursă de incertitudine. De aceea, în măsura în care se creează pentru comerțul internațional legi uniforme menite să evite conflictele de legi nu-și mai găsește rațiunea de a fi.

Conflictele de calificări sînt tratate în capitolul VIII în care se arată că atunci cînd, cu privire la un element al unui raport juridic legislațiile în prezență au calificări diferite, se spune că există un conflict de calificări.

În tratarea conflictului de calificări autorul folosește practica instanțelor în acest domeniu, mai ales a instanțelor străine (vezi cazul testamentului olandezului sau cazul Bartholo), ajungînd la concluzia că prin calificare se face o interpretare a normei conflictuale în scopul de a determina scopul acesteia întocmai ca a oricărei alte norme din sistemul de drept național. Prin calificare se caută să se explice noțiunile de capacitate, domiciliu, forma actelor pe care le conține norma conflictuală.

Prima parte a cursului se încheie cu analiza a trei probleme importante care au legătură una cu alta și anume: ordinea publică, frauda la lege și aplicarea legii străine.

Autorul denumește prima problemă „excepția de ordine publică". Aplicarea legii străine normal competentă potrivit normelor conflictuale poate fi refuzată de către instanță dacă legea străină astfel desemnată contravine principiilor fundamentale ale ordinii juridice locale. Însă ordinea publică poate fi definită și ca un grup de principii fundamentale ale sistemului juridic al forului care înlătură aplicarea legii străine normal competentă indicată de norma conflictuală.

Un moment foarte important în invocarea ordinii publice este stabilirea de către judecător a criteriului ce trebuie folosit în deosebirea normelor de ordine publică de celelalte norme. Judecătorul trebuie să privească această deosebire din punctul de vedere al normelor de convieţuire socialistă și în spiritul legii socialiste. Ordinea publică trebuie să fie întotdeauna conformă cu politica stabilită de guvernul acelei țări.

---

[8] *Ibidem.*

Fraudarea legii este operația prin care părțile dintr-un raport juridic, utilizînd unele dispoziții legale convenabile lor, eludează alte dispoziții legale defavorabile acestora. Între ordinea publică și fraudarea legii există deosebiri importante. Astfel, la ordinea publică se ia în considerație conținutul legii normal competente pe care o indică norma conflictuală, pe cînd la fraudarea legii se ia în considerație activitatea frauduloasă a părților. Însă, problema fraudei la lege nu se pune decît atunci cînd în dreptul internațional privat nu există alt mijloc de a sancționa actul făcut cu disprețul dispozițiilor legale.

În privința aplicării legii străine autorul prezintă opinia și argumentele pe care se sprijină conform căreia legea străină ar fi un fapt ce trebuie dovedit în fața judecătorului. De asemenea, prezintă și opinia, pe care de altfel și-o însușește, după care legea străină trebuie socotită un element de drept, oricare ar fi dificultățile la care aceasta ar da naștere.

Din partea a doua a cursului ne vom opri mai pe larg numai asupra analizei făcută de autor asupra normelor conflictuale cu privire la capacitatea persoanelor. În acest capitol autorul își propune să trateze problemele privind statutul personal, care este format din totalitatea materiilor, care țin de starea și capacitatea persoanelor. În ce privește statutul personal autorul menționează că în momentul de față în literatura juridică se manifestă două puncte de vedere și se sprijină pe argumente la fel de puternice.

Astfel, legea care cîrmuiește statutul personal (lex personalis) este concepută în mod diferit: unii autori adoptă ca lege personală legea țării al cărei cetățean este persoana fizică, deci legea națională (lex patrie), alți autori adoptă legea țării în care persoana își are domiciliul (lex domicilii). Totuși, pe lîngă argumentele arătate, pentru cea de a doua opinie se mai pot aduce și altele ce rezultă din practica judiciară cît și din interpretarea textelor în vigoare. În literatura noastră de specialitate unii autori ajung la concluzia că și străinii în țara noastră sînt guvernați de legea lor națională [9], în ce privește starea și capacitatea lor. Interpretarea se sprijină pe ordinul pe care l-ar conține art. 2 alin. 2 din codul civil român și pe care judecătorul nostru trebuie să-l execute aplicînd legea străinului.

Acești autori consideră art. 2 alin. 2 C. civ., ca normă bilaterală ce guvernează atît raporturile românilor în străinătate cît și a străinilor în România. Art. 2 alin. 2 Cod civil român arată că starea și capacitatea românilor aflați în străinătate este guvernată de legea română. Din lectura acestui alineat observăm că se referă numai la raporturile în care intră românii aflați în străinătate, nefăcînd vorbire despre străinii ce s-ar afla în țara noastră. Plecînd de la formularea acestui alineat observăm că nu putem adăuga acestui text o prevedere pe care legiuitorul nu a consacrat-o. Art. 2 alin. 2 codul civil se referă prin urmare numai la o anumită categorie de raporturi juridice cu un element străin și anume acelea care se nasc în legătură cu românii aflați în străinătate.

Alineatul doi art. 2 din codul civil român nu are aceeași formulare cu a alin. 3 din codul civil român care prevede că forma actelor juridice este reglementată de legea locului încheierii lor, formulare care cuprinde o dispoziție bilaterală, ce are în vedere situațiile care s-ar naște în legătură cu forma actelor juridice. Trebuie să remarcăm că statutul personal nu are un regim unitar, legile referitoare la capacitate (la care se referă mai cu seamă autorul în această parte a cursului) sînt extrateritoriale, pe cînd, cele de stare civilă sînt întotdeauna teritoriale. În dreptul englez ca și cel american și legile care reglementează capacitatea sînt teritoriale.

Art. 2 alin. 2 din codul civil român cuprinde o soluție care trebuie privită în cadrul unui sistem de soluții din care nu trebuie să lipsească legea instanței; chiar dacă am pleca de la interpretarea lucrărilor preparatorii ale codului civil

---

[9] I. Nestor și O. Căpățînă, *Legea aplicabilă statutului personal al străinilor potrivit dreptului internațional privat*, R.R.D., nr. 9/1967, p. 33.

francez de la 1804 cum fac autorii ce au susținut caracterul bilateral al alin. 2 art. 2 nu putem admite altă soluție, decît aceea care arată că art. 3 alin. 3 din codul civil francez reglementează raporturile cu un element străin ale francezilor aflați în străinătate. Această soluție a fost consacrată și de legiuitorul francez de la 1864, fără să aibă în vedere și pe străinii care s-ar afla în Franța [10].

Deși codul civil român nu a preluat art. 1 alin. 1 din codul civil francez, care prevede expres care sînt normele de aplicare teritorială, din formularea art. 2 alin. 2 codul civil român, bazîndu-ne pe practica constantă a instanțelor noastre judecătorești în aplicarea dreptului intern privitoare la starea și capacitatea persoanelor considerăm justă opinia potrivit căreia lex personalis poate fi și lex domicilii. Dealtfel, chiar autorul arată la p. 15 că instanțele franceze care susțin soluționarea teritorială a aplicării legii naționale, atunci cînd este vorba de un interes francez această soluție nu se mai aplică.

Astfel, cînd aplicarea legii naționale a unui străin, are drept urmare a leza nejust interesele franceze, legea națională trebuie înlăturată și înlocuită cu legea locală (vezi cazul Lizardi). Această soluție a fost consacrată și în alte legislații. Astfel, în art. 7 paragraful 3 din legea introductivă a codului civil german decide că străinul nu se poate prevala de o incapacitate consacrată de legea sa națională și necunoscută de legea locului contractului.

În același sens se explică și codul civil italian din anul 1942, precum și art. 2 nu putem admite altă soluție, decît aceea care arată că art. 3 alin. 3 din pe teritoriul elvețian un act pentru care-i incapabil după legea sa națională, el trebuie să fie socotit totuși capabil dacă este după legea teritorială și aceasta pentru a împiedica ca terții de bună credință să fie înșelați".

Gh. Piticaru

V. V. LAPTEV ș.a.: *Hoziaistvennoe pravo (Drept economic)*, Moskva „Iuridiliteratura", 1970, 448 p.

Cartea intitulată *Drept economic*, apărută la Moscova în cursul anului 1970, în ediția a II-a revăzută și îmbunătățită, sub redacția prof. V. V. Laptev, reprezintă efortul colectiv al membrilor Sectorului de drept economic de la Institutul de stat și drept al Academiei de Științe a U.R.S.S. (T. E. Abova, A. B. Godes, V. P. Efimocikin, Z. M. Zamenhov, V. A. Kabatov, S. M. Korneev, V. V. Laptev, N. S. Malein, V. K. Mamutov, M. I. Osipova, A. G. Pevzner, V. S. Tadevosian, I. A. Tanciuk, E. P. Torkanovskii, S. I. Haidas, L. M. Sor, N. F. Lopatina) și se înscrie pe linia unor preocupări tradiționale în acest for științific de promovare a dreptului economic ca ramură de sine stătătoare în sistemul dreptului sovietic.

În ansamblul ei, lucrarea cuprinde șaptesprezece capitole — fiecare elaborat de un singur autor sau în colaborare — tratînd problemele de drept care în concepția autorilor cad sub incidența dreptului economic și este alcătuită dintr-o parte generală și una specială.

Partea generală privește: formele juridice și metodele conducerii economice, condiția juridică a organelor economice, regimul juridic al patrimoniului lor, formele juridice ale planificării activității economice, formele juridice ale autonomiei gestionare și ale stimulării economice, obligațiile economice, formele juridice ale

[10] J. P. Niboyet, *Manuel de droit international privé*, Paris, 1928, cu privire la art. 3 alin. 3 c. civ. francez, autorul se întreabă dacă soluția este excepțională și trebuie să se interpreteze restrictiv sau se extinde și în cazuri nereglementate.

creării și introducerii tehnicii noi, reglementarea juridică a creditului și decontăriior din economia națională, răspunderea pentru rezultatele activității economice, rezolvarea litigiilor economice.

Partea specială se referă la reglementarea juridică : a industriei, construcțiilor capitale, a relațiilor economice în economia agrară, a transporturilor, a activității de aprovizionare și desfacere, a comerțului sovietic, a gospodăriei comunale și a activității economice a instituțiilor social-culturale.

Primul capitol, *Noțiunea și sistemul dreptului economic*, în care își găsesc locul unele probleme de principiu cum ar fi, importanța reglementării activității economice, formele și metodele conducerii economiei socialiste, noțiunea dreptului economic, raporturile juridice economice ș.a., aparține prof. V. V. Laptev. Autor al mai multor studii și lucrări consacrate dreptului economic, printre care menționăm monografia *Obiectul și sistemul dreptului economic (Predment i sistem hoziaistvenogo prava)*, editată la Moscova în anul 1969, V. V. Laptev reia în acest capitol argumentele care, în opinia sa, fac în mod indubitabil dovada unui drept economic autonom. Pe scurt, V. V. Laptev exprimă părerea că trăsăturile dreptului economic ca ramură de sine stătătoare sînt în număr de trei și anume : 1) originalitatea raporturilor economice socialiste, care îmbină în ele, în mod indisolubil elemente de organizare-planificare și patrimoniale (obiect propriu de reglementare) ; 2) participarea în raporturile economice numai a organizațiilor socialiste și a verigilor lor și nu a cetățenilor separați, ca persoane fizice (compoziția din punct de vedere a subiectelor) ; 3) îmbinarea diferitelor moduri de influențare juridică asupra raporturilor economice (metoda subordonării, metoda acordului de voință a părților pe bază de egalitate între ele și metoda recomandării) folosite pentru rezolvarea optimă a sarcinilor economice și politice (p. 22). În lumina acestor trăsături, dreptul economic este definit ca o „ramură de drept care cuprinde totalitatea normelor de drept ce determină sistemul conducerii și înfăptuirii activității economice și care reglementează raporturile economice între organizațiile socialiste și de asemenea între verigile lor structurale, cu folosirea unor metode variate de reglementare" (p. 23).

Remarcăm colaborarea la această lucrare a cunoscutului jurist sovietic V. S. Tadevosian, de numele căruia se leagă reluarea, după o tăcere de aproape două decenii, a dezbaterii privind dreptul economic, prin studiul *Unele probleme în legătură cu sistemul dreptului sovietic*, publicat în revista „Statul și dreptul sovietic", nr. 8 din anul 1956.

N. S. Malein, doctor în științe, una din prezențele active în viața științifică a Sectorului de drept economic, ca dealtfel și a Sectorului de drept civil de la Institutul pentru stat și drept al Academiei de Științe a U.R.S.S., a elaborat capitolele privind reglementarea juridică a creditului și decontărilor în economia sovietică și răspunderea decurgînd din raporturile economice.

Spațiul limitat nu ne îngăduie să ne oprim asupra fiecărui capitol în parte, precum și a contribuției autorilor. Ce dorim a sublinia, este valoarea reală a acestei lucrări și în consecință utilitatea ei pentru studenți, cadrele didactice, cercetătorii și practicienii din domeniul dreptului și economiei.

Elaborată de pe pozițiile dreptului economic, cartea pe care o prezentăm, prin sfera largă de probleme îmbrățișate, de la efortul — convingător după opinia noastră — de a fundamenta dreptul economic ca ramură de sine stătătoare în sistemul dreptului sovietic, la examinarea reglementărilor juridice din domeniul conducerii, planificării și înfăptuirii activității economice din U.R.S.S., prin sistematizarea unui material vast și claritatea expunerii lui, prezintă un interes egal atît pentru partizanii cît și pentru inamicii dreptului economic.

Gh. Lupu

DIETRICH FRENZKE: *Die Anerkennung der D.D.R. — Völkerrechtliche Möglichkeiten und Folgen*, Verlag Wissenschaft und Politic, 128 p.

În contextul actual al problematicii relațiilor internaționale, apariția și recunoașterea unor state, apărute în special după cel de al doilea război mondial, suscită un interes deosebit.

Recunoașterea Republicii Federale Germania și a Republicii Democrate Germane a dat naștere la o multitudine de opinii atît în doctrina socialistă cît și în cea occidentală.

Apărută recent, lucrarea dr. D. Frenzke se înscrie pe aceste coordonate, fiind concepută ca un studiu al principalelor concepții cu privire la importanța și rolul recunoașterii statelor în dreptul internațional contemporan.

Cartea prezintă interes și pentru faptul că, în expunerea argumentelor sale, autorul nu-și limitează cercetările numai asupra concepțiilor privind drepturile popoarelor la recunoaștere din doctrina occidentală, ci analizează în aceeași măsură și punctele de vedere ale doctrinei socialiste, în special a celei din Republica Democrată Germană și U.R.S.S.

Această succintă prezentare intenționează doar să semnaleze interesul pe care-l prezintă respectiva lucrare prin natura problemelor ridicate. Ca atare în cele ce urmează ne vom mărgini a reda doar tabla de materii a volumului, deoarece ea însăși este edificatoare în privința problemelor cercetate.

După *Prefață* și *Introducere* în care sînt relevate importanța problemei, în cuprinsul capitolelor II—VI sînt examinate următoarele aspecte: II. *Înțelegerea și felul recunoașterii;* recunoașterea în general, termeni folosiți și drepturile popoarelor; recunoașterea unui stat; definiția recunoașterii; caracterul declarativ sau constitutiv al recunoașterii; există o datorie a recunoașterii?; îngrădirea drepturilor popoarelor; limitele îngrădirii drepturilor popoarelor; recunoașterea condiționată.

III. *Treptele recunoașterii ca stat;* recunoașterea de jure și de facto; recunoașterea „de facto" în concepția sovietică a drepturilor popoarelor; recunoașterea existenței unui stat; retragerea recunoașterii.

IV. *Formele recunoașterii;* recunoașterea individuală și colectivă; recunoașterea efectivă și tacită; recunoașterea prin luarea legăturilor diplomatice; recunoașterea prin încheierea unui contract; contract bilateral; contract multilateral; contract între mai multe state cu reprezentanți de fiecare parte; recunoașterea ca parte într-o organizație internațională; recunoașterea prin participare la conferințe internaționale; recunoașterea prin alte acte.

V. *Consecințele recunoașterii;* consecințele juridice și politice; R.D.G. „Ausland"; felul reprezentării în alte state germane; participarea în organizații internaționale; contacte și conferințe; probleme teritoriale; granița Oder-Neise; Berlinul apusean; Berlinul de răsărit și căile sale; responsabilitatea celor patru puteri.

VI. *Concepții comune și contradictorii în doctrina recunoașterii;* consecințele recunoașterii asupra drepturilor popoarelor; consecința recunoașterii asupra altor drepturi.

Elena Pipernea

Nr colilor de tipar 10,75

Tiparul executat la Întreprinderea poligrafică Iași, str. Vasile Alecsandri nr. 6
sub cd. nr. 225
Republica Socialistă România